INSTYTUT GEOGRAFII
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY

KWARTALNIK

Tom XLVI, zeszyt 3

INSTYTUT GEOGRAFII
I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
Polskiej Akademii Nauk
Zakład Zagospodarowania Środowiska
Krakowskie Przedmieście 30
00-927 Warszawa

PAŃSTWOWE
WYDAWNICTWO NAUKOWE
WARSZAWA 1974

http://rcin.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY

ПОЛЬСКИЙ ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР
POLISH GEOGRAPHICAL REVIEW
REVUE POLONAISE DE GEOGRAPHIE

KWARTALNIK
Tom XLVI, zeszyt 3

PAŃSTWOWE
WYDAWNICTWO NAUKOWE
WARSZAWA 1974

http://rcin.org.pl

KOMITET REDAKCYJNY

Redaktor naczelny Stanisław Leszczycki, *zastępcy redaktora naczelnego*: Jerzy Kondracki i Antoni Kukliński, *członkowie*: Marek Jerczyński, Jerzy Kostrowicki, Janusz Paszyński, Jan Szupryczyński, *sekretarz redakcji* Barbara Kozłowska

Adres Redakcji: Instytut Geografii PAN

Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE, WARSZAWA, UL. MIODOWA 10

Nakład 1950 (1821+129)	Oddano do składania 30.III.1974 r.
Ark. wyd. 13,25, ark. druk. 9,75.	Podpisano do druku w sierpniu 1974 r.
Zam. nr 885. W-92. Cena zł. 40.—	Druk ukończono w sierpniu 1974 r.

Lubelskie Zakłady Graficzne, Lublin, ul. Unicka 4.

http://rcin.org.pl

Przedmowa

W roku 1973 Instytut Geografii Polskiej Akademii Nauk obchodził rocznicę swej dwudziestoletniej działalności naukowej. Z tej okazji urządzono w dniu 21 grudnia 1973 jubileuszową sesję. Aby podkreślić dorobek Instytutu nie tylko na polu naukowo-teoretycznym, lecz także praktycznym sesję zorganizowano pod hasłem „Instytut Geografii PAN w służbie gospodarki narodowej".

W konsekwencji takiego ujęcia sesji sprawozdawczej zwrócono się z prośbą do prof. dra Witolda Nowackiego, wiceprezesa Polskiej Akademii Nauk, aby zechciał zabrać głos na sesji, przedstawiając ocenę prac Instytutu w imieniu Prezydium PAN. Z analogiczną prośbą zwrócono się do Kierownictwa Komisji Planowania przy Radzie Ministrów. W imieniu Komisji Planowania przy RM zabrał głos zastępca przewodniczącego Komisji, prof. dr Józef Pajestka. Dokonał on oceny przydatności prac Instytutu dla gospodarki narodowej.

Ze względu na żywe kontakty zagraniczne i bliską współpracę z instytutami geograficznymi akademii w krajach socjalistycznych poproszono o wygłoszenie przemówień ich przedstawicieli z ZSRR, Czechosłowacji, NRD, Rumunii i Jugosławii.

Na tym zamknięto część uroczystą sesji, prosząc delegatów różnych instytucji naukowych i resortów, aby zamiast wygłaszania przemówień zechcieli wpisać je do księgi pamiątkowej Instytutu.

W części drugiej ograniczono się do wygłoszenia tylko dwóch referatów, jakkolwiek przygotowano cztery opracowania analizujące dorobek działalności Instytutu.

W niniejszym tomie zostały one wszystkie zamieszczone. W ten sposób zeszyt „Przeglądu Geograficznego" daje szeroki obraz 20-letniego dorobku działalności Instytutu Geografii PAN. Obraz ten będący analizą już osiągniętego dorobku został uzupełniony przez nakreślenie perspektyw dalszego rozwoju. Zawiera je w całości opublikowany referat prof. dra J. Kostrowickiego.

Niniejszy zeszyt daje więc dobrą ocenę dotychczasowej działalności Instytutu, jego roli w rozwoju geografii polskiej, jego znaczenia na forum międzynarodowym oraz wartości jego prac dla kultury i gospodarki narodowej.

Stanisław Leszczycki

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY
t. XLVI, z. 3, 1974

Przemówienie Prof. Witolda Nowackiego, wiceprezesa Polskiej Akademii Nauk

Z wielką uwagą w PAN obserwujemy działalność, a w szczególności badania naukowe prowadzone w Instytucie Geografii. Wysoko oceniamy dorobek Instytutu Geografii, który mimo bardzo trudnych warunków lokalowych ma wielkie osiągnięcia doceniane nie tylko u nas w kraju, ale także szeroko za granicą. Dotyczy to zarówno szkolenia i doskonalenia kadry, bardzo licznych i coraz lepszych wydawnictw, jak i poszukiwania nowych metod badawczych będących poważnym wkładem w rozwój badań geograficznych na świecie.

Wiemy dobrze, że Instytut Geografii ma potężne narzędzie badawcze, jakim jest wielka biblioteka specjalistyczna, zaliczana do największych w Europie. Jednakże najbardziej imponuje nam ustabilizowana kadra pracowników naukowych, z których znaczna część pracuje ponad 15, 18 a nawet 20 lat, a więc od początku istnienia Instytutu. Ta ustabilizowana kadra daje gwarancje stałego rozwoju, umiejętnego przystosowywania nowych metod i technik badawczych, które bardzo szybko wykorzystuje się w Instytucie, rozbudowując je oryginalnym wkładem. Instytut Geografii należy do najstarszych instytutów naukowych utworzonych w ramach PAN. Należy też do tych nielicznych placówek Akademii, w których od początku nie zmienił się dyrektor. Dlatego składam gratulacje profesorowi Stanisławowi L e s z c z y c k i e m u, pod którego kierunkiem Instytut rozwijał się tak pomyślnie przez 20 lat. Równocześnie składam mu życzenia, aby przez długie dalsze lata prowadził nadal Instytut dla dobra geografii w Polsce, przyczyniając się do ogólnego dorobku naukowego całej Akademii.

Godna podkreślenia jest koncentracja badań na najważniejszych problemach geografii jako nauki, a równocześnie na takiej problematyce, która ma duże znaczenie praktyczne. Wszyscy wiemy, że Instytut Geografii stał się jedną z głównych placówek badawczych w Polsce, która utorowała drogę nowoczesnym metodom planowania przestrzennego. Są to fakty dobrze znane nie tylko w kraju. Świadczy o tym uznanie prac Instytutu za granicą, naśladownictwo metod w wielu krajach oraz przyjazd coroczny wielu geografów planistów i ekonomistów ze wszystkich kontynentów. Prace w Instytucie objęły nie tylko studia teoretyczne, podstawowe, ale również stosowane, tu bowiem powstała koncepcja policentrycznego, węzłowo-pasmowego przestrzennego zagospodarowania kraju, która legła u podstaw planu perspektywicznego do 1990 r. opracowanego w Komisji Planowania przy R.M. W studiach przygotowawczych wykorzystano nowoczesne metody ilościowe oraz techniki elektronowe.

Badania te są związane z problemem węzłowym 11.2.1. „Podstawy przestrzennego zagospodarowania kraju", który koordynuje Instytut. Problem ten należy w Akademii do tych, które są koordynowane najle-

http://rcin.org.pl

piej, a wyniki już osiągnięte i oddane praktyce świadczą, że plan przewidywany do 1975 r. zostanie w pełni osiągnięty.

Drugim problemem, którym szczególnie interesuje się Akademia jest problem resortowy PAN 7 „Zmiany w środowisku geograficznym pod wpływem działalności człowieka". Wiemy, że i na tym polu osiągnięcia IG PAN są duże. Szczególnie cieszymy się, że programowe, podstawowe prace wykonane w Instytucie stały się podstawą opracowania zespołu rzeczoznawców dla przygotowania kompleksowego programu ochrony i przekształcenia środowiska człowieka do 1990 r. w Ministerstwie Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska. Również poważny jest udział IG PAN w pracach prowadzonych w ramach RWPG w zakresie zagadnień człowiek-środowisko.

W Akademii panuje zgodna opinia, że są dwa najważniejsze kierunki badań prowadzonych w IG PAN. Akademia dostarcza i będzie dostarczała środków na ich realizację. W ostatnich latach IG PAN otrzymał znacznie więcej środków. Budżet jego wzrósł od 1971 r. prawie o 50%.

Instytut może liczyć na stałe poparcie swoich wysiłków badawczych ze strony Akademii. W uznaniu zasług położonych przez IG PAN dla rozwoju gospodarki narodowej Rada Państwa przyznała jego pracownikom 14 wysokich odznaczeń państwowych. Zostaną one wręczone na dzisiejszej sesji osobom, które przez wiele lat nie szczędziły wysiłków dla rozwoju swej instytucji.

Kończąc swe przemówienie, pragnę na ręce prof. S. Leszczyckiego, dyrektora Instytutu, złożyć gorące życzenia dalszego pomyślnego rozwoju, jeszcze większych osiągnięć na polu geografii jako nauki oraz ich zastosowania dla dobra naszej kultury i gospodarki.

http://rcin.org.pl

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY
t. XLVI, z. 3, 1974

Przemówienie Prof. J. Pajestki, Zastępcy Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów

Szanowni Zebrani!

Mogłoby się wydawać, że dwadzieścia lat w dziejach jednej z najstarszych dyscyplin nauki, to okres dający wątłą podstawę do święcenia jubileuszu nawet najbardziej zasłużonej placówki naukowej. Wystarczy jednak odrzucić kryteria kalendarzowe i przyjąć inne, merytoryczne, aby z należną powagą potraktować okazję, dla której tutaj zebraliśmy się.

Wielostronny jest dwudziestoletni dorobek Instytutu Geografii Polskiej Akademii Nauk, lecz poczuwam się do zaszczytnego obowiązku przekazania jubileuszowych gratulacji w szczególności w związku z jednym aspektem jego działalności. Mam mianowicie na uwadze ten nurt badań naukowych, który zrodził się z potrzeby służenia praktyce. Z tego punktu widzenia trudno doprawdy byłoby przecenić znaczenie Instytutu jako czołowej placówki badawczej oddziaływającej na szeroko traktowane planowanie przestrzenne. Instytutowi przypadła podstawowa rola w tej dyscyplinie naukowej, a reprezentowane przezeń nurty i idee badawcze potrafił on przeszczepiać na pozostałe ośrodki. Można przeto traktować dzisiejszy jubileusz jako okazję do refleksji obejmujących całą geografię polską.

Geografowie współtworzyli i współtworzą to, co często — może nazbyt zobowiązująco — określa się mianem polskiej szkoły planowania przestrzennego. Sądzę, że w wielu przypadkach trudno byłoby rozdzielić twórczość naukowo-badawczą od działalności praktycznej naszych czołowych przedstawicieli geografii, zwłaszcza geografii ekonomicznej. Przecież to właśnie twórca i szef Instytutu Geografii otworzył, swą znaną wszystkim monografią Podhala, drogę myślenia o rozwoju regionalnym w kategoriach naukowych. Profesorowie Dziewoński, Malisz, Kostrowicki i inni przez wiele lat bezpośrednio, można powiedzieć — zawodowo, brali udział w pracach służb planowania przestrzennego, organizując warsztaty planowania krajowego, regionalnego i miejscowego. Proszę pozwolić mi na przypomnienie ich wkładu w organizację i dorobek Głównego Urzędu Planowania Przestrzennego i Regionalnych Biur Planowania w latach 1945—1949, kiedy to w nowych warunkach ustrojowych można było przystąpić do realizwania śmiałych idei zrodzonych jeszcze w okresie międzywojennym.

Kilka lat później ferment intelektualny, wprowadzający na nowe tory geografię ekonomiczną, stał się ważnym źródłem inspiracji dla poczynań rekonstruujących system planowania przestrzennego w naszym kraju i uwieńczonych wprowadzeniem w 1961 r. odpowiedniej ustawy Sejmu PRL. I w tym przypadku dużą rolę odegrał Instytut Geografii PAN;

http://rcin.org.pl

o jego żywotności i prężności w tym okresie świadczyła m. in. zdolność do rozwoju kadrowego i grupowania badaczy młodszego pokolenia.

Dla praktyki planowania przestrzennego duże znaczenie miało powstanie w 1958 r. Komitetu Przestrzenego Zagospodarowania Kraju przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk. Przyczyniły się do tego inicjatywne działania Instytutu Geografii, z którym Komitet po dziś dzień jest tak bezpośrednio związany. O sile i znaczeniu Komitetu stanowi fakt, iż to właśnie dzięki jego staraniom potrafiono skupić ekonomistów, techników, socjologów, demografów i innych specjalistów, którzy dawniej jedynie sporadycznie i fragmentarycznie zajmowali się problematyką badawczą w dziedzinie gospodarki przestrzennej.

Szanowni Zebrani!

Pragnę na dzisiejszej uroczystości potwierdzić fakt, że oto zbliżamy się do granicy kolejnego etapu rozwoju planowania przestrzennego w Polsce. Zakończony, właściwie po raz pierwszy w dziejach tego planowania, wstępny projekt planu krajowego już wkrótce zostanie przedłożony do rozpatrzenia kierownictwu politycznemu i państwowemu.

We wstępie do tego planu znalazł się zapis, że w pracach planistycznych wykorzystano — cytuję — „badania wykonane przez KPZK PAN, a zwłaszcza objęte problemem węzłowym „Podstawy przestrzennego zagospodarowania kraju", którego to problemu głównym koordynatorem jest — jak wiadomo — Instytut Geografii PAN.

Prace nad planem, prowadzone przez Komisję Planowania, były inspirowane i oceniane przez Rządowy Zespół Ekspertów, w skład którego wchodził prof. Stanisław L e s z c z y c k i jako wiceprzewodniczący, a jako członkowie m. in. profesorowie D z i e w o ń s k i i M a l i s z. Ich głęboka wiedza i zaangażowanie walnie przyczyniły się do rozwiązania podstawowych problemów planu. Komisja Planowania, przy której zostanie powołana Rada do Spraw Gospodarki Przestrzennej, liczy na ich dalszą owocną współpracę, podobnie jak na współdziałanie całego środowiska naukowego geografów. Liczne są bowiem problemy, których nie udało się dotychczas we właściwy sposób rozstrzygnąć, lub które trzeba było jedynie zasygnalizować, niejako odkładając sprawy do czasu, w którym nauka udzieli nam swej odpowiedzi.

Planowanie krajowe i planowanie regionalne znalazło się w fazie, kiedy o dalszym ich rozwoju decydować będą wyniki badań naukowych. Podstawowe tematy tych badań, o wielkiej doniosłości dla planowania przestrzennego, wymieniliśmy w dokumencie planu krajowego.

Wierzę głęboko, że udział geografów w rozwiązywaniu tych problemów będzie wyznaczał ich dalszą więź z praktyką planowania przestrzennego. Jest to i z pewnością nadal będzie więź polegająca na aktywnym uczestnictwie w planowym kształtowaniu układów przestrzennych kraju i regionów. Niech mi wolno będzie w związku z tym wyrazić przekonanie, iż Instytut Geografii Polskiej Akademii Nauk, a wraz z nim całe naukowe środowisko geografów w kraju, będzie nadal stosowało marksistowską dewizę, głoszącą potrzebę nie tylko interpretacji, lecz przekształcania rzeczywistości. To, co jest wspólne uczonym i nam, planistom-praktykom, dotyczy właśnie przekształcania rzeczywistości przestrzennej kraju, jego poszczególnych regionów i osiedli, tak aby czynić ją coraz bardziej

http://rcin.org.pl

odpowiadającą potrzebom jednostki i socjalistycznego społeczeństwa jako całości.

Tym właśnie celom został podporządkowany projekt planu przestrzennego zagospodarowania kraju. Myślę, że dzisiejsza uroczystość jest dobrą okazją do przypomnienia głównych idei, które przez dwa lata towarzyszyły nam w pracach nad tym planem.

Zacznę od stwierdzenia podstawowego. Oto strategia rozwoju społeczno-ekonomicznego wytyczona przez VI Zjazd naszej Partii nakierowana jest na zapewnienie szybkiego wzrostu poziomu życia ludności oraz wysokiej dynamiki i harmonijnego rozwoju całej gospodarki. Dla prawidłowego sterowania tymi procesami niezbędny jest plan przestrzennego zagospodarowania kraju, związany jak najściślej z kompleksowym programem rozwoju społeczno-gospodarczego. Przyjęliśmy jedynie słuszne i prawidłowe założenie, że plan krajowy powinien być integralną częścią planu perspektywicznego do 1990 roku. W ten sposób prace nad planem budowy „Drugiej Polski" odznaczają się pełnym powiązaniem zadań społecznych, ekonomicznych i przestrzennych. Dodajmy, że tym samym rozpoczęliśmy nową fazę realizacji od dawna zgłaszanego przez różne środowiska postulatu integracji służb planowania na poszczególnych szczeblach. Nie chcemy przy tym niczego uronić z pozytywnych doświadczeń warsztatowych służb planowania przestrzennego i specyfiki jego metod.

Generalne założenia koncepcji policentrycznej, umiarkowanej koncentracji działalności społeczno-ekonomicznej, która legła u podstaw naszego planu, są wszystkim znane.

Uważamy, że jest to koncepcja nowoczesna, odpowiadająca historycznie ukształtowanym układom przestrzennym oraz wymaganiom przyszłego rozwoju kraju. Wychodzi też na przeciw ambicjom i aspiracjom poszczególnych obszarów naszego kraju. Projekt planu nie przesądza wszystkich kwestii zagospodarowania przestrzenego i takiego zadania zresztą nie mogliśmy przed nim stawiać. Jest to plan o dostatecznie wysokim stopniu elastyczności, a jednocześnie umożliwiający odpowiednie sterowanie decyzjami. Dlatego też, choć zdajemy sobie sprawę z konieczności dalszych prac konkretyzujących i pogłębiających poszczególne elementy planu, Prezydium Komisji Planowania przy RM uznało za możliwą i celową prezentację przygotowanego dokumentu kierownictwu partyjnemu i rządowemu.

Równolegle z pracami, które powinny zakończyć się przygotowaniem rozwiniętego planu krajowego, przystępujemy do stworzenia całego systemu warunków zapewniających wdrażanie tego planu.

Plan nie jest i nie może być zbiorem postulatów i ogólnych założeń. Ma stać się podstawą polityki przestrzennej, prowadzonej w naszym kraju przez różne podmioty na szczeblu centralnym, resortowym, regionalnym i lokalnym. W tym celu wiele elementów planu zostanie wyposażonych w atrybut normy planowej obowiązującej te podmioty.

Jednocześnie zamierzamy stworzyć odpowiednie przesłanki do przestrzegania i realizacji podstawowych zasad i założeń planu. Także na tym odcinku musimy szukać nowych rozwiązań, zapewniających spójność decyzji gospodarczych i przestrzennych. Rozwiązania idące w tym kierunku stanowią istotny fragment i czynnik doskonalenia systemu planowania i zarządzania. Stoimy na stanowisku, że w dziedzinie realizacji perspektywicznej polityki przestrzennego zagospodarowania kraju i regionów jednocześnie i równolegle trzeba działać na rzecz zwiększenia inicjatyw-

http://rcin.org.pl

ności i gospodarności władz terenowych, zwłaszcza regionalnych, a z drugiej strony na rzecz umacniania roli i funkcji planu centralnego.

Zamierzamy silniej powiązać planowanie lokalizacyjne z planowaniem zagospodarowania przestrzennego, i to zarówno na szczeblu centralnym, jak i regionalnym. Wreszcie — i to jest sprawa najważniejsza — czeka nas w najbliższym czasie trudna praca przenoszenia generalnych założeń planu krajowego do programu rozwoju społeczno-gospodarczego Polski na lata 1976—1980.

Pozwoliłem sobie podnieść tych kilka kwestii związanych z pracami nad planem przestrzenego zagospodarowania kraju dlatego, że udział myśli twórczej wniesiony przez placówkę, której jubileusz dziś obchodzimy, jest nieoceniony.

Jestem przekonany, że nadal możemy liczyć na życzliwe i żarliwe zarazem wsparcie w naszych praktycznych działaniach. Kieruje nami wspólna idea dobrej służby Polsce i całemu społeczeństwu.

Jeszcze raz składam z okazji jubileuszu serdeczne gratulacje, do których dołączam słowa gorących życzeń dalszych twórczych osiągnięć na rozległym i tak potrzebnym polu badań naukowych.

http://rcin.org.pl

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY
t. XLVI, z. 3, 1974

Sesja jubileuszowa poświęcona dwudziestoleciu działalności naukowej Instytutu Geografii PAN

Jesienią 1973 minęło dwadzieścia lat od czasu powstania Instytutu Geografii PAN. W związku z tym 20 grudnia tegoż roku zorganizowana została jubileuszowa sesja naukowa pod hasłem — „Instytut Geografii PAN w służbie gospodarki narodowej".

Otwarcia sesji dokonał członek rzeczywisty PAN, dyrektor Instytutu, prof. dr Stanisław Leszczycki. Powitał on zaproszonych gości — przedstawicieli władz naczelnych i wydziałów PAN, przedstawicieli instytutów geografii akademii nauk: Związku Radzieckiego, Czechosłowacji, Jugosławii, NRD i Rumunii; przedstawicieli Narodowego Komitetu Geograficznego PAN; przedstawicieli instytutów geografii uniwersytetów krajowych: przedstawicieli Polskiego Towarzystwa Geograficznego; przedstawicieli Komisji Planowania przy Radzie Ministrów; przedstawicieli naukowych instytutów resortowych, urzędów centralnych i resortów, z którymi Instytut współpracuje w ramach realizacji Problemu Węzłowego 11.2.1 oraz wszystkich obecnych.

Następnie prof. Leszczycki poprosił do prezydium swojego zastępcę, prof. dra Jerzego Kostrowickiego oraz przewodniczącego Rady Naukowej, prof. dra Mieczysława Klimaszewskiego, któremu przekazał przewodnictwo obrad.

Prof. Klimaszewski udzielił głosu prof. dr Witoldowi Nowackiemu, wiceprezesowi PAN (tekst przemówienia w niniejszym zeszycie). Jako drugi wystąpił wiceprzewodniczący Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, m. in. prof. Józef Pajestka (tekst przemówienia w niniejszym zeszycie).

Kolejnym punktem sesji była dekoracja przez prof. Nowackiego odznaczeniami państwowymi przyznanymi przez Radę Państwa zasłużonych długoletnich pracowników Instytutu. Krzyże kawalerskie Orderu Odrodzenia Polski otrzymali: Zofia Kryńska i prof. dr Janusz Paszyński; Złote Krzyże Zasługi: mgr Barbara Kozłowska, doc. dr hab. Marcin Rościszewski i doc. dr hab. Teresa Szczęsna, Srebrne Krzyże Zasługi: mgr Wanda Kluge, dr Maria Wanda Kraujalis, Genowefa Pyzikowa, mgr Halina Rękawkowa, Helena Romicka, dr Józef Skoczek, dr Adam Synowiec, dr Roman Szczęsny i dr Wiesława Tyszkiewicz.

W imieniu odznaczonych przemówił prof. Paszyński, który podziękował za zaszczytne wyróżnienia i zapewnił, iż będą one zachętą do dalszej ofiarnej pracy dla dobra geografii polskiej.

Po ceremonii wręczenia odznaczeń przemawiali kolejno: prof. G. Łappo w imieniu Instytutu Geografii AN ZSRR i wszystkich geografów radzieckich, prof. M. Blażek (wicedyrektor Instytutu Geografii ČSAV) w imieniu geografów czechosłowackich, prof. J. Crkvenčič

http://rcin.org.pl

Fot. 1. Prezydium Sesji

Fot. 2. Fragment sali obrad. Siedzą od prawej: prof. dr M. Klimaszewski, prof. dr R. Kulikowski, prof. dr J. Pajestka, gen. J. Światowiec, prof. dr W. Nowacki

http://rcin.org.pl

(przewodniczący Jugosłowiańskiego Komitetu Współpracy Międzynarodowej) w imieniu geografów jugosłowianskich, dr F. Grimm w imieniu geografów Niemieckiej Republiki Demokratycznej i dr P. Deica w imieniu geografów rumuńskich. W wystąpieniach swych podkreślali oni doniosłą rolę dotychczasowej współpracy naukowej IG PAN z geograficznymi placówkami naukowymi ich krajów, dali wyraz zrozumieniu potrzeby i chęci dalszego, ścisłego, wszechstronnego rozwijania tej współpracy w przyszłości, złożyli Instytutowi życzenia dalszej owocnej działalności w dziedzinie rozwoju nauk geograficznych oraz przekazali symboliczne prezenty w postaci adresów (ZSRR, CSRR, NRD, Rumunii), najnowszych publikacji geograficznych — książek, atlasów i map.

Z kolei przemówienia wygłosili: prof. R. Galon, przewodniczący Komitetu Nauk Geograficznych PAN, prof. S. Berezowski, prezes Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz prof. M. Klimaszewski, przewodniczący Rady Naukowej IG PAN. W wystąpieniach swych podkreślali oni wkład IG PAN w rozwój nauk geograficznych w Polsce oraz jego rolę w inicjowaniu i koordynacji badań geograficznych, a zwłaszcza badań w zakresie geografii stosowanej.

Kolejnym punktem sesji było odczytanie okolicznościowych listów i telegramów z wyrazami uznania za dotychczasową działalność naukową Instytutu i życzeniami dalszego pomyślnego rozwoju tej działalności, które nadesłali

— *z zagranicy:*

Kolektyw pracowników Instytutu Ekonomiki Syberyjskiego oddziału AN ZSRR w Nowosybirsku (podp. dyr. prof. Aganbagian),

Kolektyw pracowników Instytutu Geografii Słowackiej AN (podp. prof. Emil Mazur).

Kolektyw pracowników Instytutu Geografii Rumuńskiej AN, (podp. dyr. dr Horia Grumazescu).

— *z kraju:*

prof. dr Włodzimierz Trzebiatowski, Prezes PAN,

Jerzy Kusiak, min. Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska,

prof. dr Jan Michalski, Sekretarz Naukowy Wydziału III PAN,

prof. dr Włodzimierz Michajłow, Sekretarz Naukowy Wydziału II PAN,

prof. prof. dr Kazimierz Kuratowski, Przew. Rady Naukowej i Czesław Olech, dyr. Instytutu Matematycznego PAN,

prof. dr Bolesław Winiarski, dyr. Instytutu Gospodarki Narodowej WSE we Wrocławiu,

prof. dr Kazimierz Wejchert, dyr. Instytutu Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej,

prof. dr Stefan Golachowski, kierownik Zakładu Geografii Społecznej i Politycznej IG Uniwersytetu Wrocławskiego,

prof. prof. dr Jerzy Znosko (dyr.) i Kazimierz Smulikowski z Zakładu Nauk Geologicznych PAN,

prof. dr Mieczysław Hess, dyr. IG Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie,

doc. dr inż. Jan Zieliński, dyr. Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej,

prof. dr Ryszard Manteuffel, dyr. Instytutu Ekonomiki i Orga-

http://rcin.org.pl

nizacji Gospodarstw Rolniczych Akademii Rolniczej w Warszawie,

tow. Jerzy Kusiak, Minister Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska,

prof. dr Kazimierz Zabierowski, dyr. Zakładu Ochrony Przyrody PAN,

prof. dr Zygmunt Skibniewski, Prezes Towarzystwa Urbanistów Polskich i mgr inż. A. Dobrucki, Sekretarz Generalny tego Towarzystwa,

mgr Eugeniusz Adamczak, dyr. Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu,

prof. dr Michał Kaczorowski z Warszawy,

prof. dr Maria Dobrowolska z Krakowa,

Ob. Józef Reczek ze Stacji Badawczej Instytutu w Szymbarku koło Gorlic,

Na zakończenie pierwszej części sesji prof. Klimaszewski wręczył dyplomy uznania za wieloletnią ofiarną pracę w Instytucie Geografii PAN.

Dyplomy otrzymali:

Profesorowie:

Kazimierz Dziewoński
Rajmund Galon
Maria Kiełczewska Zaleska
Mieczysław Klimaszewski
Jadwiga Kobendzina
Jerzy Kondracki
Jerzy Kostrowicki
Stanisław Leszczycki
Janusz Paszyński
Stanisław Pietkiewicz
Leszek Starkel
Andrzej Wróbel
Tadeusz Żebrowski

Docenci:

Jerzy Grzeszczak
Kazimierz Klimek
Teresa Kozłowska-Szczęsna
Teofil Lijewski
Stanisław Misztal
Marcin Rościszewski
Jan Szupryczyński
Andrzej Werwicki

Magistrowie:

Irena Batogowska
Danuta Bodzak
Stanisław Chmielewski
Bronisław Czyż
Stefania Dębowska
Hanna Deręgowska
Jolanta Drecka
Barbara Endrukajtis
Aleksandra Galiszkiewicz
Elżbieta Grzeszczak
Halina Gudowska
Barbara Kozłowska
Zofia Jastrzębska
Maria Klimek
Wanda Kluge
Mieczysław Kłapa
Lucjan Koc
Maria Kohmanowa
Barbara Krawczyk
Zofia Kryńska
Barbara Lipska
Stefania Mąkolska
Teresa Paćko
Jolanta Pasznicka
Andrzej Piotrowski
Helena Poznańska
Alicja Puffowa
Halina Rękawkowa
Krystyna Schleiferowa
Jadwiga Sielużycka
Krystyna Wit-Jóźwik

Doktorzy:

Aniela Drozdowska
Tadeusz Gerlach
Sylwia Gilewska
Łucja Górecka
Marek Jerczyński
Mieczysław Kluge
Hanna Korolec
Wanda Kraujalis
Michał Najgrakowski

http://rcin.org.pl

Zuzanna Siemek
Józef Skoczek
Adam Synowiec
Roman Szczęsny
Janina Szewczyk
Wiesława Tyszkiewicz
Kazimierz Więckowski
Edward Wiśniewski
Jadwiga Włodek-Sanojcowa
Lech Zawadzki
Zofia Ziemońska

Obywatele:

Jadwiga Bylińska
Stanisław Cabała
Zofia Drobut
Urszula Eglerowa
Anna Fijałkowska
Tadeusz Garlej
Maria Grapow
Teresa Jungowa
Maria Kłodecka
Irena Kosmala
Hnna Kowza
Leokadia Kucińska
Liliana Lewandowska
Kazimierz Mostowski
Franciszek Natkaniec
Janina Pawłowska
Kazimiera Pietrzykowa
Genowefa Pyzikowa
Helena Romicka
Wanda Spryszyńska
Barbara Staszewska
Aleksandra Wierzbicka
Jan Woiński
Zofia Zawidzka
Zofia Zientara

Ci spośród pracowników, którzy w Instytucie pracują ponad 15 lat otrzymali także premie pieniężne.

Po przerwie, w drugiej części sesji prof. Leszczycki wygłosił referat pt. *20 lat działalności Instytutu Geografii PAN w służbie gospodarki i kultury narodowej*, następnie prof. Kostrowicki referat pt. *Instytut Geografii PAN wobec zadań przyszłości* (teksty referatów w niniejszym numerze).

Na zakończenie sesji Dyrekcja Instytutu podjęła zaproszonych gości i pracowników tradycyjną lampką wina.

Kazimierz Więckowski

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY
t. XLVI, z. 3, 1974

STANISŁAW LESZCZYCKI

Dwadzieścia lat działalności Instytutu Geografii PAN w służbie gospodarki i kultury narodowej

Scientific activities of the Institute of Geography of the Polish Academy of Sciences in the period 1953—1973.

Zarys treści. Artykuł sprawozdawczy dzieli się na trzy części. W I autor kreśli historię powstania Instytutu Geografii PAN, omawia jego strukturę, z uwzględnieniem biblioteki, wydawnictw i spraw kadrowych, w II jego osiągnięcia naukowe a w III rolę placówki na forum międzynarodowym.

I. Powołanie Instytutu

W dniu 10 X 1953 r. Prezydium Rządu zatwierdziło uchwałę Prezydium Polskiej Akademii Nauk w sprawie powołania Instytutu Geografii jako samodzielnej placówki PAN. Uchwałą tą został zatwierdzony statut i nadana Instytutowi osobowość prawna.

Do zadań Instytutu zgodnie z § 6 ówczesnego statutu należało:

1. opracowywanie projektu planów prac naukowo-badawczych Instytutu,
2. prowadzenie prac naukowo-badawczych według ustalonego planu,
3. wprowadzanie wyników prac badawczych do praktyki,
4. współpraca oraz wymiana doświadczeń z krajowymi i zagranicznymi placówkami, instytucjami i organizacjami w zakresie prowadzenia prac naukowo-badawczych, a zwłaszcza wykorzystanie doświadczeń ZSRR oraz krajów demokracji ludowych,
5. opracowywanie i redagowanie publikacji naukowych,
6. opracowywanie na żądanie władz i urzędów zagadnień z zakresu działalności Instytutu i wydawanie opinii w tych sprawach,
7. kształcenie i doskonalenie kadr naukowych,
8. organizowanie konferencji, zjazdów i narad roboczych,
9. współudział w ramach PAN w upowszechnianiu nauki oraz wyników prowadzonych badań naukowych i współpraca z innymi instytucjami w tym zakresie,
10. prowadzenie innych prac zleconych przez władze Polskiej Akademii Nauk.

W ciągu 20 lat statut Instytutu ulegał kilkakrotnie modyfikacjom, ostatni raz w 1973 r. Mimo to cele i zadania pozostały w ciągu tego okresu w zasadzie nie zmienione. Od początku Instytut otrzymał prawo nadawania stopni naukowych doktora nauk geograficznych, a później

http://rcin.org.pl

doktora habilitowanego ze wszystkich działów nauk geograficznych. Instytut uzyskał też prawo zawierania umów i porozumień z innymi placówkami oraz prawo bezpośredniego przekazywania wyników prac naukowych właściwym jednostkom gospodarki narodowej. Instytut ma obowiązek opracowywania prognoz, ekspertyz i udzielania opinii w zakresie problematyki naukowej placówki.

Pierwszy plan badań Instytutu

W dniu 22 X 1953 r. odbyło się posiedzenie plenarne Komitetu Geograficznego PAN, na którym rozpatrzono plan badań Instytutu Geografii PAN. Objął on 20 następujących zadań:

1. Badania nad geomorfologią Polski (mapa geomorfologiczna).
2. Badania nad hydrografią Polski (mapa hydrograficzna).
3. Kompleksowe badania geograficzne jezior mazurskich.
4. Badania klimatu Polski metodą kompleksowo-dynamiczną i opracowania regionalne klimatu.
5. Badania kompleksowe nad przekształceniem środowiska geograficznego: a) górna granica lasu w Beskidach,
   b) wydmy Puszczy Kampinoskiej.
6. Studia nad geomorfologią peryglacjalną.
7. Studia nad metodologią i historią geografii polskiej.
8. Monografie geograficzno-gospodarcze powiatów i miast.
9. Studia nad rozmieszczeniem sił wytwórczych w okresie kapitalizmu w Polsce.
10. Geografia Polski — podręcznik uniwersytecki.
11. Studia geograficzne kompleksowe do planów regionalnych.
12. Opracowania redakcyjne haseł do Wielkiej Encyklopedii Radzieckiej z zakresu geografii Polski.
13. Mapa użytkowania ziemi.
14. Atlas Polski (opracowanie redakcyjne).
15. Studia nad kartograficznymi metodami przedstawiania wyników badań geograficznych.
16. Bibliografia geografii polskiej.
17. Zestaw czasopism zagranicznych w zakresie nauk o Ziemi.
18. Polskie nazwy geograficzne.
19. Polskie słownictwo geograficzne (kartografia, geografia fizyczna).
20. Katalog jezior Polski.

Powyższy plan był wynikiem założenia, że Instytut Geografii PAN ma przyciągnąć do współpracy jak największą liczbę geografów polskich, aby tą drogą uzyskać wpływ na rozwój geografii w całej Polsce. Stąd w pierwszym planie uwidacznia się zestaw rozmaitych zagadnień, którymi interesowali się poszczególni wybitni geografowie. Nie mając za sobą dorobku naukowego, IG PAN nie mógł od razu wystąpić z własnym planem, w którym znalazłyby się najważniejsze problemy geografii polskiej. Stało się to dopiero później. Niemniej plan powyższy był skutecznie realizowany. Najszybciej wykonano zadania o charakterze dokumentacyjnym. Dotyczyło to punktów 12, 16—20. Wydano *Katalog jezior Polski*, *Zestaw zagranicznych czasopism geograficznych*, znajdujących się w bibliotekach polskich, który uzupełniono w r. 1968. Nazewnictwo geograficzne zostało rozszerzone na cały świat, a bibliografia po uzupełnieniu zaległych daw-

http://rcin.org.pl

nych lat 1918—1927 i 1936—1944 została doprowadzona do 1970 r. włącznie. Również opracowywanie haseł geograficznych rozszerzono na encyklopedie polskie.

W planie z 1953 r. uderza znaczna przewaga tematów z zakresu geografii fizycznej (6) w stosunku do geografii ekonomicznej (3). Ta ostatnia bowiem zaczęła rozwijać się dopiero po konferencji w Osiecznej w 1955 r. i po reorganizacji zakładów w IG PAN. Wówczas dopiero zaczęły się rozwijać specjalizacje w zakresie geografii ekonomicznej (ludności, osadnictwa, przemysłu, rolnictwa, transportu), które z czasem pozwoliły na osiągnięcie wysokiego poziomu wyników. W geografii fizycznej przeważały tematy geomorfologiczne, jakkolwiek nie brak było tematów z hydrografii, limnologii i klimatologii. Pewne prace miały charakter kompleksowy. Do nich należał Narodowy Atlas Polski, który zaczął się ukazywać dopiero w 1973 r. Zamiast jednego zespołowego podręcznika uniwersyteckiego *Geografia Polski* wyszło szereg autorskich opracowań dotyczących geografii fizycznej lub ekonomicznej Polski albo też ich gałęzi specjalizacyjnych (np. *Geomorfologia Polski, Hydrografia Polski, Klimatologia Polski, Geografia przemysłu Polski, Geografia zaludnienia Polski, Geografia osadnictwa Polski* itp.).

Prace nad monografiami geograficzno-gospodarczymi dały pozytywny rezultat m. in. w postaci obszernej monografii i regionalnego atlasu województwa białostockiego, wydanych pod red. J. Kostrowickiego. Opracowano też szereg monografii małych miast, co pozwoliło na wydanie zbiorowej pracy na temat aktywizacji gospodarczej małych miast. Inne tematy rozwinęły się szeroko i z czasem przyniosły pozytywne rezultaty. Będzie o tym mowa poniżej.

Struktura Instytutu

Z dniem 1 I 1954 r. rozpoczęły prace w IG PAN 4 zakłady: 1) geografii fizycznej, 2) geografii ekonomicznej, 3) geografii regionalnej Polski, 4) kartografii. W ciągu 20 lat struktura zakładów uległa przekształceniom; do 1968 r. przeważała tendencja specjalizacyjna, dlatego powstały zakłady o wąskim zakresie, jak np. geomorfologii i hydrografii, geomorfologii peryglacjalnej, klimatologii, geografii zaludnienia i osadnictwa, geografii rolnictwa oraz geografii przemysłu i transportu. Po r. 1967, po konferencji w Jabłonnie, dał się zauważyć prąd integracyjny w geografii, czego wyrazem było powołanie do życia Zakładu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju oraz Zakładu Dynamiki Środowiska Geograficznego, z którego w 1973 r. wydzielono Zakład Zagospodarowania Środowiska. Przekształcono także Zakład w Krakowie na Zakład Geografii Fizycznej oraz w Toruniu na Zakład Fizjografii Polski. Utworzono Zakład Geografii Krajów Rozwijających się. Dla podkreślenia konieczności prowadzenia badań podstawowych powołano do życia Zakład Teorii i Metodologii Geografii. W ciągu lat rozwinęły się prace powiązane z planowaniem regionalnym i krajowym. Instytut nie tylko dostarczał opracowań dla planów regionalnych, ale sam rozpoczął prace koncepcyjne nad prognozami i perspektywicznymi planami zagospodarowania kraju oraz regionów. Po kilkakrotnych zmianach organizacyjnych, w 1973 r. IG PAN posiadał 11 zakładów badawczych, z tego 4 z zakresu geografii fizycznej, 4 z zakresu geografii ekonomicznej, 2 z zakresu geografii kompleksowej oraz 1 z zakresu kartografii (przy czym ostatni miał raczej charakter usługowy).

http://rcin.org.pl

Przejęcie części działalności PTG

Instytut Geografii PAN miał ułatwiony start, ponieważ prace przygotowawcze do powołania centralnego instytutu geograficznego w Polsce trwały już szereg lat w ramach Wydziału Spraw Naukowych Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Skoro więc powstał Instytut, odbyło się w dniu 13 XII 1953 r. nadzwyczajne walne zgromadzenie PTG, na którym uchwalono zlikwidowanie Wydziału Spraw Naukowych PTG oraz przekazanie Instytutowi Geografii PAN prac w zakresie mapy użytkowania ziemi, mapy geomorfologicznej, mapy hydrograficznej, badań peryglacjalnych oraz prac Komisji Nazw Geograficznych. W związku z tym przekazana została również Centralna Biblioteka, Pracownia Fotofilmowa, Pracownia Dokumentacji Geograficznej, Pracownia Użytkowania Ziemi w Lublinie oraz stacje badawcze na Hali Gąsienicowej, w Międzyzdrojach i Mikołajkach oraz szałas w Kotłach Śnieżnych w Sudetach. Przekazano również następujące wydawnictwa PTG: „Przegląd Geograficzny", „Biuletyn Geograficzny", „Przegląd Radzieckiej Literatury Geograficznej", „Prace Geograficzne" oraz „Bibliografię Geografii Polskiej".

Instytut Geografii przejął więc poważną bazę materialną z PTG. Na mocy umowy z Ministrem Szkolnictwa Wyższego otrzymał tymczasową siedzibę w gmachu Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego.

Stacje badawcze

Stacje badawcze IG PAN istnieją do dziś dnia i prowadzą stacjonarne obserwacje z zakresu klimatologii, hydrografii, geomorfologii oraz procesów i zmian zachodzących w środowisku geograficznym pod wpływem działalności człowieka. Sieć stacji ulegała zmianom. Stację w Międzyzdrojach przekazano Zarządowi Miejskiemu. Szałas w Sudetach oddano Instytutowi Geografi Uniwersytetu we Wrocławiu. Stację w Mikołajkach przeniesiono do budynków IMiGW. Bez zmian utrzymano Stację na Hali Gąsienicowej, na której zebrano ogromne materiały dotyczące klimatu Tatr w ciągu 24 lat. Stacja w Mikołajkach zebrała wiele materiałów dotyczących stosunków hydrologicznych w jeziorach mazurskich, a w szczególności w jeziorach Mikołajskim i Śniardwy.

W latach późniejszych IG PAN przyjął od Łódzkiego Towarzystwa Naukowego Stację w Wojcieszowie. Z czasem została ona wymieniona z Ministerstwem Rolnictwa na Stację w Szymbarku. Stacja badawcza w Szymbarku, dzięki obsadzie kadrą naukową, rozpoczęła systematyczne obserwacje procesów fizycznogeograficznych (spływ wody i spłukiwanie gleb na zboczach karpackich), równocześnie rozpoczęła szereg prac o charakterze eksperymentalnym, związanych ze współczesnymi procesami fizycznogeograficznymi, modyfikowanymi działalnością człowieka. Opracowano też monografię fizycznogeograficzną okolic Szymbarku. Niektóre prace zostały opublikowane, inne były prezentowane na konferencjach i zjazdach. Wzbudziły one uznanie i zainteresowanie w kraju i za granicą u wielu przedstawicieli nauk o Ziemi.

Przez kilka lat IG PAN posiadał Stację w Belsku, którą następnie przeniósł do Borowej Góry. Jest to stacja specjalistyczna, poświęcona głównie pomiarom bilansu ciepła. Prace na ten temat zostały rozpoczęte już wcześniej w Wojcieszowie. Głównym zadaniem Zakładu Klimatologii

http://rcin.org.pl

IG PAN było opracowanie bilansu ciepła i wilgoci w środowisku geograficznym. Wiele prac z tego zakresu zostało opublikowanych i prezentowanych w kraju i za granicą. Prace te objęły nie tylko cały kraj, ale także łuk Karpat w skali międzynarodowej.

Biblioteka

Instytut Geografii PAN przejął bibliotekę z PTG (około 27 tys. jednostek bibliotecznych) i w ciągu 20 lat powiększył ją prawie dziesięciokrotnie. Na koniec 1972 r. biblioteka posiadała 84 tys. książek, 38 tys. tomów czasopism, 2300 atlasów, 79 tys. arkuszy map, 13 tys. przeźroczy, razem blisko 220 tys. jednostek bibliotecznych. Biblioteka IG PAN jest prowadzona wspólnie z biblioteką Instytutu Geografii Uniwersytetu Warszawskiego, która liczy ponad 140 tys. jednostek bibliotecznych. Obie placówki tworzą ogromną książnicę specjalistyczną, która spełnia rolę centralnej biblioteki geograficznej. Jej zakres oraz wielkość pozwalają na zaliczenie biblioteki geograficznej w Warszawie do największych tego typu bibliotek w Europie. Prowadzona jest ogromna wymiana zagraniczna z 676 instytucjami w 77 państwach. Dzięki tej wymianie oraz zakupom Instytut otrzymuje wydawnictwa zarówno z państw socjalistycznych, jak i kapitalistycznych i to stanowi właśnie najbardziej specyficzną cechę biblioteki, która ściąga badaczy z wielu krajów. W 1972 r. wypożyczono przeszło 9 tys. woluminów, natomiast do lektorium wydano prawie 8 tys. woluminów. Oprócz biblioteki centralnej wszystkie zakłady i stacje mają swoje księgozbiory podręczne.

Wydawnictwa

Instytut po przejęciu wydawnictw z PTG kontynuuje wydawanie „Przeglądu Geograficznego" jako głównego naukowego organu geograficznego w Polsce. W 1973 r. wydano 45 tom „Przeglądu" o objętości około 75 arkuszy. Od 1964 r. uruchomiono wydawnictwo obcojęzyczne pt. „Geographia Polonica", prezentujące osiągnięcia geografii polskiej za granicą. Wydawane są opracowania, które mają znaczenie międzynarodowe, a służą zwłaszcza utrwaleniu priorytetu wyników lub stosowania metod badawczych. Część woluminów przeznaczona jest na omawianie dorobku naukowego na seminariach dwustronnych lub na konferencjach międzynarodowych. W ciągu 9 lat wydano 27 tomów.

Od roku 1954 ukazują się „Prace Geograficzne" poświęcone wynikom badań indywidualnym lub zespołowym. W tej serii drukuje się też prace habilitacyjne i doktorskie i to nie tylko pracowników Instytutu. Dotychczas ukazało się 100 zeszytów.

Dawny „Przegląd Radzieckiej Literatury Geograficznej" został rozszerzony na „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej". Co roku wychodzą 4 zeszyty o objętości 40—50 akruszy (łącznie wydano 85 zeszytów). Wydawnictwo to jest bardzo pożyteczne. Tłumaczenia polskie bowiem ułatwiają zapoznanie się z najnowszym dorobkiem światowej literatury bez względu na język oryginału. Zeszyty są profilowane i dotyczą pewnych zagadnień aktualnie dyskutowanych na świecie.

Dawny „Biuletyn Geograficzny PTG" został zamieniony na „Doku-

http://rcin.org.pl

mentację Geograficzną". Seria ta jest poświęcona szybkiemu ogłaszaniu wstępnych wyników badań wraz z nowym materiałem informacyjnym. Publikuje się w niej także instrukcje i metody lansowane przez Instytut dla pozyskania współpracowników spoza Instytutu. Rocznie wydawane są 4 zeszyty o objętości 30—40 arkuszy (łącznie ukazały się 126 zeszyty).

Ponadto Instytut wydaje wspólnie z PTG „Bibliografię Geografii Polskiej", „Centralny katalog zbiorów kartograficznych w Polsce", „Polskie nazewnictwo geograficzne" i in. Rocznie Instytut Geografii PAN wydaje ponad 300 arkuszy.

Kadra i jej szkolenie

IG PAN przeprowadza przewody doktorskie i habilitacyjne. Od 1958 r. 66 osób uzyskało stopień doktora nauk geograficznych, a od 1962 r. 25 osób stopień doktora habilitowanego (dawniej docenta). Od szeregu lat Instytut prowadzi studium doktoranckie, głównie z zakresu geografii ekonomicznej, kładąc duży nacisk na doszkalanie w zakresie matematyki i metod ilościowych w geografii, nowych technik badawczych itp. Rocznie szkoli się 30—40 doktorantów (na trzech latach).

Pracownicy Instytutu publikują rocznie 250—300 różnych rozpraw, artykułów, notatek, sprawozdań, tłumaczeń itp. W ciągu 20 lat opublikowali ponad 4000 pozycji. Z tego część jest drukowana za granicą (363) lub w obcych językach w kraju (367). Wpływ dorobku uzyskiwanego w Instytucie jest znaczny zarówno w kraju, jak i za granicą. Pracownicy IG PAN wydali szereg podręczników uniwersyteckich oraz kompendiów dla szerszych kół społeczeństwa.

W Instytucie Geografii PAN pracowało w 1973 r. 180 osób, z tego 20 samodzielnych: 5 profesorów zwyczajnych, 3 profesorów nadzwyczajnych oraz 12 docentów, 36 pracowników z tytułem doktora oraz 29 innych pracowników naukowych. Pracowników inżynieryjno-technicznych było 43, służby bibliotecznej, dokumentacji i wydawnictw 22, pracowników administracyjnych 20, oraz pracowników obsługi 12. Kadra jest ustabilizowana; świadczy o tym fakt, że ponad 15 lat w Instytucie pracuje 52 pracowników, z tego 20 lat — 17 osób, a 19—18 lat dalszych 12 osób. Również przez 20 lat nie zmienił się dyrektor. Dzięki ustabilizowanej kadrze zachowana jest ciągłość stylu pracy, a stały dopływ młodej kadry uniemożliwia „skostnienie".

Pracownicy Instytutu otrzymali wiele nagród za swą pracę, szereg odznaczeń krajowych i zagranicznych. Kilku spośród nich zostało członkami honorowymi towarzystw geograficznych lub pokrewnych w kraju i za granicą.

W różnych pracach poza Instytutem nie brak też naszych ludzi. Kilkanaście osób pracowało dydaktycznie w wyższym szkolnictwie, głównie na Uniwersytecie Warszawskim. Bardzo liczny był udział pracowników w różnych komitetach i komisjach PAN. Pracownicy IG PAN byli również członkami kilku rad naukowych instytutów PAN, uczelnianych lub resortowych. Szczególne znaczenie miał udział pracowników IG PAN w radach naukowo-technicznych przy Wojewódzkich Radach Narodowych. W niektórych z nich pełnili funkcje przewodniczących. Żywy jest udział pracowników IG PAN w działalności wielu towarzystw naukowych.

http://rcin.org.pl

II. Osiągnięcia naukowe Instytutu

Od samego początku prace badawcze Instytutu były programowane. Opracowywano plany roczne i kilkuletnie badań geograficznych, wciągając do współpracy wszystkie ośrodki geograficzne w Polsce. Plan był elastyczny i ulegał różnym modyfikacjom. Z czasem coraz mniejszą rolę odgrywały dotychczasowe zainteresowania indywidualne kierowników zakładów, a do planów coraz częściej wprowadzano aktualne problemy badawcze związane z gospodarką narodową. Wprowadzano również tematy o znaczeniu międzynarodowym, nad którymi pracowali czołowi geografowie świata. Stopniowo następowała selekcja badań oraz ich koncentracja. W ciągu 20 lat niektóre kierunki badań przetrwały, inne zmieniły się, ale na czoło wysunęły się tematy z zakresu geografi stosowanej, a więc powiązane z życiem. Nie znaczy to, by problematyka teoretyczna i metodyczna była pomijana, przeciwnie wykonano wiele prac, aby podbudować naukowo prace stosowane oraz wpływać na prawidłowy rozwój metodologiczny geografii w Polsce. Równocześnie dbano o stosowanie nowych ścisłych metod i technik badawczych. Prace poszły w kierunku specjalizacyjnym, poszczególne Zakłady osiągały bardzo dobre wyniki znane w kraju i za granicą. Natomiast szwankowały prace zespołowe. Prace nad geografią Polski oraz Atlasem Narodowym przeciągały się znacznie.

Dopiero rok 1969 przyniósł radykalną zmianę. W PAN rozpoczęto ustalanie problemów węzłowych. W 1970 r. został przekazany Instytutowi do koordynacji problem węzłowy 11.2.1 „Podstawy przestrzennego zagospodarowania kraju". Problem podzielono na 20 grup badawczych, obejmujących 73 tematy. Powołano zespół koordynacyjny, na czele którego stanął prof. dr K. Dziewoński. Koordynacją objęto szeroki zakres badań powiązanych z planowaniem przestrzenym rozwoju społeczno-gospodarczego Polski od socjologii, psychologii, demografii przez studia nad gospodarką i usługami aż do zagadnień nowego podziału administracyjnego kraju. Instytut prowadzi więc od 1971 r. ogromną pracę kordynacyjną kilkudziesięciu placówek badawczych oraz kilkuset pracowników nauki. Badania zostały zaplanowane na 5 lat (1971—1975). Mają one odpowiedzieć na szereg problemów teoretycznych i metodycznych dotyczących zagospodarowania przestrzenego, przed którym stoją kraje socjalistyczne, a wśród nich Polska. Równocześnie dla Polski mają być zbadane trendy rozwojowe oraz procesy, które dotychczas kształtowały rozwój społeczno-gospodarczy kraju. Ma się stwierdzić, jakie zmiany zaszły w zagospodarowaniu przestrzennym kraju oraz ocenić prawidłowość akcji inwestycyjnych zarówno z punktu widzenia efektywności ekonomicznej, jak i wpływów na warunki społeczne oraz na jakość środowiska geograficznego. Na przykład rozbudowa miast była spowodowana silną urbanizacją kraju, ale równocześnie na skutek napływu ludności wiejskiej miasta uległy poważnej ruralizacji pod względem stylu życia, mimo znacznych postępów w ich wielkomiejskim wyglądzie. Przez niewłaściwą lokalizację wielkich inwestycji nastąpiła lokalnie degradacja środowiska, której nie da się zrehabilitować w krótkim okresie. Badania nie mają ograniczać się do funkcji poznawczej, to znaczy postawienia diagnozy zjawisk oraz zbadania ich genezy, nie tylko do wypracowania uogólnień, które mają wielkie znaczenie na przyszłość, ale także objąć opracowanie prognozy, przewidywania trendów dalszego rozwoju. To z kolei pozwala ująć zagadnienie w sposób prognostyczny i przedstawić wnioski właściwym organom do decyzji. Plan obejmuje badania teoretyczne, metodyczne

http://rcin.org.pl

i stosowane. Realizacja planu trwa już 3 lata i są wszelkie dane, że plan zostanie wykonany. Wykonanie pierwszego opracowania zespołowego w tak dużej skali będzie oznaczało wielki sukces.

W opracowaniu problemu węzłowego pracownicy IG PAN biorą wydatny udział. Na 20 grup tematycznych koordynują 6 (z 14 tematami). Pracuje nad nimi 66 pracowników IG PAN. Są to następujące grupy tematyczne:

01. „Narodowy Atlas Polski" — prof. S. Leszczycki, dr M. Najgrakowski.

02. „Podstawy przyrodnicze zagospodarowania przestrzennego kraju" — doc. J. Szupryczyński, prof. L. Starkel, prof. J. Paszyński, doc. A. S. Kostrowicki.

03. „Struktura przestrzenna wyżywienia i rolnictwa" — prof. J. Kostrowicki.

0.5.1. „Przemiany w strukturze przestrzennej i gałęziowej przemysłu Polski w latach 1946—1970" — doc. dr T. Lijewski, doc. dr S. Misztal.

Ostatnio badania podjęto w zakresie tematu:

0.5.3. „Przewidywany wpływ czynników surowcowych na perspektywiczny rozwój przemysłu" — doc. dr T. Lijewski.

10.5. „Urbanizacja i sieć osadnicza" — prof. K. Dziewoński oraz „Typy i modele sieci małych miast i osiedli wiejskich" — prof. M. Kiełczewska-Zaleska.

33. „Opracowania syntetyczne i zbiorcze" — prof. B. Malisz.

Brak miejsca nie pozwala na przedstawienie szczegółów oraz omówienie wyników prac wykonanych w ciągu 3 lat [1]. Podsumowanie syntetyczne badań w zakresie problemu węzłowego może nastąpić dopiero po zakończeniu prac, a więc po 1975 r.

W 1972 r. został powołany rządowy zespół ekspertów dla opracowania planu przestrzennego zagospodarowania kraju do 1990 r. W zespole tym wzięło udział 4 pracowników IG PAN: prof. S. Leszczycki (jako zastępca przewodniczącego zespołu), prof. B. Malisz (jako przewodniczący podzespołu „Rozwój aglomeracji miejskich i ochrony środowiska człowieka"), prof. K. Dziewoński oraz dr S. Herman. Komisja Planowania przy R. M. powołała do życia Zakład Przestrzennego Zagospodarowania Polski. Jego zadaniem było opracowanie projektu planu w ciągu 2 lat. Pomógł w tym rządowy zespół ekspertów pod kierunkiem min. J. Pińkowskiego. Zadanie zostało wykonane, a dużą rolę w jego opracowaniu odegrała wiedza i doświadczenie rzeczoznawców oraz ich dorobek w zakresie badań prowadzonych w Komitecie Przestrzennego Zagospodarowania Kraju oraz w Instytucie Geografii PAN w ramach problemu węzłowego. Przekazano dorobek naukowy w zakresie planu przestrzennego zagospodarowania kraju w terminach bardzo krótkich, nie czekając na wyniki końcowe prac prowadzonych w ramach problemu węzłowego. Wyniki problemu węzłowego będą mogły posłużyć do modyfikacji opracowanego planu i ewentualnie do przygotowania nowej jego wersji.

Aby móc udostępnić Komisji Planowania dorobek IG PAN, utworzono specjalny zespół w składzie: prof. S. Leszczycki, dr P. Eberhardt i dr S. Herman oraz zintensyfikowano prace w Zakładzie

[1] Biuletyn KPZK nr 81 zawiera materiały Sesji Sprawozdawczej IG PAN, poświęconej ocenie dorobku 3-letniej pracy w ramach problemu węzłowego 11.2.1.

http://rcin.org.pl

Przestrzennego Zagospodarowania Kraju IG PAN pod kierunkiem prof. B. Malisza.

Instytut nie został zaskoczony terminami, ponieważ w zakresie planowania przestrzenego miał już za sobą poważny dorobek. Można go wypunktować w sposób następujący, biorąc pod uwagę równocześnie element chronologiczny.

Jedną z pierwszych prac Instytutu były opracowania dotyczące aktywizacji małych miast. Przeżywały one w latach pięćdziesiątych kryzys. Instytut podjął pracę nad monografiami wielu małych miast z punktu widzenia ich aktywizacji gospodarczo-społecznej. Do pracy wciągnięto wszystkie uczelniane ośrodki geograficzne. Badania prowadzono w terenie, przeprowadzając liczne wywiady z miejscową ludnością. Badania zostały doprowadzone do uogólnień, tak że Instytut mógł przekazać szereg sugestii dotyczących aktywizacji małych miast.

Opracowanie zbiorowe syntetyczne ukazało się pt. „Studia geograficzne nad aktywizacją małych miast" — 1957. Poza tym wydrukowano szereg artykułów w różnych periodykach społecznych i gospodarczych, m. in. w „Nowych Drogach".

Następnie rozszerzono badania na miasta średniej wielkości (np. Tarnów) oraz większe obszary, na powiaty i województwa o opóźnionym rozwoju. Badania dotyczyły głównie Polski północnej i wschodniej. Podobne badania prowadzone były w inych częściach Polski przez uczelniane instytuty geograficzne. Szczególnie korzystne rezultaty osiągnięto w zespołowych badaniach Białostocczyzny. Znalazło to swój wyraz w obszernej monografii zbiorowej pt. *Województwo białostockie* — 1967 oraz w *Atlasie regionalnym województwa białostockiego* — 1968 wydanych wspólnie z Wojewódzką Radą Narodową w Białymstoku pod red. prof. J. Kostrowickiego.

Inne wyniki badań były systematycznie przekazywane do wojewódzkich biur planowania regionalnego.

Badania nad obszarami zaniedbanymi wykazały wielkie dysproporcje w poziomie zagospodarowania kraju oraz w poziomie stopy życiowej mieszkańców w różnych częściach Polski. Problem zmniejszenia tych różnic wysunął się na czoło prowadzonych badań.

W 1954 r. zaczęły się prace badawcze Komitetu do Spraw GOP przy prezydium PAN. Biuro planowania regionalnego w Katowicach już w 1951 r. zwróciło się do PAN o przeprowadzenie szeregu badań w celu rozwiązania trudnych zagadnień związanych z warunkami bytowania mieszkańców oraz prawidłowym zagospodarowaniem tego najważniejszego ekonomicznie rejonu Polski. Już wcześniej zwracano uwagę na trudności związane z prawidłowym rozwojem Śląska. Między innymi geografowie pisali na temat zmian w środowisku geograficznym, trudności komunikacyjnych, rozwoju osiedli itp. Na czele Komitetu stanął w 1954 r. dyrektor Instytutu Geografii PAN. Prace Komitetu w ścisłym powiązaniu z praktyką oraz z miejscowymi władzami politycznymi i planistycznymi rozwijały się owocnie. Przez 7 lat były one prowadzone w następujących kierunkach: 1) warunki klimatyczne obszarów przemysłowych, 2) metody oczyszczania zanieczyszczeń powietrza, 3) utylizacja użytków i odpadów poprzemysłowych, 4) rekultywacja nieużytków poprzemysłowych, 5) gospodarka wodna oraz oczyszczanie ścieków, 6) problematyka rolnicza (żywieniowa) GOP, 7) budownictwo na terenach górniczych. W badaniach brało udział ponad 200 pracowników naukowych pracujących społecznie z wielkim zapałem. Efektem ich prac było wyda-

http://rcin.org.pl

nie 67 „Biuletynów" Komitetu w latach 1955—1963. Prace Komitetu przejął w 1961 r. Zakład PAN w Chorzowie.

Jak z wymienionej tematyki wynika, przed geografami stanęło wiele zadań. Brali więc udział w badaniach nad klimatem Śląska, nad rekultywacją nieużytków poprzemysłowych, wykonali mapę geomorfologiczną, hydrograficzną oraz użytkowania ziemi. Podsumowaniem prac było wydanie w 1970 r. przez PAN książki pt. „Niektóre problemy warunków bytowych w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym", napisanej przez S. Leszczyckiego i Zb. Tokarskiego.

W ten sposób zostały zdobyte nowe doświadczenia rozwiązywania problemów przestrzennych na obszarach silnie zainwestowanych, w których zaczęły rysować się trudności wynikające z „przeinwestowania", a więc z wielkich skupień ludności, produkcji, komunikacji i usług na stosunkowo małym obszarze.

W ciągu prowadzonych prac stale zwracano uwagę na lokalizację i rozmieszczenie produkcji, a w szczególności zakładów przemysłowych. Przemysł bowiem był zawsze uważany za główną siłę rozwoju ekonomicznego i postępu technicznego. Od samego początku, tj. od pierwszego spisu w 1946 r. geografowie zajmowali się lokalizacją przemysłu, zwłaszcza jego gałęzi, a równocześnie rozpoczęli pracę nad jego regionalizacją w postaci ośrodków i okręgów oraz terytorialnych kompleksów produkcyjnych itp. Instytut włączył się do tych prac, badając rozmieszczenie przemysłu materiałów budowlanych (np. cementowni, cegielni, przemysłu ceramicznego) oraz przemysłu spożywczego. Lokalizacja tych gałęzi przemysłu jest związana z występowaniem surowców, natomiast rynki zbytów są często bardzo odległe od miejsc produkcji. Zajęto się więc przewozami, wykazując niekonsekwencje, a nawet ich nieracjonalność względnie „konieczność" w związku z brakiem zakładów przeróbczych na miejscu, np. w przemyśle spożywczym — przewozy mięsa, mleka itp. Wyniki tych badań rzuciły światło na podstawy prowadzonej gospodarki w przestrzeni.

Prace nad regionalizacją przemysłu doprowadziły do ustalenia adekwatnych, obiektywnych kryteriów jej delimitacji. W 1960 r. opublikowano rozprawę pt. *Przestrzenna struktura polskiego przemysłu w 1956*. Autorami jej byli: S. Leszczycki, A. Kukliński, M. Najgrakowski i J. Grzeszczak. Była to pierwsza w Polsce próba obiektywnej delimitacji obszarów uprzemysłowionych, opartej na ilościowych wskaźnikach. Praca ta wywołała dużą dyskusję w kraju i za granicą i spowodowała wiele dalszych opracowań, tak że dzisiaj jest ich już kilkanaście. Na bazie materiałów spisowych z 1956 r. został opracowany wspólnie z Komisją Planowania i GUS pierwszy w Polsce Atlas Przemysłu. Drugie wydanie atlasu na bazie znacznie bogatszej statystyki zostało opracowane w latach 1971—1973. Są to opracowania dające dokładny obraz przestrzennej i branżowej struktury przemysłu w Polsce. Mają one nieliczne tylko odpowiedniki w kilku krajach świata.

Dalsze studia w zakresie geografii przemysłu poszły w kierunku historycznym; badaniami objęto okres 100 lat. Równocześnie studia prowadzono w kierunku regionalnym; opracowano strukturę przemysłu w kilku województwach. Ponadto opracowano szereg monografii poszczególnych branż przemysłu i rozpoczęto studia nad powiązaniami przestrzennymi pomiędzy bazą surowcową a miejscem wytwarzania oraz rynkiem zbytu. Przykładem może być opracowanie związków pomiędzy stocznią w Gdańsku a zakładami przemysłowymi w całej Polsce. Badania

http://rcin.org.pl

nad lokalizacją przemysłu, przewozami surowców oraz gotowych produktów, jak również nad przestrzenną kooperacją zakładów przemysłowych pozwoliły na poznanie licznych procesów zachodzących w gospodarce narodowej w przestrzeni.

Równocześnie podjęto prace nad strukturą przestrzenną produkcji rolniczej. Wykonano szereg opracowań dotyczących rozmieszczenia poszczególnych upraw roślinych oraz zwierząt hodowlanych. Podjęto prace nad użytkowaniem ziemi. Mapy przeglądowe kilku podstawowych użytków rolnych zostały wydane przez F. Uhorczaka. Rozwinięto prace nad szczegółowymi mapami użytkowania ziemi. Opracowano oryginalną metodę wielokrotnie wypróbowaną w czasie badań terenowych nie tylko w Polsce, lecz również w kilku socjalistycznych krajach europejskich. Metoda ta opracowana przez zespół pod kierunkiem prof. J. Kostrowickiego została szeroko rozpowszechniona w wielu krajach i jest znana pod nazwą metody polskiej. Daje ona szczegółowy i wszechstronny obraz stosunków rolnych na danym obszarze. Mapa użytkowania ziemi została uznana także przez praktyków jako jedna z podstaw regionalizacji rolnictwa. Dla krajów Europy wschodniej i środkowej wydano syntetyczne opracowanie. Dalsze prace poszły w kierunku sporządzenia przeglądowych map użytkowania ziemi oraz ustalenia typologii rolnictwa w skali Polski, krajów RWPG i całego świata. IG PAN stał się ośrodkiem międzynarodowym badań dla zagadnień map użytkowania ziemi w ramach Międzynarodowej Unii Geograficznej.

Z kolei należy wymienić prace dotyczące ludności i osadnictwa. Prace demograficzne doprowadziły do zbadania rozmieszczenia i struktury ludności na obszarze ziem polskich w ciągu XX w. Zbadano wszechstronnie strukturę demograficzną oraz zmiany zachodzące w strukturze wieku i płci. Był to jeden z najważniejszych elementów ustalenia zasad przestrzennego zagospodarowania kraju oraz wykorzystania ludności w wieku produkcyjnym i dostosowania usług do struktury demograwicznej ludności. Szczególnie interesujące okazały się studia nad mapami potencjału ludnościowego w Polsce za lata 1950—1970 prowadzone pod kierunkiem prof. K. Dziewońskiego.

Przeprowadzono badania syntetyczne nad zasiedleniem ziem odzyskanych. Najbardziej znamiennym zjawiskiem demograficznym w Polsce Ludowej poza migracjami 6 milionów mieszkańców na ziemie odzyskane, był bardzo wysoki przyrost naturalny oraz przesiedlenie się ludności ze wsi do miast. Badania pozwoliły na uchwycenie tych procesów. Zbadano strukturę przestrzenną procesów urbanistycznych. Liczba ludności miast podwoiła się w ciągu 10 lat. Badaniami tymi kierował prof. K. Dziewoński. Szereg prac z demografii zostało opublikowanych, a wyniki opracowań zostały przekazane do Komisji Planowania przy RM. Równolegle do procesów urbanistycznych badano dzienne migracje, dojazdy do pracy. Dojazdy te rosły w miarę rozwoju gospodarki, a zwłaszcza w okresie wprowadzenia polityki deglomeracyjnej. Wyniki prac zostały opublikowane. Na czoło wysuwa się tu rozprawa doc. T. Lijewskiego, obejmująca całą Polskę.

Wielkie miasta poza swymi granicami administracyjnymi zostały otoczone pierścieniami osiedli podmiejskich, w których zamieszkała ludność dojeżdżająca codzień do miasta.

W osiedlach podmiejskich i w dalej położonych skoncentrowały się też rodziny dwuzawodowe. Osiedla te utworzyły strefę zurbanizowaną, wykazującą wielkie niedostatki pod względem urbanistycznym, architek-

http://rcin.org.pl

tonicznym oraz wyposażenia w urządzenia gospodarki komunalnej. Powstał trudny problem sterowania rozwojem aglomeracji miejsko-przemysłowych, do dziś dnia w wielu wypadkach nierozwiązany. Jest on przedmiotem dalszych studiów prowadzonych w IG PAN pod kierunkiem prof. B. Malisza.

Rozwój miast kazał się zająć ich rozmieszczeniem i rozwojem. Miasta szybko rozwijały się i powstawały nowe. Inwestycje mieszkaniowe, komunikacyjne i inne komunalne nie nadążały za wzrostem liczby ludności, dlatego warunki bytowe bardzo wolno ulegały poprawie, a w wielu wypadkach nawet pogarszały się. Podjęto badania nad systemem osadniczym. Szereg prac poświęcono aglomeracjom miejskim jako najważniejszym skupieniom ludności. Opracowano kryteria wydzielania oraz rozwoju aglomeracji. Wyniki prac publikowano lub udostępniano właściwym resortom. W ostatnich latach podjęto oryginalną próbę wyznaczenia w Polsce 14 aglomeracji istniejących, 2 rozwijających się i 4 potencjalnych (S. Leszczycki, S. Herman, P. Eberhardt), które stały się punktem wyjścia dla opracowania perspektywicznego planu przestrzennego zagospodarowania kraju do 1990 r. w Komisji Planowania przy RM. Niezależnie od opracowań mających znaczenie praktyczne w dalszym ciągu prowadzono badania podstawowe nad strukturą funkcjonalną i bazą ekonomiczną miast (prof. K. Dziewoński), nad obszarami metropolitalnymi oraz rozwojem przestrzennej struktury miast (doc. P. Korcelli), jak również nad systemem osadniczym (prof. K. Dziewoński).

Bardzo trudnym zagadnieniem okazało się osadnictwo wiejskie. Nie jest ono dostosowane do nowoczesnych agrotechnik w rolnictwie. Postanowiono więc przebudować w Polsce osiedla wiejskie. Zaczęły powstawać różne koncepcje zmian w osadnictwie wiejskim. Były nawet projekty zlikwidowania znacznej liczby wsi. Wiele różnych koncepcji okazało się nierealnych w zetknięciu z rzeczywistością. W IG PAN podjęto prace nad osadnictwem wiejskim na szerokiej bazie historycznej (prof. M. Kiełczewska-Zaleska). Wykazano, że Polska jest silnie zróżnicowana pod względem osadnictwa wiejskiego. Wsie posiadają najrozmaitsze układy uzasadnione długą ich historią, dlatego koncepcja przebudowy wsi nie może być schematyczna, a jeden model nie może być stosowany w całym kraju. Trzeba opracować wiele różnych modeli, które by uwzględniały specyfikę osadnictwa wiejskiego w różnych częściach kraju. Równocześnie podjęto prace nad funkcjami i charakterem osadnictwa wiejskiego, usługami i możliwościami budowy przemysłu spożywczego na wsi.

Prowadzone były również prace nad siecią komunikacyjną: drogową i kolejową oraz nad przewozami towarów i osób.

W ten sposób został zbudowany podgląd na mechanizm funkcjonowania gospodarki narodowej w przestrzeni.

W celu dojścia do pewnych uogólnień przestrzenno-ekonomicznych podjęto prace nad regionalizacją ekonomiczną. Inicjatywa wyszła od geografów radzieckich, którzy wiele uwagi od dawna poświęcali temu zagadnieniu. Z czasem badania nabrały charakteru międzynarodowego, a z inicjatywy polskich geografów powołano do życia Komisję Regionalizacji Ekonomicznej w ramach Międzynarodowej Unii Geograficznej. Kierownictwo tej komisji objęli pracownicy IG PAN: prof. Leszczycki, prof. K. Dziewoński, prof. A. Wróbel. Prace prowadzone przez 8 lat przy udziale kilkudziesięciu geografów z kilkunastu

http://rcin.org.pl

państw pozwoliły na ustalenie podstaw teoretycznych regionalizacji społeczno-ekonomicznej, podstawowych pojęć, kryteriów i metod delimitacji oraz terminologii i bibliografii. W IG PAN opracowano teorię regionu ekonomicznego. Konkretne prace nad regionalizacją ekonomiczną poszczególnych państw prowadziły grupy narodowe. Prace w IG PAN dotyczyły więc zagadnień podstawowych, które zostały opublikowane w kilku tomach „Geographia Polonica". Opracowano także regionalizację ekonomiczną Polski (prof. K. Dziewoński, prof. A. Wróbel, prof. S. Leszczycki, doc. A. Kukliński i in.).

Z powyższego krótkiego przeglądu niektórych prac prowadzonych w IG PAN wynika, że można było podjąć wielostronne prace nad perspektywicznym planem przestrzennego zagospodarowania kraju do 1990 r. dla Komisji Planowania przy RM, wykorzystując także dorobek dwuletni opracowań związanych z problemem węzłowym. Znalazło to swój wyraz w kilkunastu opracowaniach IG PAN lub KPZK wykonanych dla Komisji Planowania. Między innymi wydano w 1971 r. pracę S. Leszczyckiego, P. Eberhardta, S. Hermana pt. *Aglomeracje miejsko-przemysłowe w Polsce 1966—2000*. Wydano też szereg opracowań prof. B. Malisza oraz jego zespołu i rozprawy prof. K. Dziewońskiego, prof. J. Kostrowickiego, doc. P. Korcellego, dra M. Jerczyńskiego i in.

Od 1958 r. rozpoczął działalność Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju przy prezydium PAN. Podjął on wszechstronne prace teoretyczne i metodyczne oraz empiryczne w zakresie planowania przestrzennego. Skupił on wielu specjalistów, a wśród nich także wielu geografów. Pracownicy IG PAN odegrali w pracach Komitetu dużą rolę. Przewodniczącym Komitetu od początku był prof. S. Leszczycki, jednym z jego zastępców prof. K. Dziewoński. Sekretarzami byli: doc. A. Kukliński i dr S. Herman; członkami zaś prezydium prof. B. Malisz, prof. J. Kostrowicki oraz członkami prof. A. Wróbel, doc. T. Lijewski i in. Szczególne zasługi dla rozwoju prac KPZK położył doc. dr A. Kukliński.

Nie miejsce tu na omówienie dorobku Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK). Wystarczy stwierdzić, że odegrał on zasadniczą rolę w rozwoju nauk przestrzennych w Polsce, miał wielki wpływ na nasycenie problematyką przestrzenną wielu nauk. Również spełnił poważną rolę jako doradca naukowy dla państwowych organów planowania krajowego i regionalnego. Prace KPZK znalazły również duże uznanie za granicą.

Od 1971 r. podjęto prace nad problemem resortowym PAN 7 „Zmiany w środowisku geograficznym pod wpływem działalności człowieka". Plan obejmował 6 grup tematycznych. W IG PAN pracowało nad nim 22 pracowników. Koordynacja z placówkami zewnętrznymi była stosunkowo niewielka.

Plan obejmuje następujące grupy tematyczne:

0.1 „Teoria i metodyka badań interakcji w obrębie systemu człowiek — środowisko",

0.2 „Wpływ działalności człowieka na abiotyczne elementy ekosystemów górskich",

0.3 „Rola klimatu w kształtowaniu środowiska człowieka",

0.4 „Wpływ wielkich robót hydrotechnicznych na środowisko geograficzne",

0.5 „Rejestracja przestrzenna i prognozowanie zmian w środowisku

http://rcin.org.pl

geograficznym",

0.6 „Stacjonarne badania podstawowych procesów fizyczno-geograficznych, określających kierunek i intensywność zmian środowiska przyrodniczego".

Z problemem PAN 7 łączy się grupa tematyczna problemu węzłowego 0.2 „Podstawy przyrodnicze zagospodarowania przestrzennego kraju". Odbiorcą generalnym powyższego opracowania było Ministerstwo Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, a ściślej mówiąc zespół ekspertów dla opracowania kompleksowego programu ochrony środowiska. Równocześnie opracowania w ramach problemu resortowego PAN 7 były ściśle powiązane z problemami RWPG w zakresie zagadnień człowiek i środowisko, koordynowanymi przez Instytut Geografii ČSAN w Brnie.

Podobnie jak w wypadku problemu węzłowego, można było oprzeć się na pracach dawniej wykonanych w IG PAN. Dotyczy to m. in. prac geomorfologicznych. Od samego początku prace geomorfologiczne zostały połączone ze szczegółową mapą geomorfologiczną, sporządzoną w terenie w skali 1 : 25 000. Skartowano ok. 1/4 powierzchni kraju oraz wydano drukiem kilkadziesiąt arkuszy map w skali 1 : 50 000 wraz z tekstami objaśniającymi. Są to wydawnictwa do użytku służbowego, a więc mało znane i nie wywarły one takiego wpływu jak bezpośrednie kontakty kartujących. Również dużą rolę odegrały tu konferencje i sympozja, na których geomorfologowie wymieniali swe opinie i doświadczenia. Sporządzanie map dawało gwarancję, że w badaniach żadne formy nie zostaną pominięte, przyjęta zaś legenda umożliwiła ocenę porównawczą wszystkich form, np. według morfogenetycznej klasyfikacji. Mapy geomorfologiczne przekazywano do biur planów regionalnych. Stały się one elementem składowym opracowań fizjograficznych powiatów i miast. Największą wagę do map geomorfologicznych przywiązywały biura regionalne w Bydgoszczy i Białymstoku, które sfinansowały liczne zdjęcia terenowe.

Ogromne koszty szczegółowego kartowania oraz jego pracochłonność spowodowały dojście po 10 latach do wniosku, że IG PAN nawet przy pomocy wszystkich ośrodków geograficznych w Polsce będzie musiał sporządzać mapę geomorfologiczną przez 20—30 lat. Dlatego postanowiono ograniczyć kartowanie tylko do obszarów szczególnie interesujących z punktu widzenia naukowego lub bardzo ważnych z punktu widzenia prowadzonych nowych inwestycji. Z czasem prace nad szczegółową mapą ograniczono, wykonując mapy tylko na zlecenie instytucji z zewnątrz. W miejsce mapy szczegółowej podjęto prace nad mapą przeglądową, która w sposób syntetyczny ujmuje wyniki szczegółowych zdjęć oraz daje generalną charakterystykę rzeźby powierzchni ziemi. Prace nad mapą geomorfologiczną przeglądową są na ukończeniu. W IG PAN opracowuje się mapę geomorfologiczną w mniejszej jeszcze skali 1 : 1 000 000, która wejdzie w skład międzynarodowego opracowania mapy całej Europy.

Problemy inspirowane zdjęciami geomorfologicznymi były przedmiotem licznych studiów szczegółowych nad genezą form, procesami fizycznogeograficznymi itp. Równocześnie posłużyły one do opracowania syntetycznego, jak np. *Geomorfologia Polski* opracowanego przez M. Klimaszewskiego i R. Galona. Najwięcej prac poświęconych było rzeźbie fliszowych Karpat, Mazowsza i Kujaw oraz Pradolinie Warszawsko-Berlińskiej. Zajęto się też poszczególnymi elementami rzeźby, jak np. tarasami, zboczami, pokrywami, wydmami nadmorskimi (prof.

http://rcin.org.pl

R. Galon) i śródlądowymi (prof. J. Kobendzina), formami peryglacjalnymi (prof. J. Dylik), glacjalnymi, krasowymi (dr S. Gilewska) itp. Dorobek w zakresie geomorfologii jest wszechstronny i dobrze znany na świecie, reprezentuje go wiele publikacji krajowych i zagranicznych.

Opracowania geomorfologiczne, a nawet teoretyczne, zawsze wykazywały pewne związki z życiem. Na ich bazie powstała między innymi fizjografia urbanistyczna (dr W. Różycka). Od wielu lat problemy te związane zostały z polityką środowiskową. Chodzi o właściwe kształtowanie powierzchni ziemi w związku z działalnością człowieka, a więc górnictwem, przemysłem, budownictwem i wszelkimi inwestycjami. Prowadzi się szczegółowe studia nad wpływami przemysłu wydobywczego oraz przemysłu materiałów budowlanych na środowisko człowieka.

W podobny sposób przebiegały studia nad szczegółową mapą hydrograficzną. Skartowano 1/6 powierzchni Polski. Zapotrzebowanie na mapę hydrograficzną ze strony władz i instytucji planistycznych było znacznie większe niż na mapę geomorfologiczną. IG PAN otrzymywał też corocznie więcej zleceń. Jednakże trudności w obiegu map spowodowały, że wydano znacznie mniej arkuszy tej mapy oraz bardzo mało objaśnień tekstowych. Mapa hydrograficzna nawet w kołach fachowych hydrologów jest stosunkowo mało znana. Podobnie jak w wypadku mapy geomorfologicznej, przystąpiono do opracowania mapy przeglądowej w skali 1 : 300 000 pod kierunkiem prof. R. Galona. Mapa jest ukończona i prawdopodobnie będzie opublikowana w skali 1 : 500 000.

W podobny sposób na bazie sporządzonego zdjęcia hydrograficznego wyłoniły się różne problemy hydrograficzne. Dotyczą one obiegu wody w przyrodzie, pewnych anomalii lokalnych, wahań w ciągu roku oraz w dłuższych czasokresach. Zajęto się również wodami wgłębnymi oraz źródłami. Opracowano stosunki hydrograficzne Tatr, pewnych obszarów w Wyżynie Małopolskiej, w Kotlinie Toruńskiej, na Pojezierzu Mazurskim i in. IG PAN prowadził systematyczne badania limnologiczne na Pojezierzu Mazurskim, głównie w oparciu o stację badawczą w Mikołajkach.

Trzecim elementem środowiska, którym zajmował się IG PAN był klimat. Zaczęło się od badań klimatu GOP, który wykazuje zniekształcenia lokalne na skutek zanieczyszczeń związanych z intensywną działalnością gospodarczą. Badając klimat lokalny Śląska zrwócono uwagę na zanieczyszczenia, które osłabiają dopływ promieniowania oraz na sztuczne ciepło wytwarzane przez człowieka. Badano też inne cechy klimatu specyficzne dla okręgów przemysłowych. Prace były prowadzone pod kierunkiem prof. J. Paszyńskiego. Równocześnie prowadzono badania klimatyczne na terenach rolnych, w uzdrowiskach, zwracając uwagę szczególnie na cechy bioklimatyczne, a więc na efektywne temperatury szczególnie ważne w klimatoterapii. Badania prowadzono na zlecenie Przedsiębiorstwa Uzdrowisk Polskich. Między innymi opracowano klimat Ciechocinka, Kudowy i Iwonicza (doc. T. Szczęsna). Kontynuowane są prace nad klimatem aglomeracji miejskich (dr W. Kraujalis).

Główny wysiłek klimatologów poszedł jednak w kierunku opracowania bilansu ciepła i wilgoci. Wiele pracy poświęcono na pomiary promieniowania dla obliczenia struktury bilansu cieplnego dla całej Polski. Prace mają szczególne znaczenie dla rolnictwa. Opracowano bilans radiacyjny Polski, oparty na własnych metodach. Podjęto również prace nad topo-

http://rcin.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII
PRZESTRZ
olskiej Akademii Nauk
akład Za
akowe
00-

klimatem dla sporządzenia map klimatologicznych. Wykonano kilkadziesiąt ekspertyz dla uzdrowisk i wielkich zakładów przemysłowych. Wydano szereg publikacji dotyczących bilansu cieplnego w Polsce, znanych w kraju i za granicą. Prowadzono porównawcze badania w DRW [2].

Na uwagę zasługują zespołowe prace terenowe IG PAN. Jedna z nich była przeprowadzona na pojezierzu Mazurskim w rejonie Mrągowa, druga zaś w pow. pińczowskim. Wyniki badań zostały opublikowane i są dobrymi przykładami szczegółowych badań regionalnych, mających znaczenie dla planowania rozwoju danej okolicy.

Nawiązując do sformułowania problemu resortowego warto wymienić prace powiązane z zespołem ekspertów dla opracowania kompleksowego programu ochrony środowiska. Prof. S. Leszczycki opracował dwa podstawowe projekty: *Wstępna makieta krajowego raportu o kompleksowym programie ochrony środowiska* i *Wstępne koncepcje prognozy zmian w środowisku do 1990 r.* Pod jego kierunkiem zespół pracowników opracował kilka map dotyczących zniszczeń i zanieczyszczeń środowiska człowieka w Polsce w skali 1 : 1 000 000. Mapy te stały się wzorem dla podobnych map w innych krajach, a IG PAN stał się centralnym ośrodkiem międzynarodowym dla map środowiskowych w ramach Międzynarodowej Unii Geograficznej. Równocześnie z ramienia Komitetu PAN „Człowiek i środowisko" podjęło prace nad zebraniem materiałów do opracowania prognozy zmian w środowisku gegograficznym Polski do 2000. Zebrano ponad 80 opracowań (dr M. Drzał).

Szczegółowe studia nad procesami i zmianami zachodzącymi współcześnie w środowisku geograficznym prowadzi się — jak już wspomniano — na Stacji IG PAN w Szymbarku, pod kierunkiem prof. L. Starkla. Podobne prace prowadzi Zakład Fizjografii Ziem Polskich w Toruniu pod kierunkiem doc. dr J. Szupryczyńskiego. Obejmują one obszar nad Zalewem Włocławskim i mają na celu obserwację zjawisk stokowych oraz procesów zamulania zbiornika.

Studia teoretyczne prowadzi Zakład Zagospodarowania Środowiska w ramach problemu RWPG, kładąc szczególny nacisk na zagadnienia oceny ekologicznej i ekonomicznej jakości środowiska (A. S. Kostrowicki).

Podjęto różne próby waloryzacji środowiska geograficznego Polski, opracowano zasady i mierniki, kwestionariusze i przykłady pod kierunkiem prof. L. Starkla i dra A. A. Marsza. Obecnie wypróbowuje się ustalone metody w różnych terenach rozrzuconych po całej Polsce. Współpracują przy tym wszystkie uczelniane ośrodki geograficzne.

W ten sposób skoncentrowane zostały prace dotyczące środowiska geograficznego, nastawione w kierunku ich praktycznego wykorzystania.

Rozwinęła się geografia stosowana, ugruntowana dociekaniami teoretycznymi (prof. S. Leszczycki). Wyniki rozważań teoretycznych miały znaczenie ogólne obok analogicznych prac prowadzonych we Francji i Anglii.

Należy również wspomnieć o pracach, które nie mieszczą się w obu powyższych problemach. Wymienić tu można prace nad typologią rolnictwa prowadzone pod kierunkiem prof. J. Kostrowickiego w skali Polski, krajów socjalistycznych RWPG oraz całego świata. IG PAN jest ośrodkiem koncetrującym prace nad typologią rolnictwa świata w ramach Międzynarodowej Unii Geograficznej.

[2] Por. Sprawozdanie T. Kozłowskiej-Szczęsnej: *20 lat klimatologii w Instytucie Geografii PAN w Warszawie.* „Przegl. Geogr." t. XLVI, z. 1, 1974.

http://rcin.org.pl

Zakład toruński prowadził badania w krajach polarnych na Spitsbergenie oraz na Islandii (prof. R. Galon, doc. J. Szupryczyński). Zajmowano się głównie geomorfologią glacjalną, mającą kluczowe znaczenie dla wyjaśnienia obecnej rzeźby Polski. Wyniki badań zostały opublikowane w obcych językach w kraju i za granicą. Wywołały one duże zainteresowanie i zyskały uznanie.

Duże międzynarodowe zainteresowanie wzbudziły prace prof. M. Malisza nad metodami analizy progowej. Dotyczy ona głównie rozwoju miast, ale pracuje się również nad jej zastosowaniem przy sporządzaniu planów regionalnych. Prof. B. Malisz za pracę tę otrzymał nagrodę państwową I stopnia. Tłumaczenia tej pracy zostały wydane w Rzymie, Paryżu i Edynburgu.

Na wymienienie również zasługuje praca A. S. Kostrowickiego na temat regionalizacji zoograficznej Paleoarktyki na podstawie grupy Lepidoptera.

Wyróżnić należy studia nad teorią geografii jako nauki, która zajmuje się konkretną przestrzenią społeczno-ekonomiczną Ziemi (prof. K. Dziewoński) oraz nad metodami matematycznymi w badaniach geograficznych (prof. A. Wróbel, doc. P. Korcelli).

Należy wspomnieć o pracach dotyczących krajów rozwijających się (doc. M. Rościszewski), mających duże znaczenie praktyczne, ponieważ dostarczają one bogatych materiałów informacyjnych, sprawdzonych metodami naukowymi.

Warto jeszcze dodać, że IG PAN opracowuje ekspertyzy dla rozmaitych resortów, co roku kilkanaście. Najwięcej z nich dotyczy lokalizacji nowych inwestycji lub warunków fizjograficznych małego obszaru.

III. Instytut Geografii PAN na forum międzynarodowym

Instytut Geografii PAN jest znany na forum międzynarodowym, utrzymuje żywe kontakty drogą wymiany wydawnictw oraz pracowników naukowych. Na ogół Instytut cieszy się dobrą opinią, jako oryginalny ośrodek badawczy, dlatego jest licznie odwiedzany przez geografów, planistów, ekonomistów i ekologów z całego świata. Pracownicy Instytutu biorą udział w życiu międzynarodowym w różnych formach w celu poznania osiągnięć geografii za granicą i konfrontacji z własnym dorobkiem. Są zapraszani jako profesorowie lub wykładowcy do USA, W. Brytanii i innych krajów. Liczne też są zaproszenia na pojedyncze wykłady w bardzo wielu krajach. Do Instytutu przyjeżdżają również geografowie na studia z różnych stron; młodsi odbywają staże, a nawet opracowują prace doktorskie, inni zapoznają się z dorobkiem naukowym i metodami stosowanymi w badaniach geograficznych w Polsce. W świecie mówi się często o polskiej szkole geograficznej.

Największą rolę odgrywają pracownicy IG PAN na polu badań międzynarodowych w ramach Międzynarodowej Unii Geograficznej. Prof. S. Leszczycki był Prezydentem Unii w latach 1968—1972 oraz wiceprezydentem w latach 1964—1968 i 1972—1976. Praca naukowa jest zorganizowana w Unii w formie specjalnych komisji. W kilku z nich przewodniczą lub przewodniczyli geografowie polscy (np. prof. prof. J. Dylik, K. Dziewoński, A. Jahn, J. Kostrowicki, S. Leszczycki). Wielu innych jest lub było członkami rzeczy-

http://rcin.org.pl

wistymi lub korespondentami różnych komisji Unii. Pozwala to geograform polskim na żywy udział we współpracy międzynarodowej.

Od 1956 r. Polacy są reprezentowani w Komisji Atlasów Narodowych i Regionalnych (prof. S. Leszczycki, prof. J. Kondracki). Polacy wnieśli swój wkład w ustalenie zasad i metod sporządzania atlasów narodowych i regionalnych. IG PAN co 4 lata wydaje dla Komisji *Światową bibliografię atlasów narodowych i regionalnych*. Wydano już 3 zeszyty obejmujące bibliografię do 1971 r. (mgr H. Rękawkowa).

Od 1956 r. do 1972 r. prof. J. Kostrowicki był członkiem Komisji Światowego Zdjęcia Użytkowania Ziemi. Za jego staraniem metody polskie sporządzania szczegółowych map użytkowania ziemi zostały przedyskutowane i są stosowane w wielu krajach. Prof. J. Kostrowicki stanął na czele Podkomisji dla europejskich państw socjalistycznych i dzięki jego zabiegom nastąpiła ścisła współpraca między krajami RWPG, obejmująca również wspólne badania terenowe. Prace Podkomisji były publikowane i kilkakrotnie z powodzeniem prezentowane na forum międzynarodowym.

W 1968 r. z inicjatywy prof. J. Kostrowickiego powstała Komisja Typologii Rolnictwa. Został on jej przewodniczącym. On też zaproponował kryteria i metody typologii, a następnie opracował na przyjętych zasadach wstępną typologię rolnictwa świata. Prace te zostały opublikowane. Typologia rolnictwa świata będzie jeszcze dyskutowana w ramach Komisji Unii oraz na Międzynarodowym Kongresie Geograficznym w Moskwie w 1976 r. Pracami obu komisji zainteresowało się FAO i zaprosiło prof. J. Kostrowickiego do współpracy, traktując go jako swego eksperta. Równocześnie jest on stałym przedstawicielem Unii Geograficznej w FAO.

W latach 1960—1968 pracowała Komisja Ekonomiczna Regionalizacji pod kierownictwem prof. S. Leszczyckiego i następnie prof. K. Dziewońskiego. O udziale Polaków w pracach tej Komisji była już mowa poprzednio.

W latach 1968—1974 prof. A. Wróbel brał udział jako członek rzeczywisty w pracach Komisji Regionalnego Rozwoju. Prace dotyczyły krajów rozwijających się, a w szczególności krajów Ameryki Łacińskiej. Przez kilka lat prof. A. Wróbel pracował w Chile jako rzeczoznawca przy opracowywaniu planu rozwoju środkowej części tego kraju. Swoje doświadczenia wykorzystał w pracach Komisji. Znalazło to swój wyraz w zespołowej publikacji.

W latach 1968—1976 w pracach Komisji Procesów i Modeli Urbanizacji brał czynny udział prof. K. Dziewoński, ustalając program prac tej Komisji. Jego koncepcje oraz klasyfikacja procesów urbanizacyjnych zostały przyjęte jako podstawa do prac Komisji. Wyniki prac Komisji zostały opublikowane.

Przez szereg lat pracowali w Komisji Stoków, a następnie w Komisji Współczesnych Procesów Geomorficznych prof. A. Jahn i prof. L. Starkel, którzy nadali kierunek pracom Komisji oraz wielokrotnie prezentowali wyniki badań gemograficznych wykonanych w Polsce.

W latach 1968—1976 pracowała Komisja Historii Myśli Geograficznej. W pracach początkowo brał udział prof. B. Olszewicz. Wkład prof. B. Olszewicza był tak duży, że po jego śmierci Komisja postanowiła utrzymać w swym gronie przedstawiciela Polski (prof. J. Babicz). Chodziło o rozwój metodologii nauk geograficznych, opartej na filozofii materialistycznej. Poza tym geografia i kartografia polska wykazują ścisłe po-

http://rcin.org.pl

wiązanie z innymi krajami europejskimi, dlatego dla pełnego obrazu rozwoju myśli geograficznej na świecie potrzebny jest jej wkład.

W Komisji „Człowiek i Środowisko" w latach 1972—1976 członkiem rzeczywistym był prof. S. Leszczycki. Jemu powierzono koordynacyjne prace w zakresie map środowiskowych, o czym była już mowa. Również wywarł on znaczny wpływ na prace dotyczące prognozowania zmian w środowisku geograficznym pod wpływem działalności człowieka.

Oprócz pracowników IG PAN w pracach Unii brali udział również inni geografowie polscy. Prof. J. Dylik przez wiele lat koordynował badania nad geomorfologią peryglacjalną będąc przewodniczącym odpowiedniej Komisji. Również przewodniczącym Komisji Współczesnych Procesów Geomorfologicznych jest od 1965 r. prof. A. Jahn. Ponadto czynni są w różnych komisjach Unii i inni geografowie polscy.

W latach 1956—1964 w Komisji Geomorfologii Stosowanej pracował prof. M. Klimaszewski, prowadząc Podkomisję Kartowania Geomorfologicznego. Z czasem Podkomisja przekształciła się w specjalną Komisję.

Udział polskich geografów nie ogranicza się tylko do Międzynarodowej Unii Geograficznej, ale obejmuje również współpracę z szeregiem innych organizacji. Prof. dr J. Kostrowicki jest stałym delegatem Unii Geograficznej do FAO, prof. S. Leszczycki był ekspertem Europejskiej Komisji Ekonomicznej ONZ w Genewie, jak również w SCOPE w ramach ICSU (UNESCO), prof. K. Dziewoński był Prezydentem Regional Science Association oraz ekspertem ONZ w Nowym Jorku; prof. J. Kostrowicki jest członkiem rady zarządzającej Conseil International des Économies Régionales (CIER). Doc. A. Kukliński przez szereg lat pracował w Instytucie Rozwoju Społecznego ONZ. W pracach WHO uczestniczył prof. J. Paszyński, kilku pracowników IG PAN bierze czynny udział w pracach INQUA.

Charakterystyczną formą współpracy międzynarodowej, której początek na polu geografii dał IG PAN, są dwustronne seminaria jednojęzyczne na określone wcześniej tematy. Takich seminariów odbyło się już kilkanaście, np. z geografami angielskimi — 4, francuskimi — 4, radzieckimi — 2, z NRD-owskimi — 2, amerykańskimi — 2, czechosłowackimi — 2, węgierskimi — 1. Wyniki tych seminariów były zazwyczaj publikowane, z polskiej strony przeważnie w „Geographia Polonica".

Dwustronne seminaria są wielce efektywne, dlatego tę właśnie formę współpracy międzynarodowej szczególnie lansuje IG PAN. Poza seminariami zorganizowano w Polsce 14 międzynarodowych sympozjów.

Jak wspomniano, pracownicy IG PAN publikują sporo swoich prac za granicą. Oprócz tego Instytut drukuje w językach obcych. Najcenniejsze prace są publikowane w „Geographia Polonica".

Zakład Dokumentacji obsługuje „Geographical Abstracts" w Londynie, „Referativnyj Żurnał" w Moskwie. Międzynarodową Bibliografię Geograficzną i Kartograficzną w Paryżu; Bibliografię w Lipsku (NRD).

Pracownicy IG PAN biorą czynny udział w różnych kongresach, zjazdach, sympozjach i seminariach międzynarodowych. Wygłaszają swe referaty i biorą udział w dyskusjach. Często odgrywają także rolę organizacyjną, przewodnicząc zjazdom lub sekcjom, podsumowując obrady itp.

Wymiana osób jest żywa; rocznie IG PAN odwiedza około 100 geografów z zagranicy, z tego połowa przypada na kraje socjalistyczne.

http://rcin.org.pl

Razem z wycieczkami liczba gości dochodzi do około 200 osób rocznie. Znacznie mniej osób wyjeżdża z kraju.

Z krajami socjalistycznymi łączy IG PAN merytoryczna współpraca. Wyraża się ona w podpisanych dwustronnych umowach wieloletnich. Umowy takie IG PAN zawarł ze swoimi odpowiednikami w Brnie, Lipsku, Lublanie i Moskwie. Umowy te mają być rozszerzone na wszystkie kraje socjalistyczne. Dla wzbogacenia doświadczeń IG PAN do umów wstawia oba swe problemy: węzłowy i resortowy. Taki jest np. zakres umów z NRD i Czechosłowacją.

Ponadto od wielu lat odbywają się wspólne badania terenowe, nad użytkowaniem ziemi oraz typologią rolnictwa w różnych krajach, badania nad klimatem Tatr i Karpat, bilansem cieplnym powierzchni czynnej, nad formami krasowymi oraz nad geomorfologią Karpat i Bałanków. Ostatnio zaczęła się współpraca nad procesami urbanizacyjnymi (ZSRR) oraz nad przestrzenną strukturą gospodarki narodowej (NRD i Czechosłowacja). Zarysowuje się możliwość współpracy na temat zagadnień człowiek—środowisko, integracji ekonomicznej państw RWPG, pomocy dla krajów rozwijających się oraz na temat geografii turyzmu w skali najbliższych sąsiadów.

*

Dorobek IG PAN jest znaczny i wszechstronny, dobra kadra pracowników daje gwarancję, że prace będą się rozwijać i osiągać coraz wyższy poziom. Sądzę, że pozostanie wszystko to, co dotychczas cechowało polską szkołę geograficzną. Wyraża się ona w doborze tematów mających znaczenie praktyczne, w specjalizacji, selekcji tematyki i koncentracji wysiłków na problemach najważniejszych. Kładzie się nacisk na badania stosowane i na tej bazie rozwija się teorię oraz nowoczesną metodologię. Powiązanie z życiem ułatwia ocenę na bieżąco wartości wyników badań. Dobra znajomość literatury światowej oraz stosowanie metod ścisłych ilościowych, matematyzacja badań geograficznych cechują prace geograficzne w IG PAN. Z niemałym dorobkiem kończy działalność Instytut w pierwszym dwudziestoleciu i z nim przechodzimy do dalszej pracy w latach następnych, wzbogaceni o wieloletnie doświadczenia, wyposażeni w dobre metody pracy, a przede wszystkim ustabilizowaną i ofiarną kadrę.

http://rcin.org.pl

СТАНИСЛАВ ЛЕЩИЦКИ

НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИНСТИТУТА ГЕОГРАФИИ ПОЛЬСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК В ПЕРИОД 1953—1973 ГГ.

I. ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ В ДВАДЦАТИЛЕТИИ

Институт географии был образован 10.X.1953 г. Президиумом Совета Министров по предложению Президиума ПАН.

Задачи Института следующие: вести исследования в стране и заграницей на основании плана передавать результаты практики публиковать результаты, организовать симпозиумы и семинары, обмениваться опытом с другими институтами в стране и за рубежом, координировать планы узловых и ведомственных исследований, готовить экспертизы для влестей, популяризировать результьаты исследований, совершенствовать научные кадры, присваивать научные звания и пр.

Первый иследовательский план, охватывающий 20 заданий, был разработан в 1954 г. В большей части он был осуществлен с некоторыми видоизменениями, главным образом в области физической географии и географической документации.

Только после 1955 г. стали развиваться работы в области экономической географии. В 1973 г. Институт состоял из 11 научных отделений из которых 4 связаны с физической географией, а 4 — с экономической. Два имели комплексный характер (отделение территориально-экономического развития страны), и одно- — картографический.

Несколько отделений работали вне Варшавы, из них в настоящее время остались два отделения в Торуни и Кракове и 4 научно-исследовательских станций: в Шимбарке в Карпатах, в Татрах на Мазурском поозерье в Миколайки, а также близь Варшавы в Борова Гура. В них ведутся систематические стационарные наблюдения современных физико-географических процессов, усиленных вследствии человеческой деятельности.

Институт испытывает серьезные трудности с помещениями в Варшаве. Предусмотрено строительство нового здания в 1976—1980 гг. Отделения ИГ ПАН в Торуни и Кракове обладают соответствующими помещениями.

Институт имеет специализированную географическую библиотеку, насчитывающую свыше 200 тыс. библиотечных единиц. Это центральная географическая библиотека в Польше, одна из крупнейших в Европе. Она постоянно обогащается благодаря обмену изданиями с 676 учреждениями в 77 странах. С 1953 г. когда ИГ ПАН принял библиотеку из Польского географического общества, она возросла почти 10-кратно. В течение 18 лет увеличилось имуИество Института с 1342 тыс. зл (1954) до 21.910 тыс. зл. (1972). За это же время бюджет возрос с 3 млн. зл. (1954) до 21 млн зл. (1973).

Институтом издаются „Польский географический обзор", главный научный ежеквартальный географический журнал в Польше „Geographia Polonica" — иноязычное издание представляющее достижения польской географии на международном поприще; „Географические труды" серийное издание монографического характера (до 1973 г. издано 108 томов); „Обзор зарубежной географической литературы", материалы для подготовки научных кадров (издано 85 выпусков); „Географическая документация::, в которой быстро публикуются вступительные результаты исследований, новые оригинальные материалы, инструкции и тп. издано 126 Выпусков); „Библиография польской географии" (издана библиография за 1918—1927, 1936—1970 гг.), а также другие докумен-

http://rcin.org.pl

тационные публикации. Среди них главнейшим является „Польская географическая номенклатура". Самым крупным изданием является публикуемый с 1973 г. „Национальный атлас Польши". Большое практическое значение имеет „Атлас промышленности Польши", дважды изданный для служебных целей. Всего за 20 лет издано 5000 печатных листов разных работ.

В 1973 г. в Институте работали свыше 180 человек в том числе 5 ординарных профессоров, 3 экстраординарных профессора, 12 доцентов, 36 кандидатов наук, 43 инженерно-технических сотрудника. Сотрудники ИГ ПАН ежегодно публикуют 280—300 научных и научно-популярных работ, всего за 20 лет свыше 4000 статей. В ИГ ПАН с 1958 г. было присвоено 66 лицам звание кандидата наук и с 1962 г. — 25 лицам звание доктора. Кадры стабилизированы, об этом свидетельствует факт, что 52 сотрудника (около 29%) работают в ИГ свыше 15 лет. Работники ИГ ПАН получили многие отличия и награды. Вне Института они работают в научных советах (также на воеводском уровне), в вузах, в качестве правительственных экспертов, а также во многих учреждениях и общественных организациях.

II. НАУЧНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ ИНСТИТУТА

С самого начала научные исследования Института были связаны с потребностями социально-экономической жизни страны. Это касается, главным образом, работ в области экономической географии, а в последнее время также работ, связанных с территориально-экономическим развитием страны и защитой человеческой среды.

Можно привести в качестве примера следующие более значительные научные достижения.

1. Работы по социально-экономической активизации малых городов, которые велись в 1954—1957 гг. и закончились обширной публикацией ИГ ПАН, а также синтетическими заключениями переданными властям.

2. Работы по развитию средних городов, размещению в них промышленности, развитию услуг. Они касались функциональной структуры и экономической базы городов. Самые лучшие результаты были достигнуты в разработках посвященных г. Тарнув и нескольким нижнесилезским городам. Исследовались также повяты северной Польши.

3. Работы по активизации северовосточной части Польши совместно с Воеводским народным советом была издана обширная монография и региональный атлас белостокского воеводства.

4. Исследования по уменьшению территориальных диспропорций в уровне экономического развития страны и в жизненном уровне населения. Многие разработки с конкретными предложениями были переданы плановым органам.

5. Исследования по размещению промышленного производства. Были определены критерии выбора поселений с наиболее благоприятными для размещения промышленности условиями. Были определены объективные критерии выделения территориально-производственных комплексов промышленных центров и округов. Работы в этой области были первыми в Польше. Совместно с Комиссией планирования и Главным Статистическим Управлением дважды был разработан Атлас промышленности Польши.

6. Исследования территориальных связей между сырьевыми районами, местами производства и рынками сбыта (напр. гданьские судостроительные верфи).

Обнаружены многие нерациональные перевозки. Изучены история промышленных округов, концепции равномерной индустриализации страны, проведен

http://rcin.org.pl

критический анализ концепции дегломерации, которой противопоставлена концепция умеренной полицентрической концентрации. В последнее время разрабатывается вопрос влияния промышленности на качество человеческой среды.

7. Изучалась территориальная структура сельского хозяйства на базе детальной карты использования земли. Был выработан польский метод картирования землепользования, получивший широкое распространение во многих странах. Были определены основы комплексной сельскохозяйственной типологии для Польши, стран СЭВ, а также всего мира. Велось сотрудничество с ФАО. В рамках международного Географического союза ИГ ПАН стал главным центром исследований по сельскохозяйственной типологии.

8. Разработан процесс размещения населения на воссоединенных землях.

9. Исследовались урбанизационные процессы, изменения в размещении населения и в демографической структуре Польши.

10. Разработан вопрос маятниковых миграций во всей Польши. Предложены пореkты улучшения условий поездок. Исследовались двухпрофессиональные семейства, особенно в пригородных поселках.

11. Широко изучалась сеть городских поселений и система расселения страны.

12. Исследовались сельские поселения, сильно территориально дифференцированные. Было доказано, что в переустройстве сельских посеелний нельзя использовать образцов и моделей, одинаковых для всей Польши. Они должны быть дифференцированы по районам.

13. К главным задачам принадлежали исследования по экономическому районированию. В этой области были достигнуты результаты, передовые в мировой литературе. Было доказано, что территориальное планирование должно основываться на концепции узловых районов. Были разработаны критерии выделения районов различного уровня, а также теория социально-экономического района.

14. К положительным результатам привела разработка критериев выделения промышленно-городских агломераций, а также первая попытка выделения польских агломераций. Эти работы стали исходной точкой для построения перспективного плана территориального экономического развития страны до 1990 г. Комиссией Планирования при Совете Министров.

15. Велись исследовательские и координационные работы по узловой проблеме 11,2,1 „Основы территориально-экономического развития страны". (20 тематических групп, координация работы нескольких десятков исследовательских учреждений и нескольких сот научных сотрудников).

16. Аналогические исследования велись по ведомственной проблеме ПАН-7 „Изменения географической среды под влиянием человеческой деятельности". Принималось активное участие в работах проблемы 8 СЭВ, касающейся вопросов человек—среда.

17. Разработан метод составления детальной географической карты на базе картирования по местам. Этот метод использовался во многих странах. Местные и районные исследования использовались плановыми органами в области физиографических основ территориальных планов.

18. Разработана обзорная геоморфологическая карта Польши. Проведена качественная оценка природной среды и физикогеографическое районирование Польши.

19. Велись всесторонние работы по геоморфологии четвертичного периода. Были получены результаты мирового значения. Это относилось в особенности

http://rcin.org.pl

к геоморфологии плейстоцена и голоцена на польской низменности и в Карпатах. Мирового уровня достигли также перигляциальные исследования. Изучались современные физикогеографические процессы в Карпатах, важных для сельского хозяйства (например процессы размыва почвы, эрозия, оползни и т.п.).

20. Разработан метод составления детальной гидрографической карты а также ее использования для снабжения водой поселений и промышленности.

21. Разработаны обзорная гидрографическая карта и монография о гидрографии Польши. Проведены исследования по круговороту воды в географической среде.

22. Интересные результаты получены в результате изучения теплового баланса и баланса влажности в Польше. Разработан радиационный баланс польских земель. Изучен удельный вес искусственного тепла в тепловом балансе.

23. Изучен климат некоторых курортов, городов и сельскохозяйственных районов.

24. Велись визиографические комплексные модельные исследования небольших участков на мазурском поозерье и келецкой возвышенности.

25. Для Министерства местной экономики и защиты среды разработаны макет общегосударственного рапорта о комплексной программе защиты среды и вступительная концентрация разработки прогноза изменений среды в Польше до 1990 г.

26. Разработана серия карт разрушений и загрязнений географической среды Польши в масштабе 1 : 1 000 000. Разработаны собственные картографические методы в этой области. В рамках Международного Географического союза ИГ ПАН стал центром для координации работ по составлению карт среды.

27. Изучались прогнозы изменений географической среды (теоретические предпосылки, методы разработки, модели и т.п.). Сделаны попытки оценить естественные ресурсы и достоинства гнографической среды Польши.

28. Велись геоморфологически-гляциальные исследования на Шпицбергене и в Исландии, а также климатологические исследования в Северном Вьетнаме.

29. Теоретические и методические исследования касались территориального планирования (напр. пороговая теория не только применительно к городам, но и к районам).

30. Разработан Национальный атлас Польши и начата его публикация (1973—1975).

Кроме того, выполнено многочисленные работы для Комитета по делам Верхнесилезного промышленного округа, Комитета по делам территориально-экономического развития страны ПАН для Комитета „Человек и Среда" ПАН и др.

III. ИНСТИТУТ ГЕОГРАФИИ ПАН НА МЕЖДУНАРОДНОМ ПОПРИЩЕ

1. Сотрудники ИГ ПАН выполняют естественно работу в Международном Географическом союзе. Акад. Станислав Лещицки был президентом (1968—1972) и вицепрезидентом Союза (1964—1968, 1972—1976). Председателями комиссии МГС были: акад Станислав Лещицки, проф. др Ян Дылик, проф. др Казимеж Дзевоньски, проф. др Ежи Костровицки. Сотрудники ИГ ПАН были действительными членами разных Комиссий МГС: Национальных и Районных атласов, экономического районирования, Человек и среда, Карты использования земли, Типологии сельского хозяйства, Процессов и моделей урбанизации, Регионального развития развивающихся стран, Развития географической мысли,

http://rcin.org.pl

геоморфологической карты, Перигляциальной геоморфологии и др. Сотрудники ИГ ПАН были также членами — корреспондентами разных комиссий.

2. Сотрудники ИГ ПАН работают экспертами в ФАО, ЕЭК (европейская экономическая комиссия ООН), ООН (Комитет строительства и планирования в Нью Йорке) WHO, ЮНЕСКО, Международного центра региональных исследований (CIER), общества региональной науки (RSA) INQUA и др.

3. Проф. др Казимеж Дзевоньски был президентом Общества региональной науки (RSA) (1971—1972).

4. ІГ ПАН организует двухсторонние одноязычные семинары на определенные темы. До сих пор состоялось 17 семинаров, в т.ч. 4 с английскими географами, 4 — с французскими, 2 — с советскими, 2 — с восточнонемецкими и 1 с венгерскими географами.

5. Каждый год в ИГ ПАН приезжают ок. 100 иностранных географов с экскурсиями — до 200 человек. Из ИГ ПАН выезжают несколько десятков сотрудников.

6. На иностранных языках были изданы 673 статьи, научные трактаты и заметки, в том числе 367 в стране и 363 за рубежом (117 в социалистических странах и 246 в капиталистических).

7. Институт тесно сотрудничает с географическими институтами на основании двухсторонних договоров между академиями наук. Заключены также непосредственные договоры с географическими институтами в Москве, Брно, Лейпциге и Любляне.

Достижения ИГ ПАН большие и всесторонние, хорошие и стабилизированные кадры гарантируют развитие и повышение уровня научных работ. Будет сохранено всё, чем, до сих пор, отличалась польская географическая школа — подробы тем, имеющих практическое значение, специализация и выбор тематики, концентрация усилий на наиболее важных проблемах.

Делается упор на прикладные исследования и на этой базе развивается теорию и современную методологию. Связь с жизнью позволяет своевременно оценивать результаты исследований. Хорошим знанием мировой литературы, применением точных количественных методов, математизацией географических исследований отличаются работы географов ИГ ПАН.

Пер. Б. Миховского

STANISŁAW LESZCZYCKI

SCIENTIFIC ACTIVITIES OF THE INSTITUTE OF GEOGRAPHY OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES IN THE PERIOD 1953—1973

I. DEVELOPMENT IN THE TWENTY YEARS

The Institute of Geography of the Polish Academy of Sciences was called into being by the Praesidium of the Government on the 10th of October 1953, following a motion submitted by the Praesidium of the Polish Academy of Sciences.

Tasks assigned to the Institute consist of: research work in Poland and abroad carried out on the basis of research plans; utilization of results by putting them directly for implementation by practicians; publication of findings; organization of symposia or seminars; exchange of experiences with other institutes

http://rcin.org.pl

in Poland and abroad; coordination of central research plans, both at the national level and those adopted by separate government departments; preparation of expertises commissioned by the authorities; postgraduate education of scientific workers; bestowal of scientific and other degrees.

The first plan covering 20 tasks, adopted in 1954, was realized almost totally; certain modifications concerned mainly physical geography and geographical documentation.

Research work in economic geography began to develop starting from 1955. In 1973 four — out of the total of eleven departments — were concerned with physical geography, four — with economic geography, two with research of complex character (the Department of Space Economy and Regional Planning) and the last — with cartography.

Certain units of the Institute functioned also outside Warsaw, but at the end of the described period there were only two divisions (one in Toruń and one in Cracow) as well as four research stations, namely in the Carpathian Mountains (at Szymbark), in the Tatras (at Hala Gąsienicowa), in the Mazurian Lakeland (at Mikołajki) and the last near Warsaw (at Borowa Góra). These units carried out systematic observations of current physico-geographical processes, intensified by man's activity.

The premises of the Institute in Warsaw being inadequate, it is planned to erect a new building in 1976—80. Laboratories in Toruń and Cracow are satisfactorily accomodated.

The Institute's Library is highly specialized and possesses over 220 thousand volumes. It is the central geographical library for the whole of Poland and one of the biggest in Europe. It develops steadily mainly owing to the exchange of publications with 676 institutions in 77 states. The Library was taken over from the Polish Geographical Society in 1953 but its collection was then times smaller. Similarly, the assets of the Institute increased from 1,342 thousand zlotys in 1954 to 21,910 thousand zlotys in 1972; the budget grew respectively from 3 million to 21 million zlotys.

The Institute publishes the leading scientific geographical quarterly „Przegląd Geograficzny" (Polish Geographical Review); a periodical publication in foreign languages „Geographia Polonica", which popularizes the achievements of Polish geography abroad; a serial publication „Prace Geograficzne" (Geographical Studies) containing mostly monographs (108 volumes published up to 1973); „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej" (A Survey of Foreign Geographical Literature), which is an aid in the education of scientific workers (85 volumes published already); „Dokumentacja Geograficzna" (Geographical Documentation), which publishes preliminary findings, new original materials, instructions, etc. in the shortest possible time (126 volumes); „Bibliography of Polish Geography" (of periods 1918—27 and 1936—70); and some other documentary works, the most important of which is „Polskie Nazewnictwo Geograficzne" (The Polish Geographical Onomatology). The most important publication is the serialized atlas of Poland (Atlas Narodowy Polski); its first volume appeared in 1973. Another atlas, entitled „Atlas Przemysłu Polski" (The Atlas of Poland's Industry") was reissued two times and is of great importance for practical purposes. The total number of sheets published throughout those twenty years amounted to 5,000.

The Institute's staff was over 180 persons in 1973, of which: 5 full professors, 3 associate professors, 12 assistant professors, 36 doctors and 43 technical staff. The average yearly output of published studies or popular publications was 280—300, the total in the described period — over 4,000. From 1958 to 1973 the Institute conferred 66 doctorates and from 1962 to 1973 25 doctor's of science degrees (known in Poland as „habilitation"). The staff was stable; 52 workers (i.e. 29%) worked

http://rcin.org.pl

for over 15 years. The Institute's workers were granted many honours, awards and decorations; they also sat on many scientific councils (not only in Warsaw but in various voivodships), taught at universities or other institutions of higher education, and were employed as governmental experts. They were also quite active in many social and other organizations and institutions.

II. SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS

From the very beginning of its existence research work carried out in the Institute has been oriented towards meeting the demands of Poland's socio-economic life. Predominantly, this has been the task of the economic geography, but lately other disciplines, like space economy and regional planning, or those concerned with the protection of man's environment have also followed the same path.

The following list includes certain most important research subjects studied by the Institute in the described period:

1. Socio-economic development of small town (1954—57); the study was concluded with the preparation of synthetic conclusions submitted to respective authorities and an extensive publication.

2. Development of medium towns, industrial locations in medium towns, and expansion of services in medium towns. This study was mainly concerned with their functional structure and economic foundations. Best results were obtained for Tarnów and some towns in Lower Silesia. Certain powiats in Northern Poland were also investigated.

3. Development of north-eastern Poland. The study resulted in publishing an extensive monograph and a regional atlas of Białystok voivodship in cooperation with the Voivodship Council.

4. Disproportions in the economic development of Poland and in the standard of living of the population; many detailed studies, proposing methods of the elimination of these phenomene, were prepared for planning authorities.

5. Location of industrial production. Criteria for the selection of localities with best opportunities for industrial development were worked out, as well as obejctive criteria for the delimitation of territorial production complexes, i.e. industrial centres and districts. Some pioneer work was then made. The two versions of the Atlas of Poland's industry were prepared in cooperation with the Planning Commission at the Ministers' Council and the Central Statistical Office.

6. Spatial links between areas supplying raw materials, production centres and markets (e.g. for Gdańsk shipyards). Many facts of uneconomic transports were discovered then. Research into the historical development of industrial districts was also carried out. Moreover, the conception of a balanced industrialization of the country was elaborated, the conception of deglomeration critically assessed and a counter-proposal of a moderate polycentric concentration submitted. Recently, studies into the influence of industry upon the quality of man's enviroment have been started.

7. The investigation of the spatial structure of agriculture was based upon a detailed land-use map. The Polish method of land-use mapping was worked out and subsequently adopted by many countries. The foundations of the complex typology of agriculture were established for Poland, the countries of the Council of Mutual Economic Cooperation and the whole world. Cooperation with FAO was well developed. The Institute became — within the International Geographical Union — the leading centre of research into agricultural typology.

http://rcin.org.pl

8. Settlement processes in Poland's recovered territories — the study was completed.

9. Urbanization processes, changes in the distribution of the population, and changes in the demographic structure of Poland were investigated.

10. Every-day commutations to work in Poland as a whole were studied and plans for their better organization made. Studies of families engaged in two occupations were carried out, especially of those living in suburban settlements.

11. Extensive studies were carried out of the urban networks and the country's settlement system.

12. Rural settlement was investigated and a high spatial differentiation was discovered. It was proved that in the process of the redevelopment of villages no identical patterns and models can be applied; they should be differentiated regionally.

13. Economic regionalization was one of the most important tasks undertaken by the Institute. Some outstanding results were obtained, which in this field put Poland on the leading place in the world. It was proved that spatial planning should base upon the conception of nodal regions. Criteria of the delimitation of regions at various levels and the theory of a socio-economic region were worked out.

14. Criteria of the delimitation of urban-industrial agglomerations were prepared and an attempt was made for their differentiation in Poland, which brought about some positive results. Moreover, these studies became the starting point for the Planning Commission at the Ministers' Council in its work on the perspective plan of the country's spatial economic development until 1990.

15. A problem of the national significance, entitled „The foundations of spatial economic development of Poland" (No 11.2.1) was investigated by the Institute; moreover, the Institute was entrusted with the coordination of studies undertaken by 20 thematic groups, over 50 research units and several hundreds of scientific workers.

16. The same type of work was undertaken by the Institute for the solution of a comprehensive problem set by the Polish Academy of Sciences and entitled „Changes in the geographical environment induced by man's activity" (PAN-7). The Institute participated also in the investigation of the problem „Man and his environment", set by the Council of Mutual Economic Cooperation.

17. The method of the preparation of a detailed geomorphological map was worked out, which bases upon field charting. The method became widely popular abroad. Local and regional studies were utilized by planning organs as physiographic foundations of spatial plans.

18. A survey geomorphological map, prepared by the Institute, was utilized for synthesizing Poland's geomorphology. The natural environment was evaluated and the physico-geographical regionalization prepared.

19. The geomorphology of the quarternary period. The findings obtained were highly appreciated in the world, and in particular those concerned with the geomorphology of the pleistocene and the holocene in the Polish Plain and in the Carpathians. Periglacial researches were also of world's standard. Contemporary physico-geographical processes were investigated in the Carpathians; this type of research is of special importance for agriculture (e.g. the processes of soil denudation, erosion, earth slide, etc.).

20. Methods of constructing detailed hydrographic maps and of their utilization in planning water supply for settlements and industry were elaborated.

http://rcin.org.pl

21. A survey hydrographic map and a monograph of Poland's hydrography were completed. The system of water circulation in the geographical environment was investigated.

22. Interesting results were obtained in the investigation of the balance of heat and humidity in Poland. A radiation balance of the Polish land was prepared. Studies were made of the proportion of artificial heat in the balance of natural heat in Poland.

23. The climate of certain resorts, towns and agricultural areas was investigated.

24. Model physiographic complex studies were made of small areas in Mazurian Lakeland and Kielce Upland.

25. A model of the national report on the complex programme of the environment protection was constructed and a preliminary conception proposing how a prognosis of changes in Poland's environment until 1990 should be prepared was worked out for the Ministry of the Regional Policy and Environment Protection.

26. A series of maps presenting devastations and pollution of Poland's geographical environment was made on the scale 1:1 000 000 by means of cartographic methods worked out in the Institute. The Institute became the main centre within the International Geographical Union to coordinate work on environment maps.

27. Foundations, methods showing how models should be constructed and other theoretical assumptions were worked out for the prognosis of changes in geographical environment. An attempt was made to evaluate Poland's natural resources and the values of her geographical environment.

28. Geomorphological-glacial research was carried out in Spitsbergen and in Iceland; climatological studies were conducted in Viet-Nam.

29. Theoretical and methodical studies were concerned with spatial planning (e.g. the threshold theory applied not only to towns but also to regions).

30. The Atlas of Poland was prepared and its publication started (1973—75).

Moreover, numerous studies were conducted for the Upper-Silesian District Committee, the Committee of Spatial Economy and Regional Planning, and the Committee „Man and his environment", appointed by the Polish Academy of Sciences, and others.

III. THE INSTITUTE IN THE INTERNATIONAL ARENA

1. The Institute's workers play an important role in the International Geographical Union. Professor Stanisław Leszczycki, Ph. D. was its President from 1968 to 1972 and vicepresident from 1964 to 1968, he has also been elected vicepresident for the period from 1972 to 1976. Professors: Stanisław Leszczycki, Ph. D., Jan Dylik, Ph. D., Kazimierz Dziewoński, Ph. D. and Jerzy Kostrowicki, Ph. D. presided over various commissions. The Institute's workers were also appointed full members in such commissions as of National and Regional Atlases, Regional Aspects of Development, Man and Environment, World Land Use Survey, Agricultural Typology, Processes and Patterns of Urbanization, History of Geographical Thought, Geomorphological Survey and Mapping, Periglacial Geomorphology, etc. Several Institute's workers were corresponding members of certain commissions.

2. The Institute's workers were also appointed as experts by FAO, ECE (Economic Commission for Europe), UNO (Centre for Housing, Building and Planning WHO, SCOPE (UNESCO), CIER, RSA, INQUA, etc.

3. Professor Kazimierz Dziewoński. Ph. D., was president of the Regional Science Association (1971—72).

http://rcin.org.pl

4. The Institute organizes bilateral monolingual seminars on some selected problems. Out of the total (17 seminars) — four were held with British geographers, four — with French, two — with Russian, two — with East-German, two — with American, and one — with Hungarian geographers.

5. About 100 geographers from various countries visit the Institute every year; the number of people coming in organized excursions is also about the same, which makes a total of 200 foreign vivitors per year. Some dozens of the Institute workers go abroad every year.

6. Publications in foreign languages amounted to 673 articles, dissertations and notes, of which 367 were issued in Poland and 363 abroad (117 in socialist countries and 246 in capitalist countries).

7. There is a close cooperation with geographical institutes in socialist countries on the basis of bilateral agreements between respective Academies of Sciences. Agreements were also concluded directly with geographical institutes in Moscow, Brno, Leipzig and Ljubljana.

The Institute's scientific output is big and comprehensive; its highly qualified and stablized staff guarantees its continuous expansion and higher and higher standards of research work. Features characteristic of the Polish Geographical School will be retained, and in particular research will continue to be adjusted to the current needs of the economy, subjects will be selected, efforts will be concentrated upon the most important issues. A great emphasis will be put upon applied studies, as a means to develop the theory and modern methodology, whereas links with practical life will make it possible to evaluate immediately the results. Good knowledge of world literature and the application of exact and quantitative methods, mathematization of geographical research will continue to be characteristic features of research studies carried out by the Institute.

Translated by *Halina Dzierzanowska.*

http://rcin.org.pl

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY
t. XLVI, z. 3, 1974

PIOTR KORCELLI

Działalność Instytutu Geografii PAN w perspektywie międzynarodowej, 1953—1973

Zarys treści. Artykuł zawiera krótką charakterystykę celów stawianych przed współpracą z zagranicą i czynników określających pozycję geografii polskiej na forum międzynarodowym, a następnie przedstawia główne dziedziny i kierunki współpracy. Omówiony jest zwłaszcza udział w pracach Międzynarodowej Unii Geograficznej oraz innych międzynarodowych stowarzyszeń i organizacji naukowych, współpraca naukowa z krajami socjalistycznymi, seminaria dwustronne z krajami kapitalistycznymi oraz rozwój geograficznych publikacji obcojęzycznych.

I. Cele i dziedziny współpracy

Od pierwszych lat istnienia Instytutu Geografii przyznawano współpracy naukowej z zagranicą rolę jednej z istotnych form jego działalności. W ciągu minionego dwudziestolecia następował znaczny, jakkolwiek nierównomierny rozwój kontaktów międzynarodowych, zgodny zresztą z ogólnoświatowymi tendencjami w tej dziedzinie. Chociaż zadaniem tego artykułu nie jest szczegółowe przedstawienie genezy i rozwoju współpracy z geografami innych krajów, lecz scharakteryzowanie jej głównych kierunków, niemniej właściwe będzie podkreślenie już na wstępie faktu, że Instytut Geografii stanowił źródło wielu inicjatyw podejmowanych w skali krajów socjalistycznych, w skali Międzynarodowej Unii Geograficznej, a także w stosunku do ośrodków naukowych krajów kapitalistycznych i krajów Trzeciego Świata, stając się od początku swojej historii ośrodkiem rozchodzenia się myśli naukowej w skali międzynarodowej.

Przesłanki decydujące o wadze kontaktów z zagranicą oraz cele współpracy zostały określone w sposób pryncypialny, stąd ich treść nie traciła w zasadzie aktualności z upływem lat. Rekonstruując wczesne sformułowania poświęcone temu tematowi można wyróżnić trzy generalne cele stawiane w Instytucie przed współpracą naukową z zagranicą. Pierwszym z nich było dążenie do poznania osiągnięć geografii światowej, współczesnych kierunków badań oraz tendencji ich rozwoju i poprzez konfrontację z nimi własnego rozwoju — przyspieszenie postępu w prowadzonych studiach. Kontakty międzynarodowe były więc ujmowane jako warunek umożliwiający pełniejszy rozwój poszczególnych dyscyplin geograficznych, rozwiązywanie konkretnych problemów naukowych, a przede wszystkim — rozwój kadry naukowej i opanowywanie przez nią nowych specjalizacji i metod.

http://rcin.org.pl

Celem drugim, dotyczącym dziedzin geografii silnie w Polsce rozwiniętych, była ekspansja myśli naukowej oraz sprawdzanie stworzonych w Polsce metod i ujęć teoretycznych z punktu widzenia ich zastosowania w skali europejskiej lub światowej. W dziedzinach tych Instytut przyjął rolę ośrodka kształcenia specjalistów, zwłaszcza geografów z krajów socjalistycznych.

Trzeci cel wreszcie wiązał się z politycznymi aspektami międzynarodowych kontaktów naukowych; chociaż w miarę upowszechniania się za granicą wiedzy o współczesnej Polsce jego zakres przesuwał się stopniowo z korygowania błędnych informacji i przeciwdziałania tendencyjnym opiniom ku przedstawieniu i reprezentowaniu jej osiągnięć naukowych, gospodarczych oraz kulturalnych, jego znaczenie nie uległo bynajmniej zmniejszeniu w porównaniu z początkiem lat 50-tych. Spełnianie tego celu, obok wcześniej wymienionych, dostrzegano zarówno w organizowaniu przez Instytut wizyt naukowców z innych krajów, jak też w prowadzeniu przez polskich geografów wykładów za granicą. Określoną rolę pod tym względem przyznawano także udziałowi Polaków w pracach badawczych i koordynujących międzynarodowych organizacji naukowych, zapewniającemu wpływ na ukierunkowanie tych prac zgodne z interesem polskiej nauki.

Do rozwoju kontaktów naukowych z zagranicą przyczyniły się trzy czynniki stanowiące o atrakcyjności geografii polskiej i reprezentującego ją Instytutu Akademii Nauk jako partnera na międzynarodowym rynku wymiany myśli naukowej. Jednym z tych czynników było ukształtowanie się już w latach pięćdziesiątych kilku szkół naukowych, skupionych wokół twórców oryginalnych metod badawczych i koncepcji teoretycznych. Drugim czynnikiem było powstanie modelu organizacyjnego i sprecyzowanego planu badawczego, w którego realizacji Instytut przyjął rolę koordynatora prac prowadzonych w większości ośrodków geograficznych w Plsce. Czynnik trzeci wynikał z powiązania prac i badań z potrzebami życia społeczno-ekonomicznego kraju.

Chociaż kontakty naukowe z zagranicą objęły w okresie ubiegłego dwudziestolecia niemal wszystkie spośród uprawianych w Polsce dziedzin geografii, były one oczywiście najbardziej intensywne w przypadku dyscyplin, które, jak geomorfologia i geografia osadnictwa, już wcześniej charakteryzowały się znacznym stopniem zaawansowania, lub których faza szybkiego rozwoju, jak w przypadku geografii rolnictwa i ogólnej geografii ekonomicznej, przypadła na lata jego istnienia. W obrębie wspomnianych dyscyplin wyróżniają się jednak węższe kierunki, w których geografia polska zdobyła określoną pozycję na rynku międzynarodowym. Nie popełni się prawdopodobnie zasadniczego błędu lub przeoczenia, jeżeli wśród kierunków specjalizacji geografii polskiej, przy zachowaniu wszelkich proporcji, wymieni się metodykę kartowania geomorfologicznego i hydrograficznego, badania peryglacjalne, studia nad współczesnymi procesami geomorfologicznymi, badania arktyczne, metodykę zdjęć użytkowania ziemi, studia nad typologią rolnictwa, regionalizację ekonomiczną oraz analizę funkcjonalną miast. Oprócz tych kierunków istnieją inne, których oddziaływanie w okresie dwudziestolecia również znacznie przekraczało granice Polski. Należą do nich badania klimatologiczne, hydrologiczne, studia nad lokalizacją przemysłu, strukturą przestrzenną gospodarki Polski, teoretycznymi podstawami planowania przestrzennego, metodologią geografii stosowanej, zagadnieniami regionalnego rozwoju ekonomicznego, historią nauk geograficznych. W ostatnich latach wśród

http://rcin.org.pl

dziedzin tych wyróżnia się kierunek studiów nad interakcją człowieka i jego środowiska przyrodniczego oraz społeczno-gospodarczego.

Oddziaływanie poszczególnych kierunków, szkół i koncepcji postępowało różnymi kanałami, przy czym niektóre kierunki zachowały pod tym względem określoną specyfikę. Z perspektywy całokształtu działalności naukowej Instytutu cztery spośród kanałów międzynarodowych kontaktów i wymiany odegrały szczególną rolę. Należą do nich: działalność na forum Międzynarodowej Unii Geograficznej, udział w programach badawczych krajów socjalistycznych, udział w bilateralnych spotkaniach naukowych oraz program publikacji obcojęzycznych. Zagadnienia te, ujęte bardziej szczegółowo w dalszych podrozdziałach, pozostają zresztą we wzajemnych współzależnościach.

Ponieważ zebrane informacje traktują przede wszystkim o kontaktach rozwijanych przez Instytut Geografii PAN, nie odzwierciedlają one wagi niektórych kierunków i dróg oddziaływania geografii polskiej w skali międzynarodowej. Z drugiej strony, informacje te nie dotyczą wyłącznie prac badawczych Instytutu, współpraca naukowa z zagranicą stanowiła bowiem dziedzinę objętą w znacznym stopniu jego działalnością koordynacyjną o zasięgu ogólnopolskim.

II. Międzynarodowa Unia Geograficzna

Działalność w Międzynarodowej Unii Geograficznej zasługuje na szersze omówienie zarówno ze względu na pozycję tej organizacji naukowej, zrzeszającej 76 państw reprezentowanych przez Narodowe Komitety Geograficzne, jej rolę w stymulowaniu badań naukowych, jak również z uwagi na sukcesy, jakie geografia polska odnosiła na forum Unii. Jest to dziedzina współpracy międzynarodowej, w przypadku której niełatwo oddzielić udział Instytutu Geografii PAN od wkładu innych ośrodków geograficznych; stąd też podrozdział niniejszy traktuje w znacznej mierze o całej geografii polskiej.

W roku 1956 przedstawiciele Polski wzięli udział w Międzynarodowym Kongresie Geograficznym po blisko dwudziestoletniej przerwie, po raz pierwszy w okresie powojennym [1]. Na kongresie tym, który odbył się w Rio de Janeiro, przedstawili oni sześć referatów, dotyczących zdjęcia geomorfologicznego, zdjęcia użytkowania ziemi, przestrzennych aspektów reformy rolnej i nowego podziału administracyjnego Polski oraz zagadnień nauczania i programów studiów z zakresu geografii, a ponadto złożyli sprawozdania z prac na posiedzeniach komisji. Pięciu Polaków wybrano wówczas do Komisji MUG: prof. J. Dylik, który już wcześniej brał udział w pracach Komisji Geomorfologii Peryglacjalnej, został wybrany w Rio do Janeiro przewodniczącym tej komisji; prof. S. Leszczycki został członkiem zwyczajnym Komisji Atlasów Narodowych, prof. M. Klimaszewski — Komisji Geomorfologii Stosowanej, prof.

[1] Kraje socjalistyczne nie uczestniczyły w kongresach w Lizbonie (1949) i Waszyngtonie (1952). Powojenne kontakty z Międzynarodową Unią Geograficzną datują się jednak z wcześniejszych lat. W 1953 r., a więc w roku powstania Instytutu Geografii PAN, Biuletyn MUG (vol. VI, No 2) zamieścił artykuł na temat wydawnictw geograficznych, działalności Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz głównych kierunków prowadzonych w Polsce prac badawczych. Dłuższy artykuł charakteryzujący ośrodki geograficzne w Polsce został także zamieszczony w jednym z późniejszych zeszytów Biuletyn (vol. VI, May 1955). Autorem obydwu artykułów był prof. B. Winid.

http://rcin.org.pl

J. Kostrowicki — Komisji Światowego Zdjęcia Użytkowania Ziemi, a prof. J. Barbag — Komisji Nauczania Geografii.

Następny, XIX Kongres (Sztokholm, 1960) przyniósł już liczny udział geografów polskich; wygłosili oni ogółem 18 referatów na posiedzeniach sekcji i 11 na zebraniach komisji, przewodniczyli posiedzeniom sekcji (prof. A. Kosiba), prowadzili wycieczki naukowe na Spitsbergenie. Wśród przewodniczących 17 komisji wybranych na lata 1960—1964 znalazło się dwóch Polaków — prof. J. Dylik (Komisja Geomorfologii Peryglacjalnej) i prof. S. Leszczycki (Komisja Metod Regionalizacji Ekonomicznej). Prof. M. Klimaszewski został przewodniczącym Podkomisji Kartowania Geomorfologicznego, a prof. prof. A. Jahn, J. Kostrowicki, B. Winid i J. Barbag — członkami zwyczajnymi komisji. Pod względem reprezentacji w organach MUG Polska znalazła się tym samym na czwartym miejscu w świecie.

Na Kongresie londyńskim w 1964 roku zaznaczył się dalszy wzrost pozycji geografii polskiej. Prof. S. Leszczycki został wybrany wiceprezydentem Unii, a prof. J. Kostrowicki — przewodniczącym nowopowstałej Komisji Typologii Rolnictwa, trzeciej komisji kierowanej przez Polaka, obok Komisji Geomorfologii Peryglacjalnej, której przewodniczącym w kolejnej kadencji został prof. J. Dylik oraz Komisji Regionalizacji Ekonomicznej, którą objął prof. K. Dziewoński. Ponadto, prof. A. Jahn został współprzewodniczącym Komisji Ewolucji Stoków, prof. M. Klimaszewski (w kolejnej kadencji) — przewodniczącym Podkomisji Kartowania Geomorfologicznego, zaś prof. J. Kostrowicki został przewodniczącym Podkomisji Regionalnej Europy Wschodniej i Środkowej w Komisji Światowego Zdjęcia Użytkowania Ziemi. Polacy wygłosili na kongresie londyńskim 40 referatów, brali aktywny udział w sympozjach, pracach sekcji i licznych komisji.

XXI Międzynarodowy Kongres Geograficzny w New Dehli (1968) przyniósł wybór prof. S. Leszczyckiego na prezydenta Międzynarodowej Unii Geograficznej. Podobnie jak na poprzednim kongresie, Polakom powierzono przewodniczenie trzem komisjom: oprócz wcześniej wymienionych Komisji Geomorfologii Peryglacjalnej i Typologii Rolnictwa — także nowo utworzonej Komisji Współczesnych Procesów Geomorfologicznych, której kierownictwo objął prof. A. Jahn. Niewielka, kilkuosobowa delegacja polska w New Dehli należała do najbardziej aktywnych i wniosła znaczny wkład do prac kongresu.

W XXII Kongresie w Montrealu (1972) brała znów udział pokaźna grupa geografów polskich; na posiedzeniach sekcji, komisji i sympozjach wygłosili oni około 20 referatów; kilku z nich przewodniczyło posiedzeniom sekcji. Prof. S. Leszczycki przewodniczył sesjom Ogólnego Zgromadzenia MUG, a także specjalnej sesji zorganizowanej z okazji Stulecia Międzynarodowych Kongresów Geograficznych, był ponadto centralną postacią uroczystej sesji prezydenckiej, na której, jako ustępujący przewodniczący Unii, wygłosił specjalny wykład. Królewskie Kanadyjskie Towarzystwo Geograficzne przyznało prof. S. Leszczyckiemu ufundowany z tej okazji medal w uznaniu zasług na polu geografii. Wybory do organów MUG na lata 1972—76, oprócz wiceprezydentury prof. S. Leszczyckiego, przyniosły przedłużenie mandatów prof. A. Jahna i prof. J. Kostrowickiego jako przewodniczących komisji. Ponadto, siedmiu Polaków zostało członkami zwyczajnymi komisji.

Powyższy, pobieżny przegląd udziału Polaków w międzynarodowych

http://rcin.org.pl

kongresach geograficznych i pracach Międzynarodowej Unii Geograficznej wskazuje na koncentrację działalności na kilku polach.

Pierwsze z nich to geomorfologia peryglacjalna, rozwijana głównie w ośrodku łódzkim przez prof. J. Dylika i jego uczniów. Autor rozprawy *O peryglacjalnym charakterze rzeźby środkowej Polski* już na początku lat 1950-tych wysunął się na czoło badaczy zjawisk peryglacjalnych na świecie; dowodem uznania tego faktu był wybór prof. Dylika na przewodniczącego Komisji Geomorfologii Peryglacjalnej MUG w 1956 roku; pracami tej komisji kierował on przez szesnaście następnych lat. Jak pisze prof. J. Kondracki w pośmiertnym wspomnieniu o Janie Dyliku, ośrodek łódzki stał się w tym okresie prawdziwą Mekką dla badaczy zjawisk i form peryglacjalnych z całego świata. Precyzyjne metody rejestracji kopalnych struktur i wyniki prac empirycznych były przedstawiane na organizowanych tam licznych międzynarodowych sympozjach i konferencjach terenowych. Do umocnienia pozycji ośrodka łódzkiego przyczyniło się wydawanie „Biuletynu Peryglacjalnego" — jedynego w świecie międzynarodowego, wyspecjalizowanego periodyku poświęconego badaniom peryglacjalnym. Łamy „Biuletynu" zawierają prace najwybitniejszych specjalistów z tego zakresu, pełne sprawozdania z działalności Komisji Geomorfologii Peryglacjalnej MUG oraz wyniki prac wykonywanych lub koordynowanych przez tę komisję. W latach kadencji prof. J. Dylika jako przewodniczącego Komisja odbyła 16 sympozjów, głównie w Europie zachodniej i w Polsce, lecz także na Węgrzech, w Maroku, na Alasce, w Jakucji i Kanadzie. Jej działalność pobudziła w wielu krajach zainteresowanie problematyką peryglacjalną oraz przyczyniła się do rozwoju ogólnej geomorfologii i nauki o czwartorzędzie, zwłaszcza stratygrafii i paleogeografii [2]. Obok ośrodka łódzkiego w pracach Komisji uczestniczyły także inne ośrodki geograficzne w Polsce, a zwłaszcza ośrodek wrocławski pod kierunkiem prof. A. Jahna.

Dziedziną, w której polska myśl naukowa odegrała wybitną rolę w pracach Międzynarodowej Unii Geograficznej było również kartowanie geomorfologiczne. Opracowana przez prof. M. Klimaszewskiego metoda konstruowania szczegółowych map geomorfologicznych, stosowana przez jej autora już w 1950 r. na przykładzie Karpat i Wyżyny Śląsko-Małopolskiej [3], początkowo w skali 1:100 000, a następnie 1:50 000, 1:25 000, a nawet 1:10 000, była prezentowana m. in. w 1954 r. w Strasburgu i w 1956 r. w Rio de Jenerio i uznana za najbardziej wszechstronną, oryginalną i konsekwentną spośród metod istniejących [4]. W 1960 prof. M. Klimaszewskiemu powierzono kierowanie pracami Podkomisji Kartowania Geomorfologicznego w Komisji Geomorfologii Stosowanej MUG, do której wchodzili m. in. znani w świecie geomorfologowie J. P. Bakker i J. Tricart. Wynikiem tych prac, do których poważny wkład wniósł także prof. R. Galon i jego Zespół, było uzgod-

[2] Syntetyczną charakterystykę osiągnięć Komisji Geomorfologii Peryglacjalnej w okresie 1956—72 zawiera IGU Bulletin, vol. XXIII, 1972 No. 1, pp. 44—47 i 73—74.

[3] Por. L. Starkel. *Directions of geomorphological research in the Department of Physical Geography in Cracow.* „Geographia Polonica" 22, 1972, pp. 53—74.

[4] Por. *Problems of geomorphological mapping.* „Prace Geograficzne IG PAN", 46, Warszawa 1963; także: M. Klimaszewski. *The principles of geomorphological survey of Poland.* „Przegląd Geograficzny" t. XXVIII, 1956, Supplement, pp. 32—40; J. Tricart. *Problèmes de coordination internationale de la cartographie géomorphologique.* „Przegląd Geograficzny" t. XL, 2, 1968, ss. 255—263.

http://rcin.org.pl

nienie na bazie metody polskiej ogólnych zasad kartowania i cech szczegółowej mapy geomorfologicznej, a następnie sformułowanie wielojęzycznej legendy mapy geomorfologicznej świata. Metoda ta została zaadoptowana w pracach nad kartowaniem podjętych w wielu krajach. Jednym z ważniejszych spotkań Komisji Geomorfologii Stosowanej było międzynarodowe sympozujm na temat kartowania geormofologicznego, zorganizowane w 1962 r. w Krakowie i Toruniu [5]. Warto podkreślić, że koncepcja legendy do map geomorfologicznych prof. M. Klimaszewskiego została w całości uwzględniona w pierwszej światowej encyklopedii geomorfologii, wydanej w Stanach Zjednoczonych przez R. Fairbridge'a. Z wielkim zainteresowaniem za granicą spotykają się także mapy geomorfologiczne Niżu Polskiego, koncepcji prof. R. Galona [6]. Wielu cudzoziemców odwiedziło ośrodek toruński w celu zapoznania się z prowadzonymi tam pracami. Prof. R. Galon prezentował wyniki prac nad kartowaniem geomorfologicznym na licznych specjalistycznych spotkaniach naukowych i konferencjach w Polsce i za granicą.

Trzecim działem rozwiniętych w Polsce badań geomorfologicznych, dla których Międzynarodowa Unia Geograficzna stanowiła ważny kanał i pole kontaktów oraz ekspansji, były studia nad ewolucją rzeźby i współczesnymi procesami morfometrycznymi. Na forum Unii z badaniami tymi jest przede wszystkim związane nazwisko prof. A. Jahna, wieloletniego członka zwyczajnego Komisji Ewolucji Stoków, a od 1968 — przewodniczącego Komisji Współczesnych Procesów Geomorfologicznych. Wkład do prac obydwu komisji wnieśli również przedstawiciele ośrodka krakowskiego, zwłaszcza prof. L. Starkel i dr T. Gerlach. Komisja Ewolucji Stoków odbywała wspólne sympozja z wcześniej wymienionymi komisjami — Geomorfologii Peryglacjalnej (m. in. w Polsce w 1967 r.) oraz Geomorfologii Stosowanej (w Belgii, 1966). Obecnie działająca Komisja Współczesnych Procesów Geomorfologicznych realizuje pod kierunkiem prof. A. Jahna rozległy program badań porównawczych w skali światowej, prowadzonych przy zastosowaniu metod ilościowych, badań uwzględniających zróżnicowanie rzeźby, struktury geologicznej oraz klimatu. Wyniki pierwszego etapu tych prac zawiera 23 tom „Geographia Polonica" [7].

W dziedzinie geografii ekonomicznej największy oddźwięk w działalności Międzynarodowej Unii Geograficznej znalazły polskie prace i inicjatywy badawcze związane z problematyką użytkowania ziemi i typologii rolnictwa oraz regionalizacją ekonomiczną.

Komisja Światowego Zdjęcia Użytkowania Ziemi, powstała w 1949 r., początkowo kierowana przez prof. S. Van Valkenburga (w okresie, gdy D. Stamp był Prezydentem MUG), następnie przez Sir L. Dudley Stampa, a po jego śmierci przez prof. M. Boescha, ma status komisji stałej (od 1960 do 1972 r.), pracującej nad zagadnieniami szczególnie ważnymi z punktu widzenia Unii jako całości. Od 1956 do 1972 r. prof. J. Kostrowicki, jako członek zwyczajny Komisji, a następnie przewodniczący podkomisji, przedstawiał na jej forum rozwijane przez siebie koncepcje i metody kartowania oraz interpretacji układów użytkowania ziemi, jak również wyniki opartych na tych koncepcjach prac pro-

[5] *Problems of geomorphological mapping*, op. cit., 1963.

[6] R. Galon. *Geomorphological map of the Polish Lowland on 1:50 000 scale* (w:) *Problems of geomorphological mapping*, op. cit., 1963; R. Galon. *The glacial relief of North Poland in the light of the detailed geomorphological map of the Polish Lowland on 1:50 000 scale*. „Geographia Polonica" 17, 1969, pp. 109—117.

[7] Contemporary geomorphological processes, ed. by A. Jahn and L. Starkel. „Geographia Polonica" 23, 1972.

http://rcin.org.pl

wadzonych w Polsce i w innych krajach. Podjął on także zadanie koordynowania studiów nad użytkowaniem ziemi w skali krajów socjalistycznych. W wyniku aktywnej działalności na tym polu, której pierwszy etap wyznaczyło zorganizowanie w Warszawie w 1960 r. międzynarodowego seminarium poświęconego metodom i problemom badawczym w studiach nad użytkowaniem ziemi [8], ukonnstytuowała się w 1964 r. pod kierownictwem prof. J. Kostrowickiego Podkomisja Regionalna Europy Wschodniej i Środkowej; do podkomisji tej weszli zastępcy przewodniczących oraz inni członkowie Narodowych Komitetów Geograficznych siedmiu krajów: Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii, NRD, Polski, Rumunii i Węgier. Tą drogą wiele ośrodków geograficznych krajów socjalistycznych zostało włączonych do prac Międzynarodowej Unii Geograficznej. W ramach prac Podkomisji, na którą przypadła znaczna część aktywności Komisji Światowego Zdjęcia Użytkowania Ziemi, przeprowadzono kilkadziesiąt wspólnych studiów terenowych i wydano szereg publikacji [9]. Studia te, objęte programami współpracy pomiędzy Akademiami Nauk krajów socjalistycznych, zostaną także omówione w następnym podrozdziale. Do prac Komisji Użytkowania Ziemi geografowie polscy wnieśli zarówno własne metody i koncepcje, jak i potencjał badawczy i organizacyjny; działalność w Komisji pozwoliła na wypróbowanie i rozwinięcie powstałych w Polsce metod. Ich zasięg przekroczył zresztą znacznie granice regionu objęte działalnością Podkomisji; opracowane przez prof. J. Kostrowickiego i jego Zespół wzory kartowania oraz interpretacji układów użytkowania ziemi były również stosowane w licznych krajach Europy zachodniej, Azji, a także w Stanach Zjednoczonych i na Kubie.

Już w 1957 r. w sprawozdaniu z Kongresu Geograficznego w Rio de Jenerio [10] prof. J. Kostrowicki pisał, że jednym z naukowych celów kartowannia użytkowania ziemi powinno być stworzenie podstaw dla typologii przestrzennej rolnictwa. Znalazło to później wyraz w profilu prac Podkomisji Regionalnej, które, zwłaszcza w latach 1968—1971 nawiązywały w coraz większym stopniu do problematyki typologicznej [11]. Zasadnicze prace w tym kierunku podjęła Komisja Typologii Rolnictwa, działająca pod przewodnictwem prof. J. Kostrowickiego od 1964 r. Główne cele jej działalności to: 1) ustanowienie jednolitych kryteriów, metod i technik wyróżniania typów rolnictwa, 2) opracowanie na tej podstawie typologii rolnictwa świata, 3) rozwijanie studiów nad typami gospodarki rolnej niższych szczebli klasyfikacji [12]. W programie prac komisji, w miarę ich postępu, coraz wyraźniejsze uwypuklenie znajdowały zadania uściślenia metod badawczych, rozwoju regionalnych studiów typologicznych

[8] *Land Utilization. Methods and problems of research. Proceedings of the International Conference, Poland, 30 V—8 VI 1960.* „Prace Gegraficzne IG PAN" t. 31, 1961, 250 p.

[9] M. in. *Land utilization in East-Central Europe. Case studies.* „Geographia Polonica" 5, 1965, 498 p.: *Land utilization in Eastern Europe* (in:) *Studies in Geography in Hungary*, vol. 4, Budapest 1967, 88 p.: J. Kostrowicki, W. Tyszkiewicz, *Land use studies in East-Central Europe. The report of the Regional Subcommission*, „*Dokumentacja Geograficzna*", 3, 1968, 89 p.

[10] J. Kostrowicki. *Współczesne kierunki badawcze w geografii światowej w świetle XVIII Międzynarodowego Kongresu Geograficznego a geografia polska*, „Przegląd Geograficzny", 1957, 4, ss. 683—703.

[11] Por. *Third Conference on Land Use held by the East-Central European geographers. Maribor, Jugoslavia, Oct. 7—11, 1969.* „IGU Bulletin", vol. XXI, No. 1, 1970, pp. 48—52.

[12] *Commission on Agricultural Typology.* „IGU Newsletter", vol. XIX, No. 2, 1968, pp. 60—62; *Essays on agricultural typology and land utilization.* „Geographia Polonica", 19, 1970.

http://rcin.org.pl

oraz zastosowania metod i technik typologicznych w planowaniu i programowaniu rozwoju rolnictwa [13]. Prace komisji przybrały wyraźny charakter interdyscyplinarny, opierając się na współpracy z przedstawicielami nauk ekonomicznych i społecznych [14]. Wzbudziły one poważne zainteresowanie ze strony Światowej Organizacji Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) oraz innych instytucji i ośrodków związanych z planowaniem rozwoju rolnictwa (m. in. kompanii SHELL).

Stwierdzenie, że w wymienionych wyżej dziedzinach geografia polska wniosła do prac Międzynarodowej Unii Geograficznej własne metody, koncepcje, inicjatywy i potencjał badawczy oraz organizacyjny, można także w pełni odnieść do działalności Komisji Metod Regionalizacji Ekonomicznej MUG (1960—1968). W latach poprzedzających powstanie tej komisji problematyka regionu ekonomicznego była uznawana w Polsce za jedną z najbardziej istotnych w obrębie geografii ekonomicznej; poświęcono jej wiele prac, których najpełniejszy przegląd zawiera tom materiałów z międzynarodowego seminarium, które odbyło się w 1959 roku w Kazimierzu Dolnym [15]. Powstanie komisji przyspieszyło z kolei dalszy rozwój tych studiów. Cele Komisji Metod Regionalizacji Ekonomicznej, pracującej w pierwszej kadencji pod przewodnictwem prof. S. Leszczyckiego, a w drugiej kadencji — prof. K. Dziewońskiego, dotyczyły analizy podstawowych pojęć, teorii i metod badawczych oraz możliwości zastosowań regionalizacji w planowaniu gospodarczym. Na tej podstawie określono trzy podstawowe aspekty regionalizacji ekonomicznej, które następnie poddano dyskusjom i studiom: a) zagadnienie racjonalnego podziału terytorium kraju na jednostki administracyjne i planistyczne, b) problematykę istniejącej regionalnej struktury gospodarki i rozwijających się w ramach tej struktury regionów ekonomicznych, c) problem regionalnej metody analizy oraz pokrewnych technik badawczych w geografii. W toku prac Komisji [16] skupiano uwagę na metodach regionalizacji ekonomicznej ze szczególnym uwzględnieniem metod ilościowych oraz kartograficznych, analizie regionalnej struktury gospodarki, typologii regionów ekonomicznych, znaczenia struktur regionalnych i regionów w rozwoju ekonomicznym. Jednym z osiągnięć komisji było opublikowanie pod jej auspicjami kilku tomów bibliografii prac na temat regionalizacji ekonomicznej i zagadnień pokrewnych. Cztery spośród dziewięciu tomów publikacji Komisji Metod Regionalizacji Ekonomicznej MUG ukazały się w polskich obcojęzycznych wydawnictwach geograficznych [17].

---

[13] *Commission on Agricultural Typology.* „IGU Bulletin", vol. XXII, No. 2, 1972, pp. 55—59.

[14] J. Kostrowicki. *Geographical typology of agriculture in Poland.* „Geographia Polonica" 1, 1974, p. 111—146; J. Kostrowicki, *Report of the Agricultural Typology Commission for the period 1968—1971.* Hamilton, Ontario, 1972, 7p.; C. Vanzetti (ed.), *Agricultural typology and land utilization. Proceedings of the Fourth Meeting of the Commission on Agricultural Typology,* Verona, Sept. 1970, Verona 1972, 448 p.; L. Reeds (ed.). *Agricultural typology and land use.* Proceedings of the Agricultural Typology Commission Meeting, McMaster University, Hamilton, Ontario, 1973, 350 p.

[15] *Problems of economic region, Papers of the Conference on Economic Regionalization in Kazimierz (Poland),* May 29-June 1, 1959, „Prace Geograficzne IG PAN", 27. Warszawa 1961.

[16] *Commission on Methods of Economic Regionalization.* „IGU Newsletter" vol. XV, No. 1/2, 1964, pp. 48—50; *Commission des Methodes de la Regionalization Economique: Reunion du 7 Septembre au 12 Septembre 1965 a Brno.* „IGU Newsletter", vol. XVII, No. 1, 1966, pp. 31—32.

[17] *Economic regionalization. Materials of the First General Meeting of the*

http://rcin.org.pl

Powyższy przegląd obejmuje dziedziny badawcze, w przypadku których udział geografów polskich w pracach Międzynarodowej Unii Geograficznej był przeważający w skali danych komisji lub decydujący o wynikach uzyskiwanych w ramach określonych programów badawczych. Oprócz tych dziedzin istnieje jednak wiele specjalizacji, w których udział ten był poważny, chociaż oparty z reguły na wysiłku poszczególnych osób i znajdujący skromniejsze odzwierciedlenie w oficjalnych publikacjach i materiałach Unii. Mieści się on między innymi w dorobku następujących komisji MUG: Atlasów Narodowych, Geografii Stosowanej, Procesów i Form Urbanizacji, Historii Myśli Geograficznej, Geografii w Nauczaniu, Geografii Ludności, Metod Ilościowych, Regionalnych Aspektów Rozwoju Ekonomicznego, Geografii Transportu, Geoekologii Gór, a także w pracach afiliowanej przy MUG Międzynarodowej Asocjacji Kartograficznej.

Charakteryzując wkład geografii polskiej do prac Międzynarodowej Unii Geograficznej należy specjalne miejsce poświęcić działalności prof. S. Leszczyckiego jako wiceprezydenta (1964—1968), prezydenta 1968—72 i ponownie wiceprezydenta Unii (past president) od 1972 r. Praca naukowa i organizacyjna prof. S. Leszczyckiego spotykała się z niezwykle żywym oddźwiękiem na forum MUG, co było zwłaszcza widoczne w okresie największej jego aktywności podczas XXII Kongresu w Montrealu. W wykładzie prezydenckim [18] prof. S. Leszczycki przedstawił zagadnienia poszukiwań definicji geografii, jej zasadniczych funkcji, udziału geografów w badaniach nad dwoma podstawowymi problemami — współzależnościami pomiędzy człowiekiem a jego środowiskiem oraz przemianami struktury przestrzennej gospodarki, a także zagadnienia współpracy interdyscyplinarnej, międzynarodowej, udziału geografów w krajowych programach badawczych oraz ścisłości metod badawczych w geografii. Wykład ten łączył charakterystykę dotychczasowych kierunków rozwoju geografii ze wskazaniem perspektyw i najważniejszych problemów przyszłości. Został on opublikowany w ZSRR, USA, Polsce, Rumunii i na Węgrzech.

III. Inne organizacje międzynarodowe

Przedstawiono wyżej dość szczegółowo działalność Polaków na forum Międzynarodowej Unii Geograficznej. Także w pracach kilku innych stowarzyszeń i organizacji naukowych o światowym zasięgu uczestniczą oni aktywnie. Wśród stowarzyszeń na pierwszym miejscu należy postawić Międzynarodową Asocjację dla Badań Czwartorzędu (INQUA). Na jej VI Kongresie, który odbył się w Polsce w 1961 r., większość ośrodków

Commission on Methods of Economic Regionalization IGU. „Dokumentacja Geograficzna" 1962, 1, pp. 114;

Methods of economic regionalization. Proceedings of the 2nd General Meeting of the Commission on Methods of Economic Regionalization of the IGU. „Geographia Polonica", 4, 1964, pp. 200;

Aims of economic regionalization. Proceedings of the Fourth General Meeting of the Commission on Methods of Economic Regionalization of the IGU. „Geographia Polonica", 8, 1965, 68 p.

Economic regionalization and numerical methods. Final Report of the Commission on Methods of Economic Regionalization of the IGU. „Geographia Polonica" 14, 1968, 240 p.

[18] *Perspective on development of geographical sciences. Stanisław Leszczycki Presidential Address, XXII International Geographical Congress.* „IGU Bulletin", vol. XXIII, No. 2, 1972, pp. 1—10.

http://rcin.org.pl

geografii fizycznej prezentowała swój dorobek naukowy, uczestnicząc również w organizowaniu wycieczek i przygotowywaniu publikacji kongresowych. Prof. R. Galon był organizatorem tego kongresu, pełnił także funkcję sekretarza Asocjacji. Geografowie polscy brali też żywy udział w następnych kongresach INQUA, w Denver (1965), Paryżu (1969), Nowej Zelandii (1973), przygotowując z tej okazji specjalne publikacje [19], oraz w licznych sympozjach organizowanych przez poszczególne komisje. Prof. L. Starkel przewodniczący od 1972 r. Podkomisji Eurosyberyjskiej w Komisji Holocenu INQUA.

Regional Science Association — Międzynarodowe Stowarzyszenie Badań Regionalnych, stanowi także aktywne pole działalności geografów polskich, uczestniczących corocznie w kongresach i zamieszczających liczne prace w publikacjach RSA [20]. Poważną pozycję w tym stowarzyszeniu zdobył prof. K. Dziewoński, pełniący w latach 1971/1972 funkcję prezydenta RSA [21]. Ważną rolę w pracach Regional Science Association odgrywają także: prof. S. Leszczycki, doc. A. Kukliński, prof. R. Domański, prof. A. Wróbel. W 1965 r. Europejski Kongres Regional Science Association odbył się w Krakowie i był okazją do przedstawienia prowadzonych w Instytucie prac na temat teorii przestrzeni społeczno-ekonomicznej, struktury przestrzennej przemysłu oraz urbanizacji.

Istotną wagę w skali działalności Instytutu ma współpraca z naukowymi i planistycznymi agendami Narodów Zjednoczonych. Współpraca z Europejską Komisją Gospodarczą dotyczyła teoretycznych zagadnień lokalizacji przemysłu, które opracowywał doc. A. Kukliński, a obecnie — problematyki środowiska człowieka, w której to dziedzinie prof. S. Leszczycki został powołany w charakterze eksperta ONZ. Doc. A. Kukliński prowadził rozległy kilkuletni program badań nad rozwojem i planowaniem regionalnym w Instytucie Badawczym dla Spraw Rozwoju Społecznego (UNSRID). Z kolei prof. K. Dziewoński i prof. B. Malisz współpracują jako eksperci i konsultanci z Centrum do Spraw Mieszkalnictwa, Budownictwa i Planowania Przestrzennego ONZ. Prof. K. Dziewoński aktywnie uczestniczył w programie badawczym związanym ze Światową Konferencją Ludnościową, brał on m. in. udział w sympozjum na temat zasobów i środowiska zorganizowanego w Sztokholmie.

W pracach Światowej Organizacji do sprawy Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) uczestniczy prof. J. Kostrowicki jako oficjalny przedstawi-

[19] „Geographia Polonica" 6, 1965 oraz „Geographia Polonica" 17, 1969.

[20] M. in.: K. Dziewoński. *Theoretical problems in the development of economic regions.* Papers. Regional Science Association, 8, 1962, 43—54;
A. Wróbel. *Regional analysis and the geographic concept of region,* ibid;
K. Dziewoński. *A new approach to the theory and empirical analysis of location.* Papers. Regional Science Association 16, 1966, pp. 17—26;
K. Dziewoński. *Overlooked aspects of the concept of the urban economic base.* Papers. Regional Science Association 18, 1967, pp. 139—146;
P. Korcelli, *A wave-like model of metropolitan spatial growth,* Papers. Regional Science Association 24, 1970, pp. 127—138;
K. Dziewoński. *General theory of rank-size distributions in regional settlement systems: reappraisal and reformulation of the rank-size rule.* Papers. Regional Science Association 29, 1972, pp. 73—86;
B. Malisz. *Threshold analysis as a tool in urban and regional planning,* ibid., pp. 167—177.

[21] K. Dziewoński. *Presidential address. Papers.* Regional Science Association 30, 1972, pp. 7—16.

http://rcin.org.pl

ciel Międzynarodowej Unii Geograficznej. Jego udział dotyczy takich zagadnień, jak zastosowanie metod typologicznych do programowania rozwoju rolnictwa oraz metodologia planowania terenów wiejskich.

Spośród innych, licznych międzynarodowych organizacji i stowarzyszeń naukowych, z którymi są związane prace przedstawicieli Instytutu Geografii, należy wymienić Światową Organizację Meteorologiczną oraz Międzynarodowe Towarzystwo Biometeorologiczne (w obydwu pełni funkcje naukowo-organizacyjne prof. J. Paszyński), a także Conseil International d'Economie Régionale (CIER), którego IV międzynarodowy kongres odbył się w 1972 r. w Warszawie. Aktywny udział w pracach CIER biorą prof. S. Leszczycki i prof. J. Kostrowicki (członek Rady); wiceprezesem tej organizacji jest także Polak — G. Zaremba.

IV. Współpraca naukowa z krajami socjalistycznymi

Współpraca z ośrodkami naukowymi krajów socjalistycznych datuje się od pierwszych lat powojennych. Wizyty prof. S. Leszczyckiego w Moskwie miały miejsce już w 1945 r., a także w następnych latach. W 1954 r. odbyła się w Warszawie Ogólnopolska Konferencja Metodologiczna, w której wzięli udział geografowie radzieccy — S. W. Kalesnik i J. Sauszkin. Delegacje polskie brały z kolei udział w kongresach geografów radzieckich (1955, 1960, 1964, 1970). Współpraca ta przyjęła zinstytucjonalizowane formy. Jej podstawą prawną są przede wszystkim umowy pomiędzy Akademiami Nauk. Chociaż umowy te mają charakter dwustronny, faktyczne programy badawcze dotyczące kilku ważnych tematów obejmują swoim zasięgiem szereg krajów socjalistycznych.

Istnieją ponadto dwie formy kontaktów i współpracy wielostronnej. Pierwsza z nich obejmuje Komitety Narodowe, które reprezentują poszczególne kraje w Międzynarodowej Unii Geograficznej. Spotkania przedstawicieli komitetów służą m. in. uzgadnianiu inicjatyw krajów socjalistycznych w zakresie międzynarodowych programów badawczych, podejmowanych na forum MUG oraz udziału tych krajów w pracach Międzynarodowych Kongresów Geograficznych. W ramach Komitetów Narodowych przystąpiono również do prac nad harmonizowaniem programów badawczych oraz organizowaniem wspólnych studiów. Jednym z podejmowanych tematów jest zagadnienie racjonalnego wykorzystania środowiska geograficznego, innym — problematyka przestrzeni społeczno-ekonomicznej, dyskutowana m. in. na konferencji, która odbyła się w grudniu 1973 r. w Warszawie. Drugą z wymienionych wcześniej form współpracy są programy naukowe Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej; udział Instytutu Geografii w tych programach będzie omówiony poniżej.

Do dziedzin, w których wspólne prace geografów krajów socjalistycznych mają największe tradycje, cechują się szerokim zakresem i płodnością pod względem wyników naukowych, należą przede wszystkim studia nad rozwojem geomorfologicznym Karpat i Bałkanu oraz porównawcze studia nad użytkowaniem ziemi i typologią rolnictwa.

Ważnym momentem w rozwoju współpracy geomorfologów Polski i Czechosłowacji, a następnie także innych krajów socjalistycznych, żywej już co najmniej od połowy lat 50-tych, było zorganizowane w 1963 r. w Krakowie i Bratysławie sympozjum poświęcone ewolucji geomorfolo-

http://rcin.org.pl

gicznej Karpat [22]. Na sympozjum tym postanowiono powołać do życia Komisję Geomorfologiczną Karpacko-Bałkańską, grupującą przedstawicieli Bułgarii, Czechosłowacji, Polski, Rumunii, Węgier i Związku Radzieckiego. W jej pracach wzięli także udział specjaliści jugosłowiańscy. Program prac komisji objął m. in. przeglądową mapę geomorfologiczną Karpat i Bałkanu, metodykę badań współczesnych procesów krasowych, problematykę teras i terminologię geomorfologiczną obszarów górskich. Wyniki badań przedstawiono na sympozjach Komisji w Bułgarii (1966), Rumunii (1967), na konferencji poświęconej metodom badań procesów morfogennetycznych (Kraków, 1968), sympozjum krasowym (zorganizowanym także w Polsce w 1969 r.) oraz innych seminariach i spotkaniach roboczych. Prowadzono wspólne studia terenowe w Karpatach i na Bałkanie. Podjęto współpracę w dziedzinie badań procesów fluwialnych, rozwoju dolin, denudacji gleb.

W pracach Komisji Geomorfologicznej Karpacko-Bałkańskiej polscy geografowie przyjęli aktywną i odpowiedzialną rolę. Jej przewodniczącym został prof. M. Klimaszewski, a niektóre podstawowe tematy, takie jak przeglądowa mapa geomorfologiczna regionu oraz metody badań współczesnych procesów morfogenetycznych, są kierowane przez geomorfologów z ośrodka krakowskiego. W Krakowie ukazuje się również rocznik „Studia Geomorphologica Carpatho-Balcanica", stanowiący oficjalny organ Komisji. Na serię tę, której redaktorem jest prof. L. Starkel, składają się profilowane z reguły zeszyty, często poświęcane międzynarodowm konferencjom związanym tematycznie z pracami Komisji.

Podobnie jak w badaniach geomorfologicznych Karpat, tak i w studiach nad użytkowaniem ziemi i typologią rolnictwa inicjatywa współpracy ośrodków geograficznych krajów socjalistycznych należała w znacznym stopniu do geografów polskich, a opracowane przez nich metody stanowiły podstawę prowadzonych badań porównawczych. Współpraca, obejmująca obecnie Instytuty Geografii Akademii Nauk Bułgarii, Czechosłowacji, Polski, Rumunii, Węgier oraz instytuty geograficzne uniwersytetów w Lublinie, Zagrzebiu a także Belgradzie, Sarajewie i Skopje została podjęta na szerszą skalę w końcu lat 50-tych i, jak wspomniano już wcześniej, była koordynowana przez Podkomisję Regionalną Europy Wschodniej i Środkowej MUG. Charakterystyczną cechą tej współpracy było zorganizowanie studiów terenowych, prowadzonych przez zespoły badawcze złożone z przedstawicieli dwu lub więcej krajów. Rozpoczęto opracowywanie jednolitymi metodami przeglądowej mapy użytkowania ziemi oraz typologii i regionalizacji rolnictwa krajów socjalistycznych Europy środkowo-wschodniej. Metody badań użytkowania ziemi i typologii rolnictwa, opracowanie przez prof. J. Kostrowickiego i jego Zespół, znalazły zastosowanie we wszystkich współpracujących krajach. Wyniki prac przedstawiono w licznych publikacjach, spośród których należy zwłaszcza wymienić często cytowany w literaturze światowej, obszerny zbiór: *Land Utilization in East-Central Europe. Case Studies* [23].

Obok wymienionych dziedzin poważne znaczenie miała wielostronna współpraca krajów socjalistycznych dotycząca problematyki regionów ekonomicznych, zainicjowana serią konferencji w latach 50-tych, a następnie związana z Komisją Metod Regionalizacji Ekonomicznej MUG.

[22] *Colloque de géomorphologie des Carpathes.* „Geographia Polonica", 9, 1965. Por. także: *Geomorphological problems of Carpathians II.* „Geographia Polonica" 10, 1966.

[23] „Geographia Polonica", 5, 1965, 498 p.

http://rcin.org.pl

Współpraca wielostronna objęła również studia klimatologiczne. W 1965 r. utworzono grupę roboczą opracowującą pod kierunkiem prof. J. Paszyńskiego temat: Bilans cieplny krajów karpackich i koordynującą badania prowadzone w tym zakresie w Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii, NRD, Polsce, Rumunii, Związku Radzieckim, na Węgrzech, a także w Austrii. Podjęto wspólne opracowanie atlasu bilansu promieniowania krajów karpackich przy pomocy jednolitych, porównywalnych metod.

Od roku 1970 Instytut Geografii uczestniczy w programie badań naukowych Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. Prowadzi on prace w mieszczącym się w Planie Naukowo-Badawczym RWPG problemie: Ochrona przyrody i racjonalne wykorzystanie środowiska życia człowieka. W 1973 r. podniesiono rangę tego problemu, włączając go do koordynowanego przez Stałą Komisję RWPG ogólnego problemu: Ocena i polepszenie jakości środowiska życia człowieka i związane z tym racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych. Instytut Geografii współpracuje głównie w realizacji tematów: Ochrona ekosystemów i krajobrazu oraz Metodyka ekonomicznych i pozaekonomicznych ocen wpływu człowieka na przyrodę. Prace Instytutu w tym zakresie, ściśle związane z problemem resortowym: Zmiany w środowisku geograficznym pod wpływem działalności człowieka, koordynuje doc. A. S. Kostrowicki. Polscy geografowie wnieśli zasadniczy wkład do opracowania programu teoretycznych i metodologicznych badań nad środowiskiem, a ich publikacje w wydawnictwach naukowych RWPG dotyczą m. in. zastosowania teorii systemów w badaniach nad środowiskiem oraz ilościowych metod ocen stopnia przekształcenia środowiska przez człowieka [24].

Oprócz programów wielostronnych łączą Instytut Geografii z ośrodkami naukowymi innych krajów socjalistycznych liczne kontakty dwustronne. W przypadku niektórych zagadnień, takich jak geomorfologia i hydrografia Niżu Europejskiego oraz procesy urbanizacji, występują tendencje do przekształcania się tych kontaktów we współpracę wielostronną.

Ośrodek toruński, jak również inne ośrodki geografii fizycznej, współpracuje od lat ze Związkiem Radzieckim i Niemiecką Republiką Demokratyczną w takich dziedzinach, jak deglacjacja, zasięg zlodowaceń, procesy brzegowe, przeobrażenie środowiska geograficznego pod wpływem zmian w reżymie wodnym. Zorganizowano m. in. polsko-niemieckie konferencje na temat geormofologii Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej (1966) oraz genezy i analizy rzeźby terenu w obrębie ostatniego zlodowacenia (1971). Współpraca ze Związkiem Radzieckim dotyczy metod badań geograficzno-hydrologicznych oraz badań nad zlodowaceniami plejstoceńskimi i holoceńskimi w Arktyce.

Wymianę doświadczeń w zakresie teorii i metod badań nad procesami urbanizacji, a następnie uzgodnienia wspólnych, porównywalnych studiów

[24] S. Leszczycki *Osnowy poltiyki w obłasti ochrany sredy.* Warszawa 1973. Brno 1973;
S. Leszczycki. *Osnowy socjalno-ekonomiczeskoj politiki w otnoszenii okrużajuszczej sredy.* „Informacjonnyj Biuletien o nauczno issledowatielskoj problemie" SEW-8 VI, Socjalno-ekonomiczeskije, organizacjonno-prawowyje i pedagogiczeskije aspekty ochrany prirody. Brno, sentiabr 1973, s. 119—143;
A. S. Kostrowicki. *Teoreticzeskije i metodiczeskije woprosy po ocenkie sinantropizacji rastitielnogo pokrowa,* ibid., s. 21—49;
A. Synowiec, *Primienienije spektralnogo analiza w issliedowanijach interakcji miezdu czełowiekom i sredoj (problema snabżenija wodoj derewienskich nasielennych punktow w Polsze),* ibid., s. 143—159;

http://rcin.org.pl

w tym zakresie, podjęto w latach 1968—1973 równolegle ze Związkiem Radzieckim, NRD oraz Czechosłowacją. Tak więc w 1968 r. w Lipsku oraz w 1972 r. w Szymbarku odbyły się Polsko-NRD-owskie seminaria poświęcone aglomeracjom miejsko-przemysłowym i ich znaczeniu w przestrzennej strukturze społeczno-ekonomicznej kraju. W 1971 r. zorganizowano I polsko-radzieckie seminarium geograficzne, dotyczące współczesnych procesów urbanizacji [25]; drugie spotkanie z tego cyklu odbyło się w ZSRR w 1974 r. Procesy urbanizacji były również głównym tematem rady roboczej z geografami czechosłowackimi (1971 — Szymbark, 1973 — Havirow). Wymieniona seria spotkań i konferencji wyznaczała etap przygotowawczy do podjęcia systematycznej współpracy wielostronnej, obejmującej także inne kraje socjalistyczne, dotyczącej problematyki struktury przestrzeni społeczno-ekonomicznej i jej przemian.

W tym miejscu należy także wspomnieć o udziale Instytutu w rozległym programie współpracy z krajami socjalistycznymi, organizowanym przez Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN. Należy do nich m. in. współpraca z ośrodkiem w Nowosybirsku dotycząca modeli i metod matematycznych oraz ich zastosowania w planowaniu przestrzennym.

V. Inne kanały kontaktów i współpracy naukowej z zagranicą

Charakterystyczną formą współpracy z krjami kapitalistycznymi są dwustronne seminaria, organizowane co 2—4 lata na przemian przez zainteresowane kraje i dotyczące wcześniej uzgodnionej tematyki. Inicjatywy podejmowane przez Instytut w tym zakresie miały niewątpliwie charakter precedensowy i odegrały znaczną rolę w rozpowszechnieniu się tej formy kontaktów. Zgodnie z wcześniej przedstawionymi ogólnymi celami stawianymi przed współpracą naukową z zagranicą starano się, przy obustronnym zainteresowaniu, nawiązywać kontakty z ośrodkami reprezentującymi najwyższy poziom w poszczególnych dziedzinach nauk geograficznych, zwłaszcza — poziom zaawansowania metod badawczych. Nieprzypadkowo też ustanowiono tradycję spotkań dwustronnych z geografami brytyjskimi i francuskimi oraz, chociaż w mniejszym stopniu i węższym zakresie, z naukowcami Stanów Zjednoczonych i krajów skandynawskich.

Pierwowzorem spotkań dwustronnych było brytyjsko-polskie (ściślej — anglo-polskie) seminarium geograficzne, które odbyło się w 1959 r. w Nieborowie pod auspicjami UNESCO i przy udziale British Council. Partnerem Instytutu Geografii PAN w tym spotkaniu, podobnie jak i w następnych seminariach, był Institute of British Geographers, zawodowe stowarzyszenie geografów brytyjskich. Ze strony polskiej, obok pracowników Instytutu Geografii PAN, uczestniczyli przedstawiciele innych ośrodków geograficznych, co również przyjęto jako zasadę przy organizowaniu kolejnych imprez tego typu. Tematyka seminarium dotyczyła geografii stosowanej, a zwłaszcza studiów geograficznych dla planowania regionalnego, zdjęć użytkowania ziemi jako podstawy regionalizacji i planowania rozwoju rolnictwa, studiów nad przekształceniem środowiska geograficznego w wyniku działalności gospodarczej człowieka oraz badań z geografii osadnictwa i ich znaczenia dla planowania przestrzennego.

[25] Por. *Contemporary urbanization processes.* „Geographia Polonica" 27. 1973.

http://rcin.org.pl

II anglo-polskie seminarium geograficzne, zorganizowane w Keele (1962), było poświęcone analogicznej problematyce, a przedstawione na nim referaty odzwierciedlały postęp, jaki nastąpił w ciągu poprzednich lat w dziedzinie geograficznych badań stosowanych [26]. Następne seminaria były poświęcone zastosowaniu ścisłych metod w geografii (Baranów Sandomierski, 1967) oraz problemom wzajemnego oddziaływania miasta i wsi (Nottingham, 1970) [27]. Tematyka piątego z kolei seminarium (Toruń, 1974) anglo-polskiego dotyczy zagadnień zasobów przyrodniczych i ich wykorzystania.

Niewiele młodsze tradycje i równie poważne znaczenie co spotkania brytyjsko-polskie mają seminaria francusko-polskie. Pierwsze z nich, zorganizowane we Francji w 1963 r. z inicjatywy Francuskiego Komitetu Narodowego MUG, poświęcono geograficznym badaniom prowadzonym dla potrzeb planowania przestrzennego. Drugie seminarium odbyło się dwa lata później w Polsce w Teresinie, a jego problematyka dotyczyła rozwoju i kształtowania sieci miast [28]. Na III francusko-polskim seminarium geograficznym (Paryż i Grenoble, 1969) omawiano zagadnienia obszarów górskich i ich zagospodarowania, a czwarte z kolei odbyło się ponownie w Polsce (Augustów, 1973) i dotyczyło zagadnień modernizacji obszarów wiejskich, rozpatrywanych z punktu widzenia zarówno geografii, jak i socjologi oraz ekonomii [29].

W latach 1960 i 1964 odbyły się także w Warszawie i Jabłonnie amerykańsko-polskie seminaria geograficzne, w których, jako organizator ze strony Stanów Zjedn. występował Association of American Geographers. Seminaria te powiązane z kongresami MUG w Sztokholmie i Londynie miały dość szeroką tematykę z przewagą zagadnień geografii ekonomicznej, a ich celem była konfrontacja poglądów na współczesne kierunki rozwoju geografii oraz zapoznanie geografów amerykańskich z dorobkiem geografii polskiej. Odmienny charakter miały seminaria zorganizowane w 1972 r. w Warszawie, Szymbarku i Worcester; były to spotkania robocze i stanowiły etapy w pracach nad przygotowywaną wspólnie obcojęzyczną monografią geografii ekonomicznej Polski.

W seminariach polsko-skandynawskich, które odbyły się w 1965 r. w Szczecinie i w 1967 r. w Kopenhadze, występowali jako partnerzy: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN oraz Skandynawska Sekcja Regional Science Association. Seminaria te były poświęcone interdyscyplinarnym badaniom regionalnym, przy czym geografowie ekonomiczni z obydwu stron odegrali w nich poważną rolę. Do głównych zagadnień omawianych na tych spotkaniach należały: problemy planowania i prognozowania regionalnego rozwoju ekonomicznego, zagadnienia rozwoju regionów metropolitalnych i systemów miejskich oraz nowych metod w badaniach regionalnych [30].

Wiele międzynarodowych programów badawczych, w których uczestniczy Instytut lub jego przedstawiciele, dotyczy w całości lub częściowo

[26] *Problems of applied geography.* „Prace Geograficzne" 25. Warszawa 1961 oraz: *Problems of applied geography* II. „Geographia Polonica" 3, 1964.

[27] *Studies in geographical methods.* „Geographia Polonica" 18, 1970, *Geographical aspects of urban-rural interaction.* Nottingham, Geographia Polonica 24, 1972.

[28] *Problèmes de formation et d'aménagement du réseau urbain.* „Geographia Polonica" 12, 1967.

[29] *Modernization de la campagne.* „Geographia Polonica" 29, 1974.

[30] *Proceedings of the First Scandinavian-Polish Regional Science Seminar.* „Studia KPZK PAN" 17. Warszawa 1967 oraz: *Proceedings of the Second Poland-Norden Regional Science Seminar.* „Studia KPZK PAN" 33. Warszawa 1970.

http://rcin.org.pl

problematyki Trzeciego Świata. Należą do nich programy niektórych komisji Międzynarodowej Unii Geograficznej, placówek badawczych Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Organizacji do spraw Wyżywienia i Rolnictwa. Instytut prowadzi ponadto dość rozległy własny program studiów nad rozwojem ekonomicznym i procesami urbanizacji w krajach afrykańskich i azjatyckich. Odrębną pozycję stanowi współpraca z ośrodkami naukowymi Indii w dziedzinie współczesnych procesów geomorfogicznych (prof. L. Starkel) oraz udział prof. A. Wróbla (1970—1972) w studiach nad programowaniem rozwoju regionu centralnego Chile.

W innej też dziedzinie naukowej działalności zagranicznej ma geografia polska wielkie tradycje. Mowa tu o wyprawach arktycznych, organizowanych wielokrotnie na Spitsbergen, a ostatnio także na Islandię [31]. Z wyprawami tymi i naukowymi pracami stanowiącymi ich pokłosie, wiąże się współpraca m. in. prof. R. Galona, prof. A. Jahna, prof. S. Kozarskiego i prof. J. Szupryczyńskiego z radzieckimi i norwerskimi ośrodkami badań polarnych, takimi jak Instytut Geologii Arktyki w Leningradzie i Norweski Instytut Polarny w Oslo.

Należy także wspomnieć o badaniach hydrograficznych i geomorfologicznych prowadzonych pod kierunkiem prof. T. Wilgata w Chile oraz o badaniach klimatologicznych w Wietnamie.

VI. Publikacje obcojęzyczne

W ekspansji polskiej myśli geograficznej za granicę niemałą rolę odegrał bogaty program publikacji Instytutu Geografii, a zwłaszcza jego publikacje obcojęzyczne. W rozwoju tego programu wyróżniają się pewne etapy. W pierwszym, sięgającym mniej więcej do 1959 r., główną formą udostępniania treści i wyników prac czytelnikom nie znającym języka polskiego były streszczenia obcojęzyczne, w zasadzie w językach rosyjskim i angielskim, zamieszczane w najważniejszych polskich periodykach i seryjnych wydawnictwach geograficznych — „Przeglądzie Geograficznym", „Czasopiśmie Geograficznym" i „Pracach Geograficznych IG PAN". Już w 1956 r. jednak ukazał się pierwszy w pełni obcojęzyczny suplement „Przeglądu Geograficznego", przeznaczony na Kongres w Rio de Jeneiro. W okresie tym polskie wydawnictwa geograficzne zdobyły pewne miejsce na rynku międzynarodowym, o czym świadczy szybki rozwój ich wymiany, a także zamieszczanie, głównie w „Przeglądzie Geograficznym", oryginalnych prac wybitnych geografów zagranicznych, m. in. J. Tricarta, S. Kalesnika, P. George'a, E. Neefa i I. Gierasimowa.

Na przełomie lat 50-tych zakres obcojęzycznych publikacji Instytutu został znacznie rozszerzony; obok kolejnych suplementów „Przeglądu Geograficznego" (1959 i 1960) rozpoczęto wydawanie obcojęzycznych tomów „Prac Geograficznych" oraz zeszytów „Dokumentacji Geograficznej". W latach 1961—63 ukazało się łącznie 7 takich tomów, zawierających przeważnie prace zbiorowe. Należą do nich cytowane już wcześniej materiały z międzynarodowych konferencji na temat regionów ekonomicznych (1959), użytkowania ziemi (1960), kartowania geomorfologicznego (1962) oraz z I anglo-polskiego seminarium geograficznego (1959).

Rosnące zaangażowanie geografów polskich w pracach Międzynarodo-

[31] Por. *Scientific results of the Polish geographical expedition to Vatnajokull (Iceland)*, R. Galon, ed. „Geographia Polonica" 26, 1973.

http://rcin.org.pl

wej Unii Geograficznej, rozwój kontaktów dwustronnych, a jednocześnie zwiększający się popyt na polskie publikacje za granicą, stanowiły przesłanki utworzenia w 1963 r. specjalnej serii wydawnictwa obcojęzycznego „Geographia Polonica", o charakterze eksportowym, a więc nie objętej w zasadzie wymianą, zawierającej materiały z konferencji międzynarodowych odbywających się w Polsce, lub za granicą z udziałem geografów polskich, streszczenia większych prac drukowanych w języku polskim, jak również oryginalne prace typu artykułów przeglądowych i analitycznych. Zgodnie z późniejszymi zaleceniami władz Polskiej Akademii Nauk o tworzeniu serii i periodyków międzynarodowych, „Geographia Polonica" zamieszcza także pewną ilość nadesłanych bezpośrednio do redakcji prac autorów zagranicznych. Od 1972 r. stała się ona wydawnictwem ciągłym, o objętości w skali rocznej wynoszącej 50 arkuszy wydawniczych.

Do końca 1973 r., a więc w ciągu 10 lat istnienia „Geographia Polonica , ukazało się 27 tomów o łącznej objętości ponad 500 arkuszy wydawniczych. W tym okresie liczba stałych subskrybentów zagranicznych wzrosła do 240, przy czym faktyczna liczba sprzedawanych za granicę egzemplarzy jest z reguły wyższa i w przypadku niektórych tomów przekracza 500 egzemplarzy.

Obecnie „Geographia Polonica" jest wymieniana wśród najważniejszych seryjnych i ciągłych wydawnictw geograficznych ukazujących się w językach Międzynarodowej Unii Geograficznej (angielskim i francuskim). Taką ocenę uzyskała ona m. in. w bibliografii opublikowanej przez prof. Ch. D. Harrisa [32]. Wiele artykułów zamieszczonych pierwotnie w „Geographia Polonica", zarówno pióra autorów polskich, jak i obcych, zostało później przedrukowanych przez wydawców zagranicznych w publikacjach typu podręczników.

Zawartość „Geographia Polonica" pozostaje oczywiście w ścisłym związku z wcześniej omówionymi dziedzinami działalności geografów polskich w skali międzynarodowej. Tak więc z 30 przygotowanych dotychczas tomów, łącznie ze znajdującymi się w druku lub opracowaniu redakcyjnym tomami 28—30, siedem zawiera prace poszczególnych komisji Międzynarodowej Unii Geograficznej, także siedem tomów — materiały z międzynarodowych seminariów dwustronnych. Pięć zeszytów jest poświęconych współpracy w skali krajów socjalistycznych, trzy zawierają zbiory artykułów i referatów przygotowanych przez autorów polskich z okazji Międzynarodowych Kongresów Geograficznych, a dwa dalsze — zbiory prac przygotowanych na kongresy INQUA [33]. Pozostałe tomy zawierają prace przedstawiające bieżące wyniki badań geograficznych, prowadzonych w Polsce.

Oprócz „Geographica Polonica" należy wymienić dwie wyspecjalizowane serie geograficzne o zasięgu międzynarodowym, nie figurujące w planie wydawniczym Instytutu, lecz których powstanie i rozwój wiąże się z działalnością Instytutu jako całości lub poszczególnych zespołów pracowników naukowych. Mowa tu o seriach geomorfologicznych „Studia Geomorphologica Carpatho-Balcanica" oraz o „Biuletynie Perygla-

[32] Ch. D. Harris. *Annotated World List of Selected Current Geographical Serials in English, French, and German*, 1972, University of Chicago, Department of Geography. „Research Paper" 137, 1971.

[33] Trzy tomy: 5, 27 i 30 zaliczono jednocześnie do dwu spośród wymienionych kategorii.

http://rcin.org.pl

cjalnym". Pierwsza z nich, wydawana przez Komisję Geografii Oddziału PAN w Krakowie i zawierająca prace Komisji Geomorfologicznej Karpacko-Bałkańskiej, ukazuje się od 1967 r.; do 1973 r. opublikowano siedem tomów tej serii, zawierających artykuły, recenzje i sprawozdania w jęz. francuskim, angielskim, rosyjskim i polskim. Autorami prac są geomorfologowie z krajów uczestniczących w badaniach karpacko-bałkańskich. „Biuletyn Peryglacjalny", który był już wcześniej charakteryzowany, ukazuje się od 1954 r. — a w 1973 r. opublikowano 22 jego zeszyt. Ten międzynarodowy organ specjalistów badań peryglacjalnych ma w składzie Komitetu Redakcyjnego przedstawicieli wiodących ośrodków tych badań z różnych krajów.

Należy również w tym miejscu wspomnieć o publikacjach obcojęzycznych Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, do których Instytut wnosi poważny wkład naukowy i organizacyjny. W serii „Studiów KPZK" ukazało się dotąd pięć tomów obcojęzycznych, zawierających materiały z międzynarodowych konferencji oraz zbiory artykułów na temat regionalnych problemów rozwoju ekonomicznego i zagadnień zagospodarowania obszaru Polski. Wiele prac geograficznych ukazuje się także w publikacjach, obcojęzycznych nauk pokrewnych oraz wydawnictwach ogólnych, a przede wszystkim w wydawanej od 1960 r. serii geologiczno-geograficznej „Biuletynu" Polskiej Akademii Nauk [34].

Własne publikacje obcojęzyczne stanowią jeden z kanałów rozpowszechniania wyników prac za granicą. Inną, niemniej ważną drogą wiodącą do tego celu jest zamieszczanie prac w wydawnictwach obcych. Przypisywano jej w Instytucie poważną rolę, co przejawiało się m. in. w podjęciu rozległych prac bibliograficznych i regularnej obsłudze w zakresie wszystkich polskich prac geograficznych 5 międzynarodowych wydawnictw bibliograficznych, a mianowicie: Bibliographie Géographique Internationale, Bibliographie Cartographique Internationale, Referatiwyj Żurnał (częściowo), Geographical Abstracts oraz ZIID Referatekartei Geographie. Około połowa wszystkich prac autorów polskich, drukowanych w językach obcych, ukazuje się w wydawnictwach zagranicznych. W okresie ostatnich trzynastu lat (1960—1972) pracownicy Instytutu opublikowali ogółem 730 prac obcojęzycznych, w tym 367 w wydawnictwach polskich, 117 w wydawnictwach innych krajów socjalistycznych, a 246 w pozostałych wydawnictwach zagranicznych. Wśród dwu ostatnich grup znajdują się publikacje książkowe [35] i liczne artykuły w najpoważniejszych międzynarodowych periodykach geograficznych. Spośród prac zbiorowych należy m. in. wymienić wydany w 1966 r. przez Cornell University Press, przy współpracy Instytutu i Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN tom pt. *City and Regional Planning in Poland* oraz znajdującą się w końcowych fazach opracowania redakcyjnego monografię geografii ekonomicznej Polski, przygotowaną wspólnie przez Instytut Geografii i Clark Uniwersity.

Jako uzupełniającą informację, świadczącą o zasięgu polskich wydawnictw geograficznych w skali międzynarodowej można podać, że Instytut prowadził, w 1972 r., wymianę publikacji z 676 ośrodkami z 77 krajów.

---

[34] „Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences", Séries des Sciences de la Terre.

[35] Ostatnio: J. Kostrowicki, R. Sczęsny. *Polish agriculture. Properties, types, regions.* Budapest 1973.

http://rcin.org.pl

*

W okresie dwudziestolecia współpraca Instytutu Geografii PAN z zagranicznymi ośrodkami naukowymi nie ograniczała się do form, dziedzin, a także krajów wymienionych powyżej. Pominięto w zasadzie, odrębną charakterystykę niektórych z typowych form kontaktów, takich jak wymiana stypendystów, wyjazdy w celu prowadzenia wykładów oraz przyjazdy na zaproszenie Instytutu wybitnych geografów zagranicznych. Były one zresztą w znacznej mierze związane z formami już omówionymi. Bardziej szczegółowo potraktowano te dziedziny współpracy, w których Instytut i reprezentowana przezeń geografia polska występowały w charakterze eksportera myśli naukowej, inicjatora i organizatora badań o zasięgu międzynarodowym.

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY
t. XLVI, z. 3, 1974

JERZY KOSTROWICKI

Instytut Geografii PAN wobec zadań przyszłości

Zarys treści. Opracowanie jest referatem wygłoszonym na Sesji Jubileuszowej 20-lecia Instytutu Geografii PAN. Autor omawia kolejno dawną i obecną pozycję geografii wśród innych nauk i jej przeszłe i obecne znaczenie dla praktyki i na tym tle rolę Instytutu Geografii PAN. Po przedstawieniu ogólnych założeń, pozwalających na przewidywanie zachodzących pod tym względem zmian, autor wyciąga z nich wnioski organizacyjne, dyskutując stosunek badań podstawowych do stosowanych, wyspecjalizowanych do kompleksowych. Następnie omawia trudności stojące na przeszkodzie racjonalnej organizacji Instytutu. Artykuł kończy się podkreśleniem roli kadry naukowej Instytutu w dotychczasowym i przyszłym jego rozwoju.

Geografia, jak wiemy, jest obok historii jedną z najstarszych nauk, której wkład w poznanie powierzchni kuli ziemskiej i jej mieszkańców, w wypełnianie białych plam na mapie zawsze i powszechnie był doceniany. Dziś jednak gdy plam tych prawie już nie ma, w dobie szybkiego postępu i specjalizacji nauk, a także stosowania coraz to ściślejszych metod badawczych, wśród wielu osób, w tym także przedstawicieli innych dyscyplin naukowych, geografia budzi nieraz niepokój swym szerokim, niemal nieograniczonym i pozornie niesprecyzowanym polem badań, obejmującym zarówno fakty i procesy fizyczne i biologiczne, jak też społeczne i ekonomiczne, oraz opisowymi często wciąż jeszcze metodami przedstawiania wyników swych badań.

W oczach osób znających geografię z jej stanu sprzed wielu lat, najczęściej ze szkoły średniej, gdzie nie zawsze była ona odpowiednio nauczana — jawi się ona albo jako bezproblemowy rejestr informacji o świecie, nudny wykaz nazw rzek, gór, miast itp., które trzeba było z niemałym trudem wkuć na pamięć, aby uzyskać dobry stopień, albo u tych, którzy mieli szczęście mieć w szkole dobrych nauczycieli jako nęcący swą egzotyką opis dalekich krain i ludów. Znając taką tylko geografię, osoby te, chociaż chętnie przyznają, że tego rodzaju przedmiot może być pożyteczny dla ogólnego wykształcenia w szkole średniej lub nawet wyższej uczelni, okazują często zdumienie lub wyrażają wątpliwości, co przedmiot ten może mieć do czynienia w szacownym gronie placówek Polskiej Akademii Nauk. Z tych też wątpliwości, jak sądzę, rodzą się od czasu do czasu w stosunku do geografii pewne tendencje likwidatorskie. Są jednak zarówno wśród przedstawicieli innych nauk, jak i wśród prak-

http://rcin.org.pl

tyków życia gospodarczego i społecznego liczne osoby, które w swych badaniach lub codziennej pracy zetknęły się z nowoczesną geografią i jej zastosowaniami do potrzeb praktycznych i poglądy tych ludzi są zazwyczaj zupełnie odmienne. Widzą oni i zwykle doceniają wkład geografów zarówno w lepsze poznanie rzeczywistości, w tworzenie wiedzy, jak też w zastosowanie tej wiedzy dla celów praktycznych. Ludzie ci popierają badania geograficzne, doceniają też udział w tym dorobku Instytutu Geografii PAN.

W ciągu bowiem ostatnich kilku dziesiątków lat geografia przeszła ogromne przeobrażenia. Nie zajmuje się ona już ani wypełnianiem białych plam chyba, że chodzi o białe plamy w naszej wiedzy, ani barwnymi opisami egzotycznych krajów, robią to jedynie nieliczni geografowie — popularyzatorzy, za co im chwała, lecz najczęściej czynią to jak potrafią dziennikarze.

Zachowując rozległość swych zainteresowań, a także całościowy integrujący punkt widzenia, co w dobie daleko posuniętej specjalizacji nauk stało się w znacznej mierze jej siłą, zmieniła geografia w poważnym stopniu przedmiot swych badań, uściśliła metody badawcze, sama wreszcie uległa specjalizacji.

Podobnie jak poza szkołą trudno jest dziś mówić o fizyce, chemii lub biologii tout court, trudno jest też mówić o geografii, chyba, że jak i w niniejszym referacie traktuje się ten termin jako skrót obejmujący cały zespół mniej lub więcej wyodrębnionych nauk geograficznych, o różnorodnych polach badań, odmiennych często metodach i różnych zastosowaniach praktycznych.

Przedmiotem badań współczesnej geografii są fakty i procesy przyrodnicze i społeczne na powierzchni Ziemi w ich wzajemnych powiązaniach i układach przestrzennych, wyrażających zróżnicowanie warunków przyrodniczych i form działalności ludzkiej na obszarze kuli ziemskiej oraz poszczególnych krajów i regionów. Poszczególne wyspecjalizowane dyscypliny geograficzne koncentrują swe badania na różnych elementach środowiska geograficznego lub różnych formach działalności ludzkiej. Ponieważ zróżnicowanie to nie zawsze jest korzystne dla rozwoju społeczno-gospodarczego, przed współczesną geografią staje przeto nie tylko problem wyjaśniania przyczyn tego zróżnicowania, lecz także poszukiwanie sposobów jego przezwyciężenia. W tym właśnie zawiera się praktyczny aspekt badań geograficznych.

Jak wynika z referatu prof. Leszczyckiego, geografia polska w ogólności, a Instytut Geografii PAN w szczególności, brały w przeszłości żywy udział zarówno w przebudowie, rozwoju i modernizacji metodologicznej nauk geograficznych, jak i pracach nad zastosowaniem wyników badań geograficznych do celów praktycznych, w czym Instytut odgrywał rolę przodującą zarówno wśród placówek naukowych krajów socjalistycznych, jak też w geografii światowej. Instytut nigdy nie zamykał się w „wieży z kości słoniowej", lecz jak to podkreślił w swym referacie prof. Leszczycki, od początku służył on, na ile potrafił, potrzebom gospodarki narodowej.

Można nawet powiedzieć, że było tradycją geografii polskiej w ogólności, zaś Instytutu w szczególności, dążenie do wdrażania wyników badań naukowych do praktyki nawet wówczas, gdy rola nauki jako motora rozwoju gospodarczego przez niewielu była doceniana. Sytuacja ta na szczęście zmieniła się. Dziś nie musimy już zabiegać o uznanie wyników naszej pracy za użyteczne, częściej napotykamy żądania, aby wyniki te

http://rcin.org.pl

jak najszybciej praktyce dostarczyć, aby wypowiadać się w sprawach istotnych dla rozwoju naszej gospodarki i kultury. Jeśli dziś narzekamy, to nie tyle na to, że jesteśmy niezrozumiani lub niedoceniani, jak to często miało miejsce na konferencjach geograficznych w przeszłości, narzekamy raczej na to, że żąda się od nas nieraz odpowiedzi na istotne praktyczne pytania z terminem pozawczorajszym, że wymaga się dostarczenia wyników badań przed ich zakończeniem, a niekiedy i rozpoczęciem, że niedostateczne jest często zrozumienie faktu, iż odpowiedzialna praca naukowa wymaga czasu i środków, a jednego i drugiego nam brakuje, czy ze względu na wadliwą organizację pracy, czy niedostosowane do finansowania badań naukowych przepisy. Zżymamy się, ale przecież w końcu żądane opinie lub opracowania dajemy ze wszystkimi zastrzeżeniami co do ich niedoskonałości, rozumiejąc, że dla praktyki mogą mieć większe znaczenie opracowania niedoskonałe, lecz dostarczone w odpowiedniej chwili, przed decyzją, która i tak oparta jest często na wielu niewiadomych, niż opracowanie z naukowego punktu widzenia bezbłędne, lecz podane w terminie utrudniającym lub nawet uniemożliwiającym jego wykorzystanie.

Spoglądając w przyszłość zakładamy, że obecny stosunek do nauki w ogólności, a do geografii w szczególności utrzyma się i że będziemy nadal mogli służyć praktyce naszą wiedzą i badaniami. Zakładamy dalej, że w przyszłości utrzyma się też, oby w formie znacznie ulepszonej, przedmiotowy sposób finansowania badań naukowych. Zakładamy następnie, że prace nad problemem węzłowym „Podstawy przestrzennego zagospodarowania kraju" będą kontynuowane nie tylko dlatego, że w ciągu 5 lat problemu tego nie da się rozwiązać, lecz również dlatego, że gospodarka nasza ulega ciągłym zmianom, w związku z czym badania te, zapewne w formie zmodyfikowanej i pogłębionej, będą potrzebne dla dlaszych prac nad perspektywicznym planem zagospodarowania przestrzennego kraju. Zakładamy też, że Instytut Geografii PAN będzie kontynuował te badania.

Zakładamy następnie, że dotychczasowe problemy resortowe związane z zagadnieniem człowiek i środowisko zostaną połączone w jeden problem węzłowy i niezależnie od tego, kto ten problem będzie koordynował, udział Instytutu Geografii PAN w tych badaniach powinien być i będzie znaczny.

Powyższe założenia tworzą pewne ramy pozwalające na określenie zarówno przyszłych kierunków badań, jak i struktury organizacyjnej Instytutu. Czy oznacza to, że badania Instytutu powinny być ograniczone wyłącznie do problemów węzłowych, którym powinna być bez reszty podporządkowana struktura organizacyjna Instytutu. Sądzę, że nie. Pamiętać musimy, że Instytut Geografii PAN nie jest instytutem resortowym i jego zasadniczym zadaniem nie jest przetwarzanie i przenoszenie wiedzy ze sfery nauki w sferę działalności praktycznej, lecz Instytutem PAN, którego głównym zadaniem jest tworzenie i doskonalenie wiedzy.

Gdybyśmy ograniczyli nasze badania wyłącznie do zastosowań geografii, po kilku latach nie mielibyśmy już co przetwarzać i co przenosić do praktyki i — jak o tym świadczy wiele przykładów — ugrzęźlibyśmy w rutynie i powielaniu wykonanych badań. Mimo to więc, że badania podstawowe w zakresie różnych dziedzin geografii prowadzą również ośrodki uniwersyteckie i mimo że problemy węzłowe i resortowe dostarczają i dostarczać będą zapewne nadal wiele sposobności i możliwości do prowadzenia badań podstawowych: teoretycznych i metodologicznych, Instytut miał zawsze i sądzę, że powinien nadal mieć, także własne za-

http://rcin.org.pl

dania, wynikające z jego współodpowiedzialności za rozwój nauk geograficznych w Polsce, a także z charakteru geografii jako nauki.

Należą tu z jednej strony badania o charakterze wyprzedzeniowym — teoretyczne, metodyczne lub poznawcze, nie mieszczące się jeszcze w problemach węzłowych lub resortowych, których wyniki mogą być przydatne później także dla zastosowań praktycznych, lecz i takie, które mają istotne znaczenie dla dalszego rozwoju geografii jako nauki. Należą tu przede wszystkim dyscypliny deficytowe, których rozwój jest niezbędny dla badań kompleksowych o celach zarówno poznawczych, jak praktycznych, jak również te kierunki badań, w których geografia polska osiągnęła już dotychczas znaczną pozycję w świecie, czego nie byłoby właściwe zaprzeczać. Wreszcie należy zdawać sobie sprawę ze specyfiki geografii, której zastosowania praktyczne nie ograniczają się i nie powinny się ograniczać do sfery szeroko podjętej produkcji, lecz w części, podobnie jak w naukach humanistycznych, wkraczają w sferę zagadnień oświatowych, kulturotwórczych, światopoglądowych. Rozwój niektórych kierunków badań geograficznych nizbędny jest właśnie ze względu na potrzeby w tej dziedzinie.

Ponieważ problemy węzłowe mogą ulegać zmianom, zmieniać się też będzie z pewnością bezpośredni udział Instytutu w ich rozwiązywaniu, zaś zadaniem Instytutu PAN jest także przygotowywanie kadr naukowych najwyższego szczebla, zwłaszcza w zakresie dyscyplin lub kierunków, które z różnych powodów nie rozwinęły się w placówkach uczelnianych z natury rzeczy krępowanych pogramami studiów, dalej — ponieważ przy zmieniającej się często strukturze organizacyjnej kształcenie kadr byłoby wysoce utrudnione — dlatego jakkolwiek ukierunkowanie badań naukowych powinno znaleźć swoje odbicie w organizacji Instytutu. nie byłoby, moim zdaniem celowe dostosowywanie organizacji Instytutu całkowicie do zadań wynikających z problemów węzłowych.

Z drugiej strony, zarówno tematyka badawcza, a co za tym idzie i struktura organizacyjna Instytutu powinny brać pod uwagę, że nie jest on jedyną naukową placówką geograficzną w Polsce i wobec tego nie ma koniecznej potrzeby, aby rozwijał on badania we wszystkich dziedzinach i kierunkach. Byłoby to niepotrzebnym rozpraszaniem sił. Jeśli użyteczne dla problemów węzłowych czy innych potrzeb kierunki badań są dobrze rozwinięte w innych placówkach, zamiast dublować te prace, dążyć należy raczej do wciągnięcia tych ośrodków do współpracy, koncentrując wysiłki w Instytucie na kierunkach gdzie indziej nie rozwiniętych. I dlatego, choć uważam, że w zasadzie każda dyscyplina geograficzna powinna mieć prawo rozwijania swych badań w Instytucie, to rola jej i zakres badań w ramach Instytutu winny być odwrotnie proporcjonalne do rozwoju tej dyscypliny na wyższych uczelniach. Instytut winien być przede wszystkim wylęgarnią nowych kierunków badań, rozwoju dyscyplin deficytowych, w zakresie pozostałych rozwijając przede wszystkim badania makroskalowe porównawcze i syntetyzujące.

Istotnym wreszcie zagadnieniem jest dalszy rozwój współpracy z zagranicą. Polska nie jest bowiem „państwem odosobniowym" a polska geografia, jak zresztą i inne nauki, nie rozwijała się i nie może rozwijać w izolacji. Pozycja geografii polskiej w świecie jest wysoka.

Jeśli mierzyć ją liczbą miejsc w organach MUG. geografia polska od szeregu lat zajmuje miejsce w ścisłej czołówce światowej obok ZSRR, USA, Francji. NRF i Anglii, znacznie przekraczając proporcje wynikające zarówno z liczebności naszych kadr, jak zwłaszcza z technicznego

http://rcin.org.pl

wyposażenia naszych zakładów. Poważny udział w zdobyciu tej pozycji ma IG PAN. Ważne jest, aby tę pozycję utrzymać, co będzie w przyszłości trudniejsze, gdy poważne wyniki naukowe osiąga się w coraz mniejszym stopniu dzięki nakładom pracy żywej indywidualnych badaczy, w coraz większym zaś stopniu dzięki nakładom pracy uprzedmiotowionej, dzięki koncentracji, organizacji i technicznemu wyposażeniu placówek naukowych. Możliwość utrzymania tej pozycji zmniejszają ponadto bardzo ograniczone środki, jakie geografia polska w ogólności a Instytut Geografii PAN w szczególności otrzymuje na kontakty z zagranicą, na prezentację wyników swych badań na międzynarodowych kongresach lub konferencjach naukowych, na zapoznawanie się z metodami pracy stosowanymi gdzie indziej, na wyjazdy szkoleniowe. Niemal wcale nie prowadzi się też badań naukowych za granicą, tak ważnych nie tylko dla rozszerzenia horyzontów myślowych badaczy, lecz także dla celów porównawczych. Inaczej się widzi i ocenia problematykę własnego kraju, odróżnia się to, co jest typowe od tego, co szczególne, jeśli się jest w stanie rozpatrywać ją na szerszym tle całego świata lub innych krajów. Pod tym względem pozostajemy daleko w tyle.

Nawet w zakresie współpracy z krajami socjalistycznymi niedawno dopiero pojawiły się szersze możliwości. Od paru lat rozwija się tego rodzaju współpraca w ramach programu RWPG w zakresie problematyki człowiek — środowisko. Dopiero wczoraj skończyła się konferencja geografów krajów socjalistycznych, na której przedyskutowano program współpracy geografów tych krajów z dziedziny przestrzennej organizacji gospodarki, w szczególności zaś zagadnień ludnościowych, rozwoju wielkich aglomeracji miejskich oraz organizacji przestrzennej rolnictwa i zagospodarowania obszarów wiejskich. Organizacja tej współpracy z natury rzeczy musi spoczywać w Instytucie jako jednostce centralnej.

Jednakże współpraca ta nie wyczerpuje zagadnienia. Kontynuować należy te nieliczne kierunki badań zagranicznych, w których geografia polska osiągnęła poważne rezultaty naukowe, a w szczególności badania polarne, badania krajów rozwijających się i in. Wreszcie podjąć należy bardzo słabo dotychczas rozwinięte, a z różnych względów ważne badania porównawcze nad krajami kapitalistycznymi, w szczególności zaś krajami Europy zachodniej.

Wyciągając wnioski z powyższych założeń jestem zdania, że działalność naukowa Instytutu powinna koncentrować się na następujących kierunkach, którym odpowiadać powinny odpowiednie piony organizacyjne o wyraźnie zarysowanych celach i zadaniach.

I. Badania wyspecjalizowane

Czy to się komuś podoba czy nie, rozwój geografii na świecie poszedł w kierunku specjalizacji, której rezultatem stało się powstanie i rozwój szeregu mniej lub więcej wyodrębnionych pod względem przedmiotu i metod badawczych — dyscyplin geograficznych. Miało to swoje dobre i złe strony. Z jednej strony pogłębiło to znacznie badania geograficzne i pozwoliło na nawiązanie dialogu z sąsiednimi dyscyplinami oraz praktyką, z drugiej utrudniło opracowywanie syntez naukowych o charakterze regionalnym. W przemianach tych geografia polska przodowała, ich wczesnej realizacji w znacznej mierze zawdzięcza swą pozycję międzynarodową.

http://rcin.org.pl

Dziś coraz częściej ukazują się jednak głosy krytyczne, twierdzące, że specjalizacja w geografii poszła zbyt daleko i że trzeba z tej drogi zawrócić. Nie podzielam tej opinii. Że specjalizacja w geografii utrudnia opracowywanie syntez — można by się zgodzić, dotyczy to zresztą wszystkich dyscyplin naukowych, czyni je ona jednak znacznie głębszymi i bardziej podbudowanymi. Wydaje się natomiast, że opracowywanie syntez utrudnia jeszcze bardziej nierównomierny rozwój poszczególnych dyscyplin naukowych. Stąd pochodzi paradoksalna na pozór teza, którą postawiłem przed kilku laty w moim referacie na konferencji w Jabłonnie, że najlepszą drogą do integracji geografii (a więc i owych syntez) jest rozwój specjalizacji, a w szczególności równomierny rozwój wszystkich dyscyplin geograficznych.

Jednakże specjalizacja w geografii nie powinna być rozumiana jako porzucenie owego charakterystycznego dla geografii całościowego punktu widzenia. Na konferencji geografów bułgarskich w Warnie w październiku br. znany nam dobrze geograf radziecki prof. J. G. Sauszkin wysunął tezę, że geografia fizyczna bez człowieka nie jest geografią, lecz geologią lub geofizyką, zaś geografia ekonomiczna bez przyrody nie jest geografią, lecz ekonomiką. Mimo, że z tezą tą można by polemizować, gdyż nie sądzę aby, jeśli tego nie wymaga problem, trzeba było z siłą akcentować rolę środowiska lub człowieka, wprowadzając np. przyrodę do makroskalowych badań z zakresu sieci miast, gdzie wpływ jej jest niewielki lub człowieka do badań geomorfologicznych tam gdzie jego działalność nie przyczyniła się w poważniejszym stopniu do przekształcenia rzeźby powierzchni ziemi — w twierdzeniu tym jest sporo prawdy. Zaryzykowałbym raczej twierdzenie: wyspecjalizowana dyscyplina geograficzna tak długo jest geograficzną, jak długo rozpatruje przedmiot swych badań w całym jego przyrodniczym i społecznym uwarunkowaniu, przy czym sam aspekt przestrzenny nie wydaje się wystarczyć — o ile za tym nie idzie to, co dawniej nazywalibyśmy podejściem kompleksowym, a dziś coraz częściej podejściowym systemowym w rozumieniu teorii systemów.

Stąd wydaje mi się, że np. praca dotycząca rzeźby terenu jest pracą geograficzną, o tyle, o ile rozpatruje ona rzeźbę w jej uwarunkowaniu klimatycznym, wodnym, biotycznym, a także i ludzkim, jeśli oczywiście rola tych warunków jest znacząca, w przeciwnym zaś razie jest pracą z zakresu geologii lub fizyki ziemi, co bynajmniej dyscyplinom tym nie uwłacza. Podobnie praca dotycząca bliższych mi zagadnień rolnictwa jest o tyle pracą geograficzną, o ile rozpatruje organizację przestrzenną rolnictwa na danym obszarze w całym jej uwarunkowaniu przyrodniczym, technicznym, społecznym, ekonomicznym, a nawet, jeśli trzeba, psychologicznym i kulturowym, w przeciwnym zaś razie jest pracą z zakresu ekonomiki lub organizacji rolnictwa — co rzecz jasna — również dyscyplinom tym nie uchybia.

Mówiąc o rolnictwie użyłem świadomie terminu „organizacja przestrzenna" zamiast najczęściej dotychczas używanych u nas terminów „rozmieszczenie", „zróżnicowanie przestrzenne" lub „struktura przestrzenna". Wychodzę bowiem z założenia, że samo rozmieszczenie lub zróżnicowanie przestrzenne nie wyraża w pełni zarówno owego wielostronnego uwarunkowania, jak i faktu, że współczesną geografię interesuje nie tyle samo rozmieszczenie, a nawet zróżnicowanie, lecz właśnie owe przestrzenne powiązania i nie tyle ich obraz statyczny, co dynamika sięgająca w przeszłość tak daleko, jak daleko sięgać trzeba, aby wyjaśnić teraźniejszość

http://rcin.org.pl

i dająca możliwości sięgania w przyszłość. Dynamiki tej termin „struktura przestrzenna" nie wyraża, gdy termin „organizacja przestrzenna" oznaczać może zarówno dotychczasową, obecną jak i przyszłą organizację, a także organizowanie. Czy termin „organizacja przestrzenna" zjawiska jako określenie przedmiotu badania geografii może być zastosowany do geografii fizycznej — nie wiem, być może nie, chyba że będziemy mówili o organizacji przestrzennej środowiska geograficznego lub środowiska człowieka. Lecz terminy „struktura przestrzenna" lub „przestrzeń geograficzna" także nie były w geografi fizycznej używane.

Konkludując uważam, że badania wyspecjalizowane należy w Instytucie rozwijać nadal, dążąc z jednej strony do utrzymania wysokiego poziomu rozwoju tych dyscyplin, które ten poziom w Instytucie osiągnęły, zaś są słabiej rozwinięte w ośrodkach uczelnianych, a ponadto z przyczyn podanych wyżej rozwijać dyscypliny lub kierunki deficytowe.

Z niedostatecznie w Instytucie reprezentowanych, a słabo rozwiniętych gdzie indziej dyscyplin lub kierunków, niezbędnych zarówno dla badań kompleksowych, jak dla rozwoju nauki, wymienić tu należy w szczególności biogeografię i geografię rekreacji. Nie przesądzając formy organizacyjnej badań w tej dziedzinie, trzeba tu mocno podkreślić, że, jak uczą dotychczasowe doświadczenia, żadna deficytowa dyscyplina naukowa nie rozwinie się dopóki nie stworzy się jej podstaw organizacyjnych, pozwalających na kształcenie kadr w oparciu o prowadzone badania naukowe. Ponieważ na rozwoju tych dyscyplin nam zależy, decyzji w tym zakresie nie należy już długo odkładać.

Wzmocniona powinna być na terenie Instytutu także rola hydrografii i geografii przemysłu, dyscyplin niedostatecznie rozwiniętych metodologicznie także w placówkach uczelnianych, których niedorozwój utrudnia w wysokim stopniu prace o charakterze kompleksowym i opóźnia rozwój geografii jako nauki.

Badania wykonywane w jednostkach pionu pierwszego miałyby przedewszystkim charakter specjalistyczny i podstawowy, a więc obejmowałyby głównie zagadnienia teoretyczne, metodyczne i porównawcze o charakterze makroskalowym, zmierzające do kolejnych syntez cząstkowych lub gałęziowych, schodząc do badań szczegółowych bądź w celach reprezentacyjnych, bądź w początkowym okresie rozwoju dyscyplin lub kierunków deficytowych. Równocześnie placówki te w zakresie swej specjalności mogłyby i powinny służyć problemom węzłowym, pionowi II, tj. badaniom kompleksowym, czy bezpośrednio praktyce, przekazując jej wyniki swych badań: założenie teoretyczne, wypróbowane, nadające się do wdrożenia metody, zasoby wiedzy lub wykonując ekspertyzy naukowe. Ze względu na kształcenie kadr organizacja wewnętrzna tego pionu winna być dość trwała.

II. Badania kompleksowe

Organizacja wewnętrzna tego pionu mogłaby być bardziej elastyczna, dostosowując się do aktualnego zapotrzebowania na badania o charakterze stosowanym. W chwili obecnej rysują się trzy kierunki takich badań.

1. Człowiek a środowisko — kierunek ten powiązany z przyszłym problemem węzłowym obejmować powinien badania z zakresu oceny, przekształceń, ochrony i zagospodarowania środowiska wraz z bezpośrednio służącymi temu celowi badaniami podstawowymi i teoretycznymi, metodologicznymi i porównawczymi.

http://rcin.org.pl

2. Zagospodarowanie przestrzenne — kierunek powiązany z problemem węzłowym 11.2.1. obejmowałby badania nad przestrzennym zagospodarowaniem kraju w ujęciu kompleksowym wraz ze służącymi temu celowi bezpośrednio badaniami teoretycznymi, metodologicznymi i porównawczymi.

3. Rozwój regionalny — kierunek ten obejmowałby badania teoretyczne, porównawcze i metodologiczne dotyczące rozwoju regionalnego oraz ich zastosowanie do prac nad rozwojem regionalnym Polski.

Każdy z tych trzech kierunków zwracałby się do poszczególnych jednostek pionu pierwszego, zbierając, zestawiając i przetwarzając oraz syntetyzując zgodnie ze swymi potrzebami oraz wymaganiami praktyki wyniki tych badań, w celu ich przekazania w sferę działalności praktycznej.

Ponieważ wyżej wymienionymi kierunkami badań zajmują się również inne dyscypliny i placówki naukowe, dla koordynacji badań oraz przyciągania do współpracy specjalistów z innych pionów Instytutu, organizowane być winny zespoły koordynacyjne na wzór istniejącego obecnie dla problemu 11.2.1, w skład których wchodziliby również przedstawiciele innych pionów i kierunków prac w Instytucie, jak i reprezentanci innych dyscyplin naukowych i innych instytucji naukowych oraz praktyki.

Badania w zakresie tego pionu miałyby zatem przede wszystkim charakter badań stosowanych, nastawionych na zaspokajanie potrzeb praktycznych w zakresie opracowań naukowych i ekspertyz. Pion ten w Instytucie powinien zostać znacznie rozbudowany, a jego rola winna dorównać roli pionu pierwszego. W ten sposób również nastąpiłoby bardziej racjonalne wykorzystanie zdolności i zamiłowań tych, którzy wolą iść w głąb, choć węższą drogą, jak i tych, którzy wolą podejście szersze, chociaż z konieczności płytsze. Obie te postawy są w geografii wartościowe i uzasadnione potrzebami nauki i jej zastosowań, nie są też sprzeczne, lecz wzajemnie się uzupełniają.

Charakter kompleksowy mają też badania podstawowe z zakresu ogólnej metodologii geografii. Szybki postęp metodyczny w badaniach geograficznych na świecie, wykorzystywanie najnowszych technik badawczych wymagają istnienia w Instytucie placówki zajmującej się śledzeniem tego postępu, wypróbowywaniem i adaptacja obcych metod do naszych warunków oraz wypracowywaniem i wypróbowaniem nowych metod badawczych, zwłaszcza takich, które mogą znaleźć zastosowanie równocześnie w różnych dyscyplinach geograficznych. Jest to ważne równie dla metodycznej integracji nauk geograficznych, jak i zastosowań praktycznych badań geograficznych.

Znaczenie integrujące nauk geograficznych miałby też dalszy rozwój większych prac o charakterze kompleksowym, jak atlasy, monografie regionalne itp, dla których powoływać należałoby osobne zespoły koordynacyjne lub redakcyjne.

III. Pion naukowo-techniczny

Zadaniem tego pionu byłaby obsługa pozostałych pionów Instytutu w zakresie dokonywania obliczeń, kartografii, kopiowania, fotografii i interpretacji zdjęć lotniczych, a także wydawnictw, zaopatrzenia w literaturę naukową. Pion ten wymaga poważnej poprawy wyposażenia technicznego w zakresie przede wszystkim maszyn liczących, automatycznej kartografii, interpretacji zdjęć lotniczych itp., od czego zależałoby stru-

http://rcin.org.pl

ktura ogranizacyjna tego pionu. W zakresie swych kompetencji pion ten mógłby obsługiwać również inne placówki PAN.

*

Tego rodzaju organizacja Instytutu, nie roniąc niczego co było wartościowe w dotychczasowym jego dorobku, zapewniłaby lepsze wykonanie zadań wynikających zarówno z potrzeb praktycznych, jak i rozwijania badań podstawowych.

Obecna sytuacja Instytutu stwarza jednak niewielkie pole manewru dla jakichkolwiek przekształceń organizacyjnych.

Przede wszystkim na przeszkodzie poważniejszym przekształceniom stoją fatalne warunki lokalowe Instytutu. Mieści się on, jak wiadomo, w budynku odbudowanym dla uniwersyteckiego Instytutu Geografii, za ciasnym już nawet dla jednego instytutu. W rezultacie na jeden pokój przypada kilka lub kilkanaście osób. które wzajemnie sobie przeszkadzają. Toteż w znacznej większości zakładów na ich terenie wykonywać można tylko prace techniczne lub organizować (nieraz z trudem) zebrania naukowe. Wszystkie prace wymagające poważniejszej pracy myślowej wykonywane są zazwyczaj w domu, jeśli są po temu warunki, w bibliotekach lub w zakładach Instytutu wieczorami, gdy zmniejszy się już liczba osób. Sytuacja pogorszyła się jeszcze bardziej od czasu wprowadzenia problemów węzłowych, które wymagają prac zespołowych.

Jedynym rozwiązaniem jest budowa nowej siedziby Instytutu czego dotychczas doczekać się nie możemy.

Mimo pewnej niewielkiej poprawy w ostatnim roku, wyposażenie Instytutu w aparaturę naukową, a nawet proste maszyny i urządzenia do liczenia, kopiowania, kreślenia — jest bardzo złe, gorsze nie tylko od tego, jaki posiada w Ameryce Północnej lub Europie zachodniej każdy instytut geograficzny trzeciorzędnego nawet uniwersytetu, lecz i od tego, jakie posiadają nawet znaczenie słabsze naukowo instytuty geografii innych krajów socjalistycznych. Na modernizację Instytutu w zakresie wyposażenia technicznego trzeba w przyszłości zwrócić dużą uwagę.

Potrzebne do prac terenowych mikrobusy nadają się głównie na złom, a ostatnie ograniczenia w użytkowaniu samochodów służbowych stawiają w ogóle pod znakiem wątpliwości możliwość wykonania niektórych zaplanowanych prac wymagających badań terenowych.

W tej sytuacji, gdy pracy żywej nie można zastąpić pracą uprzedmiotowioną, jedną z przyczyn opóźniania prac naukowych jest niedostateczna liczba pracowników technicznych z prawdziwego zdarzenia zajmujących się obliczeniami, kreśleniem lub pisaniem na maszynie, zatrudnieniu których na przeszkodzie stoi brak etatów i niskie płace w placówkach Akademii. To samo dotyczy możliwości zatrudnienia młodszych pracowników naukowych, czego rezultatem jest wadliwa piramida wieku pracowników naukowych Instytutu, przypominająca raczej romb lub ośmiościan foremny niż piramidę oraz przeciążenie pracowników naukowych pracami administracyjnymi lub technicznymi. Racjonalizacja struktury zatrudnienia może przyczynić się poważnie do wzrostu wydajności pracy w Instytucie.

Mimo więc, że na Instytut nałożone zostały nowe poważne zadania, z czego jesteśmy radzi, nie stworzono właściwych warunków materialnych dla ich wykonania. Wprawdzie Instytut dysponuje znacznie większymi niż poprzednio środkami, lecz mogą one być użyte głównie na zlecenia

http://rcin.org.pl

innym instytucjom, z czego znaczna ich część idzie w postaci narzutów na cele słabo związane z problematyką problemów węzłowych, zaś właściwe wykorzystanie pozostałej części środków, ze względu na krępujące inicjatywę i utrudniające organizację prac zbiorowych przepisy finansowe jest trudne, w rezultacie czego, jak uczy dotychczasowe doświadczenie, efektywność tych nakładów jest niższa niż mogłaby być. Wynika to zarówno z tego, że w wielu wypadkach przepisy uniemożliwiły zlecenie prac najlepszym w danej dziedzinie specjalistom, ponieważ pracują oni albo w instytutach nie mających prawa przyjmowania zleceń, albo dlatego, że przeszkodziły temu obowiązujące na wyższych uczelniach pułapy, wielu odstręczyły też przewlekłe i biurokratyczne sposoby zawierania umów. Gdy mimo rygorystycznej kontroli formalnej przepisy te nie zapewniają możliwości kontroli merytorycznej, wiele zleconych w ramach problemu węzłowego prac nie przynosi oczekiwanych rezultatów lub co najmniej znacznie się spóźnia, stawiając często pod znakiem zapytania poziom i terminowość wykonania opierających się na nich dalszych prac. Prawdziwym problemem stało się też zdobycie odpowiednio zestawionych dla potrzeb badań przestrzennych danych statystycznych z GUS.

W tej sytuacji dochodzi się nieraz do wniosku, że najbardziej efektywne są prace wykonywane w Instytucie, gdzie istnieje możliwość kontroli i ukierunkowania przebiegu prac na bieżąco. Jednakże znów ze względu na brak etatów i ograniczenia bezosobowego funduszu płac, złe wyposażenie techniczne oraz trudności lokalowe, trzeba było część prac przewidywanych do wykonania w Instytucie przerzucić na zewnątrz, co będzie kosztowało znacznie więcej, a poziom ich będzie słabszy. Sztywność przepisów finansowych nie pozwala też na niezbędną elastyczność w dostosowywaniu kierunków badań do wyłaniających się w trakcie realizacji planu potrzeb.

Ponieważ te ostatnie sprawy dotyczą, rzecz jasna, nie tylko Instytutu Geografii, lecz wszystkich placówek naukowych pracujących w ramach problemów węzłowych, możemy tu tylko postulować lepsze dostosowanie przepisów finansowych do potrzeb finansowania badań naukowych.

Jeśli w tych trudnych warunkach Instytut Geografii PAN osiągał w przeszłości i osiąga nadal poważne wyniki naukowe, liczące się w kraju i na świecie, jeśli stał się rzeczywiście jedną z najlepszych tego rodzaju placówek naukowych, do której zjeżdżają dla zapoznania się z metodami i problematyką badań lub szkolenia geografowie ze Wschodu i Zachodu, zawdzięczać to należy przede wszystkim wysiłkowi tej znacznej części kadry Instytutu, która nigdy nie szczędziła swych wysiłków, aby osiągnąć w swej pracy naukowej jak najlepsze rezultaty, dbała o prestiż swego Instytutu i prestiż nauki polskiej w ogóle. Drugim istotnym czynnikiem — zdaniem moim był kierunek który nadał i atmosfera pracy, którą potrafił stworzyć w Instytucie jego twórca i jedyny dotąd dyrektor.

Nie chcę przez to powiedzieć, że w Instytucie zawsze panowała sielanka. Byłaby to nieprawda. Były okresy lepsze i gorsze, okresy burzliwego rozwoju i pewnej stagnacji. Niewątpliwie popełniono wiele błędów. Przez tych 20 lat przewinęło się przez Instytut wielu świetnie zapowiadających się ludzi, nie wszyscy z nich pozostali w Instytucie, przyszli jednak nowi, często nie mniej wartościowi, nie brakowało jednak wśród nas także osób, które niewiele przejmowały się pracą. Nie wszystkie z nich z Instytutu odeszły.

Za lat kilka znaczna część dotychczasowej kadry kierowniczej Instytutu przejdzie na emeryturę. Czy pozostawią oni następców, którzy będą

http://rcin.org.pl

mogli przejąć kierownictwo Instytutu i jego zakładów? Wydaje się, że nie wszędzie, nie w każdym zakładzie sytuacja jest pod tym względem pomyślna. Średnia dziś wiekiem kadra, na którą liczyliśmy bardzo na początku istnienia Instytutu w części się wykruszyła, tylko w części więc pokolenie to będzie mogło zająć miejsce tych, którzy odejdą. Mamy też jednak pewną ilość zdolnych ludzi z pokolenia najmłodszego. Oni to w swych tornistrach noszą obecnie buławy marszałkowskie, na nich obecnie liczymy najwięcej. Zapewniając wszystkim pracownikom Instytutu starszym i młodszym dobrą atmosferę pracy i właściwe ramy organizacyjne, ludziom tym trzeba w szczególności zapewnić możliwości szybkiego i wszechstronnnego rozwoju naukowego.

Tylko bowiem ludzie światli, oczytani, znający obce języki a zatem własny i obcy dorobek naukowy, aktywni naukowo i organizacyjnie, oddani swej nauce, ale i swej ojczyźnie — socjalistycznej Polsce, jej rozwojowi społecznemu, gospodarczemu, kulturalnemu będą w przyszłości w stanie sprostać rosnącym i coraz trudniejszym zadaniom epoki rewolucji naukowo-technicznej, tylko tacy będą mogli nie tylko utrzymać, lecz jeszcze wyżej podnieść pozycję geografii polskiej, pozycję Instytutu Geografii PAN w kraju i za granicą. W ich rękach, a właściwie w ich głowach i sercach, leży przyszłość Instytutu.

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY
t. XLVI, z. 3, 1974

LESZEK STARKEL

Kierunki badań Zakładu Geografii Fizycznej IG PAN w Krakowie w latach 1953—1973

Zarys treści. Autor omawia kolejno główne kierunki działalności Zakładu Geografii Fizycznej IG PAN w Krakowie, a więc: kartowanie geomorfologiczne, kartowanie hydrograficzne i studia nad obiegiem wody, kompleksowe badania fizycznogeograficzne, studia z geografii fizycznej stosowanej. W zakończeniu kreśli perspektywę dalszych badań.

Wstęp

W listopadzie 1953 roku prof. M. Klimaszewski rozpoczął w Krakowie organizację Pracowni Geomorfologii i Hydrografii Instytutu Geografii PAN. Pracownia zatrudniała początkowo 2—3 osoby, potem w 1960 r. w momencie przemianowania na Zakład Geomorfologii i Hydrografii Gór i Wyżyn liczba ich wzrosła do 10, a następnie w latach 1967—1968 do 12 pracowników i 4 doktorantów (ponadto 3 pracowników na stacjach terenowych). W Zakładzie zaznaczała się stała przewaga geomorfologów (4—8 osób) nad hydrografami (2—3 osoby). Jesienią 1968 r. prof. Klimaszewski przekazał kierownictwo Zakładu autorowi notatki. W 1969 roku zmieniono nazwę na Zakład Geografii Fizycznej IG PAN.

Obecnie zatrudnionych jest w nim 13 pracowników. Są to *geomorfologowie:* prof. nadz. L. Starkel (kier.), doc. dr K. Klimek (zast. kier.), dr M. Baumgart-Kotarba, dr T. Gerlach, dr S. Gilewska, dr W. Froehlich; *hydrografowie:* dr Z. Ziemońska, mgr K. Wit-Jóźwik, mgr R. Soja, a *zespół techniczny* tworzą mgr A. Galiszkiewicz (dokumentacja), mgr Z. Jastrzębska (administracja) i mgr M. Klimek (kreślarnia). Z Zakładem ściśle współpracują mgr M. Kłapa ze stacji naukowej IG PAN na Hali Gąsienicowej, mgr E. Gil i mgr A. Welc ze stacji IG PAN w Szymbarku i dr J. Słupik z Instytutu Geograficznego UJ. W ubiegłych latach, obok twórcy i kierownika Zakładu, prof. M. Klimaszewskiego, prowadzili w Zakładzie działalność naukową: prof. St. Dżułyński (1966—1970); dr J. Cegła (1966—1968), mgr C. Karaś-Brzozowska (1956—1960), mgr A. Leś-Rogoż (1956—1958) i doktorant mgr L. Dauksza (1967—1971). Zakład mieści się od początku istnienia w 2 skromnych pokojach w budynku Instytutu Geograficznego UJ (w roku bieżącym ma otrzymać nowy lokal).

http://rcin.org.pl

Główne kierunki działalności

Zakład został powołany do prowadzenia badań geomorfologicznych i hydrograficznych na terenie południowej Polski w oparciu o kartowanie geomorfologiczne i hydrograficzne (w myśl uchwał I Kongresu Nauki Polskiej). Wziął w swe ręce organizację i koordynację prac nad szczegółową mapą geomorfologiczną (realizowaną przez ośrodki uniwersyteckie), które wykonywano do 1969 r. Prof. Klimaszewski włączył aktywnie zespół zakładu do prac Komisji Geomorfologii Stosowanej MUG, w której pełnił w latach 1960—1968 funkcję przewodniczącego Podkomisji Kartowania Geomorfologicznego (sympozjum Komisji w Polsce w 1962 r.).

Równolegle Zakład koordynował prace nad mapą hydrograficzną w południowej Polsce, a M. Klimaszewski i K. Wit-Jóźwik pełnili rolę kierowniczą w opracowaniu jednolitej instrukcji. Z pracami nad kartowaniem wiązały się zespołowe badania regionów ważnych gospodarczo, organizacja corocznych posiedzeń sprawozdawczych i objazdów terenów badań, w których brali udział przedstawiciele wszystkich ośrodków uczelnianych. Tą drogą metoda kartowania elementów środowiska została zaszczepiona we wszystkich placówkach badawczych i włączona do programu studiów.

W roku 1966 Zakład objął kierownictwo prac nad realizowaną przez zespół przeglądową mapą geomorfologiczną Polski (L. Starkel).

Rozpoczęte w 1955 r. z inicjatywy prof. Klimaszewskiego badania stacjonarne procesów stokowych wyznaczyły nowy kierunek studiów. Obok powiązania T. Gerlacha ze stacją IMUZ w Jaworkach koło Szczawnicy i rozpoczęcia obserwacji stacjonarnych na Hali Gąsienicowej, w 1966 r. przystąpiono do organizowania kompleksowych badań środowiska i stacjonarnych badań procesów fizycznogeograficznych w oparciu o Stację Naukową w Szymbarku (L. Starkel z zespołem). Stacja ta od 1972 r. tworzy osobną jednostkę organizacyjną. Badania stacjonarne doprowadziły do czynnego udziału Zakładu w pracach Komisji Stokowej MUG (T. Gerlach, L. Starkel; organizacja sympozjum w 1967 r.), a od 1968 r. w Komisji Współczesnych Procesów Morfogenetycznych MUG (L. Starkel, A. Kotarba i in.) a także w zespole współczesnych procesów przy Geomorfologicznej Komisji Karpacko-Bałkańskiej (kier. T. Gerlach — sympozjum w 1968 roku).

Studia nad ewolucją rzeźby Polski, rozwijające się żywiołowo na bazie kartowania geomorfologicznego, doprowadziły do inicjowania przez Zakład wielu badań w kraju i współpracy międzynarodowej. W Zakładzie wykonano kilkanaście większych opracowań do Woj. Pracowni Planów Regionalnych, Wydziałów Urbanistyki i Architektury WRN czy komitetów naukowych PAN. W 1961 r. Zakład kierował organizacją Kongresu INQUA na terenie południowej Polski. Z inicjatywy Zakładu i Instytutu Geografii Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie zorganizowano w 1963 r. sympozjum karpackie, wydano 2 tomy prac na temat ewolucji rzeźby Karpat i powołano Geomorfologiczną Komisję Karpacko-Bałkańską (przewodniczący M. Klimaszewski, sekretarz L. Starkel).

Od 1967 r. rozpoczęto w Krakowie wydawanie organu Komisji — rocznika „Studia Geomorphologica Carpatho-Balcanica" (redakcja L. Starkel, M. Baumgart-Kotarba). Zakład utrzymuje bliskie kontakty i współpracuje z ośrodkami w krajach karpackich (m. in. odbyły się sympozja geomorfologiczne w Bułgarii, Rumunii, na Węgrzech i w Polsce). Badania nad rzeźbą krasową w Polsce doprowadziły do udziału w pracach

http://rcin.org.pl

Komisji Krasowej MUG (M. Klimaszewski) i zorganizowania przez S. Gilewską międzynarodowego sympozjum krasowego w 1969 r. Studia nad holocenem Karpat przyczyniły się do współpracy różnych dyscyplin i do organizacji najpierw 2 krajowych sympozjów (Kraków 1967, Warszawa 1971), a następnie Sympozjum Komisji Holocenu INQUA w 1972 roku. Po tym sympozjum powołano L. Starkla na przewodniczącego podkomisji eurosyberyjskiej w tejże komisji.

Od roku 1971 prace badawcze ujęte są w 2 problemach, realizowanych przez Instytut Geografii PAN. W latach 1971—1972 Zakład koordynował (L. Starkel, M. Baumgart-Kotarba) prace badawcze grupy tematycznej 02 „Przyrodnicze podstawy zagospodarowania przestrzennego kraju" w ramach problemu węzłowego 11.2.1. Obecnie Zakład realizuje w tej grupie temat „Analiza i prognoza zmian abiotycznych elementów środowiska geograficznego w oparciu o badania różnoskalowe na przykładzie woj. rzeszowskiego i obszarów górskich" — dążąc do wypracowania metod przejścia od badań stacjonarnych i szczegółowych do ujęć przeglądowych, regionalnych. W ramach problemu resortowego PAN-7 Zakład prowadzi badania w ramach grupy tematycznej pod tytułem „Wpływ działalności człowieka na abiotyczne elementy ekosystemów górskich", dążąc (przy współpracy z zespołem stacji w Szymbarku) do określenia mechanizmu procesów, kierunku ewolucji stoków i koryt rzecznych oraz zmian w obiegu wody. Podobne kompleskowe badania środowiska zamierza przeprowadzić polsko-mongolska ekspedycja fizycznogeograficzna w góry Mongolii, realizowana w latach 1974—1975 (kier. K. Klimek).

Miernikiem dorobku naukowego pracowników są publikacje. Łącznie pracownicy Zakładu (bez Stacji w Szymbarku) mają na swym koncie około 510 publikacji, w tym 40 monografii i rozpraw oraz 180 artykułów (tab. 1). M. in. w serii „Prac Geograficznych IG PAN" na 104 wydane pozycje 14 prac przygotowano w Zakładzie. Niemal wszyscy pracownicy naukowi (12 osób) publikowali swe prace zagranicą — łącznie w 18 krajach ponad 60 pozycji.

Natomiast w dorobku publikowanym stosunkowo niewiele jest opracowań kartograficznych, co wiąże się m. in. z kosztami druku wielobarwnych map. W ramach Zakładu przeprowadzono 3 przewody habilitacyjne i 8 doktorskich. Pracownicy Zakładu prowadzili lub prowadzą wykłady i ćwiczenia z zakresu geomorfologii w UJ i Akademii Rolniczej w Krakowie (T. Gerlach, S. Gilewska, K. Klimek, A. Kotarba, L. Starkel).

Kartowanie geomorfologiczne — metoda poznania rzeźby

W roku 1950 prof. M. Klimaszewski wraz z zespołem studentów i młodych asystentów rozpoczął na Uniwersytecie Jagiellońskim kartowanie geomorfologiczne na terenie Wyżyny Śląsko-Krakowskiej i Karpat. Kartowano w skali 1 : 100 000 a następnie 1 : 25 000 i 1 : 10 000. Metoda ta, pogłębiana później pod jego kierunkiem przez rosnący zespół uczniów, polegała na nanoszeniu na mapę wszystkich form powierzchni ziemi, po określeniu ich cech morfometrycznych, morfograficznych, genezy i wieku. Celem zdjęcia, co podkreślał autor, jest danie pełnej charakterystyki rzeźby i poznanie jej ewolucji. Mapa geomorfologiczna, dzięki zastosowaniu barw na oznaczenie form różnej genezy i wieku, pozwala czytać etapy rozwoju rzeźby. Metoda została niemal powszechnie przyjęta, choć niektórzy zarzucali jej schematyczność i trudność pokazania form poli-

http://rcin.org.pl

genicznych i policyklicznych. Ale także i to właśnie, że należało odkryć złożoność ewolucji i wprowadzić na mapę mozaikę form, zapewniając porównywalność map — zadecydowało o sukcesie metody. W 1954 roku Zakład przejął prace nad mapą w Polsce południowej, organizował wieloosobowe ekspedycje w Bieszczady i na GOP (przy współpracy Katedry Geografii Fizycznej UJ, na zlecenie Zakładu corocznie kilkadziesiąt osób z różnych ośrodków uniwersyteckich (po 1960 r. po kilkanaście) prowadziło kartowanie w różnych częściach Polski. Szczególnie dobrze poznano Wyżynę Lubelską, Tatry, części Wyżyny Śląskiej, Kotliny Sandomierskiej, Wyżyny Opatowskiej, Karpat fliszowych. Łącznie skartowano około 16 tys. km². Ukazało się kilkadziesiąt map geomorfologicznych wielolub dwubarwnych (atlas GOP, dolina Sanu, okolice Krakowa, część Roztocza, Przedgórze Iłżeckie i in.).

Kartowania w ujęciu genetyczno-chronologicznym spowodowały gwałtowny rozkwit w latach 1958—1970 badań nad ewolucją rzeźby. Bez kartowania nie powstałyby studia regionalne czy problemowe Maruszczaka, Buraczyńskiego, Wojtanowicza, Radłowskiej, Kosmowskiej, Gilewskiej, Klimka, Walczaka, Piaseckiego i wielu innych. Równolegle zwracano uwagę na znaczenie opracowań dla oceny zasobów środowiska. Mapa geomorfologiczna weszła do opracowań fizjograficznych biur projektowych jako jeden z podstawowych sposobów charakterystyki środowiska.

Metod już w 1956 roku znalazła uznanie za granicą (Kongres w Rio de Janeiro), a Podkomisja Kartowania Geomorfologicznego MUG na sympozjum w Polsce w 1962 r. przyjęło metodę prof. Klimaszewskiego za podstawę legend map geomorfologicznych. O jej uznaniu świadczy m. in. zamieszczenie pełnego tekstu legendy w „Encyclopedia of Geomorphology" pod red. R. Fairbridge'a. Zespół pod kierunkiem M. Klimaszewskiego (N. Baszenina, J. Gellert, F. Joly, E. Scholz) przy współpracy pracowników Zakładu (S. Gilewska oraz M. Klimek i L. Starkel) opublikował w 1968 roku projekt legendy do szczegółowych map geomorfologicznych świata z objaśnieniem w 5 językach.

Od 1968 roku prace nad szczegółową mapą geomorfologiczną Polski uległy nagłemu zahamowaniu. Zostały one częściowo zastąpione przez prace nad zrealizowaną w latach 1965—1973 przeglądową mapą geomorfologiczną Polski w skali 1 : 300 000. Zrealizował ją zespół (M. Baraniecka, S. Gilewska, S. Kozarski, M. Klimek, H. Maruszczak, J. E. Mojski, H. Piasecki, S. Pietkiewicz, B. Rosa, L. Roszkówna, L. Starkel) przy udziale szeregu konsultantów i współpracowników. Mapa jest opracowaniem syntetycznym, które byłoby nie do pomyślenia, gdyby nie było regionalnych opracowań szczegółowych.

Mapa przeglądowa pokazuje typy rzeźby i grupy form w układzie genetycznym, z uwzględnieniem ich cech morfograficzno-morfometrycznych. powiązanych z różnym wiekiem rzeźby, a na tym tle wybrane charakterystyczne formy. Mapa wyznacza zasięgi jednostek geomorfologicznych, które określają granice zróżnicowania innych elementów środowiska, a zatem i granice jednostek fizycznogeograficznych. Mapa dobrze oddaje pasowość rzeźby Polski, związaną z tektoniką alpejską i nasunięciami lądolodów. Szczególnie interesująca jest strefa zanurzania ku północy starych form przedczwartorzędowych pod płaszcz utworów glacjalnych. Niezależnie od tej mapy R. Galon i L. Starkel opracowali w 1971 r. mapę przeglądową geomorfologiczną Polski 1 : 2 500 000 do mapy Europy, realizowanej przez Komisję MUG.

http://rcin.org.pl

Studia nad ewolucją rzeźby południowej Polski

Badania pracowników Zakładu koncentrowały się w 20-leciu w 3 regionach: Wyżyn Śląsko-Małopolskich, Karpat i Kotlin Podkarpackich.

Ewolucja rzeźby Wyżyn Śląsko-Małopolskich. Najstarsze elementy paleogeńskiej rzeźby na Wyżynie Śląsko-Krakowskiej były rozpoznane w obrębie skał odpornych różnego wieku (karbon—kreda). S. Gilewska stwierdziła, że w starotrzeciorzędową powierzchnię zrównania z resztkami pokryw zwietrzelinowych zostały włączone na Wyżynie Śląskiej fragmenty zrównań wieku permskiego i mezozoicznego. Późniejsze procesy krasowe, zarejestrowane m. in. w osadach jaskiniowych, z faunami neogeńskimi doprowadziły do znacznego przeobrażenia i obniżenia powierzchni. Stąd mogoty uważane za element rzeźby paleogeńskiej (Klimaszewski) mogą być zdaniem Gilewskiej młodsze.

Zagadnienie wielu form krasowych na szerokim tle paleogeograficznym Europy przedstawiono w osobnych studiach (Gilewska). W czasie nasuwania Karpat spaczony wał metakarpacki uległ potrzaskaniu na bloki, jego zrzucone części weszły w skład rowu przedgórskiego. Klimaszewski (1958) i Gilewska (1963) opisują przebieg odpreparowywania południowej części wyżyn spod mioceńskich iłów. Badania Dżułyńskiego, K. Klimka i in. (1966) wykazują, że tworzone na południowym skłonie doliny miały odcinki epigeniczne i powoli następowało odgrzebywanie starych rowów tektonicznych. W części wypiętrzonej Gilewska opisuje rozwój progu środkowo-triasowego założonego na linii uskoku, który uległ cofnięciu do 13 km. Poziomy denudacyjne wyżyny wymagają jeszcze korelacji ze zrównaniami Karpat. W czwartorzędzie Wyżyna Śląsko-Krakowska miała zróżnicowaną ewolucję. W części wschodniej, raz zlodowaconej, starszą odpreparowaną rzeźbę okrył częściowo less (Gilewska 1958). W zachodniej, dwukrotnie zlodowaconej, o dobrze zachowanych formach glacjofluwialnych, można było prześledzić wpływ progów na przebieg glacjacji i deglacjację arealną w kotlinach (K. Klimek, 1966). Kryteria morfologiczne pozwalają też mówić o wieku zlodowacenia (Karaś-Brzozowska, Starkel 1957) obok szczegółowo poznanych stanowisk, jak Brzozowica koło Będzina (Gilewska 1959). Zasypanie spowodowało powstanie nowego układu sieci dolin, licznych martwych dolin i przełomów epigenetycznych (Gilewska, Klimek 1967). Pogłębienie nie doszło do den preglacjalnych wskutek tendencji wginających w rowie przedgórskim i w dolinie Odry (Gilewska, Klimek 1967, Starkel 1963).

Ewolucja rzeźby Karpat i Kotlin Podkarpackich. Szczegółowe kartowanie form przyniosło nowe fakty. Klimaszewski (1960) stwierdził w granitowej części Tatr zawieszone dna dolin plioceńskich, wiążąc je z piedmontowymi zrównaniami dolno-plioceńskimi. Kartowanie wschodniej części Karpat fliszowych pozwoliło na wydzielenie obok znanych 2 poziomów zrównań — trzeciego najniższego poziomu przydolinnego typu glacis (Starkel 1957, 1965). Poziomy tworzyły się w warunkach klimatu okresowo suchego (Klimaszewski). Tempo dojrzewania rzeźby zależało od odporności i wielkości ruchów. Stąd najstarsze elementy rzeźby uchowały się na skałach odpornych (Klimaszewski 1965, Baumgart-Kotarba 1973). Na fliszu formy neogeńskie uległy silnemu przekształceniu i starą rzeźbę trzeba rekonstruować (Starkel 1965). Założenia rzeź-

http://rcin.org.pl

by strukturalnej powstawały już u schyłku sedymentacji fliszu (ścięcie struktur antyklinalnych).

Przebadane ponownie przez S. Dżułyńskiego i in. (1968) grube żwiry z Witowa i Majdanu w północnej części Kotliny Sandomierskiej, miąższości do 100 m, okazały się osadem korelatnym dla tworzenia poziomu przydolinnego. Powiązano je z pograniczem pliocenu i czwartorzędu (Villafranchien). Fakt ten, jak i nasunięcie fliszu na sarmat na wschód od Rzeszowa, skłania do podjęcia dyskusji na temat odmłodzenia wieku zrównań w Karpatach (Starkel 1969).

Prace nad czwartorzędem, skoncentrowane nad Sanem, Dunajcem i Wisłoką były kontynuacją studiów Klimaszewskiego (1948, 1961, 1967), który wykazał synchroniczność zlodowaceń północnych i tatrzańskich i tendencje tektoniczne w pogłębianiu dolin. Zazębianie osadów rzecznych i soliflukcyjnych w Dobrej (Klimaszewski 1958) stało się podstawą do oparcia na nim datowania teras, gdy Dziewański i Starkel (1962) stwierdzili nad Sanem podobne relacje pokryw i powierzchni ścięć erozyjnych w terasach z wszystkich okresów zimnych. Dla ostatniego glacjału w oparciu o profile z Wadowic, Dobrej i in. opracowano szczegółową stratygrafię pokryw rzecznych i stokowych, wykazując zarówno zmienność sedymentacji w przekrojach stoków i dolin, jak i wpływ wahań pięter klimatyczno-roślinnych (Starkel 1964, 1969). Opóźnienie odmładzania górnych odcinków dolin warunkowało w Tatrach przebieg glacjacji i deglacjacji (Klimaszewski 1960, 1964).

W czwartorzędowym rozwoju stoków wykazano obok tendencji klimatycznej do spłaszczania stoków i tworzenia profilu wypukło-wklęsłego wpływ ruchów tektonicznych i zróżnicowania struktury geologicznej (Starkel 1965, 1969). Podłoże wpływało na typ i tempo modelowania (do 10 m w jednym glacjale), a na rozsypliwych piaskowcach tworzyły się nawet obniżenia deflacyjne (Gerlach i in. 1972).

Badania w Polskich Karpatach dały Klimaszewskiemu (1973) podstawę do stwierdzenia ogólnej prawidłowości co do roli rzeźby preglacjalnej w rozwoju zlodowaceń górskich. Starkel (1969) starał się wykazać, że przebieg pogłębiania dolin w różnych górach strefy alpejskiej Eurazji zależy zarówno od intensywności ruchów, jak i nakładających się na nie zmian klimatu.

W Kotlinach podkarpackich wykazane zostały zmiany przepływów zarówno w preglacjale (spływ do Dniestru), jak i zmiany czwartorzędowe w obrębie Kotliny Oświęcimskiej (*Geomorfologia Polski*, 1972). Okresy zlodowaceń przerywały pogłębianie dolin, które definitywnie zakończyło się w Kotlinie Sandomierskiej w interglacjale eemskim. Nowe datowania C^{14} z Brzeźnicy nad Wisłoką (Mamakowa, Starkel 1974) mówią o wielkiej złożoności budowy młodoczwartorzędowych teras.

W zakresie morfogenezy holoceńskiej stwierdzono różne typy modelowania stoków i tendencje do odpreparowywania z pokryw lub łagodzenia (zależnie od zmian bazy). Wyprzątanie z gór, wzmożone po wylesieniu, szacowano na 0,5 mil. m^3 z 1 km^2 (Starkel 1960). W stożkach u brzegu gór stwierdzono włożenie kilku serii aluwiów facji korytowej, związanych z okresami wilgotniejszymi. Ostatnie szczegółowe studia (*Guide-book of Symposjum*, 1972) w zasadzie potwierdzają tę tezę, z tym, że rynny późnoglacjalne były płytsze, a okresy akumulacji korytowej były też fazami erozji. Badania współczesnych procesów wyjaśniły, że rozwój równin zalewowych w dolinach rzek meandrujących odbywa się nie poprzez pionowe narastanie aluwiów, lecz przez boczne przyrastanie (Kli-

http://rcin.org.pl

mek, Starkel 1974). Obecnie kontynuowane zespołowe badania nad holocenem (m. in. wspólnie z Zakładem Paleobotaniki Instytutu Botaniki PAN) zmierzają do pełnej rekonstrukcji paleogeograficznej środowiska Karpat. Prace nad holocenem wykraczają poza Karpaty. M. in. Starkel dał pórbę spojrzenia na rolę holocenu w rzeźbie Polski (1967), Europy (1966) oraz różnych stref klimatycznych świata (1968), w których holocen nie zawsze jest tak odrębny morfogenetycznie, jak na obszarach zlodowaceń plejstoceńskich.

Podsumowaniem badań nad ewolucją rzeźby jest tom I monografii *Geomorfologia Polski* (wyd. 1972), opracowany przez zespół pracowników Zakładu (Klimaszewski, Gilewska, Klimek, Starkel) z udziałem specjalistów z innych ośrodków (H. Maruszczak, W. Walczak).

Kartowanie hydrograficzne i studia nad obiegiem wody

W roku 1951 prof. M. Klimaszewski zainicjował w ośrodku krakowskim kartowanie powierzchniowych zjawisk hydrograficznych, które polegało na rejestrowaniu na mapach 1:100 000, a później 1:25 000 i opisywaniu zjawisk i obiektów wodnych. W 1954 r. prace nad szczegółową mapą hydrograficzną Polski przejęły Zakłady IG PAN w Krakowie i Toruniu, opracowano pierwszą instrukcję. Po kilku wydaniach i uzupełnieniach ostateczna instrukcja do mapy w skali 1:50 000 przygotowana przez hydrografów z 4 ośrodków (z udziałem M. Klimaszewskiego i K. Wit-Jóźwik jako redaktorki) została wydana w 1964 r. Cel mapy określono jako „poznanie obiegu wody w poszczególnych dorzeczach na tle i w powiązaniu z innymi elementami środowiska geograficznego". Instrukcja, dzięki sprecyzowaniu zadań, umożliwiła rozwój badań stosunków wodnych (dawniej hydrologowie badali wodę na ogół tylko w cieku...), które w latach 1954—1964 prowadziły ośrodki uczelniane w Lublinie, Krakowie, Warszawie i Wrocławiu. Skartowano łącznie około 30 tys. km². Duże zainteresowanie metodą wykazały ośrodki zagraniczne (m. in. Belgia, NRD, NRF). Od 1965 r. kartowanie uległo zahamowaniu.

W ramach prac Zakładu (przy współpracy z Katedrą Geografii Fizycznej UJ) wykonano zdjęcie hydrograficzne części dorzecza Sanu, części Tatr i Podhala oraz GOP-u. Opublikowano mapy hydrograficzne Tatr (K. Wit-Jóźwik, Z. Ziemońska), GOP-u (zespół), wycinki z obszaru południowej Polski (K. Wit-Jóźwik) oraz kilka opracowań problemowych.

Na terenie Tatr i Podtatrza stwierdzono zróżnicowanie obiegu wody i zasobności zbiorników powierzchniowych i podziemnych w zależności od litologii i rzeźby podłoża (Wit-Jóźwik, Ziemońska 1960, Ziemońska 1966), zwrócono również uwagę na zmienność stosunków wodnych w piętrach klimatyczno-roślinnych (Wit-Jóźwik 1973). Charakterystyka stosunków wodnych GOP-u wykazała, obok roli litologii i rzeźby podczwartorzędowej, wielkie zaburzenia stosunków wodnych przez górnictwo i przemysł (Leś-Rogoż, Wit-Jóźwik 1962). Podsumowaniem prac nad zróżnicowaniem hydrograficznym Karpat jest praca Ziemońskiej (1973), analizująca głównie stosunki odpływu. Wykazano w niej różnice w udziale odpływu półroczy letniego i zimowego między zachodnią i wschodnią częścią Karpat (co wiąże się m. in. z zanikaniem ku wschodowi letnich opadów rozlewnych). Opracowano również arkusze Cieszyn i Przemyśl do przeglądowej mapy hydrograficznej Polski.

Kartowanie i badania odpływu nie wystarczają do dania odpowiedzi,

http://rcin.org.pl

jak kształtuje się cały obieg wody i bilans wodny. Niezbędne są badania stacjonarne. W ramach kompleksowych badań fizycznogeograficznych stacji w Szymbarku zainicjowano badania nad krążeniem wody na stoku i w małych zlewniach. Praca J. Słupika, oparta na pomiarach opadu, infiltracji, spływu powierzchniowego i śródpokrywowego i innych cech na stokach o różnym użytkowaniu pozwoliła stwierdzić, że o warunkach spływu wody na stoku decyduje w zimie głównie przepuszczalność i przemarznięcie podłoża, a w czasie letnich ulew i opadów rozlewnych użytkowanie ziemi. Nie opublikowane wyniki badań w zlewni Ropy i Bystrzanki (Soja) wskazują, że zasobność zbiorników wodnych fliszu jest bardzo niska, a istotną rolę odgrywa spływ śródpokrywowy. Interesującą pracę o zróżnicowaniu termiki wód w okresie upałów letnich wykonał też R. Soja (1973), wykazując m. in. rolę dopływu wód gruntowych i zacienienia koryt.

W roku 1972 rozpoczęto również badania małych zlewni w dorzeczu Kamienicy Nawojowskiej (Froehlich i in).

Badania współczesnych procesów mofogenetycznych

Momentami zwrotnymi w rozwoju metod badań procesów były rozpoczęcie w 1955 r. przez T. Gerlacha obserwacji stacjonarnych spłukiwania i spełzywania, a następnie w 1968 r. początek kompleksowych badań stacjonarnych w Szymbarku.

a. *Rejestracja form i badanie skutków procesów katastrofalnych*

Wśród form holoceńskich na mapach rejestrowano również czynne osuwiska, formy erozji i akumulacji wodnej. Kartowanie w skali 1:10 000 i patrolowe obserwacje procesów dały pierwsze charakterystyki piętrowego zróżnicowania procesów (Starkel 1960, Klimaszewski 1962 i in.). W oparciu o te dane i o pierwsze wyniki obserwacji stacjonarnych wykonano próby map współczesnych procesów skonstruowane na zasadzie procesu przewodniego (Kaszowski i in. 1966). Do szczegółowo skartowanych aktywnych form należy zaliczyć plan zakola Sanu z wydzielaniem stref morfodynamicznych 1:500 (Kaszowski, Kotarba 1967) czy profile form po wykrotach drzew (Gerlach 1960). Podobną metodą pracował również Klimek (1972) wykonując zdjęcie geomorfologiczne i obserwacje procesów na sandrze Skeidararsandur na Islandii. Wykazał on wielką złożoność procesów i struktur w obrębie uważanej za monotonną równiny sandrowej, a także rolę wahań przepływów, w tym i dobowych.

Dużą uwagę zwrócono na obserwacje przebiegu i skutków procesów katastrofalnych (ekstremalnych), które nadają kierunek współczesnym przemianom rzeźby. Rejestrowano masowo występujące po ulewach zerwy i spływy (np. Gerlach 1966). Zbadano szczegółowo zsuw skalny w Lipowicy (Gerlach i in. 1958), powstały po opadach w 1957 r., wykazując zbieżność czasową z trzęsieniem ziemi. Według obliczeń Kotarby (1970) wiatr halny o sile 75 m/sek w dniu 6 V 1968 r. w Tatrach doprowadził na powierzchni 1 km^2 do przemieszczeń pionowych przez wykroty drzew rzędu 52 tys. m^3× m, co przekracza efektywność roczną wszystkich procesów.

Skutki ulewy w korycie Kobylanki na Wyżynie Krakowskiej zbadali dogłębnie Kaszowski i Kotarba (1970). W oparciu o zdjęcie koryta 1:500 i pomiar kubatury osadów zrekonstruowali rozmieszczenie energii, fazy

http://rcin.org.pl

wezbrania i natężenie procesów (wprowadzając metody szkoły amerykańskiej i szwedzkiej do polskiej literatury naukowej). Wykazali, że koryto powstałe przy ekstremalnych warunkach hydrodynamicznych jest po wezbraniu powoli przystosowywane do normalnych przepływów. Skutki karpackiej powodzi w 1970 r. były badane w odcinkach doliny Dunajca, a także w dorzeczu Ropy i Wisłoki (zespół).

Badania nad skutkami 2,5-dniowego opadu o wysokości do 1100 mm w rejonie Dardżylingu w Himalajach prowadził Starkel (1972), stwierdzając na stokach wylesionych spływ śródpokrywowy, który doprowadził do masowego rozwoju spływów i osuwisk oraz obniżenia stoków średnio o 20 cm. Równocześnie nastąpiło poszerzenie i na ogół pogłębienie den dolin przez falę wezbraniową sięgającą 20 m. W skali 100-lecia skutki takich ulew kilkakrotnie przewyższają tzw. denudację normalną.

b. *Stacjonarne badania procesów*

Zakład koncentruje te prace w Karpatach w różnych piętrach wysokościowych. Prowadzone są one obecnie głównie na stacjach w Szymbarku (300—600 m n. p. m.), na punktach obserwacyjnych w dorzeczu Kamienicy Nawojowskiej i na Hali Gąsienicowej (1500 m n. p. m.).

Obserwacje wietrzenia mechanicznego prowadził w Tatrach M. Kłapa (1963), analizując rozpad okruchów skalnych w glebie i na powierzchni. Kotarba (1973) rozkładając siatki u podnóży ścian skalnych stwierdził, że proces wietrzenia i odpadania jest zróżnicowany zależnie od wysokości n. p. m. i ekspozycji. Najwyższe natężenie cofania (3 mm/rok) zarejestrował na stokach zachodnich w piętrze alpejskim.

Przebieg rozpuszczania analizowano w profilu piętrowym Tatr, badając w cyklu rocznym różne typy wód. Kotarba (1972) włączając się w dyskusję światową stwierdził, że rola kwasów organicznych jest większa niż niskich temperatur sprzyjających wzrostowi wolnego CO_2 w wodzie (spadek denudacji chemicznej w piętrach bezleśnych z 90 do 40 m^3/km^2/rok).

Badania spłukiwania prowadził Gerlach (1958, 1966), stosując 2 typy łapaczy rozmieszczonych na stoku. Metoda ta spotkała się z dużym zainteresowaniem, m. in. autor był konsultantem w inicjowaniu podobnych badań w Czechosłowacji, Belgii i we Włoszech.

Wielkość denudacji na stokach o profilu wypukło-wklęsłym, zbudowanych z małoodpornego fliszu, według Gerlacha waha się od 0,00003 mm/rok do 2,5 mm i zależy od typu użytkowania. Większą rolę grają okresy letnie niż roztopowe, co potwierdzają też pierwsze wyniki badań w Szymbarku (Gil, Słupik 1972). Rozpoczęto tam w 1968 r. badania na poletkach stokowych o różnym użytkowaniu, równolegle badając obieg wody. Stwierdzono, że szczególnie groźne są na roślinach okopowych krótkotrwałe ulewy o dużym natężeniu. E. Gil (1974), stosując wzór Frewerta o zależności spłukiwania od nachylenia dał próbę przedstawienia wielkości denudacji potencjalnej na stokach o różnym użytkowaniu w zlewni Bystrzanki w Szymbarku. Jest to droga zastosowania wyników stacjonarnych do analizy przestrzennej erozji gleb.

Wśród procesów mrozowych badane były pionowe ruchy gleby przy pomocy ruchomierzy Baca. U górnej granicy lasu sięgają one 12 cm (Kłapa 1963). Przy braku zwartej roślinności znaczna jest rola lodu włóknistego; według Gerlacha (1959, 1966) przemieszczanie warstewki powierzchniowej w ciągu zimy sięga 2—3,8 m. Z ruchami gleby w Tatrach wiąże się rozwój tufurów, ostatnio szczegółowo opisanych (Gerlach 1972).

http://rcin.org.pl

W Tatrach Kłapa (1966, 1970) prowadzi metodami półstacjonarnymi badania lawin, zanikania pokrywy śnieżnej i towarzyszących procesów krioniwalnych. M. in. przy pomocy płytek ceramicznych badał poziome ruchy gleby, a przy pomocy kołków segmentowych w głębszych warstwach.

Studia procesów grawitacyjnych obejmują szeroki wachlarz. Typowe dla Karpat chroniczne osuwiska badane są w rejonie Szymbarku przy pomocy powtarzanych ciągów niwelacyjnych (Dauksza, Kotarba 1973, Gil). M. in. wykazano związek zmian morfologicznych osuwiska z wielkością ruchu i odprowadzaniem przez rzekę. Obecnie rozpoczęto kompleksowe badania osuwiska Zapadle, m. in. metodami geofizycznymi i fotogrametrycznymi przy współpracy z zakładami geologii. Drobne osuwiska i zerwy wykazujące dalsze spełzywanie (rzędu 3—70 cm/rok) badano również drogą powtórnych niwelacji (Gerlach 1966). Ruch stożków piargowych w Tatrach badany jest przy pomocy kołków i malowanych pasów kamieni. Pierwsze wyniki (Gerlach) dały wartości 5—100 cm/rok. Obecnie Kotarba kończy opracowanie o przemieszczaniu piargów w piętrach wysokościowych Tatr.

Poznano rolę niedocenianego dawniej wiatru. W Tatrach Kłapa (1963) obserwował akumulację na śniegu sięgającą 233 g/m². W Dołach Jasielsko-Sanockich na małoodpornych warstwach krośnieńskich Gerlach i Koszarski (1968) stwierdzili przy południowych wiatrach przewiewanie śniegu i gleby ze stoków południowych na północne. Następuje asymetria pokryw na stokach. Degradacja sięga 200 m³/ha, przekraczając znacznie wartości spłukiwania. Istotne dla oceny deflacji jest też kartowanie zanikania pokrywy śnieżnej (okolice Szymbarku).

Stacjonarne badania procesów fluwialnych w małych zlewniach rozwinęli najpierw L. Kaszowski i M. Niemirowski w Instytucie Geograficznym UJ. Zakład IG PAN poza współpracą (Kaszowski-Kotarba) rozpoczął w 1968 r. szczegółowe badania w dorzeczu Ropy, a później Kamienicy Nawojowskiej. W dolinie Ropy koło Szymbarku L. Dauksza wykonał zdjęcie geodezyjne i geomorfologiczne koryta w skalach 1:500 i 1:2000, a powtarzając je i konfrontując z niwelacjami w ostatnim stuleciu stwierdził zmianę tendencji ewolucji koryta (zamiast błądzenia — pogłębianie). Równoległe badania aluwiów (Gil) wykazały, że całe dno doliny Ropy wypełniają aluwia młodoholoceńskie.

W dorzeczu Kamienicy Nawojowskiej i Łubinki Froehlich (1972) wykazał różnice przebiegu transportu zawiesiny i materiału rozpuszczonego w czasie wezbrania w 1972 r. W ukończonej ostatnio rozprawie przeprowadza typologię wezbrań Kamienicy pod kątem wielkości i udziału poszczególnych rodzajów transportu. Stwierdza m. in., że w latach bez ekstremalnych wezbrań przeważa materiał rozpuszczony nad zawiesiną, a ekstremalne wezbrania po przekroczeniu „bankfull stage" decydują o tendencji zmian koryta (choć transport materiału wleczonego osiąga jedynie kilka procent sumy). Fakty te mają istotne znaczenie dla zabudowy potoków i zasypywania zbiorników. Powtarzane obserwacje nad tendencjami zmian koryt Wisłoki i Sanu w oparciu o zdjęcie geomorfologiczne i zaniwelowane przekroje prowadzi K. Klimek. Stwierdził, że koryta ulegają coraz szybszemu pogłębianiu w okresie powojennym (eksploatacja żwirów), nadbudowa równin zalewowych zawiesiną postępuje bardzo szybko, a o typie powodziowych „jednostek sedymentacyjnych" decyduje roślinność.

Badania procesów morfogenetycznych zmierzają do dania całościowego bilansu morfogenetycznego stoków i zlewni w warunkach gospodarki

http://rcin.org.pl

człowieka z uwzględnieniem piętrowego zróżnicowania procesów. Próby syntez Gerlacha (1964, 1970) i Starkla (1972) są niedoskonałe, gdyż brak jak dotychczas dłuższej serii pomiarów wykonanych porównywalnymi metodami. Jasne jest też dziś, że nie można bez prześledzenia drogi transportu czy źródeł materiału — jedynie na podstawie materiału unoszonego przez rzekę — mówić o denudacji stoków w zlewni.

Do badań terenowych nawiązywały rozpoczęte eksperymentalne badania laboratoryjne, zainicjowane w latach 1966—70 przez S. Dżułyńskiego (okresowo z J. Cegłą), zmierzające do poznania przebiegu infiltracji wody i wyjaśnienia na tej drodze różnych struktur sedymentacyjnych.

Kompleksowe badania fizycznogeograficzne

Badania procesów rzeźbotwórczych czy hydrologicznych wykazywały, że bez znajomości szerszego tła środowiska i mechanizmu obiegu energii trudno wyjaśnić istotę poszczególnych procesów. Stąd powstała idea zespołowych badań kompleksowych, rozpoczętych w latach 1966—1968. W oparciu o stację w Szymbarku zostały najpierw wykonane opracowania podstawowych elementów środowiska wraz z mapami w skali 1:10 000: mapa geomorfologiczna (A. Kotarba), typów genetycznych gleb i kompleksów glebowo-rolniczych (A. Adamczyk z zespołem z Akademii Rolniczej w Krakowie), hydrograficzna (J. Niemirowska, R. Soja), mezo- i mikroklimatów (B. Obrębska-Starkel z Zakładu Klimatologii UJ), mapy użytkowania ziemi i typów środowiska (E. Gil) oraz opracowania zbiorowisk leśnych (J. Staszkiewicz z Instytutu Botaniki PAN) i roślinności łąk i pól uprawnych (Z. Wójcik z Instytutu Geografii PAN w Warszawie). Badania stacjonarne procesów przy szczupłym personelu objęły obserwacje klimatyczne, elementów obiegu wody i procesów morfogenetycznych. Dopiero w 1973 r. rozpoczęto badania geochemiczne (A. Welc), nie rozwinięto dotychczas prac nad bilansem cieplnym. Obserwacje koncentrują się na poletkach stokowych i w zlewniach Bystrzanki i Bielanki. Chodzi w nich o określenie mechanizmu procesów działających w obrębie podstawowych typologicznych jednostek fizycznogeograficznych, które zostały ostatnio wydzielone przez E. Gila w oparciu o zespół badań fizycznogeograficznych. Badania wykazują, że istotną rolę w nateżeniu procesów odgrywa dziś użytkowanie ziemi, które zaburza stan naturalnej równowagi. Dlatego równocześnie prace te wykonywane są pod kątem oceny zasobów środowiska dla gospodarki rolnej w górach i włączone częściowo w program prac Komisji Rolnictwa Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN (komisja m. in. subwencjonowała opracowania gleb i klimatu). Dla dania właściwych wskazań, jak należy gospodarować na różnych stokach górskich, niezbędna jest konfrontacja ze współczesnym stanem rolnictwa. Dlatego włączono do współpracy Pracownię Gospodarki Górskiej Zakładu Ochrony Przyrody PAN (J. Pohl).

Badania kompleksowe w skali szczegółowej mają też na celu wypracowanie drogi syntezy od obserwacji punktowych przez jednostki typologiczne rzędu uroczyska i typów terenu do dużych jednostek regionalnych. Nowość takiego ujęcia polegałaby na charakterystyce ilościowej zespołu procesów kształtujących dany obszar, a nie tylko na zestawieniu cech środowiska. Opracowanie to jest realizowane w ramach problemu węzłowego przy udziale specjalistów z uniwersytetów w Krakowie i Lublinie.

http://rcin.org.pl

Studia z geografii fizycznej stosowanej

Na praktyczne znaczenie map geomorfologicznych i hydrograficznych kładł od początku nacisk M. Klimaszewski (1956, 1961). W 1954 r. określono znaczenie mapy geomorfologicznej dla rolnictwa, dając przykład mapy bonitacyjnej (Starkel). Opracowanie przedpola Tatr dla celów planowania regionalnego w 1955 r. (Starkel, Wit-Jóźwik i zespół) wskazało na tereny niekorzystne i w następstwie skłoniło planistów do zmiany koncepcji urbanistycznej. Karaś-Brzozowska (1960) i Gilewska (1964) zwróciły uwagę na antropogeniczne przekształcenia rzeźby GOP-u. Opracowanie kartograficzne i tekstowe rzeźby tego obszaru było podstawą studium oceny form rzeźby dla różnych działów gospodarki, wykonanego przez A. Jończę na Uniwersytecie Jagiellońskim (Klimaszewski 1961). Również ukierunkowane było studium stosunków wodnych GOP (Leś-Rogoż, Wit-Jóźwik 1962).

Mapy geomorfologiczne-bonitacyjne wykonywano w różnych skalach dla zagospodarowania otoczenia zbiorników na Sanie (Cegła, Klimek K., Starkel), Kotliny Sądeckiej (Starkel), woj. krakowskiego (Gilewska, Starkel), aglomeracji tarnowskiej (M. Klimek, Starkel). Dla pow. ropczyckiego wykonano opracowanie środowiska pod kątem rozwoju rolnictwa i osadnictwa (Klimek i in. 1969). Próba porównania wskazań z obecnym użytkowaniem ziemi w jednej z gromad wykazała konieczność wprowadzenia zmian (Starkel 1969). W ramach prac Komitetu Zagospodarowania Ziem Górskich PAN L. Starkel (1972) wykonał opracowanie typologii rzeźby Karpat, wykazując przydatność różnych typów rzeźby dla działów gospodarki.

Duże znaczenie praktyczne mają wnioski z badań procesowych. Tak np. z pracy Słupika i Gila wynika, że zaniechanie uprawy ziemniaków w górach zmniejszyłoby znacznie erozję gleb i zagrożenie powodziowe. Na skuteczność zabiegów przeciwerozyjnych rzucają światło prace Gerlacha (terasy śródpolne zatrzymują tylko 1/3 gleby) i Froehlicha. O znaczeniu praktycznym także wielu badań paleogeograficznych (rozwój teras, stoków, zrównań, form krasowych) świadczy np. fakt, że badania nad krasem hydrotermalnym Dżułyńskiego pomogły w wyjaśnieniu genezy złóż cynkowo-ołowiowych na Wyżynie Śląsko-Krakowskiej.

Formy terenu tworzą podstawowe jednostki przestrzenne o względnie jednolitych cechach środowiska przyrodniczego i kształtowane są przez określony zespół procesów. Dzięki uchwytnym geometrycznie kształtom dolin, teras, kuest, wydm i in. form istnieje możliwość oparcia się na nich przy makroskalowej charakterystyce środowiska (m. in. na elementach rzeźby oparto typologię środowiska i ocenę jego zasobów dla obszarów aglomeracji w Polsce, wykonaną w Instytucie Urbanistyki i Architektury przez W. Różycką). Przystępując w 1971 r. do prac metodycznych nad zbieraniem informacji o środowisku geograficznym Polski, zespół grupy tematycznej w ramach problemu węzłowego 11.2.1. „Przyrodnicze podstawy zagospodarowania przestrzennego kraju" oparł się także na cechach rzeźby przy wydzielaniu podstawowych jednostek typologicznych. W skład zespołu wchodzili: M. Baumgart-Kotarba, T. Celmer, S. Gilewska, A. S. Kostrowicki, M. Kluge, A. Marsz (autor wstępnej koncepcji), R. Truszkowska, Z. Ziemońska i kier. zespołu L. Starkel. Projekt instrukcji zbierania informacji

http://rcin.org.pl

o środowisku kraju jest, mimo braków, pierwszą próbą ujednolicenia metod. Wykonane próbnie kilka arkuszy map z zakodowaną informacją wskazuje, że byłby to cenny materiał dla planowania przestrzennego.

Perspektywy badań

Prace badawcze Zakładu Geografii Fizycznej IG PAN w Krakowie, choć włączone w nurt 2 problemów realizowanych przez cały Instytut, koncentrują się wyraźnie na zagadnieniach geomorfologii i kompleksowego badania współczesnych procesów fizycznogeograficznych w obszarach górskich. Decydują o tym zarówno tradycje Zakładu, istniejąca kadra, współpraca międzynarodowa, jak i potrzeby regionu, zagrożonego częstymi powodziami i różnorodną erozja gleb. Pracownicy Zakładu są równocześnie świadomi tego, że winni włączać się do badań nad racjonalnym użytkowaniem ziemi i prognozami przemian środowiska. Ale gospodarowanie przyrodą wymaga nie tylko wydzielenia jednostek naturalnych, lecz także znajomości systemów procesów i ewolucji środowiska. Stąd tendencja do utrzymania w profilu Zakładu badań nad ewolucją rzeźby i zmianami środowiska geograficznego w warunkach gospodarki człowieka. Rysuje się zatem w przyszłości przekształcenie i zwarcie struktury badawczej, a nawet powołanie Zakładu geomorfologii dynamicznej i paleogeografii w ramach Instytutu Geografii PAN. Zakład nasz kontynuowałby zatem prace w następujących kierunkach:

1. Kartowanie geomorfologiczne i badanie ewolucji rzeźby obszarów górskich i wyżynnych południowej Polski. Celem tych badań byłoby wypracowanie metod analizy rzeźby z zastosowaniem nowoczesnych metod (zdjęcia lotnicze, metody geofizyczne i in.), danie pełnej charakterystyki rzeźby umożliwiającej jej ocenę dla potrzeb gospodarki, określenie prawidłowości rozwoju rzeźby obszarów o różnej budowie geologicznej, tendencjach tektonicznych, różnym klimacie. Szczególna uwaga byłaby zwrócona na okres holocenu, ostatnich 10 000 lat, w którym na zmiany klimatyczne nałożyło się rosnące od neolitu zaburzanie równowagi środowiska przez ingerencję człowieka.

2. Współczesne procesy rzeźbotwórcze w obszarach górskich.

Określenie rozmiarów denudacji gleb na stokach, transportu w ciekach, kierunków przekształcania form i ich bilansu morfogenetycznego musi być realizowane przez równoczesne badania stacjonarne i obserwacje przebiegu zjawisk ekstremalnych w skali przestrzennej.

Do osiągnięcia celu niezbędne jest zarówno zwiększenie kadry, jak i środków technicznych (automatyczna aparatura pomiarowa, obliczeniowa, powtarzane zdjęcia lotnicze itd.). Prace te należałoby prowadzić równolegle w obszarach zbliżonych do naturalnych i intensywnie przeobrażonych działalnością gospodarczą. Dla poznania mechanizmu procesów należałoby równolegle rozwijać doświadczalne badania laboratoryjne.

3. Kompleksowe stacjonarne badania procesów fizycznych, chemicznych i biologicznych. Zainicjowane w Szymbarku badania nad obiegiem wody, procesami klimatycznymi, morfologicznymi i glebowymi wskazują, że jedynie badając kompleks procesów możemy wyjaśnić genezę każdego z nich, np. spływu wody po stoku. Prowadząc te prace w warunkach naturalnych i zaburzonych — możemy wyjaśnić mechanizm i tendencje zmian, a przez to określić, jakie środki należałoby podjąć, aby doprowa-

http://rcin.org.pl

dzić do ponownej równowagi w środowisku. Badania te należałoby rozszerzyć o obserwacje procesów biologicznych, doświadczenia z zakresu agrotechniki itd. Rezultatem badań byłoby stworzenie modeli obiegu energii i materii dla podstawowych jednostek typologicznych (różnych stoków i den dolin) w obszarach górskich i wyżynnych. Prace takie można by zresztą rozszerzyć na skalę kraju, stosując zbliżone metody i włączając do programu szereg stacji naukowych instytutów uczelnianych, PAN i resortowych. Przekracza to oczywiście ramy Zakładu.

Tabela 1

Publikacje pracowników Zakładu Geografii Fizycznej IGPAN *)

	1954—58	1959—63	1964—68	1969—73	20-lecie
monografie	1	6	2	8	17
podręczniki	4	3	2	—	9
rozprawy	2	4	5	4	15
artykuły	17	36	69	59	181
notatki	12	24	87	56	129
recenzje	1	4	8	5	18
sprawozdania	5	9	12	25	51
mapy	1	42	1	2	46
tłumaczenia	—	—	3	—	3
prace popularno-naukowe	4	29	6	1	40
	47	157	145	160	509

*) Bez pracowników Stacji Naukowej w Szymbarku.

Równoległe badanie ewolucji rzeźby i współczesnych przemian skoncentrowane w jednym zakładzie stwarza możliwości zarówno wyjaśniania mechanizmu zjawisk, jak i budowania modeli przestrzenno-czasowych przemian środowiska. Jeżeli znajdzie się w tym element ingerencji człowieka w środowisku i prognozy, to prace geomorfologów obok wartości teoretycznej będą miały niezaprzeczalną wartość dla gospodarowania zasobami środowiska.

http://rcin.org.pl

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY
t. XLVI, z. 3, 1974

JAN SZUPRYCZYNSKI

Kierunki badań Zakładu Fizjografii Ziem Polskich IG PAN w Toruniu w latach 1953—1973

Zarys treści. Autor omawia kierunki badań naukowych prowadzonych w okresie 20 lat w Zakładzie IG PAN w Toruniu. Główną uwagę poświęca kartowaniu geomorfologicznemu i hydrograficznemu oraz badaniom problemowym prowadzonym w Polsce, na Spitsbergenie i Islandii.

W ramach nowo utworzonego Instytutu Geografii PAN, w listopadzie 1953 r. powstał Zakład Geografii Fizycznej z pracowniami Geomorfologii i Hydrografiii w Krakowie i Toruniu. Organizatorem toruńskiej Pracowni był prof. dr hab. Rajmund Galon. Pracownia w Toruniu uzyskała lokal w Collegium Minus Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w obrębie pomieszczeń Zespołu Katedr Geografii, których kierownictwo również spoczywało w rękach prof. Galona. Stopniowo wzrastała kadra Pracowni. Kolejno zatrudnieni zostają: mgr Mieczysław Liberacki (1953), mgr Tadeusz Murawski (1954), mgr Tadeusz Celmer (1955), mgr Jan Szupryczyński (1956), mgr Jadwiga Machinko (1957), mgr Lucjan Koc (1960), mgr Edward Wiśniewski (1960) i mgr Józef Bączyk (1960).

W 1961 roku Pracownia Geomorfologii i Hydrografii Niżu zostaje przekształcona w Zakład Geomorfologii i Hydrografii Niżu. Zakład przenosi się wraz z Zespołem Katedr Geografii UMK do gmachu przy ul. Fredry 8, uzyskując znaczną poprawę warunków lokalowych — 5 pokoi oraz pomieszczenia na laboratorium, ciemnię fotograficzną i magazyn. W pierwszym okresie (1953—1960) pracownicy Zakładu dużo wysiłku poświęcają na sprawy organizacyjne, tj. uzyskanie mebli, aparatury naukowej i środków transportu (rowerów, motocykli). Z uwagi na obowiązki koordynacji kartowania geomorfologicznego i hydrograficznego w Polsce północnej pracownicy Zakładu obciążeni byli również znacznymi obowiązkami organizacyjnymi (korespondencja, prowadzenie spraw finansowych, zdobywanie podkładów topograficznych itp.). Szczególnie godny podkreślenia jest wielki trud włożony w organizację Zakładu i sprawy administracyjne ze strony mgr mgr Liberackiego, Murawskiego i Celmera. Dopiero w 1960 r. do prowadzenia spraw administracyjno-finansowych Zakładu zostaje zatrudniona w niepełnym wymiarze godzin mgr Krystyna Kalinowska.

W okresie konsolidacji zespołu i pełnego nasilenia prac badawczych niespodziewanie zachodzą poważne zmiany kadrowe. Po 15 latach pracy w Instytucie Geografii PAN odchodzi prof. dr. R. Galon, poświęcając

http://rcin.org.pl

się wyłącznie działalności na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika i mgr T. Murawski (14 lat pracy), przejmując obowiązki dyrektora hotelu orbisowskiego „Kosmos" w Toruniu. W 1970 r. odchodzi z Zakładu dr J. Bączyk (10 lat pracy), podejmując pracę na kierunku geograficznym Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Olsztynie i mgr M. Liberacki (17 lat pracy), przechodząc do pracy w szkolnictwie. W 1973 r. do pracy w Instytucie Geografii UMK przechodzi mgr T. Celmer (18 lat pracy w IG PAN).

Z dniem 1 X 1968 r. obowiązki kierownika Zakładu przejmuje doc. dr hab. Jan Szupryczyński. W 1969 roku Zakład zmienia nazwę na Zakład Fizjografii Ziem Polskich. Poważne zmiany zachodzą w zakresie profilu badawczego. Począwszy od 1963 do 1968 r. naczelnym zadaniem naukowym Zakładu było opracowywanie i publikowanie map geomorfologicznych i hydrograficznych z obszaru Polski północnej. Natomiast w 1969 r. przystąpiono do prac kompleksowych w rejonie nowo utworzonego zbiornika wodnego na Wiśle we Włocławku, badając zmiany w środowisku geograficznym pod wpływem jego powstania.

Obecnie Zakład w Toruniu zatrudnia 10 pracowników. Obok kierownika Zakładu (17 lat pracy w IG PAN) zatrudnieni są: starszy ekonomista mgr Lucjan Koc (14 lat pracy), 2 adiunkci — dr Edward Wiśniewski (14 lat pracy) i dr Eugeniusz Drozdowski (od 1970 r.), 4 starszych asystentów: mgr Zygmunt Babiński (od 1971 r.), mgr Mieczysław Banach (od 1969 r.), mgr Ryszard Glazik (od 1969 r.), mgr Marek Grześ (od 1973 r.), asystent mgr Zbigniew Jabłoński (od 1973 r.) i pracownik administracyjny Irena Zapolska (od 1970 r.).

Zespół Zakładu Geomorfologii i Hydrografii Niżu IG PAN w Toruniu w latach 1966 — 1968. Stoją od lewej — E. Wiśniewski, L. Koc, J. Bączyk, K. Kalinowska, R. Galon, T. Celmer, T. Murawski, M. Liberacki, J. Szupryczyński

Fot. J. Szupryczyński

http://rcin.org.pl

Badania naukowe

W latach 1953—1968 naczelnym zadaniem badawczym Pracowni, a później Zakładu było kartowanie geomorfologiczne i hydrograficzne na obszarze Polski północnej. Kartowanie prowadzono w terenie w oparciu o mapy w skali 1:25 000. Z inicjatywy kierownika Zakładu prof. Galona kartowanie geomorfologiczne i hydrograficzne rozwinęły wszystkie ośrodki geograficzne w Polsce północnej (Toruń, Poznań, Warszawa, Łódź i Gdańsk). Prace terenowe związane z kartowaniem finansowane były przez Instytut Geografii PAN. W Pracowni w Toruniu opracowano i wydano w 1954 r. wstępną instrukcję do mapy geomorfologicznej Polski północnej. W miarę zdobywania doświadczenia w kartowaniu, wzbogacano legendę o nowe znaki dla wydzielenia poszczególnych form glacjalnych, glacjofluwialnych, fluwialnych i denudacyjnych. Stopniowo wypracowywano metodykę kartowania geomorfologicznego. W 1957 r. przystąpiono do opracowania przewodnika metodycznego dla kartowania geomorfologicznego. Niestety, nie doprowadzono tej pracy do końca, gdyż pojawiły się pilniejsze zadania.

Prof. Galon i mgr Celmer brali aktywny udział w pracach nad instrukcją do zdjęcia hydrograficznego Polski. Pierwszą wersję instrukcji wypracowaną w Pracowni w Krakowie wydano w 1954 r. Prace nad drugą wersją, w której brał już udział mgr Celmer, ukończono w 1957 r. Według tej instrukcji prowadzono kartowanie na obszarze całej Polski. Ostatnią wersję instrukcji kartowania hydrograficznego wypracowaną w Zakładach w Krakowie i Toruniu wydano drukiem w 1964 r., a jej współautorami byli również prof. Galon i mgr Celmer.

W roku 1958 przystąpiono w Pracowni do przygotowania map geomorfologicznych i hydrograficznych do druku. Mapy rękopiśmienne w skali 1:25 000 zestawiono do druku arkuszami według cięcia międzynarodowego dla arkuszy w skali 1:50 000. Większość prac związanych z przygotowaniem map do druku prowadzili pracownicy naukowi Pracowni (zestawienie arkuszy, konsultacje z autorami kartowania i kreślarzami, przekazywanie map do cenzury, wykonywanie korekt drukarskich itp.). Duże nasilenie prac redakcyjnych miało miejsce w latach 1958 i 1959 r. W 1958 r. przygotowano do druku 7 arkuszy mapy geomorfologicznej i 4 arkusze mapy hydrograficznej. Prace redakcyjne pod kierunkiem prof. Galona prowadzili M. Liberacki, T. Murawski i J. Szupryczyński oraz T. Celmer, który przygotowywał do druku mapy hydrograficzne.

Kartowanie geomorfologiczne, koordynowane i finansowane przez IG PAN w latach 1953—1969, objęło w Polsce północnej obszar 23 061 km², z czego prawie połowę wykonali pracownicy ośrodka toruńskiego. Zakład w Toruniu wydał drukiem 29 arkuszy map w skali 1:50 000. Wydrukowane mapy pokrywają obszar o powierzchni 9 048 km², tj. 2,9% powierzchni Polski. W archiwum Zakładu znajdują się mapy rękopiśmienne pokrywające obszar 13 913 km². Niektóre arkusze są w pełni przygotowane do wydania drukiem.

Kartowanie hydrograficzne, finansowane przez IG PAN i Wojewódzkie Rady Narodowe w Bydgoszczy i Białymstoku, w Polsce północnej wykonano na obszarze 28 613 km². Zakład w Toruniu wydał drukiem 34 arkusze mapy hydrograficznej w skali 1:50 000. Duża część map rękopiśmiennych znajduje się w archiwum Zakładu i mogłaby być wydana drukiem po ich redakcyjnym opracowaniu. Począwszy od 1965 r. do prac redakcyj-

http://rcin.org.pl

nych związanych z przygotowaniem do druku map geomorfologicznych i hydrograficznych włączył się mgr L. Koc.

W związku z prowadzonym kartowaniem geomorfologicznym i hydrograficznym rokrocznie jesienią organizowano objazdy terenów kartowanych w różnych regionach Polski północnej z udziałem kilkudziesięciu osób. Już w 1956 r. (30 XI—1 XII) zorganizowano w Toruniu ogólnopolską konferencję poświęconą kartowaniu geomorfologicznemu i hydrograficznemu z udziałem ponad 80 uczestników. Wiosną 1957 r. zorganizowano ogólnopolską konferencję hydrograficzną z roboczą wycieczką na obszar Kujaw. W konferencji tej, obok naukowców, w dużej liczbie uczestniczyli przedstawiciele różnych instytucji, którzy wypowiedzieli się na temat przydatności mapy hydrograficznej dla działalności gospodarczej.

Dużą konferencję w sprawie kartowania geomorfologicznego i hydrograficznego w Polsce północnej zorganizowano w Toruniu w dniach 4—6 V 1961 r. Na konferencji tej uznano, że mapa hydrograficzna ma duże znaczenie dla gospodarki wodnej i planowania przestrzennego. Prezydia Wojewódzkich Rad Narodowych w Bydgoszczy i Białymstoku zdecydowały się finansować kartowanie hydrograficzne i druk map hydrograficznych. W latach 1961—1968 WRN w Bydgoszczy przeznaczyła na ten cel 750 000 złotych, zaś WRN w Białymstoku — 595 000. Według oceny Wydziałów Gospodarki Wodnej i Ochrony Powietrza WRN w Bydgoszczy i Białymstoku wykorzystanie map hydrograficznych i materiałów z kartowania hydrograficznego dla różnych opracowań dało gospodarce narodowej wielokrotnie wyższe oszczędności od nakładów przeznaczonych na mapę hydrograficzną.

Chcąc przyspieszyć realizację kartowania hydrograficznego z inicjatywy IG PAN (prof. prof. R. Galon, M. Klimaszewski, S. Leszczycki i mgr T. Celmer) nawiązano kontakt z Centralnym Urzędem Gospodarki Wodnej i Instytutem Gospodarki Wodnej. W wyniku tej konsultacji została powołana specjalna komisja międzyresortowa, w której szczególną aktywnością wyróżniał się T. Celmer. Komisja postulowała powołanie specjalnej placówki, której zadaniem miało być opracowanie Mapy Hydrograficznej Polski w skali 1:50 000 w ciągu 10 lat. Koszt całkowitego opracowania oszacowano według ówczesnych cen na około 200 000 000 złotych. Przewidywano, że wykonawcą tego zamierzenia będzie specjalnie powołany wydział przy Głównym Urzędzie Geodezji i Kartografii, który zatrudni około 280 pracowników, w tym 70 wyszkolonych hydrografów. Niestety, zalecenia komisji nie doczekały się realizacji.

Dużą uwagę kierownik Zakładu prof. Galon przywiązywał do badań terenowych, kartowania geomorfologicznego i hydrograficznego. W ciągu roku pracownicy Zakładu przebywali 2—4 miesięcy w terenie. Kartowanie prowadzono na obszarach sandrowych Brdy i Wdy, Wysoczyźnie Krajeńskiej, Wysoczyźnie Chełmińskiej, Wysoczyźnie Dobrzyńskiej, Wysoczyźnie Kujawskiej oraz na obszarze doliny Wisły i w pradolninie Noteci. Kartowanie związane było z pracami badawczymi problemowymi. Wynikiem prowadzonego kartowania geomorfologicznego na obszarze sandru Brdy były prace wykonane pod kierunkiem R. Galona poświęcone różnym formom na obszarze sandru (Zeszyty Naukowe UMK Toruń 1958).

Prof. Galon prowadził również badania na obszarze pradoliny Noteci—Warty, dążąc do ustalenia jej rozwoju w późnym plejstocenie i powiązanie jej rozwoju z określonymi fazami recesji lądolodu z obszaru Pomorza. Pracę badawczą w pradolinie zakończył w 1960 r., przygotowując

http://rcin.org.pl

obszerną pracę syntetyczną *Morphology of the Noteć—Warta (or Toruń—Eberswalde) ice marginal streamway* („Prace Geograficzne IG PAN" nr 29, Warszawa 1961). W pracy tej powiązał poziomy terasowe występujące w pradolinie od Kotliny Toruńskiej aż po Eberswalde i pradolinę meklemburską w NRD.

T. Murawski począwszy od 1954 r. opracowywał temat „Moreny czołowe między Gwdą a Brdą", zaś M. Liberacki podjął opracowanie tematu „Geomorfologia Ziemi Dobrzyńskiej". Na tym samym terennie pracował również T. Celmer, realizując temat „Badania nad zanikaniem jezior na obszarze Ziemi Dobrzyńskiej". W 1957 r. J. Szupryczyński przystąpił do prac w południowej części Wysoczyzny Krajeńskiej, podejmując temat „Morfogeneza obszaru nadnoteckiego". W badaniach terenowych posługiwano się metodą kartowania geomorfologicznego i hydrograficznego, zaś w pracach geomorfologicznych powszechnie stosowano metodę badań strukturalnych i teksturalnych osadów.

W efekcie prowadzonych szczegółowych badań terenowych uzyskano nowe dane dotyczące przebiegu deglacjacji w okresie ostatniego zlodowacenia na obszarze Wysoczyzny Krajeńskiej i Dobrzyńskiej. Uzyskano również nowy obraz rozwoju pradoliny Noteci, w której S. Kozarski i J. Szupryczyński znaleźli fragmenty dotychczas nie odkrytego najwyższego poziomu pradoliny Noteci, związanego z odpływem wód roztopowych od moren czołowych stadium pomorskiego. M. Liberacki szczegółowo opracował obszar drumlinów koło Zbójna na obszarze Wysoczyzny Dobrzyńskiej, wykonując szczegółową mapę geomorfologiczną tego regionu oraz opracował budowę geologiczną, teksturę i strukturę budujących je osadów. T. Murawski w wyniku swoich prac udokumentował, że na obszarze Wysoczyzny Krajeńskiej przeważała deglacjacja arealna, w wyniku której utworzone zostały kemy, terasy kemowe, moreny martwego lodu i liczne ozy. M. Liberacki i T. Murawski w wyniku badań terenowych prowadzonych w dolnym odcinku sandru Wdy przygotowali interesujące studium nt. *Niektóre problemy czwartorzędu w dolinie Wdy poniżej Gródka* („Zeszyty Naukowe UMK" z. 10, *Geografia* III, Toruń 1964).

Pracownicy Zakładu aktywnie włączyli się do prac naukowych przygotowawczych VI Kongresu INQUA. Sekretarzem Generalnym kongresu był R. Galon. W Toruniu mieściło się biuro organizacyjne VI Kongresu, w którym aktywnie pracował L. Koc. Duży sukces naukowy i organizacyjny VI Kongresu INQUA w Polsce, zawdzięczać należy doskonałej organizacji, głównie inspirowanej przez R. Galona. Prof. Galon opracował syntetyczne ujęcie czwartorzędu Polski północnej *General Quaternary problems of North Poland* do przewodnika wycieczek kongresowych. T. Murawski, M. Liberacki i J. Szupryczyński przygotowali liczne punkty w terenie do prezentacji w czasie wycieczek kongresowych (patrz *Guide-Book of Excursion — From the Baltic to the Tatras,* part. I, Łódź 1961).

W sezonach letnich 1959 i 1960, w ramach polskich wypraw, J. Szupryczyński prowadził badania na obszarze południowego Spitsbergenu w rejonie fiordu Hornsund. Przedmiotem jego badań była strefa marginalna współczesnych lodowców i to formy i osady glacjalne i fluwioglacjalne. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdził, że najdalszy zasięg transgresji współczesnych lodowców na obszarze południowego Spitsbergenu wyznaczają wały lodowo-morenowe. Powszechnie dotychczas za K. Grippem uważano, że w wyniku transgresji lodowców powstają moreny spiętrzone. W wyniku badań przeprowadzonych na Spitsbergenie

http://rcin.org.pl

J. Szupryczyński pod kierunkiem R. Galona przygotował rozprawę doktorską nt. *Rzeźby strefy marginalnej współczesnych lodowców* (ukazała się w „Pracach Geograficznych IG PAN" nr 39, Warszawa 1963). Swoje dalsze zainteresowania badawcze J. Szupryczyński skoncentrował więc na problematyce okresu czwartorzędu na obszarze Spitsbergenu i z tego zakresu przygotowuje rozprawę habilitacyjną pt. *Niektóre zagadnienia czwartorzędu na obszarze Spitsbergenu* („Prace Geograficzne IG PAN" nr 71, Warszawa 1968). Za tę rozprawę J. Szupryczyński otrzymał w 1969 roku nagrodę naukową Wydziału III PAN.

W roku 1960 w ramach problemu *Studia nad rozwojem geomorfologicznym Niżu Polskiego* podjęto szereg nowych prac. E. Wiśniewski rozpoczął badania na obszarze sandrów zachodniego Pojezierza Mazurskiego. W wyniku badań terenowych i laboratoryjnych badań sedymentologicznych ukończył w 1967 r. rozprawę doktorską pt. *Struktura i tekstura sandru ostródzkiego oraz teras doliny górnej Drwęcy* („Prace Geograficzne IG PAN" nr 83, Warszawa 1971). W pracy tej zaprezentował interesujące wyniki i metody badań granulometrycznych i petrograficznych. W związku z realizacją swoich prac badawczych E. Wiśniewski zorganizował pierwsze w ośrodku toruńskim laboratorium do badań sedymentologicznych. E. Wiśniewski przez dwa sezony badawcze prowadził również kartowanie geomorfologiczne na obszarze Kujaw w rejonie Inowrocławia. Rezultatem tych badań jest opublikowana mapa geomorfologiczna tego rejonu.

J. Bączyk w Zakładzie kontynuował swoje prace rozpoczęte w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku nt. Genezy Półwyspu Helskiego. Pod powyższym tematem pod kierunkiem prof. Galona przygotował rozprawę doktorską, której obrona w IG PAN odbyła się w 1962 r. Następnie przystąpił do prac nad masami wód południowego Bałtyku, śledząc między innymi związki, jakie zachodzą pomiędzy dolnymi warstwami atmosfery a krążeniem wód w południowym Bałtyku. Interesowały go również procesy kształtujące brzegi i dno morskie oraz prowadzi studia nad rozwojem geomorfologicznym Zatoki Gdańskiej w holocenie.

T. Celmer, z powodu trudności w zdobyciu odpowiedniej aparatury, kończy prace nad zanikiem jezior na obszarze Wysoczyzny Dobrzyńskiej i podejmuje nowy temat pt. „Spływ wód powierzchniowych w zależności od rzeźby i budowy geologicznej terenu, na przykładzie rzeki Mieni". Niestety, nie kończy tego tematu i w 1962 r. podejmuje temat „Stosunki hydrograficzne Kujaw". Nad tym tematem pracuje do 1967 r. i znów podejmuje nowy temat „Typy warunków wodnych na obszarze młodoglacjalnym na przykładzie województwa bydgoskiego". W zakresie dwóch ostatnich tematów T. Celmer zebrał dużą ilość interesującego materiału, który był prezentowany na posiedzeniach naukowych Zakładu i licznych konferencjach naukowych. Wyniki jego badań spotkały się z zainteresowaniem i pozytywną oceną specjalistów. Niestety z tego bogatego materiału opublikował, jak dotychczas, tylko jego minimalną część.

W ramach stypendium doktorskiego IG PAN E. Drozdowski w latach 1966—1969 prowadził badania nad genezą największego rozszerzenia doliny dolnej Wisły tzw. basenu grudziądzkiego. Wnikliwe i szczegółowe badania doprowadziły do sformułowania nowych poglądów na genezę basenu. E. Drozdowski w swoich badaniach obok kartowania geomorfologicznego szeroko rozwinął metody analizy strukturalnej w bada-

http://rcin.org.pl

niach osadów glacjalnych. Zebrał również obfite materiały geologiczne, natrafiając w nich na ślady osadów organicznych. Specjalne wiercenie przeprowadzone przez Instytut Geografii PAN w 1969 r. dało możność wstępnego oznaczenia wieku tych osadów na interglacjał eemski (facja lądowa). Rozprawa pt. *Geneza basenu grudziądzkiego w świetle osadów i form glacjalnych* wykonana pod kierunkiem J. Szupryczyńskiego, była przedmiotem obrony doktorskiej, przeprowadzonej przed Radą Naukową IG PAN w 1971 roku.

W roku 1961 narodził się w Zakładzie projekt wyprawy naukowej na Islandię. Do prac organizacyjnych przystąpiono dopiero w 1967 r. kiedy to patronat nad wyprawą przejęło Polskie Towarzystwo Geograficzne. Prace organizacyjne koncentrowały się w Zakładzie Geomorfologii i Hydrografii Niżu w Toruniu. Kierownikiem wyprawy został R. Galon, a jego zastępcą J. Szupryczyński, który kierował przygotowaniami organizacyjnymi. W wyprawie na Islandię wzięło udział 9 pracowników naukowych z różnych ośrodków geograficznych w Polsce. Badania na Islandii na przedpolach lodowców Skeidarar i Sidu (południowa część Vatnajökull) prowadzono w sezonie letnim 1968 r. Zasadniczym celem wyprawy było zdobycie materiału dotyczącego genezy form i osadów glacjalnych ze współczesnej strefy marginalnej lodowca dla właściwej interpretacji form i osadów zlodowaceń plejstoceńskich w Polsce.

R. Galon kierował pracami zespołu pracującego na przedpolu i lodowcu Skeidarar, prowadząc badania w obrębie głównego wału morenowego strefy marginalnej, zaś J. Szupryczyński wraz z S. Kozarskim prowadzili badania w dotychczas prawie niezbadanej strefie marginalnej lodowca Sidu. Wyniki tych badań były prezentowane w licznych publikacjach krajowych i zagranicznych oraz w języku angielskim w obszernym tomie „Geographia Polonica" nr 26 (Warszawa 1973, s. 311).

W roku 1969 przystąpiono do badań naukowych w rejonie zbiornika wodnego we Włocławku podejmując temat „Przeobrażenia środowiska geograficznego doliny Wisły między Kotlinami Płocką i Toruńską pod wpływem zmian w reżimie wodnym". Podejmując ten temat nie zamierzano doprowadzić do pełnej charakterystyki środowiska geograficznego, ale zespołowi zależało na uchwyceniu zmian zachodzących w rzeźbie i stosunkach wodnych w obrębie doliny i obszarach przyległych. W 1971 r. temat ten został włączony do problemu resortowego PAN-7 — „Zmiany w środowisku geograficznym pod wpływem działalności człowieka". W ramach grupy tematycznej 04 „Wpływ wielkich robót hydrotechnicznych na środowisko geograficzne" realizowane są następujące tematy:

1. Rozwój form erozyjnych na zboczach doliny Wisły w rejonie zbiornika wodnego we Włocławku w późnym plejstocenie i holocenie — temat rozpoczęty w 1972 r. przez E. Drozdowskiego, będzie zakończony po 1975 roku.

2. Rozwój form denudacyjnych na zboczach doliny Wisły pomiędzy Płockiem a Włocławkiem. Badania prowadzi M. Banach od 1 VII 1969 r. Badania terenowe zakończone w 1973 roku.

3. Wpływ zbiornika wodnego we Włocławku na zmianę stosunków wodnych w dolinie Wisły. Badania prowadzi R. Glazik od 1 I 1969 r. Opracowanie będzie ukończone w 1974 roku.

4. Wpływ zbiornika wodnego we Włocławku na zmianę stosunków wodnych poniżej zapory. Temat podjęty przez Z. Babińskiego 1 V 1971 r. — będzie ukończony po 1975 roku.

http://rcin.org.pl

5. Rozwój geomorfologiczny doliny Wisły pomiędzy Kotliną Płocką a Kotliną Toruńską. Badania od 1 I 1970 r. prowadzi E. Wiśniewski. Opracowanie będzie ukończone w 1974 r.

6. Zmiany koryta Wisły w okresie historycznym na odcinku od Kotliny Płockiej do Kotliny Toruńskiej. Temat realizowany od 1 I 1970 r. przez L. Koca i zakończony będzie w 1974 r.

7. Zlodzenie i dynamika zjawisk lodowych w zbiorniku we Włocławku. Temat podjął 1 IX 1973 r. M. Grześ.

Od południa zbiornik wodny we Włocławku przylega do niskich poziomów terasowych Wisły zbudowanych z utworów piaszczystych, dobrze przepuszczalnych. Na tych obszarach badania prowadzi R. Glazik, dążąc do uchwycenia ilościowych i jakościowych zmian w stosunkach wodnych terenów przyzbiornikowych. Badaniami objęty jest pas przyzbiornikowy o długości 25 km i szerokości 8 km (około 180 km²). Największe zmiany w sieci hydrograficznej i stosunkach hydrologicznych wystąpiły w strefie bezpośrednio przylegającej do zbiornika (1—2 km). W strefie tej w wyniku spiętrzenia wód w zbiorniku stwierdzono trwałe podniesienie zwierciadła wód gruntowych od 1—2 m.

Wody wypływające ze zbiornika we Włocławku przyczyniły się do wzrostu erozji wód w obrębie koryta w strefie poniżej zbiornika. Erozja ta szczególnie zaznaczyła się w pierwszym okresie istnienia zbiornika, tj. od 1969 do 1971 r. Maksymalna erozja zaznaczyła się w I profilu usytuowanym około 600 m poniżej zapory i według obliczeń Z. Babińskiego wynosiła 2033 m³ co przy szerokości koryta ponad 1000 m daje średnie obniżenie koryta o 2 m.

Od północy zbiornik wodny we Włocławku bezpośrednio przylega do zbocza Wysoczyzny Dobrzyńskiej. Zbocze to ma około 50 m wysokości i kąt nachylenia 10—50°. Na powierzchni występują osady czwartorzędowe. Leżą one na silnie zaburzonych osadach neogenu. Zbocze Wisły na badanym odcinku jest silnie modelowane przez ruchy masowe. Występują bardzo liczne formy osuwiskowe. Na osuwiskach tych M. Banach prowadzi szczegółowe obserwacje od 1970 roku.

Do badań form erozyjnych wytypowano kilka charakterystycznych form dolinnych na zboczu przylegającym do zbiornika. Wykonano szczegółowe plany sytuacyjno-wysokościowe tych form w skali 1:5000 i 1:1000, jak również dokładne ich profile podłużne i poprzeczne. Prowadzone przez E. Drozdowskiego badania pozwolą określić w sposób jakościowy i ilościowy tempo rozwoju form erozyjnych.

W dolinie Wisły na odcinku od Kotliny Płockiej po Kotlinę Toruńską E. Wiśniewski skartował wszystkie poziomy terasowe, ustalił ich budowę geologiczną i ich charakter genetyczny. Celem badań jest odtworzenie obrazu paleogeograficznego doliny Wisły w okresie schyłku plejstoceniu i holocenu.

Zmiany koryta Wisły w okresie historycznym śledzi L. Koc w oparciu o źródła archeologiczne, historyczne i kartograficzne. Te ostatnie pozwalają odtworzyć przebieg koryta Wisły w XIX i XX wieku. W wyniku przeprowadzonej regulacji na obszarach byłego zaboru pruskiego Wisła popłynęła nowym wytyczonym i silnie zwężonym korytem.

W ramach prowadzonych badań na obszarach przylegających do zbiornika wodnego we Włocławku realizowane są 3 prace doktorskie (Banach, Glazik i Koc) oraz 1 praca habilitacyjna (Wiśniewski). Badania prowadzone są pod kierunkiem J. Szupryczyńskiego.

http://rcin.org.pl

Zakład w Toruniu realizuje, począwszy od 1 I 1973 roku, zadanie badawcze w ramach problemu węzłowego 11.2.1 „Podstawy zagospodarowania przestrzennego kraju". W zakresie tematu „Makroskalowa analiza i ocena środowiska geograficznego kraju" przystąpiono w 1973 r. do opracowania map zasobów środowiska kraju w skali 1:300 000 i map przeglądowych zawierających propozycje ochrony zasobów środowiska geograficznego. W tym zakresie przeprowadzono studia nad treścią pojęcia „zasoby środowiska geograficznego" i opracowano propozycję legendy mapy zasobów środowiska w skali 1:300 000. Wypracowano również metody zbierania materiałów źródłowych i wypracowano metody przedstawienia kartograficznego wyróżnionych w legendzie elementów. W oparciu o powyższe etapy wykonano mapę zasobów środowiska geograficznego w skali 1:300 000 województwa bydgoskiego. Na mapie opracowanej przez Z. Jabłońskiego zastosowano 60 znaków kartograficznych wielobarwnych z odpowiednim tekstem objaśniającym w legendzie. Wykonana mapa jest inwentaryzacją wybranych elementów środowiska dla celów zagospodarowania przestrzennego.

J. Szupryczyński od 1 I 1973 roku przejął koordynację prac grupy tematycznej 02 problemu węzłowego 11.2.1. „Przyrodnicze podstawy zagospodarowania przestrzennego kraju".

Współpraca z geografami w NRD

Prof. Galon już w 1954 r. nawiązał ściślejszą współpracę z Instytutami Geograficznymi w Berlinie i Greifswaldzie oraz Sekcją Geografii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Poczdamie. Na zaproszenie tych instytutów wyjeżdżał z wykładami do NRD i uczestniczył w licznych konferencjach i zjazdach naukowych. Z dużym zainteresowaniem w NRD została przyjęta przedstawiona przez R. Galona polska koncepcja kartowania geomorfologicznego obszarów ostatniego zlodowacenia. Problemem kartowania zainteresowali się szczególnie geografowie w Poczdamie i Greifswaldzie, gdzie przystąpiono do szczegółowego kartowania geomorfologicznego w terenie. W Toruniu gościli geografowie z NRD zapoznając się z problematyką badawczą ośrodka toruńskiego.

W dniach 4—13 V 1966 r. odbyła się polsko-niemiecka konferencja poświęcona zagadnieniom Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej i późnoglacjalnym dolinom na obszarze Brandenburgii i Meklemburgii w NRD. Została ona zorganizowana przez Zakład Geomorfologii i Hydrografii Niżu IG PAN w Toruniu i Instytut Geografii Uniwersytetu w Greifswaldzie przy współpracy naukowej instytutów geograficznych w Toruniu, Poznaniu i Berlinie. Pierwsza część konferencji (4—8 V) odbyła się na terenie Polski, druga na obszarze Niemieckiej Republiki Demokratycznej (9—13 V). Celem tej konferencji było zademonstrowanie wyników badań dotyczących:

1. korelacji pomiędzy strefami marginalnymi stadium pomorskiego i fazy angermundzko-chojeńskiej a Pradoliną Toruńsko-Eberswaldzką,
2. korelacji pomiędzy poziomami terasowymi występującymi w Pradolinie od doliny Drwęcy przez kotliny Toruńsko-Bydgoską, Ujską, Gorzowską, przełomowy odcinek Odry po późnoglacjalne doliny na obszarze Pojezierza Meklemburskiego,
3. zademonstrowanie i przedyskutowanie metod badawczych dla zapewnienia porównywalności wyników badań.

http://rcin.org.pl

W konferencji brali udział ze strony NRD prof. H. Reinhard, prof. H. Lembke, doc. H. Bramer, doc. J. Marcinek, dr W. Jahnke, dr H. Kretschmer, dr D. Knoll i młodsi pracownicy, zaś ze strony polskiej prof. R. Galon, prof. J. Dylik, prof. S. Z. Różycki, doc. S. Kozarski, doc. W. Niewiarowski i zespoły pracowników naukowych instytutów w Toruniu, Poznaniu i Warszawie.

Następną konferencję naukową polsko-niemiecką zorganizowano w Moryniu i w Szczecinie (2—6 VI 1971). Konferencja poświęcona była badaniom fizycznogeograficznym i geologicznym prowadzonym na obszarze ostatniego zlodowacenia plejstoceńskiego. W czasie konferencji omówiono stan badań nad stratygrafią osadów ostatniego zlodowacenia, scharakteryzowano przebieg stref marginalnych, rozwój systemu pradolinnego i rozwój procesów peryglacjalnych na obszarach młodoglacjalnych. Referaty prezentowały również badania czwartorzędu jako wiedzy stosowanej. W konferencji tej brało udział 17 geografów i geologów z NRD oraz 22 z Polski. Przygotowaniami organizacyjnymi i naukowymi ze strony polskiej kierowali: R. Galon, S. Kozarski i J. Szuprczyński, zaś ze strony niemieckiej: J. F. Gellert, H. Kliewe i H. Schulz. Ten zespół został również powołany do stałego komitetu koordynacyjnego współpracy z postuliatem przygotowania następnej konferencji na obszarze NRD.

Referaty naukowe zaprezentowane na konferencji zostały ogłoszone drukiem w obszernym tomie wydanym przez Uniwersytet w Greifswaldzie („Wissenschaftliche Zeitschrift Ernst-Moritz-Arndt-Universität" — „Math.-Naturwiss. Reihe" XXI, 1972, nr 1, s. 118).

Następna konferencja naukowa została zorganizowana przez Sekcję Geografii Uniwersytetu w Greifswaldzie w dniach 2—7 VI 1973. Obrady konferencji odbyły się w Eberswaldzie i Stralsundzie. Zakład Fizjografii Ziem Polskich IG PAN na tej konferencji reprezentowali J. Szupryczyński, M. Banach i R. Glazik. Konferencja poświęcona była badaniom geomorfologicznym i geologicznym prowadzonym na obszarze ostatniego zlodowacenia ze szczególnym uwypukleniem zagadnień stratygrafii. Na konferencji tej M. Banach wygłosił referat pt. *O rozwoju osuwisk na obszarze młodoglacjalnym na przykładzie zbocza doliny Wisły koło Dobrzynia*. Powołany stały komitet koordynacyjny pod kierunkiem R. Galona i H. Kliewego przygotował materiały z konferencji do druku w zeszytach naukowych Uniwersytetu w Greifswaldzie i rozpoczął prace przygotowawcze z celem przygotowania następnego spotkania naukowego w Polsce.

Studia w państwach skandynawskich

W roku 1962 na 2-miesięcznym stypendium w Norwegii przebywał J. Szupryczyński, zapoznając się z pracą Instytutu Geograficznego Uniwersytetu w Oslo-Blindern i to głównie w zakresie geomorfologii. Z geomorfologami norweskimi odbył liczne wycieczki, poznając formy egzaracyjne i akumulacyjne ostatniego zlodowacenia plejstoceńskiego oraz obszary współczesnego zlodowacenia (Hardengerjökullen, Jotunheimen, Svartisen). W tym okresie nawiązał również współpracę z Norweskim Instytutem Polarnym w Oslo. Dzięki uzyskanemu stypendium rządu norweskiego uczestniczył w 1963 r. w norweskiej wyprawie na Spitsbergen. W ramach tej wyprawy, działającej na obszarze północnego Spitsbergenu,

http://rcin.org.pl

przeprowadził badania w strefach marginalnych lodowców w rejonie fiordu Bock.

Ponownie w Norwegii J. Szupryczyński przebywał na 5-miesięcznym stypendium (1970/1971) w Norweskim Instytucie Polarnym, zbierając materiały do tematu *Rozwój zlodowaceń plejstoceńskich w rejonie szelfu M. Barentsa.* W czasie pobytu w Norwegii wygłosił dwa odczyty na temat rozwoju form erozyjnych na zboczach sandru Wdy oraz form marginalnych na przedpolu lodowca Sidu (Islandia). W Norwegii opublikował w Arboku Norweskiego Instytutu Geograficznego za 1963 r. wyniki swoich badań na lodowcu Werenskiolda na Spitsbergenie oraz w „Norsk Geografisk Tidsskrift" artykuł (napisany z S. Kozarskim nt. stożków ablacyjnych na lodowcu Sidu (*Ablations cones on Sidujökull* — Oslo 1971).

W okresie od 4 II—2 VII 1971 roku w Finlandii przebywał E. Wiśniewski. Staż naukowy odbywał w Instytucie Geografii Uniwersytetu w Helisinkach, gdzie pozostawał pod opieką naukową prof. dra Veikko Okko. W czasie pobytu w Finlandii odbył liczne wycieczki naukowe, w czasie których poznał rzeźbę i osady ostatniego zlodowacenia plejstoceńskiego oraz w ciągu 5 tygodni prowadził badania ozu Lamminharju. Wyniki badań E. Wiśniewski opublikował w Finlandii w czasopiśmie „Fennia" (*Genesis of the Lammi esker,* Helsinki 1973).

E. Drozdowski przebywał na stypendium naukowym w Szwecji (6 II—6 VIII 1973) odwiedzając ośrodki geograficzne w Lund, Uppsali i Sztokholme. Interesował się głównie stratygrafią i paleogeografią ostatniego zlodowacenia. Podczas pobytu na stacji glacjologicznej w Tarfala (10 VII—3 VIII) przeprowadził badania dotyczące transportu i akumulacji materiału skalnego w lodowcu. Zebrany podczas pobytu w Szwecji materiał posłuży do przeprowadzenia korelacji stratygraficznych i paleogeograficznych ostatniego zlodowacenia plejstoceńskiego na obszarze Polski i Szwecji.

Kontynuowano również badania na Spitsbergenie. W wyprawach Instytutu Geografii Uniwersytetu Wrocławskiego na Spitsbergen w 1972 roku uczestniczył J. Szupryczyński (kierownik wyprawy), a w 1973 r. E. Wiśniewski. Na Spitsbergenie badania dotyczyły rzeźby i osadów glacjalnych i glacjofluwialnych współczesnego zlodowacenia oraz form i osadów morskich.

Badania stosowane

Zakład utrzymuje bezpośrednią współpracę z Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, opracowując na zlecenia Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej fizjografie urbanistyczne ogólne miast i osiedli w woj. bydgoskim. Około 70% opracowań dla miast woj. bydgoskiego zostało wykonanych przez zespół Zakładu w Toruniu. *Za opracowania z zakresu fizjografii ogólnych Zakład otrzymał w 1968 r. nagrodę naukową I stopnia Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy.* Nagrodą został wyróżniony zespół pod kierunkiem R. Galona w składzie: T. Celmer, L. Koc, M. Liberacki, T. Murawski, J. Szupryczyński, E. Wiśniewski i W. Niewiarowski.

Kilkanaście opracowań fizjograficznych ogólnych w różnych skalach od 1:2 000 do 1:10 000 wykonano również na zlecenie Wojewódzkich Pracowni Urbanistycznych w Gdańsku i Koszalinie. Podejmowano rów-

http://rcin.org.pl

Tabela 1

Publikacje pracowników Zakładu IG PAN w Toruniu w latach 1953—1973

	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	Razem
Skrypty i podręczniki	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	4
Rozprawy (monografie)	1	—	—	—	1	1	—	—	3	1	2	—	—	6	2	3	—	1	1	—	1	23
Artykuły	—	1	2	1	3	4	1	2	3	1	4	6	4	6	4	6	1	2	7	8	8	74
Notatki	—	—	—	2	5	1	1	1	11	3	5	2	9	2	3	1	5	2	2	1	9	65
Recenzje	—	—	1	—	—	—	1	—	3	—	4	3	6	7	—	2	4	1	3	1	—	36
Sprawozdania	—	—	—	—	—	1	1	—	3	—	1	3	—	9	2	—	3	2	2	—	—	27
Mapy	—	—	—	—	—	4	5	6	4	3	4	5	6	5	9	9	7	—	—	—	—	67
Prace popularno-naukowe	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	1	—	—	13	—	1	19
Inne (hasła do encyklopedii, komunikaty, abstrakty)	—	—	1	2	2	3	1	2	4	1	6	5	19	3	28	7	5	7	1	—	—	97
Razem:	1	1	4	6	11	15	10	11	32	9	26	25	45	38	49	31	25	15	29	10	19	412

http://rcin.org.pl

nież opracowania specjalistyczne fizjograficzne np. dotyczące bonitacji terenów pod Wojewódzki Park Kultury w Bydgoszczy, pod lokalizację dzielnicy przemysłowo-składowej w Grudziądzu itp. Pracownicy Zakładu opracowali również kilkadziesiąt opinii fizjograficznych oraz opracowania fizjograficzne wstępne dla powiatów Człuchów, Włocławek, Aleksandrów Kujawski, Chełmno i Grudziądz (w skalach 1:25 000 i 1:100 000). W Zakładzie wypracowano szereg nowych projektów metodycznych dla opracowań fizjograficznych dla różnych celów.

Większość terenów opracowanych w ramach fizjografii szczegółowych i część opracowań fizjograficznych ogólnych znalazło bezpośrednio zastosowanie w planach urbanistycznych wytyczających perspektywiczny rozwój miast i osiedli. Część terenów opracowanych pod względem fizjograficznym jest już zabudowana. Wyniki naszych badań zostały bezpośrednio wdrożone przez Wojewódzką Pracownię Urbanistyczną w Bydgoszczy i Pracownie Urbanistyczne Powiatowe w wytyczaniu terenów najdogodniejszych dla zabudowy mieszkaniowej i przemysłowej.

*

W roku 1973 Zakład Fizjografi Ziem Polskich otrzymał nowy lokal— kamieniczkę zabytkową przy ul. Kopernika 19. W kamieniczce znajduje się 8 pokoi o łącznej powierzchni 148,9 m², hall o powierzchni 31,1 m² pomieszczenia socjalne o powierzchni 12,2 m², pomieszczenia laboratoryjne obejmujące powierzchnię 17,1 m² oraz ciąg korytarzy o łącznej powierzchni 59 m². Łączna powierzchnia użytkowa kamieniczki wynosi 268,3 m².

W związku z uzyskaniem nowego lokalu w 1973 r. wszyscy pracownicy Zakładu włożyli dużo wysiłku w organizację nowego warsztatu pracy. Starania o właściwy wystrój wnętrz, o meble i wyposażenie zajęły dużo czasu i zaburzyły rytm pracy badawczej w 1973 r. Posiadanie nowego lokalu napewno będzie dopingowało do lepszej i wydajniejszej pracy.

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

K R O N I K A

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY
t. XLVI, z. 3, 1974

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI INSTYTUTU GEOGRAFII PAN ZA ROK 1973

Rada Naukowa w roku sprawozdawczym działała w składzie powołanym przez Sekretarza Naukowego PAN w dniu 25 IV 1972 r. Pod koniec roku dokooptowano do Rady prof. prof. L. Ratajskiego, A. Wróbla oraz dra hab. K. Klimka (por. „Przegl. Geogr." t. XLV, z. 2). Przewodniczącym Rady Naukowej jest członek rzeczywisty PAN — prof. dr M. Klimaszewski, zastępcą przewodniczącego — prof. dr J. Paszyński, sekretarzem naukowym — dr hab. M. Rościszewski.

Dyrektorem Instytutu Geografii PAN jest członek rzeczywisty PAN — prof. dr S. Leszczycki, zastępcą dyrektora do spraw naukowych — prof. dr J. Kostrowicki, zastępcą dyrektora do spraw ogólnych — prof. dr A. Wróbel.

W dniu 31 XII 1973 r. stan zatrudnienia w IG PAN wynosił ogółem 179 osób, w tym 147 pracowników działalności podstawowej, 20 pracowników administracji oraz 12 pracowników obsługi.

Wśród pracowników działalności podstawowej było 18 samodzielnych pracowników naukowo-badawczych, w tym 5 profesorów zwyczajnych, 3 profesorów nadzwyczajnych i 10 pracowników z tytułem doktora habilitowanego; 64 pracowników naukowo-badawczych, w tym 33 adiunktów, 23 starszych asystentów, 8 asystentów; 43 pracowników inżynieryjno-technicznych, 6 pracowników dokumentacji naukowo-technicznej, 13 pracowników służby bibliotecznej i 3 pracowników działu wydawnictw.

W roku 1973 Rada Naukowa IG PAN nadała stopnie doktora nauk geograficznych 3 magistrom: Konradowi Dramowiczowi, Andrzejowi Gawryszewskiemu i Bogumiłowi Wicikowi. Stopień doktora habilitowanego uzyskały w IG PAN 3 osoby: dr Piotr Korcelli, dr Mirosława Opałło i dr Zofia Ziemońska.

Prof. dr Bolesław Malisz uzyskał stopień i tytuł profesora zwyczajnego, a dr hab. Andrzej Wróbel — profesora nadzwyczajnego. Mgr Krystyna Bielecka uzyskała stopień doktora (SGPiS).

Z krajowych stypendiów naukowych PAN korzystało w 1973 r. 21 osób, w tym z habilitacyjnych 14 osób, z doktorskich 7 osób.

W dniu 31 XII 1973 r. Studium Doktoranckie liczyło 35 słuchaczy, w tym 28 stypendystów. W okresie sprawozdawczym studia doktoranckie odbywało: na I roku — 6 osób; na II roku — 8 osób; na III roku — 15 osób, a 6 osób kontynuowało studia na zasadzie przedłużenia stypendium o 1 rok (IV rok).

Prof. dr J. Kostrowicki odznaczony został: Krzyżem Partyzanckim, Brązowym Medalem za zasługi dla obronności kraju, Odznaką zasłużonego dla woj. kieleckiego.

Prof. dr B. Malisz został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem za zasługi dla obronności kraju (Ministerstwa Obrony Narodowej).

http://rcin.org.pl

Prof. dr K. Dziewoński został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Mgr M. Kłapa odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi.

W związku z 20-leciem istnienia Instytutu Geografii PAN zostały przyznane następujące odznaczenia państwowe i wyróżnienia: 2 Krzyże Kawalerskie Orderu Odrodzenia Polski, 3 Złote Krzyże Zasługi, 9 Srebrnych Krzyży Zasługi oraz 93 dyplomy uznania (por. sprawozdanie K. Więckowskiego w niniejszym zeszycie).

Prof. dr S. Leszczycki otrzymał Złotą Odznakę Towarzystwa Urbanistów Polskich, a dr S. Herman — srebrną.

Doc. dr hab. J. Szupryczyński na XI Ogólnopolskim Zjeździe PTG w Toruniu został odznaczony Złotą Odznaką PTG.

Nagrody Zespołowe Sekretarza Naukowego PAN otrzymały 3 zespoły za prace wykonane w ramach problemu węzłowego 11.2.1.

Prof. dr J. Kostrowicki z zespołem: dr R. Szczęsny, dr W. Jankowski, mgr J. Szyrmer, mgr R. Kulikowski, mgr B. Dorsz — za pracę *„Próba zarysowania przemian w strukturze przestrzennej rolnictwa Polski w latach 1970—1990"* (grupa tematyczna 03);

Prof. dr B. Malisz i prof. dr S. Leszczycki z zespołem: dr J. Dębski, dr P. Eberhardt, dr S. Herman, dr M. Stalski, mgr W. Zgliński i Z. Zientara za opracowanie pt. *Wnioski do planu przestrzennego zagospodarowania kraju* (grupa tematyczna 32);

Doc. dr hab. T. Lijewski i doc. dr hab. S. Misztal z zespołem z Zakładu Geografii Przemysłu i Komunikacji za opracowanie Atlasu Przemysłu Polski (grupa tematyczna 05).

Prof. dr S. Dżułyński — laureat państwowej nagrody naukowej, za opracowanie (z dwoma współautorami) zagadnienia genezy złóż cynkowo-ołowianych na Wyżynie Śląsko-Krakowskiej. Nagroda przyznana za opracowanie zrealizowane w planie C w okresie pracy prof. dr S. Dżułyńskiego w Zakładzie Geografii Fizycznej IG PAN w Krakowie w latach 1966—1970.

W roku 1973 zmarli: prof. dr Jan Dylik — członek Rady Naukowej, mgr inż. Bronisław Rogaliński — kierownik Laboratorium Foto-Filmowego, oraz mgr Anna Chorzewska — emerytowany pracownik biblioteki.

Instytut Geografii PAN w 1973 r. obejmował 12 zakładów i pracowni naukowych (nowy Zakład Zagospodarowania Środowiska utworzony 20 IV 1973 r.) Dwa Zakłady miały swoją siedzibę poza Warszawą — Zakład Geografii Fizycznej w Krakowie i Zakład Fizjografii Ziem Polskich w Toruniu. Instytut posiadał 4 stacje naukowe w terenie: w Szymbarku koło Gorlic, w Mikołajkach, w Borowej Górze i na Hali Gąsienicowej.

Program badań naukowych Instytutu Geografii PAN w 1973 r. podobne jak w latach poprzednich realizowany był w ramach:

1. Planu A — Problem węzłowy 11.2.1. „Podstawy Przestrzennego Zagospodarowania Kraju". Instytut Geografii PAN był jednostką koordynującą badania prowadzone w ramach tego problemu w skali całego kraju. Przewodniczącym Zespołu Koordynacyjnego był prof. dr K. Dziewoński. Na ogólną liczbę 20 grup tematycznych i 90 tematów w Instytucie Geografii PAN realizowano badania w 9 grupach tematycznych obejmujących 15 tematów; uczestniczyło w nich 73 pracowników.

2. Planu B — Problem resortowy PAN-7 „Zmiany w środowisku geograficznym pod wpływem działalności człowieka". Przewodniczącym Zespołu Koordynacyjnego był prof. dr S. Leszczycki, Zastępcą Przewodniczącego doc. dr hab. A. S. Kostrowicki.

http://rcin.org.pl

W ramach problemu resortowego PAN-7 prowadzono badania w 6 grupach tematycznych, obejmujących 12 tematów, które realizowało 31 pracowników.

3. Planu C — Badania własne Instytutu.

W badaniach objętych planem C w dalszym ciągu prowadzono prace teoretyczne i metodyczne oraz wybrane badania terenowe. Uczestniczyło w nich 12 pracowników.

Rok 1973 był trzecim rokiem realizacji 5-letniego planu prac badawczych. W okresie sprawozdawczym dokonano poważnej korekty planu koordynacyjnego, eliminując tematy drugorzędne, bądź nie podjęte, oraz dostosowując do potrzeb zgłoszonych przez Komisję Planowania przy Radzie Ministrów możliwości wykonawcze i konieczność większej koncentracji wysiłków.

Wyniki prowadzonych badań były w razie potrzeby udostępniane bieżąco Komisji Planowania przy RM, a także wykorzystywano je dla planowania zagospodarowania przestrzennego nowo utworzonych gmin.

Między problemem resortowym PAN-7 a problemem badawczym RWPG nawiązano współpracę i koordynację badań naukowych. Współpraca ta wyraziła się przez: udział w opracowywaniu programów badawczych RWPG na lata 1974—1975 oraz 1976—1980; uczestnictwo w Radach naukowo-technicznych i posiedzeniach grup ekspertów problemów RWPG oraz przez uczestnictwo w posiedzeniach naukowych, na których prezentowane były prace wykonane w Polsce. Opracowano również dwie ekspertyzy dla Ministerstwa Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska (S. Leszczycki).

Niektóre prace wykonywane w ramach problemu resortowego wykazują dużą przydatność praktyczną; dotyczy to przede wszystkim prac nad zbiornikiem wodnym we Włocławku i jego wpływem na środowisko, badań współczesnych procesów stokowych na obszarze Polski południowej oraz warunków bioklimatycznych uzdrowisk i ośrodków miejskich.

Za ważniejsze osiągnięcia badawcze Instytutu Geografii PAN w 1973 r. należy uznać następujące prace:

1. *Analiza zmian w rozmieszczeniu i migracjach ludności w Polsce Ludowej* — prof. dr K. Dziewoński z zespołem.

2. *Przemiany w hierarchii osiedli wiejskich w związku z rozwojem usług* — prof. dr M. Kiełczewska-Zaleska z zespołem,

3. *Analiza dokumentacji planu krajowego pod kątem dalszych badań i analiz naukowych* — prof. dr B. Malisz z zespołem,

4. *Mapa zasobów środowiska geograficznego w skali 1:300 000.* Treść i arkusz próbny dla woj. bydgoskiego — doc. dr J. Szupryczyński, mgr Z. Jabłoński,

5. Redakcja i przygotowanie do druku I zeszytu Narodowego Atlasu Polski — dr M. Najgrakowski z zespołem,

6. *Mapa zanieczyszczenia atmosfery pyłami i gazami przemysłowymi 1:1 000 000* — Zakład Geografii Przemysłu i Komunikacji,

7. *Glacial forms and deposits on the Sidujokull deglatiation area.* Geographia Polonica nr 26 1973, s. 255—311 — doc. dr hab. J. Szupryczyński (S. Kozarski),

8. *Teoria rozwoju struktury przestrzennej miast* (rozprawa habilitacyjna) — dr P. Korcelli,

9. *Możliwości rozwojowe stosunków gospodarczych między krajami RWPG a Republiką Peru* — mgr A. Żeromski,

10. *Eksperymentalny model symulacyjny zmian ludnościowych i rozwoju budownictwa na wsi położonej w zasięgu wielkiej inwestycji przemysłowej i silnie rozwijającego się miasta* (praca doktorska) — dr K. Dramowicz,

http://rcin.org.pl

11. *Zarys geografii rolnictwa*, Warszawa 1973, s. 630 — prof. dr J. Kostrowicki.

Instytut utrzymywał kontakty naukowe z instytucjami i innymi placówkami naukowymi geograficznymi wszystkich krajów socjalistycznych. Współpraca ta wyraża się w realizacji wspólnych wielostronnych i dwustronnych programów i przedsięwzięć badawczych, wymianie doświadczeń i publikacji. Bardzo istotnym elementem tej współpracy były wspólne konferencje i sympozja.

W podobnym zakresie, ale na mniejszą skalę, prowadzona była współpraca z krajami kapitalistycznymi.

W 1973 r. współpraca naukowa z zagranicą kształtowała się następująco:

Instytut zorganizował — sympozjum poświęcone badaniom struktury przestrzeni społeczno-ekonomicznej i jej przemian (Jabłonna 16—20 XII). Wzięło w nim udział 9 przedstawicieli Komitetów Narodowych MUG z krajów socjalistycznych: ZSRR, CSRS, NRD, Rumunii, Węgier i Jugosławii. Na sympozjum wygłoszono 7 referatów; określono kierunki i formy współpracy na lata 1974—1975.

Instytut wspólnie z KPZK PAN był organizatorem polsko-radzieckiego seminarium na temat „Zastosowania metod matematyczno-ekonomicznych do opracowania modeli kształtowania komponentów terytorialno-produkcyjnych w regionie" (Szymbark 29 VIII—5 IX). W seminarium uczestniczyło 4 naukowców radzieckich; wygłoszono 9 referatów.

Instytut wspólnie z KPZK PAN i Komisją Planowania przy Radzie Ministrów zorganizował III naradę przedstawicieli Instytutów Naukowych i Organów Planowania krajów członkowskich RWPG (Warszawa 4—8 XII). W naradzie uczestniczyło 59 przedstawicieli z 10 krajów: (Bułgarii, CSRS, Jugosławii, Kuby, Mongolii, NRD, Polski, Rumunii, Węgier i ZSRR). Tematem obrad były zagadnienia dotyczące metod określania rozwoju regionalnego na podstawie badań dochodu narodowego w przekrojach terytorialnych oraz badania aglomeracji miejskich jako elementu struktury regionalnej gospodarki socjalistycznej.

Instytut zorganizował IV polsko-francuskie seminarium geograficzne poświęcone problemom modernizacji wsi i rolnictwa) (Warszawa—Augustów 10—22 IX), w którym uczestniczyło 6 geografów francuskich.

W Szymbarku (26—30 IX) odbyło się I polsko-węgierskie seminarium na temat „metod badań nad typologią i oceną środowiska geograficznego". Uczestniczyło w nim 7 gości węgierskich, którzy wygłosili 13 referatów (strona polska 6).

I polsko-radzieckie seminarium geograficzne, poświęcone problemom Trzeciego Świata zorganizowano w Warszawie w dniach 18—25 XI. Uczestniczyło w nim 4 specjalistów radzieckich. Wygłoszono 11 referatów i postanowiono kontynuować współpracę w tej dziedzinie badań.

Zespół pracowników Zakładu Geografii Rolnictwa IG PAN prowadził badania terenowe z zakresu użytkowania ziemi i typologii rolnictwa Bułgarii. Celem tych badań było zebranie materiałów porównawczych do opracowania typologii rolnictwa krajów socjalistycznych.

W ciągu 1973 r. pracownicy Instytutu Geografii uczestniczyli aktywnie w 16 imprezach naukowych w krajach socjalistycznych i w 15 krajach kapitalistycznych.

Ogółem w celach naukowych za granicę wyjeżdżało (grupowo i indywidualnie) do krajów socjalistycznych 45, a do krajów kapitalistycznych 18 pracowników.

W 1973 roku Instytut Geografii przyjął 32 geografów z krajów socjalistycznych i 53 geografów z krajów kapitalistycznych.

Biblioteka prowadziła wymianę z 87 instytucjami w kraju, a za granicą ze 118 instytucjami w 10 krajach socjalistycznych i 517 instytucjami w 59 krajach kapitalistycznych. Zakład Fizjografii Ziem Polskich otrzymał nowy budynek jako swoją własną siedzibę w Toruniu.

Wydatki Instytutu Geografii PAN w 1973 r. wynosiły ogółem 17 894 tys. zł

http://rcin.org.pl

Tabela 1

Zestawienie publikacji pracowników Instytutu Geografii PAN w 1973 r.

Zakłady i Pracownie	Rozprawy, artykuły naukowe	Sprawozdania, notatki, dyskusje, bibliografie i abstrakaty	Artykuły i książki popularnonaukowe	Podręczniki, skrypty	Tłumaczenia	Recenzje	Mapy	Inne
1. Zakład Geografii Fizycznej w Krakowie	12	9						
2. Zakład Fizjografii Ziem Polskich w Toruniu	9	9	1					
3. Zakład Dynamiki Środowiska Geograficznego	3	6	1			1		
4. Zakład Zagospodarowania Środowiska	10	2	2		1	2		
5. Zakład Geografii Przemysłu i Komunikacji	17	3	6			1	1	
6. Zakład Geografii Rolnictwa	8	2	3			2	13	4
7. Zakład Geografii Ludności i Osadnictwa	19	4	1			3		
8. Zakład Teorii i Metodologii Geografii	5	6				5		
9. Zakład Przestrzennego Zagospodarowania Kraju	17	4	2	1	7	3		
10. Pracownia Geografii Krajów Rozwijających się	14	3	3			6		
11. Pracownia Kartografii	1	15	18		1		5	1
12. Dział Dokumentacji i Informacji Naukowej oraz Wydawnictw		45		2				
13. Biblioteka		3						
Razem	115	111	37	3	9	23	19	5

http://rcin.org.pl

(bez nakładów inwestycyjnych), z tego badania własne Instytutu w planie C-1 w kwocie 1 736 tys. zł zostały pokryte drogą dotacji budżetowej Polskiej Akademii Nauk.

Wynik działalności Instytutu Geografii PAN za rok 1973 przedstawiał się następująco:

dochody 19 861 tys. zł
koszty 17 584 tys. zł

w tym realizacja zleceń jednostek gospodarki uspołecznionej (prace pozaplanowe C-2) wynosiła:

dochody 680 tys. zł
koszty 607 tys. zł

Fundusz stypendialny IG PAN wynosił w 1973 r. 1 036 500,— (doktoranckie — 825 000 zł; doktorskie — 102 000 zł; habilitacyjne 109 500 zł.

Tabela 2

Działalność wydawnicza

Tytuł wydawnictwa	Ilość pozycji	Objętość w ark. wyd.
I. Prace Geograficzne	7	95,8
II. Geographia Polonica	3	56,75
III. Dokumentacja Geograficzna	6	46,4
IV. Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej	2	20,5
V. Przegląd Geograficzny	4	75,2
Ogółem	22	294,65

Tabela 3

Stan ilościowy zbiorów Biblioteki IG PAN

Rok	Książki wol.	Czasopisma wol.	Atlasy wol.	Mapy ark.	Przezrocza	inne jedn.	Razem jedn. bibl.
1973	87 219	38 622	2 442	80 757	13 197	707	222 944
1972	84 644	38 381	2 357	78 683	13 197	669	217 931

Wykaz publikacji pracowników Instytutu Geografii w 1973 r. przedstawia tab. 1, działalność wydawniczą tab. 2, a stan ilościowy zbiorów Biblioteki tab. 3.

Jadwiga Lipińska

http://rcin.org.pl

SPRAWOZDANIE ZESPOŁU DO SPRAW MIĘDZYNARODOWEJ UNII GEOGRAFICZNEJ KOMITETU NAUK GEOGRAFICZNYCH PAN ZA ROK 1973

Zespół do spraw Międzynarodowej Unii Geograficznej w Komitecie Nauk Geograficznych PAN został powołany w 1972 r. w miejsce istniejącego w latach poprzednich Komitetu Narodowego do spraw MUG. Uchwałą Sesji Plenarnej Wydziału III PAN z dnia 30 X 1972 r. zatwierdzono następujący skład osobowy Zespołu:

Przewodniczący — prof. dr S. Leszczycki
Członkowie: — prof. dr J. Dylik, prof. dr K. Dziewoński, prof. dr R. Galon, prof. dr A. Jahn, prof. dr M. Klimaszewski, prof. dr J. Kondracki, prof. dr J. Kostrowicki
Sekretarz — dr hab. P. Korcelli.

W roku sprawozdawczym odbyły się trzy spotkania Zespołu: dwa związane z plenarnymi posiedzeniami Komitetu Nauk Geograficznych (23—24 III, 20 XII) oraz posiedzenie w dniu 11 X. Działalność Zespołu koncentrowała się wokół następujących zagadnień: 1) omówienia i podsumowania wyników XXII Międzynarodowego Kongresu Geograficznego (Montreal 1972), 2) wstępnych przygotowań do XXIII Międzynarodowego Kongresu Geograficznego (Moskwa 1976) oraz 3) współpracy naukowej z krajami socjalistycznymi. Poniżej przedstawiono wyniki i wnioski dotyczące tych zagadnień.

1. Dzięki licznemu i aktywnemu udziałowi przedstawicieli Polski w XXII Międzynarodowym Kongresie Geograficznym (40 uczestników, blisko 20 referatów wygłoszonych na posiedzeniach sekcji, komisji i sympozjach, przewodnictwo posiedzeń plenarnych i zebrań sekcji), w tym, w poważnej mierze, działalności prof. S. Leszczyckiego jako Prezydenta MUG w l. 1968—1972 i związanym z tym jego udziałem w pracach Kongresu, dotychczasowa pozycja geografii polskiej na forum Międzynarodowej Unii Geograficznej została utrzymana, a w pewnych dziedzinach wzmocniona. W obecnej kadencji (lata 1972—1976) prof. S. Leszczycki, jako wiceprezydent MUG, wchodzi w skład jej Komitetu Wykonawczego, a dwóch przedstawicieli Polski jest przewodniczącymi naukowych komisji MUG; prof. A. Jahn — Komisji Współczesnych Procesów Geomorfologicznych oraz prof. J. Kostrowicki — Komisji Typologii Rolnictwa. Pod względem liczby przewodniczących komisji MUG Polska ustępuje jedynie W. Brytanii, Francji i Stanom Zjednoczonym. Ponadto siedmiu Polaków, a mianowicie: prof. J. Kondracki, prof. L. Straszewicz, prof. J. Babicz, prof. S. Leszczycki, doc. I. Dynowska, prof. A. Wróbel oraz prof. K. Dziewoński są członkami zwyczajnymi poszczególnych komisji. Szczegółowe sprawozdanie z XXII Międzynarodowego Kongresu Geograficznego w Montrealu zostało opublikowane w „Przeglądzie Geograficznym" (1973, z. 4).

2. W związku ze zbliżającym się terminem następnego, XXIII Międzynarodowego Kongresu Geograficznego (Moskwa 1976) rozpatrywano m. in. zagadnienia: możliwość włączenia się Polski w program kongresu, wydawnictw kongresowych, liczebności delegacji polskiej, liczby i tematyki przygotowywanych referatów, polskiej ekspozycji na wystawie kartograficznej organizowanej z okazji kongresu.

Rozpoczęto prace przygotowawcze nad specjalnym tomem „Geographia Polonica", zawierającym referaty polskich uczestników kongresu. Planuje się również opublikowanie z okazji kongresu odrębnego tomu „Geographia Polonica", przedstawiającego wyniki badań prowadzonych w ramach koordynowanego przez Insty-

http://rcin.org.pl

tut Geografii PAN problemu węzłowego 11.2.1: Podstawy przestrzennego zagospodarowania Kraju. Przyjęto, że polska ekspozycja na wystawie kartograficznej w Moskwie powinna objąć m. in.: Atlas Narodowy oraz zbiory map dotyczące Planu Krajowego i zagadnień przestrzennych rolnictwa. Przygotowuje się też odrębny tom „Geographia Polonica", zawierający materiały z polsko-radzieckiego seminarium poświęconego krajom rozwijającym się (zorganizowanego w Polsce w 1973 r.).

3. Współpraca naukowa z krajami socjalistycznymi, której poświęcono wiele uwagi w roku sprawozdawczym, została znacznie rozszerzona i objęła nowe formy. Obecnie współpraca wielostronna dotyczy dwu rozległych zagadnień: a) oceny jakości środowiska życia człowieka i racjonalnego wykorzystania zasobów naturalnych oraz b) badań nad strukturą przestrzeni społeczno-ekonomicznej i jej przemianami. Pierwsze z tych zagadnień wchodzi do planu naukowo-badawczego RWPG. Z ramienia Instytutu Geografii PAN prace prowadzone w tym temacie koordynuje doc. A. S. Kostrowicki.

Drugi z wymienionych tematów, stanowiący dotychczas przedmiot współpracy dwustronnej ze Związkiem Radzieckim, Czechosłowacją i Niemiecką Republiką Demokratyczną, został w 1973 r. objęty również programem współpracy wielostronnej. W dniach 16—20 XII 1973 r. odbyło się na ten temat międzynarodowe sympozjum, zorganizowane w Warszawie przez Instytut Geografii PAN. W sympozjum wzięli udział przewodniczący i inni przedstawiciele Narodowych Komitetów Geografów Czechosłowacji, Jugosławii, NRD, Rumunii, Węgier, Związku Radzieckiego i Polski. W pierwszym etapie współpracy uzgodniono opublikowanie na XXIII Kongres w Moskwie wspólnego zbioru prac dotyczących studiów nad przestrzenią społeczno-ekonomiczną i jej przemianami. Instytut Geografii PAN podjął się opublikowania tych prac w języku angielskim w formie specjalnego tomu „Geographia Polonica", który to tom powinien się ukazać przed XXIII Międzynarodowym Kongresem Geograficznym w Moskwie. W programie współpracy długofalowej wyróżniono trzy tematy dotyczące: a) procesów formowania się struktury przestrzennej gospodarki, b) problemów rozwoju aglomeracji miejskich, c) problemu przekształcenia i kompleksowego wykorzystania obszarów położonych pomiędzy poszczególnymi aglomeracjami miejskimi. Uzgodniono również, że następne sympozjum tego typu powinno się odbyć w 1975 r.

Piotr Korcelli

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI KOMITETU NAUK GEOGRAFICZNYCH PAN ZA ROK 1973

W roku sprawozdawczym Komitet Nauk Geograficznych PAN kontynuował swoją działalność w niezmienionym składzie (patrz „Przegl. Geogr." t. XLV, z. 4, 1973). W dniu 7 czerwca zmarł prof. dr Jan Dylik, członek prezydium Komitetu.

W ramach Komitetu istniały 4 zespoły:

1. Zespół do spraw geografii stosowanej — kierownik zespołu prof. dr S. Szczepankiewicz,
2. Zespół wypraw badawczych — kierownik zespołu prof. dr A. Jahn,
3. Zespół do spraw dydaktycznych — kierownik zespołu prof. dr T. Olszewski,
4. Zespół do spraw Międzynarodowej Unii Geograficznej — kierownik zespołu prof. dr S. Leszczycki.

Obowiązki sekretarza technicznego pełniła mgr Cz. Szwed-Ilnicka.

http://rcin.org.pl

W minionym roku zorganizowano 2 posiedzenia plenarne oraz kilkanaście posiedzeń ścisłego prezydium. Pierwsze posiedzenie odbyło się w dniach 23—24 marca w Jabłonnie koło Warszawy. Było ono poświęcone prezentowaniu przez ośrodki geograficzne prac w zakresie badań kompleksowych środowiska geograficznego (patrz „Przegl. Geogr." t. XLV, z. 4, 1973). Drugie posiedzenie plenarne odbyło się w dniu 20 grudnia w Warszawie w Pałacu Staszica. Było ono poświęcone omówieniu realizacji postulatów II Kongresu Nauki Polskiej w zakresie geografii, przedyskutowaniu spraw określenia i ochrony zawodu geografa, wreszcie sprawozdaniom z realizacji prac badawczych finansowanych przez Komitet (patrz „Przegl. Geogr." t. XLV, z. 4, 1973). Komitet zorganizował ponadto w porozumieniu z Komitetem Nauk Geologicznych PAN, sesję naukową z okazji stulecia śmierci P. E. Strzeleckiego, wybitnego badacza Australii, wielkiego podróżnika, wybitnego geografa, mineraloga i etnografa. Sesja ta odbyła się w Warszawie 20 grudnia w Pałacu Staszica.

Z innych prac Komitetu wymienić należy:

1. uzyskanie zgody za pośrednictwem MON na nieodpłatne udostępnianie materiałów fizjograficznych,
2. opracowanie danych dla II Kongresu Nauki Polskiej w zakresie najważniejszych tematów badań geograficznych i przyszłych zadań geografii polskiej,
3. pisemną interwencję w Ministerstwie Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki w sprawie kształcenia geografów,
4. zestawienie i przekazanie do Wydziału III PAN wykazu stanowisk i godności członków Komitetu w organizacjach międzynarodowych,
5. opracowanie planu merytorycznego i finansowego Komitetu na rok 1974,
6. opracowanie i opublikowanie sprawozdania z działalności Komitetu za r. 1972 („Przegl. Geogr." t. XLV, z. 4, 1973, s. 821—823), sprawozdania z pierwszego posiedzenia plenarnego (j.w. s. 825—827), oraz sprawozdania z drugiego posiedzenia plenarnego i z XII Ogólnopolskiego Zjazdu Agrometeorologów — Warszawa 13—15 IX 1973 (w druku),
7. wysłanie około 80 pism w korespondencji bieżącej.

Ponadto Przewodniczący Komitetu opracował na życzenie Wydziału III PAN szereg opinii w sprawach wydawniczych, organizacyjnych i personalnych.

Zespół do realizacji spraw badawczych związanych z obronnością kraju kontynuował swoje prace w zakresie 2 głównych tematów:

Temat 1 — *Zmiany środowiska geograficznego pod wpływem uprzemysłowienia w latach 1970—1975* — kierownik tematu prof. dr S. Szczepankiewicz, koordynator — doc. dr hab. E. Tomaszewski. Wykonano dalsze opracowania obiektów na podstawie posiadanych zdjęć lotniczych. Rozpoczęto kreślenie map geomorfologicznych i hydrograficznych w skali 1 : 25 000 dla obszarów o najsilniej zaznaczonych zmianach powierzchni, dobiegają końca takie opracowania dla Lubina, Turoszowa, Jeziorska, Konina (wraz z tekstem objaśniającym). W nawiązaniu do powyższych badań oddano do druku w wydawnictwie Uniwersytetu Wrocławskiego 3 prace oraz zlecono wykonanie 3 prac magisterskich na temat Lubina, okolic Legnicy i Wałbrzycha.

Temat 2 — *Analiza zmian środowiska geograficznego, warunków ekonomiczno-geograficznych i politycznych państw Europy zachodniej* — Kierownik tematu i koordynator prof. dr B. Winid.

Zakończono opracowania następujących tematów: Austria (geografia fizyczna i ekonomiczna), Francja (geografia ekonomiczna), Szwajcaria (geografia fizyczna), Dania (geografia fizyczna i ekonomiczna). W poprawie po recenzjach znajdują się następujące prace: NRF (geografia fizyczna i ekonomiczna), Luksemburg (geografia

http://rcin.org.pl

fizyczna i ekonomiczna). W opracowaniu są następujące państwa: Francja (geografia fizyczna), Wielka Brytania (geografia ekonomiczna), Holandia (geografia fizyczna i ekonomiczna), Szwajcaria (geografia ekonomiczna).

Temat 3 — *Ocena zmian zachodzących w rozmieszczeniu podstawowych gałęzi produkcji w Polsce południowej z punktu widzenia wykorzystania środowiska geograficznego* został zawieszony, ponieważ doc. dr hab. B. Kortus — kierownik tematu — złożył rezygnację z dalszej pracy nd tematem z powodu zdekompletowania zespołu badawczego oraz trudności metodycznych i materiałowych w realizacji tematu.

Zespół do spraw Międzynarodowej Unii Geograficznej został powołany w 1972 r. w miejsce istniejącego w latach poprzednich Komitetu Narodowego do spraw MUG. W 1973 r. odbyły się 3 spotkania Zespołu; działalność jego koncentrowała się wokół następujących zagadnień: omówienia i podsumowania wyników XXII Międzynarodowego Kongresu Geograficznego (Montreal 1972), wstępnych przygotowań do XXIII Międzynarodowego Kongresu Geograficznego (Moskwa 1976) oraz ustalenia współpracy naukowej z krajami socjalistycznymi.

W roku sprawozdawczym w Komitecie wydano:

na badania naukowe	145.000 zł
na działalność bieżącą	15.000 zł
łącznie	160.000 zł

Teresa Kozłowska-Szczęsna

II BILATERALNA POLSKO-NRD-OWSKA KONFERENCJA POSWIĘCONA BADANIOM CZWARTORZĘDU I ICH ZASTOSOWANIU W PRAKTYCE

(Eberswalde, Neubrandenburg, Stralsund 2—7 VI 1973)

Powyższa konferencja, będąca kontynuacją I bilateralnej konferencji (Moryń — Szczecin 2—6 czerwca 1971), składała się z części referatowej (2 VI w Eberswalde) oraz objazdu i dyskusji terenowej wdłuż trasy prowadzącej z Eberswalde przez Neubrandenburg do Stralsundu. Tu w dniu 7 czerwca odbyło się posiedzenie końcowe dla przedyskutowania rezultatów obrad i objazdu terenowego oraz wytyczenia nowych zadań bilateralnej współpracy naukowej w zakresie omawianych problemów badawczych, zwłaszcza na terenie dolnego Nadodrza.

Gospodarzem konferencji był Uniwersytet w Greifswaldzie (Gryfii), a organizatorem Sekcja Geograficzna tegoż Uniwersytetu przy współpracy podobnych sekcji w Uniwersytecie A. Humboldta w Berlinie i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Poczdamie, Centralnego Instytutu Geologicznego w Berlinie oraz szeregu innych instytucji badawczych i urzędów zainteresowanych wykorzystaniem badań czwartorzędu. Grupie niemieckiej, liczącej 25 osób, przewodniczyli prof. dr H. Kliewe (Uniwersytet w Greifswaldzie), prof. dr J. F. Gellert (Poczdam) i doc. dr H. Schulz (Uniwersytet A. Humboldta w Berlinie).

Ze strony polskiej były reprezentowane: Instytut Geografii UMK, Zakład Geomorfologii i Hydrografii Instytutu Geografii PAN w Toruniu, Instytut Geografii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Geologiczny w Warszawie ze Stacją naukową tegoż Instytutu w Szczecinie oraz Instytut Badawczy Leśnictwa, Oddział w Sękocinie. Delegacji polskiej, obejmującej 18 osób, przewodniczyli: prof.

http://rcin.org.pl

dr R. Galon, prof. dr S. Kozarski i doc. dr J. Szupryczyński. Jako gość i obserwator w powyższej konferencji uczestniczyła także doc. N. S. Czebotariewa z Instytutu Geografii Akademii Nauk ZSRR w Moskwie.

Zgodnie z zaleceniem I konferencji bilateralnej rozpatrywano na sesji oraz w czasie objazdu terenowego przede wszystkim następujące trzy zagadnienia:

1. podział neoplejstocenu na podstawie litostratygrafii, biostratygrafii oraz morfogenezy,
2. współdziałanie geofaktorów w krajobrazie młodoglacjalnym,
3. znaczenie teoretycznych i stosowanych badań czwartorzędu — ze szczególnym uwzględnieniem stref marginalnych — dla gospodarki zasobami przyrody, kształtowania środowiska i planowania przestrzennego.

Wygłoszono ogółem 18 referatów (w języku niemieckim i angielskim), w tym polscy uczestnicy 8 referatów. W czasie 4-dniowego objazdu terenowego od Eberswalde do Stralsundu główną uwagę poświęcono probematyce osadów i form marginalnych oraz rekonstrukcji przebiegu deglacjacji na północnych obszarach NRD łącznie z Rugią. Omawiano również przy licznych odsłonięciach zagadnienia litostratygrafii i stosowanych tu metod badawczych oraz przedyskutowano cechy paleogeograficzne schyłkowego okresu ostatniego zlodowacenia w świetle interesujących profilów interstadialnych. Podobnie jak materiały I konferencji bilateralnej [1], referaty te wraz z problematyką i dyskusją terenową będą opublikowane w postaci osobnego tomu wydawnictwa uniwersyteckiego w Greifswaldzie.

W czasie sesji końcowej w Stralsundzie dano wyraz przekonaniu, iż konferencje bilateralne są bardzo pożyteczne dla współpracy sąsiedzkiej, a zarazem interdyscyplinarnej, wzajemnej zachęty i informacji oraz wyboru i stosowania wspólnych metod badawczych odnośnie do czwartorzędu po obu stronach dolnej Odry.

Postanowiono następną, III konferencję bilateralną zorganizować w roku 1976 lub 1975 na terenie Polski, wskazując wspólne tematy prac badawczych i powołując specjalne bilateralne zespoły robocze. Mianowicie zespół stratygrafii glin morenowych (koordynatorzy: geol. dypl. A. G. Cepek i doc. dr W. Stankowski), zespół dla powiązania stref marginalnych na dolnym Nadodrzu (prof. dr H. Kliewe i dr G. Markuse oraz prof. dr S. Kozarski i doc. dr J. Szupryczyński), zespół kartowania krajobrazowego i geomorfologicznego (dr D. Kopp i prof. dr J. F. Gellert oraz doc. dr A. Kowalkowski i prof. dr T. Bartkowski) wreszcie zespół dla spraw nomenklatury (prof. dr W. Niewiarowski i doc. dr K. Rotnicki oraz dr R. Weisse i dr K. D. Jager).

Na posiedzeniu końcowym uchwalono szczegółową rezolucję dotyczącą dalszej współpracy bilateralnej wraz z podziękowaniem pod adresem władz Uniwersytetu Greifswald za organizację i finansową opiekę nad konferencją. Rezolucja ta zostanie opublikowana w obu językach i dołączona do specjalnego tomu greifswaldzkiego wydawnictwa uniwersyteckiego poświęconego powyższej konferencji.

W przededniu zakończenia konferencji bilateralnej wysłuchano koncertu organowego w katedrze w Stralsundzie, a następnie odbyło się w salach słynnego muzeum historycznego w tym zabytkowym mieście spotkania towarzyskie, którego gospodarzem był prorektor Uniwersytetu Greifswaldzkiego, prof. Asser. Konferencję bilateralną w NRD w r. 1973 należy uważać za udaną zarówno pod względem naukowym, jak i organizacyjnym i zachęcającą do kontynuacji tego rodzaju sąsiedzkich spotkań naukowych.

Rajmund Galon

[1] „Wissenschaftliche Zeitschrift, Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald". wald". Math.-Naturwissenschaftliche Reihe, XXI, 1972, 1.

http://rcin.org.pl

IV FRANCUSKO-POLSKIE SEMINARIUM GEOGRAFICZNE

W dniach od 10 do 22 września 1973 r. odbyło się w Polsce IV francusko-polskie seminarium geograficzne[1], zorganizowane przez Instytut Geografii PAN. Program seminarium opracował oraz przygotował je naukowo i organizacyjnie komitet w składzie: prof. J. Kostrowicki, dr W. Tyszkiewicz, doc. J. Grzeszczak i doc. M. Rościszewski.

W seminarium wzięli udział ze strony francuskiej jako oficjalni członkowie delegacji: Jacqueline Bonnamour (zastępca dyrektora Instytutu Geografii Uniwersytetu Paryż I, przewodnicząca delegacji francuskiej), Nicole Mathieu z tegoż Instytutu, Pierre Marthelot z Ecole Pratique des Hautes Etudes w Paryżu, Michel Bonneau z Uniwersytetu Lille I, Pierre Brunet z Uniwersytetu w Caen, André Fel z Uniwersytetu w Clermont-Ferrand, Pierre Flatrès z Uniwersytetu Górnej Bretanii w Rennes, Yves Guermond z Uniwersytetu w Rouen i oRger Livet z Uniwersytetu w Aix-en-Provence. Obecne były także panie Brunet (geograf — inspektor szkolny) i Flatrès.

Ze strony polskiej w obradach wzięło udział około 30 pracowników naukowych reprezentujących Instytut Geografii PAN, geograficzne instytuty uniwersyteckie w Warszawie, Łodzi, Wrocławiu i Toruniu, a także Akademie Rolnicze w Warszawie i Olsztynie, Instytut Ekonomiki Rolnej i Szkołę Główną Planowania i Statystyki w Warszawie oraz Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Krakowie.

Delegacji polskiej w składzie: prof. S. Berezowski, doc. P. Dąbrowski, prof. S. Golachowski, A. Gołębiowska, dr B. Górz, dr J. Grocholska, doc. J. Grzeszczak, prof. M. Kiełczewska-Zaleska, mgr R. Kulikowski, doc. E. Kwiatkowska, doc. F. Mleczko, dr E. Nowosielska, prof. T. Olszewski, prof. J. Paszyński, doc. M. Rościszewski, mgr J. Saloni, mgr M. Skotnicki, dr W. Stola, dr J. Szewczyk, mgr J. Szyrmer, dr W. Tyszkiewicz, dr J. Wierzbicki, prof. B. Wilamowski i prof. A. Wróbel — przewodniczył prof. J. Kostrowicki.

Tematem seminarium były *zagadnienia modernizacji wsi.*

Program seminarium obejmował obrady w Augustowie oraz terenowy objazd naukowy po Polsce północno-wschodniej i północnej w celu zapoznania uczestników z problemami przemian gospodarki rolnej i osadnictwa.

Przed obradami w Augustowie goście francuscy — oprowadzani przez dr J. Grochowską — zwiedzili Warszawę, obejrzeli film „Varsovie — quand même" oraz złożyli wizytę w Instytucie Geografii PAN, gdzie prof. J. Kostrowicki zapoznał ich z pracami Zakładu Geografii Rolnictwa. Odbyło się także spotkanie towarzyskie, na którym geografów francuskich powitał dyrektor Instytutu — prof. S. Leszczycki.

Pierwsza część wycieczki naukowej wiadła przez Mińsk Mazowiecki, Liw, Drohiczyn, Siemiatycze, Bielsk Podlaski i Hajnówkę do Białowieży, gdzie uczestnicy seminarium zwiedzili Białowieski Park Narodowy. Z Białowieży udano się przez Hajnówkę, Łosinkę i Narew do wsi Ryboły, gdzie przedstawiono geografom francuskim przemiany wynikające z zaniechania trójpolówki i z komasacji gruntów — na przykładzie indywidualnego gospodarstwa rolnego ob. M. Ignatiuka.

---

[1] I polsko-francuskie seminarium geograficzne odbyło się w 1963 r. we Francji; zob. sprawozdanie L. Straszewicza w „Przeglądzie Geograficznym" t. XXXVI, 1964, 1, s. 199—203.

II francusko-polskie seminarium geograficzne odbyło się w 1965 r. w Polsce; zob. sprawozdanie J. Kostrowickiego w „Przeglądzie Geograficznym" t. 38, 1966, 2, s. 304—306.

III polsko-francuskie seminarium geograficzne odbyło się w 1969 r. we Francji; zob. sprawozdanie J. Kostrowickiego, J. Grzeszczaka i M. Rościszewskiego w „Przeglądzie Geograficznym" t. 41, 1969, 4, s. 755—758.

http://rcin.org.pl

Fot. 1. Uczestnicy seminarium w Augustowie

Następnie w Wojewódzkiej Pracowni Planów Regionalnych w Białymstoku kierownik pracowni mgr W. Peter zapoznał uczestników seminarium z planami rozwoju i zagospodarowania przestrzennego woj. białostockiego. Dalsza droga z Białegostoku do Augustowa wiodła przez Mońki, Osowiec (Bagna Biebrzańskie) i Grajewo.

Obrady w Augustowie obejmowały referaty oraz dyskusję (w języku francuskim) nad następującymi tematami:

I posiedzenie — „Ewolucja układów przestrzennych wsi", referaty:

1. *Współczesny rozwój wiejskich obszarów Francji (L'évolution récente des paysages ruraux français)* — prof. P. Brunet,

2. *Zróżnicowanie typów osadnictwa wiejskiego Polski (L'origine et la différenciation des types de l'habitat rural en Pologne)* — prof. M. Kiełczewska-Zaleska,

3. *Wieś polska wobec procesów urbanizacji (Le monde rural face aux processus d'urbanisation en Pologne)* — prof. S. Berezowski,

4. *Problemy zagospodarowania regionów o osadnictwie rozproszonym w Europie Zachodniej (Problèmes d'aménagement dans les régions d'habitat dispersé de l'Europe de l'Ouest)* — prof. P. Flatrès,

II posiedzenie — „Rozwój osadnictwa wiejskiego", referaty:

5. *Typy ewolucji demograficznej wiejskich obszarów Francji (Types d'évolution démographique de la France rurale)* — prof. A. Fel,

6. *Zmiany sieci osadniczej i roli małych miast pod wpływem rozwoju usług na przykładzie powiatów gorlickiego i żuromińskiego (Influence du développement*

http://rcin.org.pl

des services ruraux sur le réseau de l'habitat et sur le rôle des petites villes — le cas des districts de Gorlice et de Żuromin) — dr J. Szewczyk,

III posiedzenie — „Modernizacja rolnictwa", referaty:

7. *Regiony rolnicze i modernizacja rolnictwa francuskiego (Régions agricoles et modernisation de l'agriculture française)* — prof. J. Bonnamour,

8. *Zmiany w układzie przestrzennym typów rolnictwa Polski i próba prognozy dalszych przemian (Les transformations dans la répartition spatiale des types d'agriculture en Pologne et essai du prognostique de l'évolution ultérieure)* — prof. J. Kostrowicki.

9. *Badania regionalne z zakresu typologii rolnictwa polskiego na przykładzie woj. białostockiego, kieleckiego i gdańskiego (Etudes régionales sur la typologie de l'agriculture polonaise)* — dr W. Stola.

IV posiedzenie — „Przeobrażenia struktury agrarnej", referaty:

10. *Główne tendencje przemian w strukturze agrarnej rolnictwa polskiego (Les tendances actuelles des changements dans la structure des exploitations de l'agriculture polonaise)* — referat nieobecnej na seminarium doc. A. Szemberg wygłosił doc. P. Dąbrowski,

11. *Główne aspekty współczesnych przeobrażeń społecznej struktury wsi francuskiej (Quelques aspects principaux des transformations récentes de la structure sociale dans les campagnes françaises)* — N. Mathieu,

12. *Zmiany modelu gospodarstw rolnych w Algerii (Le remodelage des exploitations agricoles en Algérie)* — prof. M. Marthelot,

13. *Próba typologii przestrzeni wiejskich w krajach Trzeciego Świata z punktu widzenia ich modernizacji (Essai de typologie des espaces ruraux dans le Tiers Monde en vue de leur modernisation)* — doc. M. Rościszewski.

V posiedzenie — „Przemiany w użytkowaniu ziemi i w produkcji rolniczej", referaty:

14. *Niektóre aspekty organizacji rolnictwa w południowo-wschodniej Francji (Quelques aspects de l'organisation agricole dans le Sud-Est)* — prof. R. Livet,

15. *Zmiany w poziomie i strukturze rolniczej produkcji towarowej w gospodarstwach chłopskich w latach 1960—1970 (Les changements survenus dans les années 1960—1970 dans la structure de la production agricole commercialisée des exploitations paysannes)* — doc. P. Dąbrowski,

16. *Ewolucja w rolniczym użytkowaniu ziemi w Normandii (L'évolution de l'utilisation agricole du sol en Normandie)* — Y. Guermond (współautor P. Massias),

17. *Przemiany w użytkowaniu ziemi w Polsce w ostatnich latach (Changements récents de l'utilisation du sol en Pologne)* — mgr J. Szyrmer (współautor mgr R. Kulikowski).

VI posiedzenie — „Wpływ czynników zewnętrznych na przeobrażenia wsi", referaty:

18. *Rola przemysłu w procesie modernizacji wsi i rolnictwa w świetle wzrostu liczby ludności dwuzawodowej (Rôle de l'industrie dans les processus de la modernisation des campagnes et de l'agriculture: problèmes de la croissance de la population à double activité)* — doc. J. Grzeszczak,

19. *Przemiany osadnictwa wiejskiego pod wpływem turystyki na przykładzie zachodniej Francji (Tourisme et transformations des campagnes dans l'Ouest de la France: exemple de l'habitat)* — M. Bonneau.

http://rcin.org.pl

Nad referatami toczyła się bardzo żywa dyskusja w której licznie brali udział zarówno uczestnicy polscy, jak i francuscy. Całość dyskusji podsumowali prof. J. Bonnamour i prof. J. Kostrowicki. Uchwalona rezolucja stwierdza, co następuje:

Na sesjach roboczych w Augustowie przedstawiono i przedukutowano 19 referatów francuskich i polskich. Atmosfera swobodnej dyskusji, panująca w czasie obrad, pozwoliła na szeroką wymianę poglądów na temat „modernizacji wsi". Interesująca wycieczka stworzyła uczestnikom możliwość odwiedzenia województwa warszawskiego, białostockiego, olsztyńskiego i bydgoskiego, w czasie której przedyskutowano otrzymane informacje o zagospodarowaniu tych regionów.

Uczestnicy seminarium odnieśli oczywiste korzyści z tego spotkania. Korzyści te dotyczą przede wszystkim płaszczyzny metodologicznej: dokonana konfrontacja stosowanych metod pozwoli na zharmonizowanie niektórych badań, zwłaszcza w zakresie przestrzennej analizy rolnictwa i organizacji usług. Wspomniane korzyści polegają również na poważnym wzbogaceniu wiadomości o obu krajach. Pomimo istnienia oczywistych różnic, Polska i Francja reprezentują dwa kraje o tej samej skali, oba niezwykle zróżnicowane, do czego przyczyniła się też ich historia. Badanie przesunięć chronologicznych niektórych cech ich ewolucji — zmniejszania się liczby ludności rolniczej, przemian w dziedzinie mechanizacji rolnictwa itd. — pozwala na lepsze wyjaśnianie bardziej lub mniej odległej przeszłości obu krajów i na lepsze przewidywanie trudności i możliwości dalszego rozwoju.

Ze względu na złożoność dyskutowanej problematyki wzajemnych wpływów urbanizacji i modernizacji wsi, w czasie obrad i objazdu terenowego położono główny nacisk na wyjaśnienie procesów ewolucji, bez których poznania problemy zagospodarowania obszarów wiejskich nie mogą być w istotny sposób rozwiązywane. Zagospodarowanie to wymaga ponadto zarówno właściwego wykorzystania środowiska przyrodniczego, jak i zapewnienia równowagi między funkcjami tradycyjnymi i nowymi funkcjami przestrzeni wiejskich (przemysł, rekreacja...). Nie można również zajmować się zagospodarowaniem obszarów wiejskich w oderwaniu od problemów sieci miast.

Uczestnicy seminarium uważają, że „zagospodarowanie obszarów wiejskich" mogłoby być przedmiotem obrad następnego, V seminarium polsko-francuskiego, które ma się odbyć we Francji na zasadach określonych porozumieniem o współpracy kulturalnej między naszymi dwoma krajami.

Uczestnicy seminarium wyrażają podziękowanie władzom polskim i władzom francuskim za umożliwienie zorganizowania tego spotkania.

Po obradach w Augustowie uczestnicy seminarium udali się na dalszą trasę wycieczki naukowej na tereny województw olsztyńskiego i bydgoskiego. Droga wiodła najpierw przez Ełk i Orzysz do Giżycka, gdzie w czasie przejazdu statkiem po jeziorach Kisajno i Mamry uczestnicy zapoznali się z warunkami rozwoju turystyki i zagospodarowaniem turystycznym tych obszarów. W pow. kętrzyńskim uczestnicy seminarium zapoznali się z kombinatami PGR Nakomiady i Garbno oraz zwiedzili zabytkowy kościół barokowy w Św. Lipce. Po zwiedzeniu doświadczalnej stacji naukowej Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie — w Łężanach (jest to największy tego typu obiekt w Polsce, gdzie oprócz doświadczalnej uprawy roślin prowadzi się również m. in. hodowlę bażantów oraz ryb), po której oprowadzał dyrektor stacji, dr M. Łaguna, udano się do Olsztyna.

W Olsztynie uczestnicy seminarium zostali przyjęci przez prorektora Akademii Rolniczo-Technicznej, prof. T. Krzymowskiego, po czym dyrektor Instytutu Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa ART, prof. B. Wilamowski, wygłosił referat na temat rekonstrukcji rolnictwa oraz przestrzennego zagospodarowania na terenach północno-wschodniej Polski. Referat wywołał ożywioną dyskusję.

http://rcin.org.pl

W drodze do Torunia zwiedzono pole bitwy pod Grunwaldem. W woj. bydgoskim zapoznano się z państwowym gospodarstwem rolnym w Raciniewie (pow. Chełmno), którego dyrektor, inż. Z. Kaniewski, udzielił szczegółowych informacji, oraz zwiedzono gospodarstwo indywidualne ob. J. Stefańskiego we wsi Osnowo. Na trasie przejazdu doc. E. Kwiatkowska i dr J. Falkowski zwrócili uwagę uczestników seminarium na miejscowość Unisław zurbanizowaną pod wpływem pobliskich zakładów przemysłowych oraz na zabytki miasta Chełmna. Po zwiedzeniu Torunia uczestników seminarium przyjął w Instytucie Geografii Uniwersytetu im. M. Kopernika dyrektor Instytutu, prof. R. Galon.

Ostatni dzień wycieczki poświęcony był zwiedzeniu spółdzielni produkcyjnej w Plebance, w pow. Aleksandrów Kujawski. Gospodarstwo to, którego wyniki produkcyjne przedstawił prezes spółdzielni, ob. S. Gregorek, było przedmiotem dużego zainteresowania ze strony geografów francuskich. Droga powrotna do Warszawy prowadziła przez Ciechocinek, Włocławek i Płock.

Przygotowaniem trasy wycieczki naukowej zajmowali się: mgr R. Kulikowski w woj. białostockim, mgr J. Szyrmer w woj. olsztyńskim i dr W. Tyszkiewicz w woj. bydgoskim. Objaśnień na trasie udzielali: prof. J. Kostrowicki, prof. S. Berezowski, doc. P. Dąbrowski i mgr J. Szyrmer.

Materiały seminarium zostaną opublikowane w 29 tomie „Geographia Polonica".

Wiesława Tyszkiewicz, Jerzy Grzeszczak

POLSKO-RADZIECKIE SEMINARIUM GEOGRAFICZNE POŚWIĘCONE WSPÓŁCZESNYM PROBLEMOM KRAJÓW TRZECIEGO ŚWIATA

Warszawa, 18—25 XI 1973 r.

W dniach 18—25 listopada 1973 r. gościła w Polsce grupa geografów radzieckich, którzy przybyli na pierwsze polsko-radzieckie seminarium geograficzne poświęcone współczesnym problemom rozwoju krajów Trzeciego Świata. Spotkanie to zostało zorganizowane przez Pracownię Geografii Krajów Rozwijających się Instytutu Geografii Polskiej Akademii Nauk.

Ze strony radzieckiej udział w spotkaniu wzięli pracownicy naukowi sekcji krajów rozwijających się Instytutu Geografii Akademii Nauk ZSRR z Moskwy: kand. nauk Jakow G. Maszbic, przewodniczący delegacji, prof. dr Michaił B. Gornung, dr Galina W. Zdasiuk, dr Georgij N. Utkin.

Przewodniczącym grupy polskiej był doc. dr hab. Marcin Ościszewski, kierownik Pracowni Geografii Krajów Rozwijających się IG PAN.

Delegacja radziecka została przyjęta przez dyrektora Instytutu Geografii PAN, prof. dra Stanisława Leszczyckiego. Po zapoznaniu się z organizacją badań naukowych w Instytucie i zwiedzeniu wybranych pracowni i zakładów, gościom radzieckim przedstawiono podczas objazdu terenowego przestrzenną strukturę Warszawy i problemy rozwojowe miasta.

Obrady seminarium odbywały się w dniach 20 i 21 listopada (po dwie sesje każdego dnia). Obrady pierwszego dnia otworzył w imieniu dyrekcji IG PAN zastępca dyrektora, prof. dr hab. Andrzej Wróbel. W obradach ze strony polskiej uczestniczyło 20 osób reprezentujących IG PAN oraz Uniwersytet Warszawski.

http://rcin.org.pl

Podczas pierwszego posiedzenia, któremu przewodniczyła dr G. W. Zdasiuk, wygłoszono następujące referaty:

J. G. Maszbic — *Specyfika i problemy geografii zasobów naturalnych i gospodarki krajów rozwijających się;*

M. Rościszewski — *Problemy struktury przestrzennej w krajach Trzeciego Swiata;*

B. Czyż — *Nowe elementy ewolucji społeczno-gospodarczej w krajach Trzeciego Swiata.*

Drugiemu posiedzeniu przewodniczył doc. dr hab. J. Grzeszczak, a program posiedzenia wypełniły referaty:

M. B. Gornung — *Problemy wykorzystywania zasobów naturalnych i ochrony środowiska naturalnego w krajach rozwijających się;*

M. Jakubowski — *Wybrane współczesne poglądy na rozwój ludności a badania demograficzne w krajach słabo rozwiniętych.*

W drugim dniu obrad przewodniczącym pierwszego posiedzenia był kand. nauk J. G. Maszbic; referantami byli:

G. W. Zdasiuk — *Niektóre prawidłowości przekształcania struktury terytorialnej gospodarki w krajach rozwijających się;*

W. Rozłucki — *Ewolucja przestrzenna rolnictwa tradycyjnego pod wpływem „zielonej rewolucji" na przykładzie Indii;*

M. Skotnicki (IG UW) — *Ewolucja rolnictwa Czarnej Afryki.*

Drugiemu posiedzeniu przewodniczył doc. dr hab. M. Rościszewski, a referaty wygłosili:

G. N. Utkin — *Wybrane aspekty polityki regionalnej i kształtowania struktury terytorialnej gospodarki wieloukładowej;*

Z. Siemek — *Problemy wielkich miast w krajach rozwijających się;*

A. Żeromski — *Przeludnienie wsi w krajach andyjskich.*

Obydwie strony oceniły spotkanie jako bardzo pożyteczne. Ujawnione zostało bardzo zbliżone — a w wielu przypadkach zbieżne — podejście metodologiczne do większości z poruszanych zagadnień, co umożliwiło owocną i wzajemnie korzystną dyskusję, jaka rozwijała się w trakcie obrad, a w szczególności dotyczyła problemów ewolucji struktury przestrzennej w krajach rozwijających się. Obydwie strony uznały za wysoce celowe utrzymanie oraz rozwinięcie w przyszłości nawiązanej współpracy pomiędzy Pracownią Geografii Krajów Rozwijających się Instytutu Geografii PAN i zespołem radzieckich specjalistów z tej samej dziedziny. Postanowiono dążyć do opulbikowania materiałów seminarium w ZSRR i w Polsce.

Po zakończeniu spotkań roboczych goście radzieccy odbyli spotkania z kierownictwem Studium Afrykanistycznego UW i z przedstawicielami Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN. 22 listopada wyjechali do Krakowa, gdzie zapoznali się z pracami prowadzonymi w Instytucie Geografii PAN i w Instytucie Geograficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz zwiedzili miasto.

Bronisław Czyż

http://rcin.org.pl

MIĘDZYNARODOWE SYMPOZJUM NA TEMAT BADAN STRUKTURY PRZESTRZENI SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ I JEJ PRZEMIAN

Jabłonna — Warszawa 16—20 XII 1973 r.

Niniejsze sympozjum zorganizował Instytut Geografii PAN w wykonaniu postanowienia podjętego na zebraniu przewodniczących Narodowych Komitetów Geografii krajów socjalistycznych w czerwcu 1972 r. Miało ono na celu przedyskutowanie zagadnień współpracy badawczej geografów krajów socjalistycznych ze szczególnym uwzględnieniem badania procesów uprzemysłowienia i urbanizacji.

W sympozjum udział wzięli, poza polskimi, geografowie z sześciu krajów: Czechosłowacja (M. Blażek), Jugosławii (I. Crkvencić, W. Klemencić), NRD (F. Grimm), Rumunii (I. Bacanaru, P. Deica), Węgier (G. Barta), Związku Radzieckiego (W. W. Annenkow, G. M. Łappo). (Przedstawiciel Bułgarii, prof. T. Jordanow — zawiadomił, iż nie może przyjechać).

Stronę polską reprezentowało 10 pracowników naukowych Instytutu Geografii PAN oraz uniwersyteckich ośrodków geograficznych z Krakowa, Poznania i Wrocławia. Byli to: prof. S. Leszczycki, prof. Z. Chojnicki, prof. K. Dziewoński, dr M. Jerczyński, prof. J. Kostrowicki, doc. P. Korcelli, doc. B. Kortus, doc. A. Kukliński, prof. A. Wróbel oraz dr A. Zagożdżon. Organizacją sympozjum zajmowali się pracownicy Instytutu Geografii PAN: mgr I. Chudzyńska, mgr A. Potrykowska oraz dr J. Dębski (sekretarz sympozjum).

Otwarcie obrad nastąpiło rano 17 grudnia 1973 r. w Domu Zjazdów i Konferencji PAN w Jabłonnie koło Warszawy. W ciągu następnych dwóch dni uczestnicy zapoznali się oraz dyskutowali nad treścią następujących referatów:

prof. prof. K. Dziewońskiego i A. Wróbla — *Perspektywy współpracy geografów krajów socjalistycznych w badaniach struktury przestrzeni społeczno-ekonomicznej,*

dra F. Grimma — *Badania geograficzne w dziedzinie industrializacji i urbanizacji,*

W. W. Annenkowa — *Zagadnienia hierarchii terytorialnych ośrodków kierowania procesami industrializacji i urbanizacji,*

dr dr I. Bacanaru, P. Deica — *Rola geografii w badaniach przestrzeni społeczno-gospodarczej,*

k. n. G. M. Łappo — *Zaludnienie jako czynnik rozwoju struktury przestrzeni społeczno-gospodarczej,*

prof. K. Dziewońskiego — *Potencjał demograficzny Polski w latach 1960—70,*

prof. M. Blažka — *Informacja na temat badań geograficznych prowadzonych w Czechosłowacji,*

prof. prof. J. Crvencicia, W. Klemencicia — *Warunki współpracy naukowej między Jugosławią i innymi krajami,*

dra G. Barty — *Rola i możliwości industrializacji w wyrównywaniu dysproporcji regionalnych na Węgrzech.*

Pod koniec drugiego dnia obrad uczestnicy uchwalili rezolucję, mającą charakter zaleceń, przedłożoną do rozpatrzenia Narodowym Komitetom Geografii europejskich krajów socjalistycznych, a dotyczącą kierunków i form współpracy w dziedzinie badania struktury przestrzennej gospodarki w najbliższych latach.

http://rcin.org.pl

Rezolucja ta stwierdza co następuje:

Jako tematy długoterminowej współpracy Sympozjum zaleca:

a) procesy kształtowania przestrzennej struktury gospodarki,

b) problemy rozwoju wielkich miast i aglomeracji miejskich, jako specyficznych form osadnictwa i przestrzennej organizacji gospodarki, kształtujących się pod wpływem rewolucji naukowo-technicznej,

c) problemy przekształcania i kompleksowego użytkowania obszarów położonych między aglomeracjami miejskimi.

W ramach pierwszego kierunku zasługują na szczególną uwagę:

— badania teoretycznych problemów przestrzennej struktury gospodarki narodowej w krajach socjalistycznych oraz procesów kształtowania tej struktury z uwzględnieniem specyficznych cech poszczególnych krajów;

— badania naukowych podstaw hierarchicznej struktury przestrzennej w dziedzinie zarządzania gospodarką narodową;

— badania osadnictwa jako składowej części przestrzenej struktury gospodarki narodowej rozwijającej się w powiązaniu z rozmieszczeniem sił wytwórczych;

— badanie rozmieszczenia ludności, jej gęstości i potencjału demograficznego w celu kompleksowej charakterystyki przestrzeni społeczno-ekonomicznej.

W ramach drugiego kierunku zaleca się rozwijanie badań nad następującymi zagadnieniami:

— funkcjonalna i przestrzenna organizacja aglomeracji miejskich;

— znaczenie aglomeracji jako ośrodków wzrostu w stosunku do otaczających obszarów;

— znaczenie aglomeracji jako głównych węzłów w przestrzennej strukturze gospodarki narodowej;

— problemy kierowania rozwojem aglomeracji miejskich.

W ramach trzeciego kierunku zasługują na szczególną uwagę następujące tematy:

— przestrzenna organizacja rolnictwa;

— przestrzenna organizacja obszarów rekreacyjnych;

— problemy zaludnienia i osadnictwa wiejskiego.

Sympozjum zaleca Narodowym Komitetom Geografii oraz Instytutom Geografii Akademii Nauk krajów socjalistycznych, uwzględnienie powyższych tematów przy opracowywaniu ich planów badań naukowych, a ponadto przedstawienie odpowiednim władzom sprawy włączenia tematu „Przestrzenna struktura gospodarcza w krajach socjalistycznych i jej zmiany" do programu wielostronnej współpracy Akademii Nauk krajów socjalistycznych.

W celu zapewnienia większej zgodności równolegle prowadzonych prac, w ramach powyższej tematyki, Sympozjum uważa za celowe:

1) Wzajemne informowanie się o programach badawczych w celu brania pod uwagę kierunków i metod badawczych stosowanych w innych krajach.

2) Organizowanie periodycznych wielostronnych roboczych spotkań w celu koordynacji ujęć i metod badawczych.

3) Realizowanie szerszej wymiany specjalistów w wymienionych wyżej dziedzinach badań w ramach porozumienia o współpracy między Akademiami Nauk krajów socjalistycznych.

4) Przygotowywanie wspólnych publikacji.

http://rcin.org.pl

5) Zwrócenie się do Instytutów Geografii Akademii Nauk krajów socjalistycznych w porozumieniu z Narodowymi Komitetami Geografii o mianowanie osób odpowiedzialnych za koordynację równolegle prowadzonych badań według przedstawionych wyżej tematów.

Sympozjum zwraca się z prośbą do Narodowych Komitetów o rozważenie możliwości zorganizowania kolejnego spotkania roboczego, poświęconego omawianym wyżej zagadnieniom, w 1975 roku. Najważniejszym zadaniem na okres do 1975 r., jest według Sympozjum, opublikowanie na XXIII Międzynarodowy Kongres Geograficzny — tomu studiów pt. „Problemy przestrzennej struktury gospodarki w krajach socjalistycznych i jej przemiany".

Uważa się za celowe, aby powyższy tom zawierał: informacje o głównych kierunkach badawczych w zakresie określonym tytułem, w każdym z europejskich krajów socjalistycznych (8 artykułów), oraz artykuły problemowe na tematy określone wyżej (po jednym artykule z każdego kraju) jako tematy perspektywicznej współpracy, a także informację o niniejszym Sympozjum.

Objętość artykułów nie powinna przekraczać 12 stron maszynopisu (podwójny odstęp). Jednocześnie Sympozjum zwraca się z prośbą do Instytutu Geografii Akademii Nauk ZSRR o opublikowanie tomu przed XXIII Międzynarodowym Kongresem Geograficznym w języku rosyjskim oraz do Instytutu Geografii PAN — w języku angielskim. Poza tym Sympozjum prosi Naukowe Komitety Geografii krajów socjalistycznych o nadesłanie do dnia 1 października 1974 r. po 2 egzemplarze określonych wyżej artykułów przeglądowych i problemowych — w języku rosyjskim — do Instytutu Geografii Akademii Nauk ZSRR oraz w języku angielskim — do Instytutu Geografii PAN.

Uczestnicy Sympozjum zechcą także opublikować sprawozdanie z jego działalności oraz tekst niniejszej rezolucji — w czasopismach geograficznych wychodzących w europejskich krajach socjalistycznych.

Na koniec uczestnicy Sympozjum wyrażają głęboką wdzięczność Polskiej Akademii Nauk za umożliwienie odbycia spotkania oraz Instytutowi Geografii PAN za sprawną organizację Sympozjum, co przyczyniło się do stworzenia twórczej atmosfery i powodzenia w jego pracy.

Rano 19 grudnia uczestnicy Sympozjum odwiedzili Instytut Geografii PAN w Warszawie, gdzie zapoznali się z pracami prowadzonymi w Zakładzie Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. Kierownik Zakładu, prof. B. Malisz, przedstawił geografom zagranicznym aktualnie prowadzone studia związane z planem przestrzennego zagospodarowania Polski. Następnie uczestnicy sympozjum złożyli wizytę w Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, gdzie zapoznali się ze stanem prac nad Planem Krajowym, opracowywanym w Zakładzie Przestrzennego Zagospodarowania Polski pod kierunkiem dyrektora R. Grabowieckiego. W ostatnim dniu pobytu uczestnicy sympozjum wzięli udział w uroczystej sesji „Instytut Geografii PAN w służbie gospodarki narodowej", zorganizowanej z okazji 20-lecia pracy Instytutu.

Jerzy Dębski

III NARADA PRZEDSTAWICIELI INSTYTUCJI NAUKOWYCH, ZAJMUJĄCYCH SIĘ BADANIAMI REGIONALNYMI W PANSTWACH SOCJALISTYCZNYCH

W miarę rozwoju procesów socjalistycznej integracji ekonomicznej pomiędzy państwami członkowskimi RWPG, a także w wyniku procesów koncentracji i integracji przestrzennej życia społeczno-gospodarczego oraz rozwoju środków komu-

http://rcin.org.pl

nikacji — wiele problemów regionalno-przestrzennych wymaga badań naukowych przekraczających granice poszczególnych państw. Ponadto, dla umożliwienia wzajemnego wykorzystywania wyników badań, prowadzonych w poszczególnych państwach socjalistycznych, celowe byłoby stworzenie wspólnych zasad metodologicznych oraz badań w zakresie techniki badań i informatyki, zapewniających porównywalność uzyskiwanych rezultatów, a także możliwość prowadzenia wspólnych badań.

W związku z powyższym z inicjatywy Rady Międzynarodowej Współpracy Naukowej w Zakresie Badań Regionalnych przy Prezydium Akademii Nauk ZSRR oraz Rady Badania Sił Wytwórczych przy Komisji Planowania ZSRR, poczynając od 1971 r., odbywają się coroczne narady przedstawicieli instytucji naukowych zajmujących się badaniami regionalnymi w państwach członkowskich RWPG. I narada odbyła się w Moskwie w listopadzie 1971 r. i poświęcona była ogólnemu scharakteryzowaniu stanu badań regionalno-przestrzennych w państwach socjalistycznych. Na naradzie tej stwierdzono celowość przeprowadzania, na corocznych naradach, dyskusji ukierunkowanej na określone rok wcześniej tematy — stwarzając w ten sposób możliwość przygotowywania narad.

II narada odbyła się w listopadzie 1972 r. w Starym Smokowcu w ČSRS. Na naradę tę przygotowanych zostało 19 referatów. Dyskusja nad tymi referatami przeprowadzona została zgodnie z ustaleniami narady moskiewskiej, w dwóch grupach tematycznych:

1. *Prognozowanie i planowanie regionalne — wzajemne powiązania i podstawy metodyczne,*

2. *Typologia regionów — charakterystyka, poziom ekonomiczny oraz poziom życia ludności.*

Na naradzie w Starym Smokowcu ustalono, że III narada odbędzie się w 1973 r. w Warszawie i poświęcona będzie przedyskutowaniu dwóch problemów, a mianowicie:

1. *Dochód narodowy w przekroju terytorialnym jako jedna z metod określania rozwoju regionalnego.*

2. *Aglomeracje miejskie jako element struktury regionalnej gospodarki socjalistycznej.*

Powyższe tematy stanowią w chwili obecnej najbardziej istotne problemy badawcze w zakresie studiów regionalno-przestrzennych, budzące sporo kontrowersyjnych poglądów i opinii. Z tego też względu wydawało się celowe przedyskutowanie tych problemów na forum międzynarodowym.

Zgodnie z powyższymi zaleceniami w dniach 4—8 grudnia 1973 r. odbyła się w Warszawie III narada przedstawicieli instytucji naukowych, zajmujących się badaniami regionalnymi w państwach socjalistycznych. Narada warszawska zgromadziła, w porównaniu do poprzednich narad, największą liczbę uczestników, a mianowicie 59 osób (w tym 45 gości zagranicznych) reprezentujących 10 państw socjalistycznych (Bułgarię, ČSRS, Jugosławię, Kubę, Mongolię, NRD, Polskę, Rumunię, Węgry, ZSRR).

Członkowie delegacji poszczególnych państw reprezentowali szeroki wachlarz instytucji naukowych zajmujących się badaniami regionalnymi. Uczestniczyli przedstawiciele następujących instytucji: Rady Międzynarodowej Współpracy Naukowej w Zakresie Badań Regionalnych przy Prezydium Akademii Nauk ZSRR, Rady Badania Sił Wytwórczych przy Komisji Planowania ZSRR, instytutów geografii akademii nauk (Bułgaria, NRD), wyższych uczelni (ČSRS, Kuba, NRD, Węgry), instytutów planowania (NRD, Węgry), instytutów ekonomiki (Jugosławia, Kuba, NRD), instytutów planowania regionalnego i rozmieszczenia sił wytwórczych (Bułgaria,

http://rcin.org.pl

ČSRS, NRD, Węgry), instytutów urbanistyki (ČSRS, Jugosławia, Kuba) oraz komisji planowania, (Bułgaria, ČSRS, Kuba, Mongolia, NRD, Rumunia, Węgry, ZSRR).

Czternastoosobowa delegacja polska skupiła przedstawicieli Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN (który był organizatorem Narady), Instytutu Geografii PAN, Instytutu Planowania, Instytutu Urbanistyki i Architektury, Szkoły Głównej Planowania i Statystyki, Głównego Urzędu Statystycznego i Komisij Planowania. Przewodniczącym delegacji polskiej był prof. Stanisław Leszczycki, przewodniczący Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, który otworzył naradę i przewodniczył na pierwszym posiedzeniu. Poświęcone ono było prezentacji zasad i koncepcji perspektywicznego planu przestrzennego zagospodarowania Polski do r. 1990. Referaty na ten temat przedstawili mgr R Grabowiecki, zastępca dyrektora Zespołu Planów Perspektywicznych Komisji Planowania i doc. S. M. Zawadzki, pracownik tego Zespołu. W posiedzeniu tym uczestniczył I Zastępca Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, Min. Józef Pińkowski.

W ciągu pięciodniowej narady, na posiedzeniach, którym przewodniczyli kolejno przewodniczący poszczególnych delegacji, przedyskutowano na podstawie 13 referatów, oba problemy przewidziane w porządku obrad. Według opinii zagranicznych uczestników polski dorobek teoretyczny, metodologiczny i praktyczny w zakresie badań nad dochodem narodowym w podziale terytorialnym i nad aglomeracjami miejskimi stanowi w skali państw socjalistycznych największe osiągnięcie i doświadczenia nasze mogą być bardzo przydatne w badaniach i prognozach rozwoju regionalnego w innych państwach socjalistycznych.

W wyniku pięciodniowej dyskusji, a szczególnie dyskusji nad zasadami i koncepcją perspektywicznego planu przestrzennego zagospodarowania Polski do r. 1990 przyjęto, iż jednym z tematów czwartej narady przedstawicieli instytucji naukowych, zajmujących się badaniami regionalnymi będzie problem metodologii i metodyki opracowywania programów rozwoju i rozmieszczenia sił wytwórczych w planie perspektywicznym. Problem ten nabiera obecnie coraz większego znaczenia w państwach socjalistycznych, bowiem w r. 1974 w większości państw socjalistycznych będą zakończone prace nad perspektywicznymi planami zagospodarowania przestrzennego do r. 1990. Istotna więc będzie wymiana poglądów i doświadczeń w tym zakresie. Jako drugi temat narady w 1974 r. uczestnicy narady warszawskiej zaproponowali problem „Wpływ socjalistycznej integracji gospodarczej na rozmieszczenie sił wytwórczych i specjalizację regionów w poszczególnych krajach". IV narada regionalistów na zaproszenie delegacji węgierskiej odbędzie się w Budapeszcie.

Esha

WYJAZDY GEOGRAFÓW POLSKICH ZA GRANICĘ

DANE ZA 1973 R.

W lutym 1973 r. wyjechał do Szwecji na 6-miesięczny pobyt studialny dr E. Drozdowski (stypendium PAN). W ośrodkach naukowych w Lund, Uppsali i Sztokholmie oraz na stacji glacjologicznej w Tarfala zapoznał się on z metodami i wynikami badań z zakresu geomorfologii glacjalnej oraz paleogeografii ostatniego zlodowacenia. Program naukowy objął szereg wyjazdów naukowych w teren oraz wycieczkę naukową do NRF i Holandii. Dr Drozdowski wykorzystał pobyt studialny na zebranie materiałów porównawczych z zakresu badań czwartorzędowych w Polsce i Szwecji.

http://rcin.org.pl

W sympozjum poświęconym ocenie wpływu działalności człowieka na środowisko przyrodnicze, zorganizowanym w ramach programu naukowego RWPG (problem 8.6.3) w dniach 22—23 II 1973 r. w Orłowej koło Karwiny, wzięli udział — obok przedstawicieli Bułgarii, Czechosłowacji, NRD, Węgier i ZSRR — polscy specjaliści: dr hab. A. S. Kostrowicki, dr A. Synowiec (IG PAN) i dr J. Symonowicz (IMiGW). Delegaci polscy przedstawili następujące referaty: dr hab. A. S. Kostrowicki — *Możliwości zastosowania analizy systemowej w problemach badawczych zasobów naturalnych* oraz *Teoretyczne i metodyczne problemy oceny synantropizacji szaty roślinnej;* dr A. Synowiec — *Zastosowanie analizy widmowej w badaniach interakcji pomiędzy człowiekiem i przyrodą;* dr J. Symonowicz — *Ocena szkód gospodarczych spowodowanych przez niewłaściwą gospodarkę wodą.* Uczestnikom sympozjum rozdano też referat prof. S. Leszczyckiego pt. *Podstawy polityki w dziedzinie ochrony środowiska.* W wyniku obrad przyjęto szereg ustaleń w sprawie rozszerzenia profilu badań naukowych RWPG oraz harmonogramu spotkań.

Prof. dr R. Domański (WSE Poznań) przebywał dwukrotnie w Związku Radzieckim (15—19 III i 25 V—2 VI 1973 r.) w celu omówienia spraw merytorycznych i technicznych, związanych ze zorganizowaniem w Poznaniu wspólnej konferencji naukowej na temat specjalizacji i wyrównania poziomów rozwoju społeczno-ekonomicznego krajów—członków RWPG. Organizatorami konferencji będą Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Poznaniu i Instytut Ekonomiczny Problemów Światowego Systemu Socjalistycznego RWPG w Moskwie.

Prof. dr R. Domański uczestniczył w zebraniu Komitetu Organizacyjnego Międzynarodowego Sympozjum Naukowego, poświęconym problemom integracji gospodarczej krajów RWPG, które odbyło się w Moskwie (15—17 III 1973 r.). Pobyt swój prof. R. Domański wykorzystał na omówienie spraw zawarcia porozumienia o stałej współpracy między WSE a Międzynarodowym Instytutem Problemów Ekonomicznych przy RWPG.

W czasie 26 III—1 IV 1973 r. przebywali w ZSRR prof. dr J. Paszyński (IG PAN), prof. dr W. Parczewski i dr S. Reichardt IMiGW). Uczestniczyli oni w posiedzeniach Podkomisji 7 „Meteorologia i Fizyka Atmosfery KAPG" Komisji Akademii Nauk Krajów Socjalistycznych dla problemu „Geofizyczne Badania Planetarne", zorganizowanych w Moskwie przez Akademię Nauk ZSRR. Prof. J. Paszyński przewodniczył pracom grupy roboczej 7.2 „Procesy radiacyjne w atmosferze". Uczestnicy spotkania zapoznali się z badaniami prowadzonymi w Oddziale Klimatologii Instytutu Geografii oraz w Instytucie Fizyki Atmosfery AN ZSRR.

Doc. dr R. Gałecki (WSE Poznań) wyjechał do Włoch w marcu 1973 r. w celu wzięcia udziału w sesji roboczej Europejskiego Centrum Koordynacyjnego Badań w zakresie nauk społecznych pt. „Ekonomiczne i społeczne problemy turystyki w Europie".

Na zaproszenie Instytutu Geografii WAN przebywał w Budapeszcie (12—15 IV 1973 r.) dr J. Czerwiński (IG Uniw. Wrocł.). Wygłosił on referat pt. *Problemy ochrony środowiska naturalnego w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem Górnego i Dolnego Śląska.*

W seminarium polsko-radzieckim na temat roli aglomeracji w gospodarce narodowej, zorganizowanym w Akademgorodok koło Nowosybirska (24 IV—3 V 1973 r.) przez Instytut Ekonomiki i Organizacji Produkcji Przemysłowej Syberyjskiego Oddziału AN oraz — ze strony polskiej — przez KPZK PAN, wzięli udział: prof. dr S. Leszczycki (kierownik delegacji polskiej), prof. dr A. Wróbel, dr S. Herman i dr M. Jerczyński z IG PAN oraz dr hab. A. Kukliński Prof. S. Ieszczycki wygłosił referat na temat roli aglomeracji w Polsce oraz przed-

http://rcin.org.pl

stawił sprawozdanie z prac związanych z opracowaniem planu zagospodarowania kraju. Pozostali uczestnicy przedstawili następujące referaty: prof. A. Wróbel — *Z doświadczeń programowania rozwoju regionalnego w Chile;* dr hab. A. Kuklińs k i — *Problemy zwiększania dysproporcji w rozwoju międzyregionalnym* i 2) *Badania regionalne w Instytucie Rozwoju Społecznego ONZ;* dr M. Jerczyński — *Rola specjalizacji bazy ekonomicznej polskich miast w formowaniu systemu osadniczego;* dr P. Eberhardt — dr S. Herman — *Podstawowe pojęcia związane z problematyką aglomeracji miejskich.* Uczestnicy seminarium wzięli udział w wycieczkach do Bracka, Irkucka i nad Bajkał.

Prof. dr M. Kiełczewska-Zaleska i dr hab. H. Szulc (IG PAN) uczestniczyły w konferencji poświęconej rozwojowi krajobrazu rolnego w Europie, zorganizowanej w Perugii przez Deputazione di Storia Patria per l'Umbria (7—12 V 1973 r.). W konferencji uczestniczyło 75 osób z Belgii, Danii, Francji, Hiszpanii, Holandii, Irlandii, NRF, Polski, Szwajcarii, Szwecji i W. Brytanii. Obrady dotyczyły historycznych przemian krajobrazu rolnego i form osadnictwa wiejskiego w krajach śródziemnomorskich. Prof. M. Kiełczewska-Zaleska przedstawiła referat pt. *O rozmieszczeniu wsi z gospodarką trójpolową w XVI w. w Polsce i ich strukturach agrarnych,* a dr hab. H. Szulc referat pt. *O powstaniu małych wsi placowych na Pomorzu Zachodnim.* Konferencję zakończyła 3-dniowa wycieczka po Umbrii i Toskanii, w czasie której zapoznano się z różnymi przykładami typów osadnictwa wiejskiego, jego modernizacją i formami reliktowymi. Po konferencji, prof. M. Kiełczewska-Zaleska przebywała w Rzymie, gdzie zapoznała się z największą kolekcją starych map polskich dla okresu XV—XVIII w., będącą własnością p. E. Hutten Czapskiego, i dokonała wyboru ilustracji do przygotowywanego przez IG PAN katalogu tej kolekcji.

Dr hab. H. Szulc przebywała we Włoszech jako stypendystka Fundacji im. margr. J. S. Umiastowskiej (7 V—10 VI 1973 r.). Poza udziałem w konferencji w Perugii, zapoznała się ona z pracami i metodami badań z zakresu geografii osadnictwa w ośrodkach naukowych w Perugii, Florencji i Rzymie. Interesowała się też formami osadnictwa wiejskiego i układami urbanistycznymi.

Na zaproszenie IG WAN przebywał w Budapeszcie w czasie 16—23 V 1973 r. prof. dr J. Paszyński. Wygłosił on dwa odczyty: w IG WAN — *Zmiany w środowisku geograficznym pod wpływem urbanizacji i uprzemysłowienia* oraz w Węgierskim Towarzystwie Meteorologicznym — *Wpływ urbanizacji i uprzemysłowienia na bilans cieplny powierzchni Ziemi.* Prof. J. Paszyński zapoznał się badaniami klimatologicznymi, prowadzonymi przez wymienione instytucje i przez Katedrę Meteorologii Uniwersytetu w Budapeszcie oraz uzgodnił z węgierskimi klimatologami zakres współpracy w dziedzinie badań bilansu radiacyjnego Polski i Węgier, jako części szerszych badań obejmujących kraje karpackie i bałkańskie — w związku z opracowywanym atlasem bilansu radiacyjnego i cieplnego tego obszaru.

W ramach uzyskanego stypendium PAN, dr A. Kotarba (IG PAN) rozpoczął 17 V 1973 r. 3-miesięczny pobyt studialny w Szwecji. Przedmiotem studiów były metodyka i wyniki badań geomorfologicznych, prowadzonych przez ośrodki geograficzne uniwersytetów w Uppsali i Sztokholmie. Dr A. Kotarba prowadził również samodzielne prace badawcze dotyczące współczesnych zjawisk peryglacjalnych na terenie Laponii.

W skład 5-osobowej polskiej delegacji na posiedzenie robocze ekspertów, którego celem była weryfikacja planów naukowo-badawczych dwóch tematów objętych problemem II programu naukowego RWPG (ochrona ekosystemów i krajobrazu) — Moskwa, 21—25 V 1973 r. — weszli m. in. prof. dr L. Starkel i dr hab. A. S. Kostrowicki (IG PAN). Spotkanie zorganizowała AN ZSRR.

http://rcin.org.pl

Polscy delegaci przedstawili stan prac prowadzonych w IG PAN w zakresie tematyki posiedzenia. Ustalono plan pracy na lata 1973—1975 oraz przedyskutowano postulaty zgłoszone do planu na lata 1976—1980. Wycieczka w okolice Kurska miała na celu zapoznanie gości ze stacjonarnymi badaniami prowadzonymi w stepie i na polach uprawnych. Na zaproszenie IG AN ZSRR prof. L. Starkel wygłosił odczyt na temat metod badań stacjonarnych współczesnych procesów geomorfologicznych w Karpatach oraz omówił możliwości szerszej współpracy między Zakładem Geografii Fizycznej IG PAN i oddziałem hydrologii i geomorfologii IG AN ZSRR w zakresie badań nad procesami występującymi na stokach i w małych zlewniach. Zainteresowanie ściślejszą współpracą zadeklarował również oddział paleogeografii IG AN ZSRR.

Na zaproszenie Wiedeńskiego Ośrodka Badań Regionalnych (Arbeitskreis fur neue Methoden in der Regionalforschung) przebywał w Wiedniu dr P. Korcelli (IG PAN, 23—25 V 1973 r.). Wygłosił on w wymienionym ośrodku odczyt na temat teorii i modeli we współczesnych badaniach nad strukturą przestrzenną i rozwojem miast, przedstawiając na tym tle problematykę polskich badań, a zwłaszcza prac prowadzonych w IG PAN. Dr P. Korcelli zapoznał się z pracami prowadzonymi przez Austriacki Instytut Planowania Przestrzennego. Gospodarze wysunęli wstępną propozycję zorganizowania w Wiedniu w 1974 r. konferencji z udziałem polskich specjalistów, która poświęcona byłaby teorii i metodom analizy struktury przestrzennej z punktu widzenia potrzeb planowania przestrzennego.

Celem pobytu prof. dra R. Domańskiego (WSE Poznań) w ZSRR (28 V—2 VI 1973 r.) było podpisanie umowy o 3-letniej współpracy między WSE w Poznaniu a Instytutem Inżynieryjno-Ekonomicznym w Charkowie.

W czasie 28 V—13 VI 1973 r. przebywali w Bułgarii: dr W. Tyszkiewicz, dr W. Jankowski oraz mgr B. Dorsz (IG PAN, wymiana bezd.), przeprowadzając badania terenowe z zakresu użytkowania ziemi i typologii rolnictwa. Badaniami objęto 4 spółdzielnie rolnicze TKZS i 1 państwowe gospodarstwo rolne we wschodniej części Kotliny Trackiej.

Geografowie polscy zapoznali się też z pracami stacji naukowych w Płowdiw i Starej Zagorze. Zebrane materiały będą wykorzystane do opracowania typologii rolnictwa Kotliny Trackiej i posłużą jako materiał porównawczy w badaniach nad rolnictwem krajów socjalistycznych.

Celem dalszego pobytu w Bułgarii mgr B. Dorsz (14 VI—4 VII 1973 r.) było zebranie materiałów statystycznych dla 83 gospodarstw TKZS dla r. 1971. Na tej podstawie zostanie przeprowadzona szczegółowa analiza rolnictwa bułgarskiego dla lat 1965 i 1971, której ostatecznym rezultatem będzie wydzielenie typów rolnictwa Bułgarii. Mgr B. Dorsz zapoznała się też z pracami Instytutu Winiarskiego w Plewen, Stacji Doświadczalnej Nasiennictwa Warzywniczego w Górnej Oriachowicy, Stacji Doświadczalnej Nawodnień w Pawlikeni, a także z organizacją produkcji rolniczej w rolniczo-przemysłowym kompleksie Ruse.

Prof. dr J. Kostrowicki (IG PAN) uczestniczył w konferencji Komisji Europejskiej FAO, poświęconej problemom zagospodarowania obszarów wiejskich, zorganizowanej w Leon, Hiszpania (28 V—1 VI 1973 r.). W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele 19 krajów. Prof. J. Kostrowicki wybrany został wiceprzewodniczącym konferencji. W wyniku przedstawionych sprawozdań i referatów oraz dyskusji uchwalono rezolucję postulującą ścisłą współpracę krajów europejskich w dziedzinie planowania obszarów wiejskich m. in. przez wymianę doświadczeń i zorganizowanie w latach 1974—75 zebrania grupy ekspertów dla zagadnień metodologii zagospodarowania przestrzennego terenów wiejskich. W okresie 1976—1977 przewidziana jest III konferencja poświęcona tej problematyce.

http://rcin.org.pl

Prof. dr R. Domański (WSE Poznań) przebywał w ZSRR (28 V—2 VI 1973 r.) w celu uzgodnienia programu współpracy naukowej i dydaktyczno-wydawniczej na lata 1973—1975 między WSE w Poznaniu i Charkowskim Instytutem Inżynieryjno-Ekonomicznym.

W polsko-niemieckiej (NRD) konferencji poświęconej czwartorzędowi, zorganizowanej przez Uniwersytet w Gryfii (Greifswald) (2—7 VI 1973 r.) uczestniczyli: prof. dr R. Galon, prof. dr W. Niewiarowski, dr dr Z. Churska, A. Olszewski i mgr B. Noryśkiewicz z UMK, dr hab. J. Szupryczyński, dr E. Wiśniewski, mgr mgr M. Banach i R. Glazik z IG PAN oraz prof. dr T. Bartkowski, prof. dr S. Kozarski, dr hab. K. Rotnicki, doc. dr hab. W. Stankowski i dr B. Nowaczyk z UAM. Pracownicy IG PAN przedstawili 2 referaty: 1) *Zmiany środowiska geograficznego Doliny Wisły, wywołane przez zbudowanie zbiornika wodnego we Włocławku* (Wiśniewski, Banach, Glazik) i 2) *Znaczenie badań na Spitsbergenie dla interpretacji form i osadów zlodowaceń plejstoceńskich* (Szupryczyński).

Prof. dr K. Dziewoński (IG PAN) wziął udział w charakterze rzeczoznawcy ONZ, w Seminarium zorganizowanym przez rząd brytyjski w Londynie (4—19 VI 1973 r.), poświęconym zagadnieniom sterowania procesami urbanizacyjnymi w krajach rozwijających się, przy uwzględnieniu doświadczeń brytyjskich w dziedzinie budowy nowych miast. W seminarium uczestniczyło około 60 osób reprezentujących kraje rozwijające się Afryki, Ameryki Łacińskiej i Azji oraz szereg organizacji międzynarodowych. Uczestnicy spotkania zwiedzili 12 nowych miast angielskich, zapoznając się z ich problematyką.

W dniach 17—20 VI 1973 r. odbyło się w Gilstead Hall pod Londynem posiedzenie Komisji Struktur i Procesów Urbanizacyjnych MUG, poświęcone omówieniu problematyki i metodologi badań[1]. W posiedzeniu wzięli udział prof. dr K. Dziewoński (członek rzeczywisty Komisji) i dr M. Jerczyński (IG PAN). Kolejne spotkanie Komisji odbędzie się prawdopodobnie w Polsce, w jesieni 1975 r.

Prof. dr S. Leszczycki (IG PAN) przebywał w NRF w czasie 4—23 VI 1973 r. Wziął on udział w 39 Zjeździe Geografów Zachodnioniemieckich (Kassel, 12—16 VI), wygłaszając — jako wiceprzewodniczący MUG — przemówienie powitalne. Tematyka zjazdu dotyczyła wielu dziedzin geograficznych. Na zaproszenie instytutów geograficznych uniwersytetów we Frankfurcie nad Menem, w Kolonii, Bochum, Saarbrücken, Tybindze i Monachium prof. S. Leszczycki wygłosił prelekcje na tematy: *Rola geografów w ochronie środowiska człowieka* oraz *Aglomeracje — jako punkty węzłowe struktury przestrzennej Polski.* Pobyt w NRF prof. S. Leszczycki wykorzystał również na zapoznanie się z przykładami zagospodarowania przestrzennego oraz przekształcania środowiska geograficznego w tym kraju.

W XII Polskiej Wyprawie Naukowej na Spitsbergen (4 VI—4 X 1973 r.), zorganizowanej przez Uniwersytet Wrocławski, uczestniczyli: 3 geomorfologowie (doc. dr hab. A. Karczewski — UAM, dr E. Wiśniewski — IG PAN i mgr K. Pękala — UMCS), 2 glacjologów (doc. dr S. Baranowski, kierownik wyprawy i dr hab. M. Pulina oraz mgr J. Pereyma — Uniwersytet Wrocławski), botanik, ornitolog, geodeta i 1 pracownik techniczny. Wyprawa przeprowadzała badania w oparciu o polską bazę w Hornsundzie nad Zatoką Białych Niedźwiedzi.

Mgr S. Musielak (IG Uniw. Gdańskiego) przebywał dwukrotnie w ZSRR (1—15 II i 5—18 VI 1973 r.) w celu przeprowadzenia konsultacji w związku z zaoczną aspiranturą na Uniwersytecie Moskiewskim. Praca doktorska mgra S. Musielaka dotyczy dynamiki procesów sedymentacyjnych w strefie litoralnej mórz bezspływowych.

[1] Por. sprawozdanie K. Dziewońskiego. „Przegl. Geogr." t. XLVI, z. 1, 1974 r.

http://rcin.org.pl

W konferencji poświęconej tematyce przebudowy śródmieść z uwzględnieniem problematyki ośrodków historycznych, zorganizowanej przez Związek Architektów Katalonii i Balearów oraz kierownictwo Międzynarodowych Targów w Barcelonie (6—11 VI 1973) wziął udział prof. dr B. Malisz (IG PAN). Wyjazd zorganizował SARP. Prof. B. Malisz wygłosił na konferencji referat na temat problematyki rozwoju sieci osadniczej w Polsce, a w dyskusji panelowej przedstawił specyfikę socjologicznych aspektów przebudowy śródmieść w PRL. Nadto, na zaproszenie Wydziału Architektury Uniwersytetu w Barcelonie, prof. B. Malisz wygłosił wykład na temat metodologii planowania.

Dr J. Butrym (UMCS) kierował wycieczką Studenckiego Koła Naukowego Geografów przy UMCS w Lublinie — do krajów Bliskiego Wschodu (5 VI—4 VIII 1973 r.).

Dr J. Loboda (IG Uniw. Wrocł.) odbył w roku akademickim 1972/1973 staż naukowy na Wydziale Geografii uniwersytetu w Evanston, USA. Przeprowadził on studia w zakresie teorii geografi i metodologii badań społeczno-ekonomicznych, wziął udział w specjalistycznych seminariach zorganizowanych przez uniwersytety w Evanston i Chicago oraz odwiedził wiele geograficznych ośrodków uniwersyteckich. W czasie pobytu w Stanach Zjednoczonych przygotował on do druku 4 opracowania dla czasopism krajowych, niemieckich i amerykańskich.

W sympozjum Komisji Holocenu INQUA, zorganizowanym na terenie NRF i Szwajcarii (Konstancja i Lindau, 1—8 VII 1973 r.) przez Niedersachsisches Landesamt fur Bodenforschung w Hanowerze, wzięli udział prof. dr hab. S. Kozarski (UAM) i prof. dr L. Starkel (IG PAN). W sympozujm uczestniczyło łącznie około 35 osób, reprezentujących — poza gospodarzami — Belgię, Danię, CSRS, Francję, Holandię, Polskę (3 osoby) i Szwajcarię. Wygłoszono 17 referatów związanych głównie z problematyką paleolimnologiczną Jeziora Bodeńskiego i obszarów przyległych. Objęte programem sympozjum 6-dniowe studia w terenie umożliwiły przedstawienie szerokiego wachlarza metod stosowanych w badaniach nad współczesnymi procesami i ewolucją środowiska.

Prof. L. Starkel, jako przewodniczący Podkomisji Eurosyberyjskiej, wziął udział w zebraniu prezydium Komisji Holocenu, na którym omówiono strukturę organizacyjną i program prac Komisji.

Prof. dr J. Paszyński reprezentował IG PAN na Kongresie „Słońce w służbie ludzkości, zorganizowanym pod patronatem UNESCO (Paryż (2—7 VII 1973 r.). W kongresie, na który zgłoszono ponad 300 referatów, uczestniczyło około 800 osób z ponad 60 krajów. Prof. dr J. Paszyński wygłosił referat p.t *Wpływ procesów urbanizacji i uprzemysłowienia na bilans promieniowania słonecznego.* Prof. J. Paszyński wykorzystał pobyt we Francji na zapoznanie się z pracami obserwatorium państwowej służby meteorologicznej w Trappes oraz bioklimatycznej stacji doświadczalnej Narodowego Instytutu Badań Rolniczych w La Maniere.

Program pobytu naukowego dr Z. Wójcik (IG PAN) w CSRS (3—16 VII 1973 r., wymiana bezdewizowa) objął: 1) udział w międzynarodowej konferencji poświęconej bioindykatorom zniszczeń środowiska geograficznego (Meribor koło Mostu, 9—14 VII) i 2) konsultacje w Instytutach Ekologii Krajobrazu i Botaniki ČSAV w zakresie metod badań zniszczeń środowiska. Dr Z. Wójcik zapoznała się w terenie z roślinnością spontaniczną pól zbożowych w środkowych i północno-zachodnich Czechach.

Organizatorem II polsko-czechosłowackiego seminarium geograficznego na temat procesów urbanizacyjnych (Hawirzów koło Ostrawy, 5—9 VII 1973 r.) był IG ČSAV w Brnie[2]. W skład grupy polskiej weszli: prof. dr S. Leszczycki, prof.

[2] Por. sprawozdanie A. Gawryszewskiego. „Przegl. Geogr." t. XLVI, z. 2, 1974 r.

http://rcin.org.pl

dr K. Dziewoński, dr hab. A. S. Kostrowicki, dr dr P. Eberhardt, E. Iwanicka-Lyra, M. Jerczyński i dr A. Gawryszewski. Ze strony czechosłowackiej w seminarium uczestniczyło 20 osób. Dyskusja toczyła się wokół 10 referatów (każda ze stron przedstawiła 5 referatów). W wyniku spotkania uzgodniono tematykę dalszej współpracy bilateralnej, obejmującą: ujednolicenie mapy gęstości i potencjału zaludnienia dla Polski i CSRS, mapy aglomeracji miejskich i ośrodków regionalnych w krajach RWPG według jednolitych kryteriów i metod, badania relacji występujących między procesami urbanizacji i uprzemysłowienia w obu krajach. Kolejne seminarium zorganizuje IG PAN.

W dniach od 9 do 13 lipca 1973 r. odbyło się w Moskwie, Kursku i Wałdaju sympozjum nt. „Badanie struktury bilansu wodnego ekosystemów", zorganizowane przez Instytut Geografii AN ZSRR. Uczestniczyła w nim grupa naukowców polskich w składzie: prof. dr Z. Mikulski (IG UW), doc. dr J. Cyberski (IG Uniw. Gdański), dr D. Małecka (Instytut Hydrogeologii i Geologii Inżynierskiej UW), i dr J. Olszewski (Zakład Badania Ssaków PAN w Białowieży).

W II Międzynarodowej konferencji poświęconej wiecznej zmarzlinie (Jakuck, 16—28 VII 1973 r.) Polskę reprezentowało 9 geomorfologów, w tym z IG PAN: prof. dr L. Starkel i dr hab. J. Szupryczyński i prof. A Jahn (Un. Wrocł.). Imprezę zorganizował Instytut Wiecznej Zmarzliny AN ZSRR. W konferencji uczestniczyło około 400 osób, w tym ponad 150 gości zagranicznych. Najliczniejsze delegacje (poza gospodarzami — 280 osób) reprezentowały USA (51 osób) i Kanadę (37 osób), tzn. kraje posiadające największy dorobek problemowy i metodyczny w zakresie wiecznej zmarzliny. Opublikowano blisko 200 referatów i komunikatów naukowych i specjalistycznych dotyczących praktycznego zagospodarowania rejonów wiecznej zmarzliny i wykorzystania ich surowców. Głównym założeniem konferencji była wymiana doświadczeń między naukowcami i praktykami radzieckimi z jednej strony a amerykańskimi i kanadyjskimi z drugiej. Program konferencji objął — poza obradami w Jakucku — wycieczki naukowe w różne regiony Syberii, w czasie których demonstrowano metody i wyniki badań nad procesami wiecznej zmarzliny.

Prof. dr J. Kondracki (IG UW) przebywał we Francji w czasie od 20 VII do 8 VIII 1973 r., na zaproszenie uniwersytetów w Brest i Tuluzie. Zapoznał się on z problematyką geograficzną Bretanii Zachodniej i metodyką badań krajobrazowych w okolicach Tuluzy, Masywie Centralnym i Pirenejach.

W sympozjum zorganizowanym w ramach Międzynarodowej Dekady Hydrologicznej przez LAHS/WMO, na temat hydrologii jezior (Helsinki, 23—27 VII 1973 r.), wzięli udział: prof. dr Z. Mikulski (IG UW), doc. dr J. Cyberski (IG Uniw. Gdańskiego) i dr M. Szumcowa (Zakład Biologii Wód PAN), wygłaszając referaty na temat współczesnych zagadnień limnologicznych.

Doc. dr hab. E. Tomaszewski (IG Uniw. Wrocł.) był uczestnikiem kursu letniego na temat środowiska geograficznego Karpat Wschodnich, zorganizowanego w Piatra Neamt, Rumunia, w czasie 23 VII—9 III 1973 r., dla 32 przedstawicieli ośrodków geograficznych z 12 krajów. Poza wykładami, program kursu objął udział w wycieczkach, wystawach, a także odwiedzenie uczelni i stacji naukowych w Karpatach i Mołdawii.

W dniach 28—31 lipca 1973 r. prof. dr Z. Mikulski (IG UW) był gościem Szwedzkiego Komitetu Międzynarodowej Dekady Hydrologicznej, przeprowadzając rozmowy w Sztokholmie (Szwedzki Instytut Meteorologiczny i Hydrologiczny) i w Uppsali (Instytut Przyrodniczo-Geograficzny Uniwersytetu), dotyczące wspólnych prac nad bilansem wodnym Morza Bałtyckiego.

Prof. dr R. Domański (WSE Poznań) przebywał w Wiedniu (29 VII—2 VIII 1973 r.), gdzie wziął udział w pracach nad programowaniem nowego instytutu międzynarodowego — International Institute of Applied Systems Analysis. Prof. R. Do-

http://rcin.org.pl

mański wygłosił referat na temat kształtowania złożonych, dynamicznych systemów miejskich.

Doc. dr hab. J. Cegła był członkiem ekspedycji naukowej na Grenlandię, zorganizowanej przez SZSP i Instytut Geograficzny Uniwersytetu Wrocławskiego, w czasie 5 VIII—21 IX 1973 r. Celem ekspedycji było przeprowadzenie badań geomorfologicznych na zachodnim wybrzeżu Grenlandii.

W ramach przyznanego stypendium rządu francuskiego i decyzji ONZ doc. dr hab. E. Tomaszewski (IG Uniw. Wrocł.) uczestniczył w zorganizowanym w Tarbes, Depart. Pireneje, w czasie 19 VII—24 IX 1973 r. letnim kursie teledetekcji. Program kursu, w którym uczestniczyły 64 osoby z 30 państw wszystkich kontynentów, obejmował m. in. zwiedzenie stacji badawczych w Pirenejach, ośrodków teledetekcji i stacji przekaźnikowych.

Mgr J. Ostrowski (IG PAN) uczestniczył w charakterze obserwatora w roboczej sesji Komisji Automatyzacji w Kartografii Międzynarodowej Asocjacji Kartograficznej ICA w Budapeszcie (21—25 VIII 1973 r.). W skład 8-osobowej polskiej delegacji, której przewodniczył dr inż. J. Ciesielski z IGiK, weszli nadto: dr A. Szumowski (IG Uniw. Wrocł.) oraz przedstawiciele IGiK, GUS i PPWK. W konferencji reprezentowanych było 16 krajów (60 delegatów). Wygłoszono 21 referatów. Celem konferencji była wymiana doświadczeń w zakresie automatyzacji w kartografii. Na zorganizowanej z okazji konferencji wystawie kartograficznej dominowały eksponaty znanych firm kartograficznych Szwajcarii, Norwegii i USA, ukazujące proces automatyzacji w sporządzaniu map topograficznych oraz gotowe produkty.

Prof. dr Z. Mikulski (IG UW) wziął udział w spotkaniu UNESCO WMO nt. „Problemy hydrologiczne w Europie" (Bern, Szwajcaria 22—27 VIII 1973 r.) jako referent generalny tematu: „Bilans wodny Morza Bałtyckiego". Na spotkaniu ustalono tematykę i zakres współpracy hydrologicznej krajów europejskich.

W XIII Europejskim Kongresie Regional Science Association, którego gospodarzami byli Instytut Geograficzny Uniwersytetu Wiedeńskiego i Austriacki Instytut Planowania (Wiedeń, 27—31 VIII 1973 r.) uczestniczyło ponad 80 osób z 15 krajów. Polskę reprezentowali: prof. dr A. Wróbel (IG PAN) i doc. J. Kruczała (WSE Kraków)[3]. Wygłoszono 14 referatów. Doc. J. Kruczała wykorzystał spotkanie z węgierskimi i słowackimi planistami do omówienia wspólnych studiów do planów regionalnych.

Grupa pracowników naukowych IG UMK (doc. dr L. Roszko, dr dr Z. Churski, J. Falkowski, A. Jankowski i A. Olszewski) towarzyszyła studentom III roku geografii w wycieczce w góry Kaukazu (ZSRR, 30 VIII—10 IX 1973 r.).

W VI Międzynarodowym Kongresie Speleologicznym (Ołomuniec, CSRS, 30 VIII—18 IX 1973 r.) delegatami UMCS byli dr dr M. Harasimiuk i A. Henkiel.

W ramach wymienionego kongresu odbyło się spotkanie grupy roboczej geografii turystyki MUG (3—9 IX 1973 r.), w jakim wzięła udział 7-osobowa delegacja polska, w skład której weszli m. in. dr hab. T. Lijewski i mgr B. Rogalewska (IG PAN). W czasie spotkania przedstawiono 24 referaty dotyczące głównie zagadnień turystyki na obszarach krasowych i jaskiń jako obiektów turystycznych. Uzgodniono tematykę prac grupy roboczej.

Mgr W. Maik (IG UAM) odbył miesięczny staż naukowy (2—29 IV 1973 r.) w Instytutach Geografii CSAV i SA w Pradze, Brnie i Bratysławie oraz w Katedrze Geografii Ekonomicznej i Regionalnej Uniwersytetu im. Karola w Pradze.

[3] Por. sprawozdanie A. Wróbla. „Przegl. Geogr." t. XLVI, z. 2, 1974 r.

http://rcin.org.pl

Dr hab. K. Klimek (IG PAN) przebywał w czasie 10 IX—22 X 1973 r. w Rumunii (wymiana bezd.), przeprowadzając — wspólnie z rumuńskimi geomorfologami, studia porównawcze nad przebiegiem współczesnych procesów fluwialnych i rzeźbą koryt rzecznych (Fliszowe Karpaty Wschodnie i Równina Braily). Wyniki badań zostaną opublikowane.

Dr hab. A. S. Kostrowicki i mgr L. Biegański (IG PAN) reprezentowali Polskę na roboczym posiedzeniu delegatów instytucji naukowych Bułgarii, CSRS, NRD, Węgier i ZSRR Brno, (CSRS, 17—22 IX 1973 r.), współpracujących nad opracowaniem metodyki w zakresie ekonomicznej i pozaekonomicznej oceny oddziaływania człowieka na środowisko (temat 8.VI.3 programu badawczego RWPG). Uczestnicy spotkania przedyskutowali i uzgodnili zakres i plan prac naukowo-badawczych na lata 1974—1980.

Dr M. W. Kraujalis (IG PAN) uczestniczyła w konferencji „Klimat — miasto — człowiek", zorganizowanej w Moskwie (17—22 IX 1973 r.) przez szereg instytucji radzieckich (AN ZSRR, Towarzystwo Geograficzne, Związek Architektów, Min. Zdrowia i in.). Zadaniem konferencji było przedyskutowanie problemu przekształceń środowiska w wyniku procesów urbanizacji i planowania urbanistycznego. Wygłoszono 33 referaty dotyczące zarówno zagadnień merytorycznych, metodycznych, jak i praktycznych. Dr M. Kraujalis przedstawiła referat pt. *Ciepło sztuczne jako wskaźnik antropogenicznego wpływu na klimat w miastach Polski.*

W czasie 2-tygodniowego pobytu w NRD (17 IX—1 X 1973 r., wymiana bezd.) dr hab. S. Misztal (IG PAN) odwiedził ośrodki geograficzne NAN w Lipsku oraz uniwersyteckie w Halle, Gryfii i Berlinie, zapoznając się z osiągnięciami geografii ekonomicznej NRD w zakresie badań nad strukturą przestrzenną przemysłu (głównie nad kształtowaniem się aglomeracji miejsko-przemysłowych).

W dniu 18 IX 1973 r. wyjechała do USA dr E. Nowosielska (IG PAN) na 10-miesięczny pobyt studialny (stypendium Graduate School of Geography, Clark University w Worcester, Mass.). Przedmiotem studiów będą zagadnienia rozmieszczenia i rozwoju sektora trzeciego gospodarki.

Dr J. Grocholska przebywała na Węgrzech w czasie 24 IX—14 X 1973 r. (wymiana bezd.), zapoznając się z pracami z zakresu planowania przestrzennego w mikro- i makroskali, bilansem użytkowania ziemi i organizacją systemu informacji regionalnej. Poza pobytem w Budapeszcie (IG WAN, wydziały geografii uniwersytetów, instytucje planistyczne, Centralny Urząd Statystyczny i in.) dr Grocholska odwiedziła Debreczyn i Szeged. Wzięła też udział w konferencji poświęconej problematyce regionów słabo rozwiniętych, zorganizowanej w Nyireghazie.

Na seminarium ONZ nt. „Zasoby środowiska ludności" (trzecie z czterech opracowujących wnioski na Światową Konferencję Ludnościową, przewidzianą w Bukareszcie w 1974 r.) — Sztokholm, 26 IX—5 X 1973 r. — ekspertem z ramienia Polski, był prof. dr K. Dziewoński (IG PAN). Eksperci (w liczbie 32 osób) rekrutowali się z głównych regionów świata (Afryka — 3 osoby, Ameryka Północna — 8 osób, Ameryka Południowa — 2 osoby, Azja — 5 osób, Europa zachodnia i północna — 10 osób, kraje socjalistyczne — Polska, Rumunia, ZSRR — 4 osoby).

W posiedzeniu Komisji Współczesnych Procesów Geomorfologicznych MUG (Getynga, NRF, 29 IX—6 X 1973 r.) wzięła udział 4-osobowa delegacja polska (prof. dr A. Jahn z Uniw. Wrocławskiego, prof. dr L. Starkel i dr A. Kotarba z IG PAN oraz mgr J. Słupik z UJ). W spotkaniu uczestniczyło łącznie 35 osób, reprezentujących poza Polską — Austrię, Belgię, Finlandię, Izrael, Kanadę, NRF, Szwecję i USA. Tematyka sympozjum dotyczyła współczesnych procesów geomorfologicznych i ich zespołów występujących w różnych warunkach klimatycznych. Wygłoszono 29 referatów, w tym prof. L. Starkel — *Historia i współczesna ten-*

http://rcin.org.pl

dencja ewolucji równin aluwialnych w dolinach karpackich; dr A. Kotarba — *Kształtowanie stoków fliszowych przez usuwiska — na przykładzie Polskich Karpat.*

Dwutygodniowy pobyt studialny w CSRS mgr R. Soja (IG PAN, wymiana bezd., 2—17 X 1973 r.) wykorzystał na zapoznanie się z pracami badawczymi ich metodyką nad obiegiem wody i erozją gleb w tym kraju. Program pobytu objął Bratysławę (IG SAV i Instytut Gospodarki Wodnej), Brno (IG CSAV), Zwoleń (Instytut Leśnictwa) i Ostrawę (Wyższa Szkoła Pedagogiczna), a nadto wizytę w stacji naukowej Bab koło Nitry (zautomatyzowany system przetwarzania danych w oparciu o maszyny elektronowe).

Mgr M. Kłapa (IG PAN) przebywał w NRD w czasie 2—15 X 1973 r., zapoznając się z problematyką i metodami badań geomorfologicznych w ośrodkach geograficznych NAN i uniwersyteckich w Lipsku, Halle, Dreźnie, Tharandcie, Gryfii i Berlinie, jak też i w czasie wyjazdów naukowych na tereny badawcze.

Organizacją i metodami badań nad elementami obiegu wody interesowała się mgr K. Wit-Jóźwik (IG PAN) w czasie pobytu w NRD (3—15 X 1973 r., wymiana bezd.). Wizyty w ośrodkach geograficznych w Lipsku, Jenie, Tharandcie i Berlinie oraz wycieczka naukowa w okolice Jeny i do środkowej części Lasu Turyńskiego (tereny zlewni potoków) zostały wykorzystane do przedyskutowania problemów hydrografii krasowej i obszarów krystalicznych.

W czasie 2-tygodniowego pobytu studialnego w Rumunii (4—17 X 1973 r., wymiana bezd.) dr M. Baumgart-Kotarba (IG PAN) zapoznała się z problematyką geomorfologiczną Karpat, przeprowadzając obserwacje porównawcze w czasie wyjazdów naukowych na obszar Karpat Wschodnich i Południowych.

Prof. dr Z. Mikulski (IG UW) uczestniczył w IV Zjeździe Hydrologów ZSRR, zorganizowanym w dniach 8—13 X 1973 r. w Leningradzie, poświęconym podsumowaniu osiągnięć hydrologii radzieckiej na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat.

Na zaproszenie Uniwersytetu w Liege przebywali w Belgii (10—17 X 1973 r.) prof. dr S. Kozarski i doc. dr hab. K. Rotnicki (IG UAM) w celu wygłoszenia wykładów w Katedrze Geologii i Geografii Fizycznej. Polscy naukowcy zostali odznaczeni Medalem Uniwersytetu w Liege.

Dr M. Baumgart-Kotarba wzięła udział w zorganizowanym w Sofii sympozjum grupy roboczej dla badań powierzchni zrównań (17—23 X 1973 r.), działającej w ramach Geomorfologicznej Komisji Karpacko-Bałkańskiej, a w dniach 22 i 23 X — uczestniczyła w II Kongresie Geografów Bułgarskich w Warnie.

Dr Z. Siemek i mgr A. Żeromski (IG PAN) przebywali w ZSRR (4—22 X 1973 r., wymiana bezd.) w celu zapoznania się z pracami specjalistów radzieckich z zakresu badań nad rozwojem regionalnym krajów rozwijających się.

Dr Z. Siemek (wizyty w Moskwie i Tbilisi) interesowała się szczególnie problemami związanymi z procesami urbanizacyjnymi krajów III Świata. Mgr A. Żeromski skoncentrował zainteresowania na zagadnieniach sektora rolnego w krajach Ameryki Łacińskiej (wizyta w Moskwie). Omówiono możliwości bliższej współpracy w tej dziedzinie badań.

W czasie pobytu w NRD (8 X—12 XI 1973 r., wymiana bezd.) dr M. W. Kraujalis (IG PAN) kontynuowała rozpoczęte w 1972 r. badania porównawcze nad zagadnieniem wpływu urbanizacji na warunki klimatyczne. Korzystała ona z pomocy i materiałów ośrodków klimatologicznych i meteorologicznych oraz bibliotek Berlina i Poczdamu.

Zebrany materiał porównawczy dr M. Kraujalis uzupełniła wynikami obserwacji klimatologicznych przeprowadzonych przez Instytut Meteorologii Uniwersytetu (Freie Universität Berlin) w Berlinie Zachodnim, w czasie trzykrotnych wizyt w tym ośrodku.

http://rcin.org.pl

W ramach 1-miesięcznego stypendium Rzymskiej Fundacji im. margr. J. S. Umiastowskiej, mgr T. Packo (IG PAN) przebywała w Rzymie 13 X—17 XI 1973 r.) w celu przeprowadzenia weryfikacji materiałów przeznaczonych do I tomu „Katalogu zbioru map Rzeczypospolitej Polskiej (1482—1859) Emeryka hr Hutten Czapskiego" oraz uzgodnienia z właścicielem kolekcji spraw redakcyjnych. Katalog przygotowany jest przez IG PAN do publikacji w Polsce.

W II Kongresie Geografów Bułgarskich (Drużba koło Warny, 22—25 X 1973 r.) uczestniczyła 10-osobowa grupa geografów polskich: z IG PAN — prof. prof. S. Leszczycki, J. Kostrowicki, L. Starkel, dr hab. A. Kostrowicki, dr hab. T. Kozłowska-Szczęsna oraz dr M. Baumgart-Kotarba, a spoza IG PAN — prof. prof. J. Kondracki (PTG), W. Michna (UMCS), M. Chilczuk (IRWiR PAN) i dr J. Warszyńska (UJ). Kongres zgromadził około 400 osób reprezentujących — poza gospodarzami i Polską — kraje socjalistyczne: CSRS, Jugosławię, NRD, Rumunię, Węgry, ZSRR oraz — z krajów kapitalistycznych: Austrię, Francję, NRF, Szwajcarię i Włochy. Na posiedzeniach sekcyjnych polscy delegaci wygłosili referaty: S. Leszczycki — *Udział geografii w badaniach nad wykorzystaniem i ochroną środowiska*, L. Starkel — *Rola fenów w kształtowaniu warunków temperatury i wilgotności powietrza we wschodniej części Polskich Karpat*, M. Baumgart-Kotarba — *Znaczenie analiz grzbietów górskich w poznawaniu etapów rozwoju rzeźby Karpat Fliszowych.*

Przy okazji kongresu odbyły się dwa spotkania przewodniczących Komitetów Narodowych MUG, dyrektorów instytutów geografii akademii i prezesów towarzystw geograficznych krajów socjalistycznych Europy w celu omówienia: 1) spraw związanych z XXIII Międzynarodowym Kongresem Geograficznym w ZSRR w 1976 r., 2) współpracy geografów krajów socjalistycznych w dziedzinie gospodarki przestrzennej i 3) współpracy — w ramach programu badawczego RWPG. W spotkaniach uczestniczyli prof. prof. S. Leszczycki, J. Kostrowicki i dr hab. A. S. Kostrowicki (jako koordynator współpracy IG PAN z problemem 8 programu RWPG). Kongres w Warnie poprzedziły następujące imprezy naukowe: zorganizowane przez Geomorfologiczną Komisję Karpacko-Bałkańską — sympozjum grupy roboczej zajmującej się badaniami powierzchni zrównań (Sofia—Warna, 19—21 X), w którym uczestniczyło ponad 30 osób z wszystkich socjalistycznych krajów karpacko-bałkańskich. Polskę reprezentowali: prof. dr L. Starkel (referat pt. *Współczesny stan badań o rozwoju powierzchni zrównań w Polskich Karpatach* i dr M. Baumgart-Kotarba (IG PAN). Uzgodniono program prac obejmujących m. in. przygotowanie mapy zrównań dla całego łuku karpacko-bałkańskiego; sympozjum na temat wykorzystania zasobów przyrodniczych miejscowości wypoczynkowych (Drużba koło Warny, 20—21 X 1973 r.), z udziałem ponad 80 osób, w tym 5-osobowa delegacja polska w składzie: prof. prof. S. Leszczycki, J. Kostrowicki, dr hab. A. S. Kostrowicki, dr hab. T. Kozłowska-Szczęsna (z IG PAN) i dr J. Warszyńska (z UJ). Wygłoszono 18 referatów, w tym: A. S. Kostrowicki — *Wybrane problemy teoretyczno-metodyczne badań terytorialnych systemów rekreacyjnych*, T. Kozłowska-Szczęsna — *Metody badań klimatu w oparciu o przykłady z Polski*, J. Warszyńska — *Metoda modelowa polegająca na przetworzeniu informacji dotyczących cech środowiska naturalnego poprzez dobraną postać funkcji matematycznej — na przykładzie woj. krakowskiego.*

Z okazji 20-lecia Instytutu Hydrologii i Hydrauliki SAV odbyła się w Banskiej Bystrzycy (21—24 X 1973 r.) konferencja naukowa, w której wzięli udział m. in.: prof. dr Z. Mikulski (IG UW), doc. dr J. Cyberski (IG Uniw. Gdański) i dr D. Małecka (Inst. Hydrologii i Geologii Inżynierskiej UW).

http://rcin.org.pl

Dr S. Herman (KPZK PAN) uczestniczył w polsko-radzieckim spotkaniu poświęconym badaniom przestrzenno-gospodarczych struktur państw socjalistycznych — w świetle kompleksowego programu socjalistycznej integracji gospodarczej (Moskwa, 22—27 X 1973 r.). Przedstawił on referat pt. *Znaczenie aglomeracji miejsko-przemysłowych w przestrzennej strukturze państw socjalistycznych.*

W obradach I polsko-radzieckiego seminarium geograficznego, poświęconym ekonomicznej integracji państw socjalistycznych, zorganizowanym w Moskwie, w czasie 23—28 X 1973 r., wzięli udział doc. dr W. Kusiński, doc. dr J. Tobjasz, dr A. Kostrowicka (IG UW). Wygłosili oni na seminarium referaty.

W zorganizowanym w Bułgarii (24—30 X 1973 r.) zjeździe naukowym uczestczył dr G. Gołembski (WSE Poznań). Wygłosił on referat pt.: *Wpływ otwarcia granicy między Polską a NRD na działalność handlu i gastronomii w Polsce.*

Mgr J. Zaremba (KPZK PAN) wziął udział w konferencji Międzynarodowej Rady Ekonomiki Regionów (CIER) i w posiedzeniu Rady Administracyjnej CIER, jako jej wiceprzewodniczący (Vichy, Francja, 25—30 X 1973 r.).

W VII posiedzeniu roboczym Komisji Kartowania Geomorfologicznego MUG (Brno, CSRS, 26—30 X 1973 r.) geomorfologię polską reprezentowali dr hab. J. Szupryczyński i dr S. Gilewska (IG PAN). W spotkaniu uczestniczyły ogółem 24 osoby z 11 państw (CSRS, Finlandia, Holandia, NRD, NRF, Polska, Rumunia, Szwecja, W. Brytania, Włochy i ZSRR). Omówiono stan przygotowania przeglądowych map geomorfologicznych Europy w skali 1 : 2 500 000, przedyskutowano projekt legendy i podręcznika kartowania geomorfologicznego w skalach średnich od 1 : 200 000 do 1 : 1 000 000. Omówiono też program prac Komisji do r. 1976. Polscy delegaci oraz prof. dr L. Starkel weszli w skład zespołu redakcyjnego mapy i podręcznika.

Pobyt w NRD dra hab. J. Grzeszczaka (IG PAN) w czasie 29 X—11 XI 1973 r. (wymiana bezd.) miał na celu zapoznanie się: 1) z programami i metodyką podyplomowego kształcenia geografów (wizyty w sekcjach geografii uniwersytetów w Halle, Berlinie i Gryfii) i 2) z pracami ekonomicznogeograficznymi i studiami planowania regionalnego, dotyczącymi teorii i metod organizacji przestrzeni społeczno-gospodarczej (wizyty w IG NAN w Lipsku) udział w konferencji na temat rozwoju struktury osadnictwa w NRD w Lipsku, 1—3 XI, spotkania ze specjalistami w zakresie geografii ekonomicznej i planowania przestrzennego w Berlinie, Cottbus i Gryfii).

Dr S. Herman (IG PAN) przebywał w czasie 1—8 XI 1973 r. w NRD (wymiana bezd.). Program pobytu objął: 1) udział w konferencji poświęconej problematyce struktury osadniczej NRD (Lipsk, 1—3 XI), zorganizowanej przez Towarzystwo Geograficzne NRD i 2) zapoznanie się z pracami w zakresie planowania regionalnego ośrodka Forschungsleitstelle für Territorialplanung der Staatlichen Plankommission Berlin oraz w jego oddziałach w Weimarze i Lipsku.

W zorganizowanej w Wiedniu w dniach 2—4 XI 1973 r. sesji roboczej Europejskiego Centrum Koordynacyjnego Badań w zakresie nauk społecznych nt. „Ekomomiczne i społeczne problemy turystyki w Europie" uczestniczył doc. dr R. Gałecki (WSE, Poznań).

Mgr W. Kaczmarek (WSE Poznań) przebywał w Moskwie 3 XI 1972—31 III 1973 r. w celu przeprowadzenia studiów nad programowaniem przewozów pasażerskich, głównie dojazdów do pracy.

Dr hab. M. Rościszewski (IG PAN) został skierowany przez KPZK PAN na Węgry (6—13 XI 1973 r., wymiana bezd.) w celu zapoznania się z pracami Ośrodka Badań Afro-Azjatyckich WAN w Budapeszcie.

http://rcin.org.pl

Prof. dr J. Kostrowicki (IG PAN) uczestniczył w części programu 17 sesji konferencji FAO (Rzym, 10—29 XI 1973 r.) w charakterze obserwatora z ramienia MUG (której jest stałym przedstawicielem w FAO). Wziął udział w posiedzeniach plenarnych i w kilku posiedzeniach komisji I nt. „Główne cechy sytuacji światowej wyżywienia i rolnictwa" oraz w specjalnym posiedzeniu organizacji nierządowych, na którym przedstawił zagadnienia związane ze współpracą MUG i FAO.

Doc. dr W. Kusiński przebywał w Moskwie i Wilnie (11—18 XI 1973 r.), uczestnicząc w posiedzeniu polsko-radzieckiej komisji do spraw weryfikacji treści podręczników geografii i historii.

Celem wyjazdu do Austrii dra S. Hermana (KPZK PAN 12—20 XI 1973 r.) było zapoznanie się w ośrodkach naukowych i planistycznych w Wiedniu, Salzburgu i Innsbrucku — z organizacją i metodologią planowania regionalnego tego kraju. W Wiedniu dr S. Herman wygłosi prelekcję nt. *Prognoza rozwoju struktury przestrzennej Polski do r. 2000.*

Dr M. Stalski (IG PAN) został skierowany przez KPZK PAN na Węgry (19 XI—1 XII 1973 r.) w celu nawiązania kontaktów z ośrodkami planowania turystycznego zagospodarowania regionów w Budapeszcie.

Dr M. Kluge (IG PAN) przebywał w CSRS w czasie 19 XI—2 XII 1973 r. (wymiana bezd.) w celu wymiany doświadczeń z zakresu badań mezoklimatycznych dla potrzeb rejonizacji klimatycznej oraz w celu zapoznania się z badaniami bilansu cieplnego jako podstawy oceny środowiska geograficznego. Dr M. Kluge odwiedził szereg ośrodków naukowych w Bratysławie i Brnie oraz stacje naukowe w terenie (m. in. Obserwatorium Meteorologiczne w Hradec Králové).

W zorganizowanym w dniach 28 XI—1 XII 1973 r. III międzynarodowym sympozjum nt. „Zakres i przedmiot kompleksowych badań krajobrazu" (Smolenice, CSRS), w którym uczestniczyli delegaci 13 państw, Polskę reprezentowali: prof. dr T. Bartkowski (UAM), prof. dr J. Kondracki i dr R. Czarnecki (UW), prof. dr J. Paluch (Zakład Ochrony Środowiska Regionów Przemysłowych PAN), dr hab. K. Klimek, mgr mgr L. Biegański i E. Gil (IG PAN) oraz dr Czemerda (ZOP PAN). Przedyskutowano teoretyczne i metodyczne zagadnienia dotyczące kompleksowego badania krajobrazu, występujące w geografii, biologii i ekologii oraz problemy terminologiczne z tym związane. Przedstawiciele IG PAN przygotowali komunikaty: dr hab. K. Klimek — na temat badań nad zrównaniami występującymi w Karpatach Polskich, mgr L. Biegański — na temat metod fotointerpretacyjnych, stosowanych w badaniach nad antropizacją środowiska geograficznego i mgr E. Gil — na temat badań stacjonarnych nad procesami fizycznogeograficznymi jako podstawy typologii krajobrazu.

W zebraniu Komisji Geografii Transportu MUG (Wenecja, Włochy, 29 XI—1 XII 1973 r.), poświęconym problematyce portów, uczestniczyli — obok gospodarzy — przedstawiciele Bułgarii, Finlandii, Francji, Polski, Rumunii, Szwajcarii i Berlina Zachodniego. Polskę reprezentował dr hab. T. Lijewski (IG PAN), członek-korespondent Komisji, który przedstawił. referat pt. *Rola polskich portów nad Bałtykiem.* Ogółem wygłoszono 8 referatów. Omówiono też program przyszłych prac Komisji, które skoncentrują się na następujących zagadnieniach: transport miejski, transport a turystyka, rozwój — modernizacja i likwidacja sieci kolejowych, oraz rola autostrad.

W drodze powrotnej dr hab. T. Lijewski zatrzymał się w Wiedniu, w celu zapoznania się podczas Österreichische Raumordnungs-Konferenz z koordynacyjnymi pracami przestrzennymi z zakresu różnych zamierzeń inwestycyjnych.

W IX Kongresie INQUA, zorganizowanym w Christchurch, Nowa Zelandia, w czasie 2—10 XII 1973 r., wziął udział prof. dr R. Galon (IG UMK). W kongresie

http://rcin.org.pl

uczestniczyło około 500 osób, przeważnie z Australii, USA i niektórych krajów europejskich. Prof. R. Galon przedstawił w czasie obrad referat na temat paleogeografii ostatniego zlodowacenia skandynawskiego oraz wziął udział w zorganizowanych przed i po kongresie wycieczkach.

W konferencji roboczej, zorganizowanej w dniu 2 XII 1973 r. przez Instytut Biologii Krajobrazu w Bratysławie, uczestniczyli specjaliści z krajów-stron RWPG i Jugosławii, których zadaniem było skoordynowanie programu współpracy w zakresie badań zasobów biosfery — na lata 1976—1980. Polskę w spotkaniu reprezentowali: prof. prof. J. Kondracki (IG UW), J. Paluch (Zakład Ochrony Środowiska Regionów Przemysłowych PAN), dr hab. K. Klimek i mgr L. Biegański (IG PAN). Zunifikowany program wspólnych badań ujęto następująco: Ochrona ekosystemów (krajobrazu) i wykorzystanie zasobów biosfery.

Mgr L. Biegański wykorzystał pobyt w Bratysławie na omówienia z geografami słowackimi spraw związanych z dwustronną współpracą IG PAN z Instytutu Biologii Krajobrazu i Instytutem Geograficznym SAV.

W ramach wymiany między UMK w Toruniu i Uniwersytetem w Gryfii, NRD, przebywali w tym ośrodku geografowie ośrodka toruńskiego: doc. dr A. Wilczyński i dr J. Falkowski.

Doc. dr R. Gałecki (WSE Poznań) wziął udział w zorganizowanej w CSRS w dniach 9—15 XII 1973 r. II generalnej konferencji pt. „Ekonomiczne i społeczne problemy turystyki w Europie".

Pobyt dra hab. M. Rościszewskiego (IG PAN) w NRD (9—16 XII 1973 r., wymiana bezd.) miał na celu zapoznanie się w ośrodkach geograficznych Berlina, Drezna i Lipska z pracami z dziedziny geografii krajów rozwijających się, wymianę doświadczeń i propozycje współpracy w tym zakresie.

Z problematyką prac Instytutu Ekonomii i Organizacji Produkcji Przemysłowej Syberyjskiego Oddziału Akademii Nauk ZSRR w Nowosybirsku oraz IG AN ZSRR w Moskwie zapoznał się mgr M. Potrykowski (IG PAN) w czasie pobytu w ZSRR w dniach 16—31 XII 1973 r. (wymiana bezd.).

Dr K. Więckowski (IG PAN) przebywał w ZSRR 23 XII 1973—7 I 1974 r. (wymiana bezd.), zapoznając się z badaniami paleolimnologicznymi, prowadzonymi przez ośrodki geograficzne w Irkucku.

Zadaniem dra M. Jerczyńskiego (IG PAN) w czasie jego pobytu w ZSRR (27 XII 1973 r. — 5 I 1974 r.) było przeprowadzenie redakcji merytorycznej materiałów z I polsko-radzieckiego seminarium, zorganizowanego w Polsce przez KPZK PAN w czasie 29 VIII—5 IX 1973 r. (tematyka seminarium: Zastosowanie metod ekonomiczno-matematycznych do opracowania modeli kształtowania kompleksów terytorialno-produkcyjnych w regionie). Materiały te będą opublikowane przez IG PAN, w języku angielskim. Dr M. Jerczyński był gościem Instytutu Ekonomiki i Organizacji Produkcji Przemysłowej Syberyjskiego Oddziału AN ZSRR w Nowosybirsku.

Doc. dr S. Baranowski (IG Uniw. Wrocł.) wyjechał w grudniu 1973 r. do krajów skandynawskich. Odwiedził on następujące ośrodki naukowe, zainteresowane badaniami polarnymi: w Danii — Instytut Arktyczny i Instytut Geograficzny Uniwersytetu w Kopenhadze; w Szwecji — Instytut Geografii Fizycznej Uniwersytetu w Sztokholmie i Instytut Geograficzny Uniwersytetu w Lund, gdzie wygłosił odczyt na temat wyników polskich badań na Spitsbergenie; w Norwegii — Instytut Polarny w Oslo i Instytut Badania Zasobów Wody dla potrzeb energii elektrycznej. Przeprowadzone rozmowy dotyczyły form współpracy w zakresie badań polarnych.

http://rcin.org.pl

Celem wyjazdu dra A. Wosia (IG UAM) do Moskwy (grudzień, 1973 r.) było zapoznanie się z badaniami naukowymi z zakresu klimatologii prowadzonymi przez: Akademię Nauk ZSRR i Katedrę Meteorologii i Klimatologii Uniwersytetu Moskiewskiego.

Dr J. Buraczyński (UMCS) odbył w II półroczu 1973 r. 1-miesięczny staż naukowy we Francji. Przedmiotem studiów były lessy Alzacji. Program pobytu zorganizował ośrodek badań geomorfologicznych CNRS w Caen.

WIZYTY GOŚCI ZAGRANICZNYCH W POLSCE

(goście IG PAN i innych ośrodków geograficznych —
w ramach wymiany bezdewizowej, przyznanych limitów oraz wizyty pozaplanowe)

DANE ZA 1973 R.

KONFERENCJE ORGANIZOWANE W KRAJU, Z UDZIAŁEM GOŚCI ZAGRANICZNYCH

Z inicjatywy KPZK PAN i Instytutu Ekonomiki i Organizacji Produkcji Przemysłowej Syberyjskiego Oddziału AN ZSRR w Nowosybirsku zorganizowano w Polsce, w Stacji Badawczej IG PAN w Szymbarku, w dniach 29 VIII—5 IX 1973 r. I polsko-radzieckie seminarium na temat „Zastosowanie metod maematyczno-ekonomicznych do opracowania modeli kształtowania kompleksów terytorialno-produkcyjnych w regionie". W obradach uczestniczyło 4 naukowców radzieckich i 16 przedstawicieli polskich ośrodków naukowych. Wygłoszono 10 referatów (5 — strona polska), których tematem były zagadnienia budowy, właściwości i wykorzystania modeli ekonomiczno-matematycznych oraz zagadnienia metod ilościowych w planowaniu przestrzennym.

IG PAN zorganizował w Augustowie w dniach 10—22 IX 1973 r. IV polsko-francuskie seminarium geograficzne poświęcone problemom modernizacji wsi i rolnictwa. W seminarium uczestniczyło 34 geografów, w tym 9 reprezentowało francuskie ośrodki uniwersyteckie. Wygłoszono 19 referatów (z czego 10 — przedstawiła strona polska), dotyczących m. in. zagadnień rozwoju osadnictwa wiejskiego, modernizacji rolnictwa i przeobrażeń struktury agrarnej oraz ewolucji układów przestrzennych wsi. W czasie objazdu naukowego goście zapoznali się z problematyką gospodarki rolnej i osadnictwa wiejskiego województw olsztyńskiego i bydgoskiego [1].

W dniach 21—24 IX 1973 r. odbył się w Toruniu XI Ogólnopolski Zjazd Polskiego Towarzystwa Geograficznego [2], w którym wzięło udział około 600 osób, w tym 10 — z zagranicy. Kolejne sesje naukowe poświęcone były: 1) roli geografii we współczesnym świecie, 2) zespołowym opracowaniom geograficznym, 3) problemom geografii historycznej i geografii osadnictwa z uwzględnieniem powiązań z dziełem Mikołaja Kopernika.

W dniach 26—30 IX 1973 r. odbyło się w Stacji Badawczej IG PAN w Szymbarku I polsko-węgierskie seminarium na temat badań nad typologią i oceną środowiska geograficznego, zorganizowane przez Zakład Geografii Fizycznej IG PAN w Krakowie i Stację Naukową Instytutu w Szymbarku. W seminarium wzięło udział 7 geografów z Węgier oraz 20 naukowców reprezentujących polskie wyższe

[1] Por. sprawozdanie W. Tyszkiewicz i J. Grzeszczaka w niniejszym zeszycie „Przeglądu".

[2] Por. sprawozdanie J. Kondrackiego w nr 2/1974 „Przeglądu Geograficznego".

http://rcin.org.pl

uczelnie i placówki PAN. W czasie obrad wygłoszono 17 referatów (6 — goście węgierscy). W referatach i dyskusjach przedstawiono metody i wyniki kompleksowych badań środowiska geograficznego otoczenia Stacji Naukowej w Szymbarku oraz wyniki badań geomorfologicznych, hydrologicznych i paleogeograficznych, prowadzonych w dorzeczu Wisłoki i Dunajca. Materiały z seminarium zostaną opublikowane w czasopiśmie węgierskim „Geographical Bulletin".

Prof. dr Z. Mikulski (IG UW) przewodniczył konferencji Międzynarodowej Dekady Hydrologicznej nt. „Hydrologiczne aspekty urbanizacji", zorganizowanej przez Komitet Gospodarki Wodnej PAN przy współpracy z American Society of Civil Engineering w Warszawie w czasie 8—10 XI 1973 r. Na konferencji przedyskutowano raport Podgrupy roboczej na temat wpływu urbanizacji na cykl hydrologiczny. Raport przeznaczony jest na końcową konferencję MDH w Paryżu w 1974 r.

W czasie 18—25 XI 1973 r. odbyło się w Warszawie I polsko-radzieckie seminarium poświęcone współczesnym problemom III Świata, zorganizowane przez Pracownię Geografii Krajów Rozwijających się IG PAN. W seminarium uczestniczyło 4 radzieckich i 20 polskich naukowców. W czasie dwudniowych obrad wygłoszono 11 referatów (w tym 7 — strona polska). Uznano za celowe pogłębienie współpracy między polskimi i radzieckimi geografami specjalizującymi się w problematyce krajów III Świata [3].

KPZK PAN przy współudziale Zakładu Przestrzennego Zagospodarowania Polski — Komisji Planowania przy R.M. zorganizował — z inicjatywy Rady Międzynarodowej Współpracy Naukowej w zakresie Badań Regionalnych przy Prezydium AN ZSRR — III naradę przedstawicieli instytucji naukowych krajów członkowskich RWPG — w Warszawie w czasie 4—8 XII 1973 r. W naradzie wzięły udział delegacje 10 państw: Bułgarii (7 osób), CSRS (6), Jugosławii (5), Kuby (5), Mongolii (1), NRD (7), Polski (14), Rumunii (2), Węgier (7), ZSRR (5) — razem 59 przedstawicieli instytucji naukowych i planistycznych. Obrady dotyczyły problemów: 1) „Dochód narodowy w przekroju terytorialnym jako jedna z metod określania rozwoju regionalnego" (wygłoszono 8 referatów) i 2) „Aglomeracje miejskie jako element struktury regionalnej gospodarki socjalistycznej" (10 referatów). Uczestników narady zapoznano z perspektywicznym planem przestrzennego zagospodarowania Polski do r. 1990.

W sympozjum nt. „Badania struktury przestrzeni społeczno-ekonomicznej i jej przemian", zorganizowanym przez IG PAN w Jabłonnie w czasie 16—20 XII 1973 r., wzięli udział przedstawiciele Komitetów Narodowych krajów socjalistycznych: z CSRS (1 osoba), Jugosławii (2), NRD (1), Rumunii (2), Węgier (1), ZSRR (2). Stronę polską reprezentowało 11 pracowników naukowych z IG PAN i uniwersyteckich ośrodków naukowych Krakowa, Poznania i Wrocławia [4]. Wygłoszono 9 referatów, w tym 2 — strona polska. Przyjęto rezolucję omawiającą kierunki i formy współpracy na lata 1974—75.

WIZYTY INDYWIDUALNE I GRUPOWE

Kraje socjalistyczne

Z Bułgarii:

Prof. dr H. Marinow z Uniwersytetu Ekonomicznego w Sofii (gość WSE w Poznaniu, 3 dni) zaznajomił się z pracami Zakładu Geografii Ekonomicznej WSE

[3] Por. sprawozdanie B. Czyża w niniejszym zeszycie „Przeglądu".
[4] Por. sprawozdanie J. Dębskiego w niniejszym zeszycie „Przeglądu".

http://rcin.org.pl

i przeprowadził konsultacje. Gość wygłosił prelekcję pt. *Współczesne problemy regionalnego rozwoju Bułgarii.*

Dr I. N. Wapcarow z Instytutu Geografii BAN (gość IG PAN, 2 tyg.) interesował się problematyką prac Zakładu Geografii Fizycznej IG PAN w Krakowie. Gościowi zorganizowano wyjazdy naukowe na tereny województw krakowskiego i rzeszowskiego w celu zapoznania go z badaniami nad współczesnymi procesami morfologicznymi. Dr Wapcarow wziął także udział w polsko-węgierskim seminarium w Szymbarku (metody badań nad typologią i oceną środowiska geograficznego).

Prof. W. Welew z Instytutu Geografii BAN (gość IG PAN, 2 tyg.), zapoznał się z pracami Zakładu Rolnictwa IG PAN (problemy użytkowania ziemi i typologii rolnictwa). Prof. Welew wziął udział w porównawczych badaniach terenowych w strefie podmiejskiej Warszawy i na Żuławach oraz przeprowadził rozmowy na temat dalszej współpracy Instytutów Geografii PAN i BAN w zakresie użytkowania ziemi i typologii rolnictwa w formie wspólnych badań terenowych na wybranych obszarach Polski i Bułgarii.

Z Czechosłowacji:

Dr N. Hanzlikova z Geograficznego Instytutu ČSAV (gość IG PAN, 10 dni) interesowała się badaniami nad teorią i metodyką interakcji „człowiek — środowisko" oraz zastosowaniem metod matematycznych i systemowych w badaniach geograficznych. Poza IG PAN odwiedziła ona Instytut Urbanistyki i Architektury (problemy planowania przestrzennego i metody systemowe). Wyjazd naukowy w okolice Zalewu Zegrzyńskiego miał na celu zapoznanie gościa z zagospodarowaniem turystycznym tego obszaru.

Dr Z. Hoffman z Geograficznego Instytutu ČSAV (gość IG PAN, 7 dni) interesował się metodami badań struktury przestrzennej rolnictwa, stosowanymi przez Zakład Geografii Rolnictwa IG PAN. Wyniki przeprowadzonych rozmów na temat współpracy dwustronnej zainteresowanych instytutów zostały omówione we wspólnym protokole.

Dr M. Kozova z Instytutu Biologii Krajobrazu SAV w Bratysławie (gość IG UAM, 6 dni) zapoznała się z metodami stosowanymi w badaniach nad strukturą i oceną geokompleksów dla potrzeb planowania przestrzennego.

Dr B. Novakova-Hribova z Instytutu Geografii ČSAV w Brnie (gość IG PAN, 7 dni) interesowała się badaniami z zakresu geografii ludności, a specjalnie zastosowaniem metod matematycznych do tych badań. W programie pobytu gościa uwzględniono udział w zorganizowanej w Łodzi konferencji na temat aglomeracji miejskich w Polsce.

Inż. dypl. K. Paschinger i dr Lounek (Instytut Turystyki w Bratysławie) odwiedzili Instytut Ekonomiki Obrotu Towarowego WSE w Poznaniu w celu uzgodnienia współpracy w zakresie badań nad ruchem turystycznym.

Dr D. Prieložny, dypl. inż. R. Mühl i dypl. inż. K. Paschinger z Instytutu Turystyki w Bratysławie — kontynuowali w WSE w Poznaniu rozmowy na temat współpracy w dziedzinie badań nad ruchem turystycznym.

Mgr H. Rambouskova i mgr J. Zapletalova z Instytutu Geografii ČSAV (goście IG PAN, 7 dni) interesowały się zagadnieniami szkodliwego oddziaływania przemysłu na środowisko. Zapoznały się z badaniami, prowadzonymi w tym zakresie przez IG PAN (Zakład Zagospodarowania Środowiska) i KPZK PAN oraz — w Krakowie — przez Katedrę Geografii Ludności, Osadnictwa i Rolnictwa IG UJ i Katedrę Geografii Ekonomicznej WSE.

http://rcin.org.pl

S. Skvarcekova i D. Herberova z Instytutu Ruchu Turystycznego w Bratysławie odwiedziły — przy okazji pobytu w Polsce — IG PAN i KPZK PAN, zapoznając się z problematyką przestrzennej struktury turystyki i wypoczynku w Polsce oraz z metodami badań nad ruchem turystycznym, wyznaczaniem obszarów turystycznych i określaniem infrastruktury obsługowej.

Inż. V. Werner z Badawczego Instytutu Budownictwa i Architektury w Brnie złożył krótką wizytę w KPZK PAN w celu zapoznania się z organizacją i pracami Komitetu.

Z Jugosławii:

T. Andonowski z Instytutu Geograficznego w Skopje (gość IG UJ) złożył wizytę w Zakładzie Geografii Fizycznej IG w celu zapoznania się z metodami badań stacjonarnych, kartowania geomorfologicznego i hydrograficznego — wypracowanymi przez Zakład.

Prof. dr V. Klemenčič z Uniwersytetu w Lublanie (gość IG UW, 7 dni) odwiedził Zakład Geografii Ekonomicznej IG UW.

Z Kuby:

Dr J. Torrente z Instytutu Geografii AN Kuby (gość IG PAN, 3 tyg.) zapoznał się z działalnością szeregu ośrodków naukowych w zakresie geografii ekonomicznej i regionalnej. W Warszawie odwiedził on m. in. interesujące go zakłady i pracownie IG PAN oraz Pracownię Ameryki Łacińskiej UW. Gościowi zorganizowano kilka wyjazdów naukowych w teren: w okolice Warszawy — dla zapoznania go z problematyką gospodarczą obszarów podmiejskich stolicy oraz do Krakowa i na Górny Śląsk (problematyka społeczno-gospodarcza wielkich aglomeracji przemysłowych).

Z Niemieckiej Republiki Demokratycznej:

Dr M. Dischereit z Sekcji Geografii Uniwersytetu w Halle (gość IG UAM, 6 tyg.) zbierał materiały do opracowania z zakresu problematyki miast i sieci osadniczej Polski. Interesował się on szczególnie metodyką badań, korzystając m. in. z materiałów instytucji planistycznych w Poznaniu, Katowicach, Krakowie i Warszawie.

Dr M. Dischereit, dr O. Eckardt i dr Ch. Rosenkranz z Sekcji Geografii Uniwersytetu w Halle (goście IG UAM) wzięli udział w ogólnopolskiej konferencji naukowej w Poznaniu. Goście wygłosili referaty: 1) *Tendencje rozwoju osadnictwa wiejskiego w krajach Europy Środkowej, 2) Wpływ urbanizacji na sieć osadniczą w NRD* i 3) *Analiza czynników przemysłowych Halle — Lipsk.*

Dr W. Ostwald, kierownik Zakładu Badawczego Planowania Terytorialnego — Komisji Planowania NRD (gość KPZK PAN, 6 dni) zapoznał się z metodologią i organizacją planowania regionalnego w Polsce.

Geografowie z NRD: dr G. Tanner, dr W. Stamm, F. Tischler, F. Hausdorf i H. Zimmermann reprezentujący wyższe uczelnie Drezna i Halle (goście IG UJ) złożyli wizytę w Zakładzie Geografii Fizycznej IG PAN, aby zapoznać się z zagadnieniami kartowania geomorfologicznego i hydrograficznego.

http://rcin.org.pl

Z Rumunii:

W czasie 4-miesięcznego stażu naukowego, zorganizowanego przez IG PAN, geografka A. Barco (z Instytutu Geografii Rumuńskiej Akademii Nauk) przeprowadziła studia nad transportem w aglomeracjach miejsko-przemysłowych i okręgach przemysłowych oraz nad siecią komunikacyjną w skali kraju — jako podstawą regionalizacji ekonomicznej i podziału administracyjnego. A. Barco odwiedziła geograficzne ośrodki uniwersyteckie oraz instytucje planistyczne w Warszawie, Gdańsku, Szczecinie, Poznaniu, Krakowie, Katowicach, Wrocławiu, Lublinie i Łodzi.

Celem pobytu w Polsce dr D. Oancea z IG RAN (gość IG PAN, 7 dni) było zapoznanie się z badaniami geografii przemysłu oraz z pracami nad Narodowym Atlasem Polski. Z zagadnieniami gospodarki morskiej i turyzmu gość zapoznał się w czasie wyjazdu naukowego na teren Wybrzeża.

Ze Związku Radzieckiego:

Prof. G. Alijew, dyrektor Instytutu Geografii Azerbejdżańskiej AN (gość IG PAN, 7 dni) interesował się problematyką ochrony przyrody. Zagadnienia ochrony przyrody w Azerbejdżanie były tematem trzech prelekcji, które gość wygłosił w Olsztynie (w oddziale PTG) i w Krakowie (IG PAN). Program pobytu objął wyjazdy naukowe na Pojezierze Mazurskie (wizyty w Zakładzie Ekologii PAN i na Stacji Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej w Mikołajkach), w Góry Świętokrzyskie i do Ojcowskiego Parku Narodowego oraz do Krakowa.

T. Bojarskaja z Uniwersytetu w Moskwie (gość UMK) przebywała w ośrodku toruńskim w celu nawiązania kontaktów naukowych z zakresu paleogeografii.

Gościem KPZK PAN był doc. O. Bucholc z 10-osobową grupą młodszych pracowników naukowych i studentów geografii z Uniwersytetu w Moskwie.

Prof. dr A. Chruszczow z Uniwersytetu w Moskwie (gość IG UW, 24 dni) miał cykle wykładów w Zakładzie Geografii Ekonomicznej IG UW.

W czasie krótkiej wizyty w Toruniu, A. Mikalauskas (Instytut Geografii i Geologii AN w Wilnie) zapoznał się z pracami ośrodków geograficznych — uniwersyteckiego i Akademii.

K. n. S. Sawina z Instytutu Geografii AN ZSRR (gość IG PAN, 7 dni) interesowała się badaniami nad bilansem cieplnym oraz metodami oceny klimatu miejscowego uzdrowisk w Polsce. Wyniki własnych badań przedstawiła w prelekcji pt. *Zmiany cyrkulacji atmosfery i klimatu w XX w.* W IG UJ w Krakowie zapoznała się z badaniami mikro- i mezoklimatu w południowej Polsce (prowadzonymi przez miejscowy Zakład Klimatologii i Meteorologii).

K.n. T. Timofiejew z Instytutu Geografii AN ZSRR (gość IG PAN, 2 tyg.) zapoznał się z prowadzonymi przez Zakład Geografii Fizycznej IG PAN pracami nad współczesnymi procesami morfogenetycznymi, w tym procesami stokowymi i zagadnieniami powierzchni zrównań na obszarach górskich i podgórskich (wyjazdy naukowe w Tatry, na Podhale i w Beskid Sądecki). Gość odwiedził także Zakład Zagospodarowania Środowiska IG PAN w Warszawie, a we Wrocławiu — Instytut Geograficzny Uniwersytetu, interesując się badaniami prowadzonymi przez te ośrodki.

Prof. W. W. Wolski, dyrektor Instytutu Ameryki Łacińskiej przy AN ZSRR odwiedził — przy okazji pobytu w Polsce — IG PAN. Zainteresowania gościa doty-

http://rcin.org.pl

czyły badań prowadzonych przez Pracownię Geografii Krajów Rozwijających się (rozwój regionalny i organizacja przestrzeni społeczno-gospodarczej w krajach Trzeciego Świata).

Kraje kapitalistyczne

Z Belgii:

Celem pobytu w Polsce dr H. Boyena z Królewskiego Instytutu Metorologicznego w Brukseli (gość IG PAN, 7 dni) było uzgodnienie ostatecznej redakcji opracowania pt. *Przegląd metod wyznaczania bilansu energetycznego warstwy granicznej atmosfery* (przygotowywanego wspólnie z prof. drem J. Paszyńskim). Dr Boyen wziął udział w kilku posiedzeniach roboczych w Zakładzie Fizyki Atmosfery IMiGW w Warszawie i w Instytucie Melioracji Rolnych i Leśnych w Krakowie.

Dr A. Laurant z Uniwersytetu w Liege (gość IG UJ) odwiedził Zakład Geografii Fizycznej IG PAN w Krakowie w celu zapoznania się z pracami z zakresu kartowania hydrograficznego, dynamiki fluwialnej i hydrologii kontynentalnej.

Z Berlina Zachodniego:

Prof. H. Griesseier z Uniwersytetu w Berlinie Zachodnim odwiedził IG UMK w celu omówienia możliwości współpracy.

Z Finlandii:

P. Seppo Aho (gość Pracowni Planów Regionalnych przy Prez. WRN w Warszawie) zapoznał się w IG PAN z badaniami z zakresu planowania przestrzennego.

Dr H. Annapala (gość Pracowni Planów Regionalnych przy Prez. WRN w Warszawie, 1 mies.) interesował się m. in. organizacją badań naukowych w Polsce (wizyta w KPZK PAN).

Prof. O. Grano, prezydent Fińskiej Akademii Nauk, przebywający w Polsce z okazji Kongresu Nauki Polskiej, odwiedził IG PAN. Gość interesował się organizacją Instytutu i jego pracami.

Doc. H. Mansikkaniemi z Uniwersytetu w Turku złożył krótką wizytę w IG UMK w Toruniu.

Z Francji:

Prof. dr P. Marthelot z École des Hautes Études, Sorbonne, (gość IG PAN, 7 dni) przebywał w Polsce w celu zapoznania się z badaniami prowadzonymi przez Pracownię Geografii Krajów Rozwijających się (rozwój regionalny, rozwój rolnictwa w krajach Trzeciego Świata). Prof. Marthelot wygłosił dwa odczyty na temat współczesnych tendencji w rozwoju społeczno-gospodarczym Bliskiego Wschodu i zagadnień rewolucji agrarnej w Algerii. Gość zwiedził Warszawę i jej okolice (problemy rolnictwa i osadnictwa) oraz Kraków.

Celem wizyty prof. X. G. de Planhol z Uniwersytetu w Paryżu (gość IG PAN, 7 dni) była wymiana doświadczeń z polskimi specjalistami zajmującymi

http://rcin.org.pl

się geografią osadnictwa i rolnictwa oraz geografią krajów rozwijających się. Prof. de Planhol wygłosił w Instytucie prelekcję na temat osadnictwa wiejskiego w Lotaryngii, a w Instytucie Orientalistycznym UW — wykład na temat problemów etnicznych występujących na granicy turkmeńsko-afgańskiej. Gość przebywał też w Toruniu (wizyta w IG UMK) i w Gdańsku (wizyta w Pracowni Planów Regionalnych WRN — problemy zagospodarowania przestrzennego woj. gdańskiego, Trójmiasta i Pobrzeża). Wyjazdy naukowe po Polsce północnej zapoznały gościa z różnicami regionalnymi i zmianami historycznymi osadnictwa wiejskiego oraz najnowszymi przemianami wsi polskiej.

G. Richez z Uniwersytetu w Aix-Marseille przebywał w Polsce (1 mies) w ramach wymiany naukowej przewidzianej porozumieniem międzyrządowym. Celem studiów, zorganizowanych przez IG PAN, było zebranie materiałów do pracy doktorskiej na temat turystycznego i rekreacyjnego zagospodarowania parków narodowych. Gość odwiedził liczne ośrodki naukowo-badawcze w Warszawie, Krakowie, Kielcach i Białowieży oraz zwiedził parki narodowe: Kampinoski, Świętokrzyski, Ojcowski, Tatrzański i Białowieski.

C. Rosenfeld z Uniwersytetu w Paryżu przebywał dwukrotnie w Polsce, korzystając z pomocy naukowej IG PAN w przygotowywaniu porównawczego studium na temat przestrzennego rozwoju aglomeracji warszawskiej i innych wielkich aglomeracji w Polsce i za granicą.

Dr J. P. Volle z Uniwersytetu w Montpellier (gość IG PAN, 1 mies.) interesował się zagadnieniami procesów urbanizacji i zagospodarowania przestrzennego w Polsce. Odwiedził on ośrodki geograficzne i planistyczne w Warszawie, Trójmieście, Przemyślu, Rzeszowie i w Krakowie.

Z Hiszpanii:

C. Carrasco Muñoz de Vera i F. Gonzales Bernaldez z Sewilli złożyli wizytę w KPZK PAN w celu zapoznania się z organizacją i pracami Komitetu.

Z Holandii:

C. Kuiten, J. Dobben, H. de Gans z grupą studentów (36 osób) z Uniwersytetu w Amsterdamie przebywali kilka dni w Warszawie: IG PAN zorganizował dla gości prelekcje z zakresu geografii ekonomicznej i planowania przestrzennego (wygłosili je m. in. prof. prof. J. Kostrowicki i B. Malisz). Goście zapoznali się z organizacją i pracami KPZK PAN oraz z projektem rozbudowy Stolicy.

Z Kanady:

P. J. Marriott z Planning and Research Service Environment w Ottawie złożył wizytę w IG PAN, gdzie przeprowadził z dyrektorem Instytutu rozmowy na temat zagadnień dotyczących kartowania zanieczyszczeń środowiska.

Z Niemieckiej Republiki Federalnej:

Dr M. A. Geyh, kierownik Laboratorium Radiowęgla w Hanowerze (gość IG PAN, 7 dni) zapoznał się w Krakowie z pracami: Zakładu Geografii Fizycznej

http://rcin.org.pl

IG PAN (referat pt. *Co powinni wiedzieć geologowie i geografowie o metodzie C14),* Instytutu Techniki Jądrowej AGH (poprowadzenie seminarium na temat metod detekcji C14 i H3) oraz Instytutu Geografii UJ i Zakładu Zoologii, a także Instytutu Botaniki PAN (referat pt. *Chronologia późnego plejstocenu metodą* C14). Gość wyraził zainteresowanie nawiązaniem bliższych kontaktów z wym. ośrodkami krakowskimi.

Prof. E. Otremba z Uniwersytetu w Kolonii (gość IG PAN, 7 dni) interesował się organizacją i kierunkami badań geograficznych w Polsce. Gościowi zorganizowano trzy wyjazdy naukowe w strefę podmiejską Warszawy dla zapoznania go z problematyką aglomeracji warszawskiej oraz rolnictwa i osadnictwa.

Prof. dr C. Rathjens z Uniwersytetu w Saarbrücken (gość IG PAN, 7 dni) specjalizuje się w zagadnieniach dotyczących wpływu działalności gospodarczej człowieka na naturalne środowisko oraz racjonalnego przeciwdziałania dewastacjom środowiska. Podczas roboczych spotkań w ośrodkach geograficznych w Warszawie, Toruniu i Wrocławiu przedyskutowano formy pracy geografów w zakresie badania i ochrony środowiska, w tym metody kartograficznego przedstawiania elementów rzeczywistego stanu relacji „człowiek — środowisko". Gość zwrócił uwagę na podobieństwo tych zagadnień występujących na Śląsku i obszarze Saary.

Prof. dr W. Wöhlke z Freie Universität w Berlinie Zachodnim (gość IG PAN, 3 tyg.) uczestniczył w posiedzeniu dwustronnej komisji polsko-niemieckiej (NRF) zajmującej się podręcznikami szkolnymi, a następnie wziął udział w drugiej części XI Ogólnopolskiego Zjazdu PTG w Toruniu. Zorganizowany następnie program trzytygodniowej podróży po Polsce miał na celu poznanie z autopsji krajobrazów geograficznych i zmian społeczno-gospodarczych kraju. Prof. Wöhlke złożył wizyty w IG Uniwersytetów we Wrocławiu i w Lublinie. W Warszawie gość wygłosił w IG PAN odczyt pt. *Geografia jako nauka kompleksowa.*

Grupa pracowników naukowych i studentów z Institut für Siedlungs- und Wohnungswesen Uniwersytetu w Monasterze (goście KPZK PAN, 6 dni) zapoznała się z pracami Komitetu i IG PAN.

Grupa naukowców i studentów z Uniwersytetu we Frankfurcie nad Menem, w czasie wycieczki naukowej po Polsce odwiedziła IG UMK w Toruniu i KPZK PAN w Warszawie (dr S. Herman zapoznał gości z problemami aglomeracji miejsko-przemysłowych w Polsce).

30-osobowa wycieczka pracowników naukowych i studentów z Instytutu Geograficznego w Getyndzie (kierowniek wycieczki — prof. J. Övermann) odwiedziała ośrodki geograficzne w Krakowie, Toruniu, Łodzi i w Warszawie.

Grupa studentów z Uniwersytetu w Tybindzie (Tübingen) przebywała w Polsce 3 tyg., zapoznając się z regionami kraju. W Warszawie gośćmi opiekował się dr hab. T. Lijewski z IG PAN.

Z Norwegii:

Dr G. Østrem, klimatolog, złożył wizytę w IG Uniwersytetu Wrocławskiego (7 dni). Gość zapoznał się z pracami Zakładu Meteorologii i Klimatologii oraz jego filli na Szrenicy. Dr Østrem wygłosił 3 odczyty.

Prof. dr F. Isachsen z Instytutu Geograficznego Uniwersytetu w Oslo, który uczestniczył w XI Ogólnopolskim Zjeździe PTG, odwiedził Zakład Fizjografii Ziem Polskich IG PAN w Toruniu.

http://rcin.org.pl

Ze Szwecji:

Doc. A. Hillefors z Uniwersytetu w Lund (gość IG UMK) interesował się pracami badawczymi obu toruńskich ośrodków geograficznych. Gościowi zorganizowano szereg wyjazdów naukowych na tereny badawcze.

Prof. S. Hakansson i dr E. Hakansson z Instytutu Geograficznego Uniwersytetu w Lund (Laboratorium C14) byli gośćmi Zakładu Fizjografii Ziem Polskich IG PAN w Toruniu.. Zakład Toruński korzystał niejednokrotnie ze świadczeń Laboratorium C14 przy datowaniu materiałów przywiezionych ze Spitsbergenu.

Ze Stanów Zjednoczonych:

Prof. dr W. Bach z Uniwersytetu w Hawaii — przebywający czasowo w Szwajcarii, w charakterze „visiting professor" (gość IG PAN, 7 dni) — zapoznał się z pracami badawczymi, prowadzonymi nad zanieczyszczeniem powietrza w Polsce (głównie GOP), kartowaniem tych zjawisk i statystycznymi modelami pomiarów zanieczyszczeń. Prof. Bach odwiedził: w Warszawie IG PAN i inne instytucje zajmujące się wymienioną problematyką badawczą (m. in. Polskie Towarzystwo Geofizyczne, gdzie wygłosił prelekcję na temat systemu kontroli czystości powietrza) oraz na Śląsku — Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej w Katowicach i podległą mu stację synoptyczną.

Pobyt w Polsce prof. dr L. W. Gay'a z Oregon State University w Corvallis (gość IG PAN, 7 dni) miał na celu zapoznanie się z badaniami, prowadzonymi nad wpływem uprzemysłowienia na środowisko leśne. Gość interesował się pracami Instytutu Badawczego Leśnictwa w Sękocinie oraz Akademii Rolniczej w Krakowie z zakresu gospodarki wodnej w lasach dorzecza Popradu, a w regionie Konina, Puław i w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym przeprowadził obserwacje nad oddziaływaniem przemysłu na szatę roślinną.

Prof. J. H. Hartshon z Uniwersytetu st. Massachusetts złożył wizytę dyrektorowi IG UMK w Toruniu.

Prof. G. J. Karaska z Clark University w Worcester (gość IG PAN, 7 dni) przeprowadził w IG PAN konsultacje na temat metodologii współczesnych badań geograficznych. W Poznaniu — gość odwiedził IG UAM i WSE. Prof. Karaska wykorzystał pobyt w Polsce dla uzgodnienia końcowych etapów prac nad regionalną monografią geografii ekonomicznej Polski — opracowywaną wspólnie przez IG PAN i Clark University.

Prof. T. L. Pewe z Uniwersytetu st. Arizona w Tucson odwiedził, przy okazji pobytu w Polsce, IG Uniwersytetu Wrocławskiego.

Z Wielkiej Brytanii:

Prof. E. Campbell, kierownik Instytutu Geograficznego Birkbeck College, University of London (gość UAM) była współorganizatorem międzynarodowego sympozjum z historii kartografii. zorganizowanego — w ramach obchodów Roku Kopernikowskiego — w Jadwisinie koło Warszawy. Prof. Campbell zapoznała się ze zbiorami kartograficznymi w Poznaniu i Kórniku. W rozmowie z dyrektorem IG UAM przedyskutowała sprawy organizacyjne Instytutu i zamierzone zmiany w programie studiów geograficznych.

Uniwersytet w Londynie skierował swą studentkę p. A. Paszkowską do IG Uniwersytetu Wrocławskiego w celu przekonsultowania w Zakładzie Geografii

http://rcin.org.pl

Ekonomicznej przygotowywanej przez nią pracy seminaryjno-dyplomowej nt. *Podstawowe problemy zagospodarowania przemysłowego Dolnego Śląska.*

Z Wenezueli:

Prof. M. Fermin Gomez (gość Rady Państwa PRL) odwiedził IG UMK w Toruniu celem nawiązania kontaktów naukowych.

Z Włoch:

Zainteresowania prof. D. Ruocco z Uniwersytetu w Neapolu (gość IG PAN, 7 dni) dotyczyły geograficznych aspektów zagospodarowania przestrzennego oraz ochrony i kształtowania środowiska (wizyty w IG PAN i w IUA w Warszawie). Wyjazdy naukowe zapoznały gościa z problematyką rozwoju regionów o zróżnicowanym profilu gospodarczym i środowiskowym (aglomeracja warszawska i jej bezpośrednie zaplecze, tereny Polski centralnej i południowej według trasy: Warszawa—Kielce—Kraków—Zakopane—Tychy—Katowice—Warszawa).

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

SPIS TREŚCI

Przedmowa *(S. Leszczycki)* 421
Przemówienie Prof. W. Nowackiego, Wiceprezesa Polskiej Akademii Nauk . 425
Przemówienie Prof. J. Pajestki, Zastępcy Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów 423
Sesja jubileuszowa poświęcona dwudziestoleciu działalności naukowej Instytutu Geografii PAN *(K. Więckowski)* 429

ARTYKUŁY

Leszczycki S. — Dwadzieścia lat działalności Instytutu Geografii PAN w służbie gospodarki i kultury narodowej 435
Научная деятельность Института географии Польской Академии Наук в период 1953—1973 гг. 455
Scientific activities of the Institute of Geography of the Polish Academy of Sciences in the period 1953—1973 459
Korcelli P. — Działalność Instytutu Geografii PAN w perspektywie międzynarodowej 1953—1973 465
Kostrowicki J. — Instytut Geografii PAN wobec zadań przyszości . 485
Starkel L. — Kierunki badań Zakładu Geografii Fizycznej IG PAN w Krakowie w latach 1953—1973 497
Szupryczyński J. — Kierunki Badań Zakładu Fizjografii Ziem Polskich IG PAN w Toruniu w latach 1953—1973 511

KRONIKA

Sprawozdanie z działalności IG PAN za r. 1973 *(J. Lipińska)* 525
Sprawozdanie Zespołu do Spraw Międzynarodowej Unii Geograficznej Komitetu Nauk Geograficznych za r. 1973 *(P. Korcelli)* 531
Sprawozdanie z działalności Komitetu Nauk Geograficznych PAN za r. 1973 *(T. Kozłowska-Szczęsna)* 532
II bilateralna polsko-NRD-owska konferencja poświęcona badaniom czwartorzędu i ich zastosowaniu w praktyce *(R. Galon)* 534
IV francusko-polskie seminarium geograficzne *(W. Tyszkiewicz, J. Grzeszczak)* 536
Polsko-radzieckie seminarium geograficzne poświęcone współczesnym problemom rozwoju krajów Trzeciego Świata *(B. Czyż)* 540
Międzynarodowe sympozjum na temat badań struktury społeczno-ekonomicznej i jej przemian *(J. Dębski)* 542
III narada przedstawicieli instytucji naukowych, zajmujących się badaniami regionalnymi w państwach socjalistycznych *(Esha)* 544
Wyjazdy geografów polskich za granicę 546
Wizyty gości zagranicznych w Polsce *(A. Fijałkowska)* 560

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

AUTORZY ZESZYTU

Czyż Bronisław, dr, Pracownia Geografii Krajów Rozwijających się, IG PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

Dębski Jerzy, dr, Zakład Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, IG PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

Fijałkowska Anna, Dział Planowania i Współpracy z Zagranicą IG PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

Galon Rajmund, prof. dr, Instytut Geografii UMK, Toruń, ul. Fredry 8

Grzeszczak Jerzy, doc. dr, Zakład Teorii i Metodologii Geografii, IG PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

Herman Stanisław, (Esha) dr, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju przy Prezydium PAN, Warszawa, Pałac Kultury i Nauki, p. 24-09

Korcelli Piotr, doc. dr, Zakład Teorii i Metodologii Geografii IG PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

Kostrowicki Jerzy, prof. dr, Instytut Geografii PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

Kozłowska-Szczęsna Teresa, doc. dr, Zakład Dynamiki Środowiska IG PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

Leszczycki Stanisław, prof. dr, Instytut Geografii PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

Lipińska Jadwiga, mgr, Dział Planowania i Współpracy z Zagranicą IG PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

Nowacki Witold, prof. dr, Polska Akademia Nauk, Warszawa, Pałac Kultury i Nauki

Pajestka Józef, prof. dr, Komisja Planowania przy Radzie Ministrów, Warszawa, Plac Trzech Krzyży 5

Starkel Leszek, prof. dr, Zakład Geografii Fizycznej IG PAN, Kraków, ul. Grodzka 64

Szupryczyński Jan, prof. dr, Zakład Fizjografii Ziem Polskich IG PAN, Toruń, ul. Kopernika 19

Tyszkiewicz Wiesława, dr, Zakład Geografii Rolnictwa IG PAN, Warszawa Krakowskie Przedmieście 30

Więckowski Kazimierz, dr, Zakład Zagospodarowania Środowiska IG PAN Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

Cena zł 40.—

Przegląd Geograficzny

Kwartalnik

WARUNKI PRENUMERATY

Cena prenumeraty krajowej

rocznie zł 160.—

półrocznie z. 80.—

Instytucje państwowe, społeczne, zakłady pracy, szkoły itp. mogą zamawiać prenumeratę wyłącznie w miejscowych Oddziałach i Delegaturach RSW „Prasa—Książka—Ruch".

Prenumeratorzy indywidualni mogą opłacać prenumeratę w urzędach pocztowych i u listonoszy, lub dokonywać wpłat na konto PKO Nr 2-6-544 RSW „Prasa—Książka—Ruch", Przedsiębiorstwo Upowszechnienia Prasy i Książki, ul. Buczka 24, 20-105 Lublin (w terminie do 10 dnia miesiąca poprzedzającego okres prenumeraty).

Prenumeratę ze zleceniem wysyłki za granicę, która jest o 40% droższa od prenumeraty krajowej, przyjmuje RSW „Prasa—Książka—Ruch", Biuro Kolportażu Wydawnictw Zagranicznych, ul. Wronia 23, 001840 Warszawa, konto PKO Nr 1-6-100024.

Bieżące i archiwalne numery można nabyć lub zamówić we Wzorcowni Wydawnictw Naukowych PAN—Ossolineum—PWN, Pałac Kultury i Nauki (wysoki parter), 00-901 Warszawa oraz w księgarniach „Domu Książki".

Numery zdezaktualizowane poczynając od 1972 r. można zamawiać w RSW „Prasa—Książka—Ruch", Przedsiębiorstwo Upowszechnienia Prasy i Książki, ul. Buczka 24, 20-105 Lublin.

A subscription order stating the period of time, along with the subscriber's name and address can be sent to your subscription agent or directly to Foreign Trade Enterprise Ars Polona—Ruch — 00-068 Warszawa, 7 Krakowskie Przedmieście, P.O. Box 1001, POLAND.

Please send payments to the account of Ars Polona—Ruch in Bank Handlowy S.A. Warszawa, 7 Traugutt Street, POLAND.

Przegląd Geogr. T. 46 z. 3, s. 419—574, Warszawa 1974
Indeks 37176

http://rcin.org.pl